

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

**CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNDA
ADLİ KONTROL**

Serdar MUTTA

DOKTORA TEZİ

LEFKOŞA
2021

CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNDA ADLİ KONTROL

Serdar MUTTA
20159345

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MUSTAFA RUHAN ERDEM

LEFKOŞA
2021

KABUL VE ONAY

Serdar Mutta tarafından hazırlanan “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol” başlıklı bu çalışma, 05/06/2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

Prof. Dr. Mustafa Ruhan ERDEM (Danışman)
Yakın Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Durmuş TEZCAN
İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Doğan SOYASLAN
Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Ahmet GÖKÇEN
Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Ali Rıza TÖNGÜR
Polis Akademisi Başkanlığı

Prof. Dr. Hüsnü Can BAŞER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin, tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Yakın Doğu Üniversitesinde erişime açılabilir.
- Tezimin iki (2) yıl süre ile erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde tezimin tamamı erişime açılabilir.

05/06/2021

İmza

Serdar MUTTA

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde iki yıl boyunca değerli bilgilerini benimle paylaşan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Mustafa Ruhan Erdem'e sağladığı esneklik ve doğru yönlendirmeleri için teşekkürü borç bilirim.

Doktora öğrenimimiz boyunca dostlukları, yüreklendirmeleri ve güvenleri ile bizlere ders veren hocalarımıza şükranlarımı sunarım.

Uzun ve zorlu geçen tez sürecimizde yardımlarını bizden esirgemeyen Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Sayın Prof. Dr. Mustafa Sağsan'a ve organizasyonun gerçekleşmesinde emeğini esirgemeyen değerli dostlarım Sayın Mücahit Taşkın ile Sayın Halil İbrahim Ayçiçek'e çok teşekkür ederim.

Çalışma sürecinde özellikle dizgi konusunda ve yabancı kaynak taramasında yardımlarını esirgemeyen kıymetli çalışma arkadaşım Sayın Ahmet Güleç ile bu uzun süreçte tüm zorlukları benimle birlikte göğüsleyen ve bana destek olan değerli eşim Derya Mutta ile oğlum Enes Mutta, kızlarım Bengisu, Zeynep ve Zehra Mutta'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ankara 2021, Serdar MUTTA

ÖZ

CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNDA ADLİ KONTROL

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, ceza yargılamasının sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi, maddi gerçeğe ulaşılması ve yargılama sonucu verilen cezaya dair hükmün infazı amacıyla koruma tedbirleri düzenlenmiştir. Bahsi geçen amacın gerçekleştirilmesi açısından uygulamadaki en ağır tedbir tutuklamadır. Tutuklama, şüpheli veya sanığın suçluluğundan tam olarak emin olmadan kişi hürriyetinin tamamen ortadan kaldırılmasına sebebiyet vermektedir. Kişinin hürriyeti tamamen kısıtlanmadan ama ceza yargılamasının da olması gerektiği gibi devam etmesini sağlamak amacıyla adli kontrole başvurulmaktadır.

Adli kontrol, modern ceza hukuk sisteminin keşfettiği belki de en akılcı koruma tedbirlerinden biridir. Adli kontrol, tam bir denge sağlayıcıdır. Bir yandan maddi gerçekliğe ulaşılması ve cezanın infazını sağlamaya hizmet etmekte diğer yandan kişi hak ve hürriyetlerini gerektiği kadar kısıtlamaktadır.

Adli kontrole ilişkin düzenlemeler sistematik olarak hukukumuza 2005 yılında 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile girmiştir. Kanunumuzdaki düzenlemelerin asıl kaynağı ise Fransız Ceza Usul Kanunu'dur. Sistematik olarak ve yükümlülüklerin türleri açısından hemen hemen Fransız Kanunun tamamı hukuk sistemimize dahil edilmiştir.

Tutuklamanın alternatifi olan adli kontrol, ceza hukuk sistemimiz açısından görece yeni bir konu sayılabilir. Öte yandan, adli kontrol ceza yargılaması açısından en önemli koruma tedbirlerinden biridir. Bu kadar önemli bir konu olmasına rağmen doktrinde adli kontrole ilişkin kapsamlı çalışmalara rastlamak pek mümkün değildir. Uygulama açısından ise adli kontrol genellikle tutuklamanın ardından gelen ikincil

bir koruma tedbiri olarak değerlendirilmektedir. Bir nebzedeyse adli kontrole akademik ve uygulama anlamında katkı sağlamak amacıyla ile çalışmamızda; adli kontrolün amacı, hukuki niteliği, özellikleri, şartları, diğer ülkelerdeki düzenlemeler ile karşılaştırılabilir olarak CMK’da düzenlenen yükümlölükler ve adli kontrol kararının infazı hakkında açıklamalarda, öneri ve tespitlerde bulunmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adli Kontrol, Tutuklamanın Alternatifi, Koruma Tedbiri, Adli Kontrol Yükümlölükleri.

ABSTRACT

JUDICIAL CONTROL IN CRIMINAL PROCEDURE LAW

Turkish Code of Criminal Procedure includes measures of precaution with the aim of protecting criminal procedure's healthy progress, reaching the material fact and execution of sentence regarding the punishment that was given after the trial. The heaviest precaution to implement this mentioned aim is detention. Detention, causes a person's freedom to be completely annihilated before final verdict. Judicial supervision is consulted so as not to restrict the person's freedom completely, but also the criminal proceeding continues as it should be.

Judicial supervision may be one of the most rational measures of precaution that modern criminal law system discovered. Judicial supervision is an absolute balancer. On the one hand, it serves to reach material fact and execute the sentence; on the other hand, it restricts individual rights and freedoms commensurately.

Regulations regarding judicial supervision entered the Turkish Judicial System systematically in 2005 with Code of Criminal Procedure Law No. 5271. These regulations' primary source is the French Code of Criminal Procedure. In terms of system and obligations, almost all of the French Code was taken into Turkish Judicial System.

Judicial supervision, which is an alternative of detention, can be considered as relatively novel to the Turkish Criminal Law System. On the other hand, judicial supervision is one of the most crucial measure of precaution when it comes to the criminal proceeding. Despite being this important, it is not possible to encounter extensive studies in doctrine regarding judicial supervision. Concerning implementation, it is considered that judicial supervision comes after detention as a secondary measure of precaution. Our study tries to contribute to judicial supervision in terms of academic and implementation. This study aims to make suggestions,

fastenings and explanations regarding judicial supervision's goal, its legal characteristic, features, conditions by comparing the regulations in other countries with Code of Criminal Procedure's coordinated obligations and judicial supervision decision's execution.

Keywords: Judicial Supervision, Alternative of Detention, Measure of Precaution, Judicial Supervision Obligations.

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZ	v
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TANIMI, AMACI, HUKUKİ NİTELİĞİ, ÖZELLİKLERİ, ÖN ŞARTLARI VE MUKAYESELİ HUKUKTA DURUM

1.1. Tanımı	5
1.2. Amacı ve Ceza Muhakemesindeki Önemi	7
1.3. Hukuki Niteliği	11
1.4. Özellikleri	16
1.4.1. Araç Olma	16
1.4.2. Geçici Olma	17
1.4.3. Kişi Özgürlüğünü Sınırlama	20
1.5. Bir Koruma Tedbiri Olarak Adli Kontrol Kararının Ön Şartları	21
1.5.1. Gecikmede Tehlike	21
1.5.2. Haklı Görünüş	22
1.5.3. Ölçülülük İlkesi	24
1.6. Mukayeseli Hukukta Adli Kontrol	25
1.6.1. Genel Olarak	25

1.6.2. Fransa	28
1.6.3. Almanya	33
1.6.4. İtalya	37
1.6.5. Birleşik Krallık	41
1.6.6. Mukayeseli İncelemeden Çıkan Sonuçlar	44

İKİNCİ BÖLÜM

ADLİ KONTROLÜN ŞARTLARI

2.1. Genel Olarak	47
2.2. Adli Kontrol Kararı ve Talep Etme Yetkisi Olanlar	47
2.2.1. Cumhuriyet Savcısı	47
2.2.2. Şüpheli ve Sanık	50
2.2.3. Mağdur, Müşteki, Katılan, Suçtan Zarar Gören ve Vekilleri	51
2.3. Hâkim veya Mahkeme Kararının Zorunlu Olması	53
2.3.1. Yetkili Yargı Yeri ve Usul	54
2.3.2. Soruşturma Evresinde	54
2.3.3. Kovuşturma Evresinde	54
2.3.4. Kanun Yolları Evresinde	56
2.4. Şüpheli veya Sanığın Yokluğunda Adli Kontrol Kararı	59
2.5. Adli Kontrol Kararının Maddi Şartları	62
2.5.1. Bir Suç Nedeniyle Yürütülen Soruşturmanın veya Kovuşturmanın Bulunması	62
2.5.2. Tutuklama Şartlarının Bulunması	63
2.5.2.1. Kuvvetli Suç Şüphesi	63
2.5.2.2. En Az İki Tutuklama Nedeninden Birinin Varlığı	65

2.5.2.2.1. Kaçma Şüphesi	65
2.5.2.2.2. Delilleri Karartma Şüphesi	68
2.5.2.2.3. Tutuklama Sebebinin Varlığına İlişkin Yasal Karinelere (Katalog Suçlar)	71
2.5.3. Adli Kontrolün Ölçülü Olması	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİ

3.1. CMK’da Düzenlenen Adli Kontrol Yükümlülükleri	78
3.1.1. Yurt Dışına Çıkamamak	79
3.1.2. Belirlenen Yerlere, Belirtilen Süreler İçinde Düzenli Olarak Başvurmak	85
3.1.3. Hâkimin Belirttiği Merci veya Kişilerin Çağrısına ve Gerektiğinde Meslekî Uğraşlarına İlişkin veya Eğitime Devam Konularındaki Kontrol Tedbirlerine Uymak	88
3.1.4. Taşıt Kullanamamak ve Geçici Olarak Sürücü Belgesini Teslim Etmek	92
3.1.5. Muayene ve Tedavi Tedbirlerine Uymak	95
3.1.6. Silâh bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silâhları adlî emanete teslim etmek	101
3.1.7. Güvence	107
3.1.7.1. Genel Olarak Güvence ve CMK’da Güvence Kavramı	107
3.1.7.2. Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak	111
3.1.7.3. Cumhuriyet savcısının istemi üzerine suç mağdurunun haklarına dair güvence	118

3.1.7.4. Aile yükümlülüklerinin yerine getirilmesine ve nafakanın ödenmesine dair güvence.....	126
3.1.7.5. Önceden Ödetme (CMK m. 114).....	129
3.1.7.6. Güvencenin Geri Verilmesi veya Hazineye Gelir Kaydedilmesi.....	132
3.1.8. Konutu Terk Etmemek.....	136
3.1.9. Belirli Bir Yerleşim Bölgesini Terk Etmemek.....	142
3.1.10. Belirlenen Yer veya Bölgelere Gitmemek.....	145
3.2. Çocuk Koruma Kanunu'nda Düzenlenen Yükümlülükler.....	148
3.2.1. Belirlenen Çevre Sınırları Dışına Çıkmamak.....	149
3.2.2. Belirlenen Bazı Yerlere Gidememek veya Ancak Bazı Yerlere Gidebilmek.....	150
3.2.3. Belirlenen Kişi ve Kuruluşlarla İlişki Kuramamak.....	151

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN İNFAZI, KANUN YOLU VE SONA ERMESİ

4.1. Adli Kontrol Yükümlüklerinin İnfazı.....	154
4.1.1. Genel Olarak.....	154
4.1.2. Yetkili Merciler.....	154
4.1.3. İnfaza İlişkin İşlemler.....	155
4.1.3.1. Cumhuriyet Başsavcılığınca (İlâmat ve İnfaz Bürosunca) Yapılacak İşlemler.....	155
4.1.3.2. Denetimli Serbestlik Şube Müdürlüğünce Yapılacak İşlemler.....	159
4.1.4. İnfazın Başlaması.....	160

4.1.5. İnfaz Sırasında Verilebilecek Kararlar	162
4.1.5.1. Bir veya Birden Fazla Yeni Yükümlülük Altına Almak	163
4.1.5.2. Adli Kontrol Yükümlülüklerini Bütünüyle veya Kısmen Kaldırmak	164
4.1.5.3. Adli Kontrol Yükümlülüklerini Değiştirmek	164
4.1.5.4. Yükümlülüklerden Bazılarına veya Tamamına Uymaktan Geçici Olarak Muaf Tutmak	165
4.1.6. Adli Kontrol Yükümlülüklerine Uymamanın Sonuçları	166
4.2. Adli Kontrol Kararlarına Karşı İtiraz	171
4.2.1. İtiraz Edilebilecek Adli Kontrol Kararları	172
4.2.2. İtiraza Yetkili Kişiler	173
4.2.3. İtiraz Süresi ve Şekli	174
4.2.4. İtirazı İncelemeye Yetkili Merciler	175
4.2.4.1. Soruşturma Evresinde	175
4.2.4.2. Kovuşturma Evresinde	176
4.2.4.3. Kanun Yolu Aşamasında	176
4.2.5. İtirazın Sonuçları	178
4.2.5.1. İtiraz Başvurusunun Adli Kontrol Kararına Etkisi	178
4.2.5.2. İtiraz İncelemesinin Usulü ve Sonuçları	178
4.3. Adli Kontrol Kararının Sona Ermesi	182
4.3.1. Adli Kontrol Kararının Hâkim veya Mahkeme Tarafından Kaldırılması	182
4.3.2. KYOK veya Hüküm ile Birlikte Sona Ermesi	185
4.3.3. Adli Kontrol Kararlarının Sona Ermesinde Süre Sorunu	186
4.4. Adli Kontrolde Geçen Sürenin İndirilmesi	189

4.5. Adli Kontrol Tedbirinden Doğan Zararların Tazmini.....	192
SONUÇ.....	196
KAYNAKÇA	202
EKLER.....	214

KISALTMALAR

AİHM	:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	:	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AMKD	:	Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi
AYM	:	Anayasa Mahkemesi
Bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
CİHK	:	Cezaların İnfazı Hakkında Kanun
ÇKK	:	Çocuk Koruma Kanunu
CMK	:	Ceza Muhakemesi Kanunu
DSHK	:	Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu
E.	:	Esas
Ed.	:	Editör
İBD	:	İstanbul Barosu Dergisi
K.	:	Karar
KHK	:	Kanun Hükmünde Kararname
m.	:	madde
No.	:	Numara
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	:	Türk Ceza Kanunu
TMK	:	Terörle Mücadele Kanunu
s.	:	sayfa
S.	:	sayı
Vb.	:	ve benzeri
Vd.	:	ve devamı
Vs.	:	ve sair

GİRİŞ

Ceza hukukunun en temel amaçlarından biri toplumu suç ve suçludan koruyarak toplumsal düzeni sağlamaktır. Bu düzenin sağlanması adına ise genellikle belli kısıtlamalardan ve kurallardan yararlanılarak maddi gerçeğe ulaşılmaya çalışılır. Maddi gerçeğe ulaşma sırasında başvuru ve kişi hürriyetini tamamen kısıtlayan en sert tedbir ise tutuklamadır. Ancak tutuklama, bazı durumlarda geri dönülmez zararlara yol açmaktadır. İşte, adli kontrol tam da bu sırada devreye girmekte, kişilerin hürriyetini kısıtlamadan ve de maddi gerçeğe ulaşmayı engellemeden ceza yargılamasının en sağlıklı şekilde ilerlemesini sağlamaktadır.

Tutuklamanın, tutuklu yönünden hem maddi hem de manevi sonuçları çok ağırdır. Tutuklanan kişi öncelikle çalışarak elde edeceği geliri kaybeder, ailevi ve sosyal ilişkileri zedelenir ve hatta bulunduğu sosyal ortamdan dışlanabilir. Toplum, bir defa tutuklanan kişiye yargılama sonunda beraat etse bile suçun faili olarak yaklaşabilmektedir. Öte yandan, tutuklanan kişinin hükümlüler gibi koşullu salıverilme, izin gibi haklardan yararlanması da mümkün değildir. Benzeri olumsuzlukların ortaya çıkmaması adına modern ceza hukuku sistemlerinde adli kontrole başvurulmaktadır.

Kişi hürriyeti, bireyin temel hak ve hürriyetlerinin en önemlilerindedir. Birey, hürriyeti olmadan kendini gerçekleştirme amacına ulaşamayacaktır. Bu nedenle kişi hürriyeti hem ulusal hem de uluslararası anlamda hukuki metinlerin tamamında yer almaktadır. Anayasa, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi metinlerin tamamında kişi hürriyeti bir hak olarak tanımlandıktan sonra ne şekilde ve hangi suretle kısıtlanabileceği düzenlenmektedir. Adli kontrol kişi hürriyetini, tutuklamada olduğu gibi, tamamen ortadan kaldırmaması nedeni ile hukuki metinlerdeki kısıtlamaya ilişkin düzenlemelere olabildiğince az temas ederek ceza yargılamasının ilerlemesine fayda sağlamaktadır.

Kefalet veya güvence olarak adlandırılan kavramın geçmişi 17. yüzyıla kadar gitmekte ise de adli kontrol hukuk sistemleri açısından görece yeni bir kavramdır. Özellikle 20. yüzyılın ortalarından sonra adli kontrol kavramı ortaya çıkmış ve yavaş

yavaş modern hukuk sistemlerinde yerini almaya başlamıştır. Zaman içerisinde insanlar arasında etkileşimin artması ve teknolojinin ilerlemesi ile hem farklı adli kontrol yükümlülükleri ortaya çıkmış hem de denetim sistemi gelişmiştir.

Hukuk sistemimize adli kontrol, 1980'li yıllardan sonra farklı kanuni düzenlemeler ile girmiştir. Adli kontrole ilişkin bütün hükümler 1412 sayılı CMUK'da yer almamış, farklı adli kontrol yükümlülükleri farklı kanunlarda düzenlenmiştir. Adli kontrol kavramı, ilk kez bir sistematik dahilinde 2005 yılında 5271 sayılı CMK'nin kabul edilmesi ile hukuk sistemimize giriş yapmıştır. Aslında adli kontrol hukuk sistemimiz açısından görece yeni bir kavramdır denilebilir.

CMK'da yer alan adli kontrole ilişkin hükümlerin büyük kısmı Fransız Ceza Usul Kanunu temel alınarak hazırlanmıştır. Adli kontrol yükümlülüklerinin türleri ve düzenleniş şekli açısından ciddi benzerlikler bulunmaktadır. Çalışmamızda olabildiğince bu benzerliklere değinilmeye çalışılmıştır.

Adli kontrol, hukukumuzda tutuklamanın alternatifi veya devamı olarak düzenlenmiştir. Adli kontrolü anlayabilmek için tutuklamanın da yeterince anlaşılması gerekmektedir. Bu nedenle bu çalışmada tutuklama ile adli kontrolün kesiştiği noktalar hakkında olabildiğince detaylı açıklamalar yapılmaya çalışılmıştır.

Adli kontrolün her ne kadar tutuklama ile sıkı bir bağı olsa da bağımsız bir koruma tedbiridir. Adli kontrol ile kişi hürriyeti olabildiğince az kısıtlanmakla birlikte tutuklama ile elde edilmek istenen ceza yargılamasının sağlıklı bir şekilde ilerlemesinin sağlanması hedeflenmektedir. Ölçülülük ilkesi gereği suç isnat edilen birey açısından adli kontrol ile elde edilebilecek fayda var iken tutuklamaya başvurmak hak ihlaline sebebiyet verecektir.

Adli kontrol aslında hâkime tutuklama ve salıverme arasında orta bir yol sunmaktadır. Adli kontrol ile bir yandan şüpheli veya sanık denetim ve gözetim altında tutulmakta ve bu hürriyeti tutuklamada olduğu gibi tamamen kısıtlanmadan yapılmakta, öte yandan, adli kontrol yükümlülükleri ile şüpheli veya sanığın delilleri

karartması veya kaçması engellenerek ceza yargılamasının gerektiği şekilde ilerlemesi ve sonuçlandırılması sağlanmaktadır.

Adli kontrol, uygulayıcılar arasında üzerinde pek fazla düşünülen bir koruma tedbiri değildir. Hakimler veya mahkemeler, öncelikle tutuklamaya odaklanmaktadır. Cumhuriyet savcıları genellikle şüpheli veya sanık açısından adli kontrol yeterli olsa bile şüpheliyi tutuklama talebi ile hakimliğe sevk etmektedirler. Diğer bir deyişle, uygulamada adli kontrol tutuklamanın gölgesinde kalmaktadır. Ne var ki, adli kontrol tutuklama ile kıyaslandığında daha özgürlükçü görünse de uygulamada bazı durumlarda uygulanan yükümlülüklerin şekli ve uygulanış biçimi nedeni ile tutuklama ile aynı sonuçlar elde edilebilmektedir. Bu nedenle uygulayıcılar arasında adli kontrole yeterli önemin atfedilmediği aşikardır. Çalışmamızda adli kontrolün bir koruma tedbiri olarak ne kadar kısıtlayıcı olabileceği ve başvurulacak yükümlülükler ile etkin bir koruma tedbiri olduğu defaatle anlatılmaya çalışılacaktır.

Adli kontrol, hukuk sistemimize dahil olalı belli bir süre geçmiş olsa da hem uygulamada hem de CMK'da adli kontrol ile ilgili hükümlerde ciddi eksiklikler bulunmaktadır. Adli kontrolün bir koruma tedbiri olarak önemi ve tutukluluğa alternatif oluşu, farklı yaklaşımları içeren kaynakların azlığı, karşılaştırmalı hukuk yaklaşımının eksikliği, uygulayıcıların adli kontrole yaklaşımı, AİHM kararları kapsamında değerlendirmelerin eksikliği, kanuni düzenlemelerdeki farklılıklar ve eksiklikler bizi adli kontrol hakkında çalışmaya sevk etmiştir. Çalışmamızda adli kontrol hem teorik anlamda hem de uygulama anlamında bütün yönleri ile ele alınmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda adli kontrolün ve CMK'da düzenlenen her bir yükümlülüğün amacı ve niteliği, adli kontrolün şartları ve uygulanması, diğer ülkelerdeki düzenlemeler ve uygulamalar, adli kontrole ve her bir yükümlülüğe AİHM'nin yaklaşımı çalışmanın genel konusunu oluşturmaktadır.

Bu minvalde, birinci bölümde; adli kontrolün tanımı, amacı, önemi, hukuki niteliği, özellikleri, bir koruma tedbiri olarak ön şartları ve mukayeseli hukuktaki duruma değinilecektir. İkinci bölümde ise adli kontrolün şartları, her bir şart

yönünden AİHM'nin yaklaşımı, adli kontrol talep edebilecek kişiler, adli kontrol kararı verebilecek makamlar ve özellikle adli kontrolün ölçülü olması üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümde ise CMK'da ve ÇKK'da düzenlenen adli kontrol yükümlülükleri tek tek incelenecek, her birinin hukuki niteliği, amacı, yükümlülükler hakkındaki doktrindeki yaklaşımlar üzerinde durulacak, özellikle aynı veya benzer yükümlülükler açısından Mevzuat Fransız Ceza Usul Kanunundaki ve diğer ülkelerdeki durumlardan bahsedilecektir. Her bir yükümlülük kapsamında AİHM uygulaması irdelenecektir.

Dördüncü ve son bölümde; adli kontrolün infazında yetkili merciler ve infaza ilişkin işlemler, infaz sırasında verilebilecek kararlar, adli kontrol kararlarına karşı kanun yolu, adli kontrole uymamanın sonuçları, adli kontrolün sona ermesi ve adli kontrolden doğan zararların tazmini üzerinde durulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TANIMI, AMACI, HUKUKİ NİTELİĞİ, ÖZELLİKLERİ, ÖN ŞARTLARI VE MUKAYESELİ HUKUKTA DURUM

1.1. Tanımı

Adli kontrol, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun birinci kitabının, “*Koruma Tedbirleri*” başlıklı dördüncü kısmının, üçüncü bölümünde “*Adli Kontrol*” üst başlığı ile 109’uncu ve 115’inci maddeleri arasında düzenlenmiş olmakla birlikte, açık bir tanımının yapılmadığı görülmektedir. Bunun yerine, CMK doğrudan adli kontrolün şartlarını düzenlemekle başlayarak, tanımı öğreti ve uygulamaya bırakmıştır. Hızla gelişen ve değişen şartlar dikkate alındığında adli kontrolün bir tanımla belirli bir kalıba sokulmadan, sınırlarının genişleyebileceği öngörüsü ile hareket edildiği düşünüldüğünde, CMK’da tanımın bulunmaması yerinde bir yaklaşımdır.

Adli kontrol tedbiri, günümüzdeki anlamıyla 1412 sayılı CMUK’da yer almayan ve 5271 sayılı CMK ile hukukumuza giren bir koruma tedbiri olup, CMK m. 112 gerekçesine göre “*ilgiliyi özgürlüğünden yoksun kılmamakla birlikte gözlemeyi ve denetlemeyi olanaklı kılan tedbirler*” bütünü olarak tanımlanmıştır.

Anayasa Mahkemesine göre adli kontrol, “*Ceza Muhakemesi ile Türk Ceza muhakemesi sistemine getirilen, serbest bırakılma ile tutuklama arasında etkinliğe sahip olan koruma tedbiri niteliğindeki bir kurum*”dur.¹

Öğretide ise Centel/Zafer, adli kontrolü, “*tutuklama gibi ağır bir tedbir yerine, daha hafif tedbirlerle*” “*tutuklamanın işlevini görecektir*” “*şüphelinin veya sanığın kaçması veya delilleri karartmasını*” önleyen alternatif tedbirler olarak tanımlamıştır.² Diğer bir tanıma göre ise, adli kontrol, “*gerçek anlamda tutuklamaya alternatif bir koruma tedbiri olup,*” “*tutuklama nedenlerinin varlığı halinde şüpheli veya sanığın CMK’da öngörülen bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasıdır.*”³

Diğer bir tanıma göre ise adli kontrol, hak ve özgürlüklerin tutuklamaya göre daha az kısıtlanarak ondan beklenen amaca ölçülülük ilkesi çerçevesinde ulaşmayı hedefleyen ve tutuklamaya alternatif bir koruma tedbiridir.⁴ Adli kontrol, ölçülülük ilkesi gereği “*tutuklamadan daha hafif bir tedbir*” ile “*amaca ulaşmak mümkünse*” “*daha hafif tedbirlerden oluşan bir demet*” olarak da tanımlanmıştır.⁵ Tutuklama, şüphelinin veya sanığın ya tamamen serbest bırakılmasını ya da tamamen tutuklanmasını mecbur kılan bir tedbir iken, adli kontrol ise ilgilinin özgürlüğünü kısıtlamamakla birlikte ilgiliyi gözetlemeyi veya denetlemeyi amaçlayan bir tedbirler bütünüdür.⁶

¹ AYM. 22.05.2013 tarih ve 2012/149 E. – 2013/63 K sayılı kararı (https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2013/63?Donemler_id=2&KararAramaRaporu=1&KararNo=2013%2F63, erişim tarihi: 01.04.2019).

² Nur Centel, Hamide Zafer, Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul 2017, s. 415.

³ Bahri Öztürk (ed.), Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Özge Sırma, Yasemin F. Saygılar Kırıt, Özdem Özaydın, Esra Alan Akcan, Efser Erden, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2015, s. 415.

⁴ Veli Özer Özbek, CMK İzmir Şerhi – Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı, Ankara 2005, s. 372,373.

⁵ Nurullah Kunter, Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoğlu, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul 2006, s. 762.

⁶ Cumhuriyet Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, Ankara 2013, s. 252.

Daha kapsamlı bir tanıma göre adli kontrol, “*tutuklama sebeplerinin varlığına bağlı olarak, işlediği bir suçtan dolayı soruşturma ve kovuşturma evresinde şüpheli veya sanığın bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında veya altına alınabileceği yükümlülükleri yerine getirmek üzere hazır bulunmasını, katılanın zarar ve masraflarının ve muhakeme masraflarının giderilmesinin sağlamak amacıyla belli yükümlülükler altına alınarak adli makam ve mercilerin denetimi veya kontrolü altına sokulmasıdır.*”⁷

Ancak bu tanıma bir yönüyle katılmamaktayız. Adli kontrolün tanımını yaparken tedbir kategorilerini doğru şekilde sınıflandırmak gerekmektedir. Adli kontrol ile aynı üst başlık altında düzenlenen güvence ve önceden ödetme kurumları aslında adli kontrolün tanımına dahil edilebilecek kavramlar değildir. Bu iki kurum özünde başlı başına farklılıklar içeren tedbirlerdir. Bu nedenle adli kontrolün tanımında aslında başlı başına adli kontrol ile ilgili olmayan ifadelerin kullanılmamasına özen göstermekte yarar vardır.

Tüm bu tanımları bir arada ele alarak bir tanım yapacak olursak: şüpheli veya sanığın işlemiş olduğu iddia edilen bir suçtan dolayı başlatılan bir ceza soruşturması veya kovuşturması kapsamında kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin bulunması ve tutuklama şartlarının oluşması halinde, tutuklama yerine daha özgürlükçü bir yaklaşım ile şüpheli veya sanığın kaçması veya delilleri karartmasına engel olmak amacı ile ya da tutuklama yasağı olan hallerde kanunda sayılan bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasını içeren tedbire adli kontrol denir.

1.2. Amacı ve Ceza Muhakemesindeki Önemi

Öncelikle belirtmek gerekir ki, adli kontrolün amacının tutuklamanın amacı ile birlikte ele alınması gerekir.⁸

⁷ Burhan CanerHacıoğlu, “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama Koruma Tedbirine Seçenek Olarak Düzenlenen Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme” AÜEHFD, Erzincan 2005, C. IX S. 1-2, 167-192, s. 171.

⁸ Bahri Öztürk, Behiye Eker Kazancı, Sesim Soyer Güleç, Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri, Ankara 2019, s. 103.

Tutuklamadan beklenen amaç; ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi, tutuklanan şüpheli veya sanığın muhakemenin her aşamasında hazır bulunması, muhtemel bir mahkûmiyet durumunda hükmün infazının sağlanması, ama en önemlisi de delillerin karartılmasının önlenmesi ve muhafaza altına alınması, şüpheli veya sanığın kaçmasının önlenmesidir.⁹ Bu açıdan bakıldığında koruma tedbirlerinin genel olarak amacının, ceza muhakemesinin amacından ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Böyle olunca da genel olarak koruma tedbirlerinin, özel olarak da adli kontrolün ceza muhakemesinin doğru sonuçlara ulaşmasını ve böylece adaleti sağlamak olduğunu söyleyebiliriz.

CMK m. 109 gerekçesinden, adli kontrolün amacının, kişi hak ve özgürlüklerini önemli ölçüde kısıtlayan “*tutuklama tedbirini istisnai hale getirmek*” olduğu açıkça anlaşılmaktadır.¹⁰ CMK m. 100 ve 101 birlikte okunduğunda tutuklama şartlarının öncelikle işin önemi ile birlikte ölçülülük ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi, ayrıca tutuklamaya karar verilmesi durumunda adli kontrolün neden yetersiz kalacağına dair hukuki ve fiili nedenlerin belirtilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Söz konusu gereklilik her bir olayda itina ile değerlendirilmeli ve tutuklama şartları anılan maddeler çerçevesinde yok ise CMK m. 109’da belirtilen adli kontrole başvurulmalıdır. Bu düzenlemeler birlikte ele alındığında, adli kontrolün amacının tutuklamayı fiilen istisna haline getirmek ve oranlılık ilkesini gerçekleştirmek olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bu düzenlemelerden, tutuklamadan tamamen vazgeçildiği şeklinde bir çıkarım yapmak mümkün değilse de CMK m. 109’da geçen “*Tutuklama yerine*” ifadesi dikkate alındığında adli kontrolün asıl, tutuklamanın ise istisna olduğu sonucuna varılabilir.¹¹ CMK’nin yürürlüğe girmesinden sonra yapılan birçok değişiklikle adli kontrolün gerçek anlamda tutuklamaya bir alternatif olması yönündeki beklentinin *uygulamada* ne ölçüde

⁹ Yener Ünver, Hakan Hakeri, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2014, s. 365; Veli Özer Özbek, Koray Doğan, Pınar Bacaksız, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 13. Baskı, Ankara 2020, s. 277.

¹⁰ Gerekçede bu husus “... *Bu kurumdan sonra tutukluluk uygulaması istisnai hale gelmektedir*” şeklinde ifade edilmiştir.

¹¹ Adli kontrolü kural, tutuklamayı ise istisna olarak düşünen kanun koyucunun CMK’nin adli kontrolü, tutuklamadan daha sonra düzenlemesinin, sistematik açıdan hatalı olduğunu düşünüyoruz.

gerçekleştiği ise ayrı bir değerlendirme konusudur. Yıllar içinde ortaya çıkan alışkanlıkları kolaylıkla değiştirmek mümkün olmadığı için, adli kontrolün uygulamada tutuklamaya gerçek anlamda *alternatif* oluşturduğunu söylemek ne yazık ki mümkün değildir.

Bir ceza muhakemesi hukuku kurumu olarak adli kontrolün temel amacı, tutuklama ile oluşacak ağır ve telafisi zor sonuçları ortadan kaldırmaktır.¹² Burada asıl amaç, bir taraftan ceza muhakemesinin hiçbir sekteye uğramadan devam etmesi, diğer taraftan ise şüpheli veya sanığın temel hak ve özgürlüklerinin mümkün olabildiğince daha az kısıtlanmasıdır.¹³

Tutuklama, ceza muhakemesinin amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik bir koruma tedbiri olduğuna göre, adli kontrolün de bir koruma tedbiri olduğu ve tutuklamadan beklenen amacın aynısını gerçekleştirme amacı taşıdığı konusunda bir kuşku ve duraksama yoktur.¹⁴ Adli kontrolün tutuklama ile aynı amaca hizmet ettiği göz önüne alındığında, koruma tedbiri olarak amacının, şüpheli veya sanığın kaçmasını veya delillerin karartılmasını önleyerek ceza muhakemesinin usulüne uygun, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini temin etmek, ayrıca usul işlemlerinde ve muhakeme sonunda verilebilecek kararın infazında şüpheli veya sanığın yükümlülüklerini yerine getirmek üzere hazır bulunmasını sağlamaktır.¹⁵

Tutuklamada, şüpheli veya sanığın ya bütünüyle serbest bırakılması veya tamamen özgürlüğünden alıkonulması sonucuna yol açan bir koruma tedbiri söz konusudur. Adli kontrol, bu iki durum arasında denge sağlamakta; kişi özgürlüğünü

¹² Erdener Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, İstanbul 2007, s. 334.

¹³ Abdurrahman Tekin, “Adli Kontrol Tedbirleri”, TAAD, 2017, S. 32, 283-313, s. 285.

¹⁴ Şahin, 2013, s. 252, 253; Mahmut Koca, “Tutuklamada Oranlılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının “Adli Kontrol” Tedbirinin Değerlendirilmesi”, DEÜHFD, İzmir 2003, C. 5, S. 2, 109-142, s. 126 (CMUK Tasarısı).

¹⁵ A. Duygu Özgüven, “Ceza Muhakemesi Kanunu Çerçevesinde Adli Kontrol” TBB Dergisi, S. 81, Mart-Nisan 2009, 1-42, s. 318; Doğan Soyaslan, Ceza Muhakemesi Hukuku, 3.Baskı, Ankara 2007, s. 317; Şahin, 2013, s. 253; Özbek, CMK İzmir Şerhi, s. 375; Hacıoğlu, s. 172.

en az düzeyde kısıtlayarak tutuklama ile ulaşılmak istenen sonuca ulaşılmaya çalışılmaktadır.¹⁶

Adli kontrolün aynı zamanda sosyalleştirici bir yönünün de bulunduğunu düşünmekteyiz. Gerçekten de adli kontrolün, suç isnadı altında da olsa, masumiyet karinesi gereği suçlu olmadığı varsayılan şüpheli veya sanığın cezaevinin yıkıcı etkisinden korunması gibi bir işlevi de vardır. Cezaevlerimizin ıslah edici nitelikte olmadığı aşikârdır, bu nedenle belki de hayatında ilk defa suç işlemiş bir kişiyi cezaevine göndermek, toplumsal açıdan da beklenen faydayı sağlayamayabilir. Ayrıca, adli kontrolün etkili ve verimli şekilde kullanılması halinde devletin cezaevlerine yaptığı masraf dikkate alındığında, ekonomik bir getirisinin olduğu da göz ardı edilemez. Bu nedenle iyi işleyen bir adli kontrol sisteminin hem şüpheli veya sanık hem de toplum ve devlet açısından yarar sağlayacağı aşikârdır.

Öte yandan uzun süren tutukluluk durumunun, hakimlerde ister istemez bir *mahkûmiyet baskısı* yarattığı da bir gerçektir. Bu durumda adli kontrol, tutuklamanın bu etkisini de ortadan kaldırmak suretiyle, masumluk ilkesinin gerçekleşmesine de katkı sağlamaktadır.

Ceza muhakemesi hukukunda tutuklama ve adli kontrol birbiri ile sıkı ilişkisi olan, ancak birbirinden bağımsız farklı iki koruma tedbiridir. Özünde her ikisinin de amacı aynı olsa da adli kontrole hükmedilebilmesi için de tutuklamanın şartlarının oluşması gerekse de uygulamada bazen tutuklama yerine (CMK m. 109/2), zaman zaman tutuklamayı takip eden (CMK m. 109/7) veya ondan bağımsız şekilde uygulanmak sureti ile koruma tedbirlerinin ortak amacına ulaşılmaya çalışıldığı görülmektedir.¹⁷ Modern ceza muhakemesi hukukunda tutuklamadan tamamen vazgeçilmesi bulunduğumuz şartlar dikkate alındığında pek mümkün değildir. Ancak aynı amaca hizmet eden adli kontrole bir alternatif olarak hukuk sisteminde yer verilmesine olan ihtiyaç da ortadadır. Sonuç olarak, adli kontrolün temel amacı ceza

¹⁶ Vahit Bıçak, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2018, s. 643.

¹⁷ Özen Kaya Göçmen, "Adli Kontrol Koruma Tedbirinin İnsan Hakları Işığında Değerlendirilmesi." AÜHFĐ, Ankara 2016, C. 65 S. 4, 1749-1814, s. 1759.

muhakemesinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi, ancak bu yapılırken şüpheli veya sanığın hak ve özgürlüklerinin olabildiğince daha az zarar görmesidir.

1.3. Hukuki Niteliği

Ceza muhakemesi hukukumuzda adli kontrol, CMK'nin “*koruma tedbirleri*” ana başlığı altında m. 109-115 arasında düzenlenmiştir. Tutuklamanın alternatifi veya devamı olan adli kontrolün hukuki niteliğinin koruma tedbiri olduğu konusunda öğretide görüş birliği bulunmaktadır. Kanaatimizce de adli kontrol CMK'da düzenlendiği yer de dikkate alındığında gerçek anlamda bir koruma tedbiridir.

Öğretide koruma tedbirleri terimini usul tedbirleri¹⁸, ceza yargılaması önlemleri¹⁹, zorlayıcı önlem²⁰, ihtiyati tedbir²¹ olarak adlandıranlar da bulunmaktadır. Ancak biz de öğretideki çoğunluk görüşüne uyarak yerleşmiş bir terim olan ve aynı zamanda CMK'da da kullanılan “*koruma tedbirleri*” terimini tercih etmekteyiz.

Koruma tedbiri kavramı öğretide farklı şekillerde tanımlanmıştır. Öztürk'e göre koruma tedbiri, “*Ceza muhakemesinin yapılmasını veya yapılan muhakemenin sonunda verilecek kararların kağıt üzerinde kalmamasını ve muhakeme masraflarının karşılanmasını ve muhakeme masraflarının karşılanmasını sağlamak amacıyla, kural olarak, ceza muhakemesinde karar verme yetkisine haiz olan yetkililer tarafından, gecikmede sakınca bulunan durumlarda, geçici olarak başvurulmuş ve hükümden önce bazı temel hak ve özgürlüklere müdahaleyi gerektiren önlemler*”dir.²² Diğer bir tanıma göre ise koruma tedbiri, tehlike tedbirinin bir çeşidi²³ olarak ceza muhakemesinin sürdürülmesinin ve tamamlanmasının güvence

¹⁸ Bkz. Faruk Erem, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, Ankara 1996, s. 221.

¹⁹ Bkz. Yurtcan, s. 313.

²⁰ Bkz. Turan Tufan Yüce, “*Ceza Yargılama Hukukunda Zorlayıcı Önlem Teorisi*”, EÜHFD, S. 1, İzmir 1980, s. 69.

²¹ Bkz. M. Tahir Taner, Ceza Muhakemeleri Usulü, İstanbul 1955, s. 131.

²² Öztürk (ed.), s. 437.

²³ Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoglu, Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı, İstanbul 2014, s. 381.

altına alınabilmesi amacıyla kural olarak hâkim kararı ile hüküm ifade eden ve şüpheli veya sanığın özgürlüğünü sınırlayan tedbirler olarak belirtilmiştir.²⁴

Koruma tedbirleri, ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde tamamlanabilmesi için şüpheli veya sanığın usul işlemleri esnasında hazır bulunmasının sağlanması, delillerin ceza muhakemesi hukuku kapsamında toplanması ve korunması, muhakeme sona erdiğinde sanığın cezalandırılması halinde hükmün infazının sağlanması amacıyla hükümden önce temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran zorlayıcı tedbirler bütünüdür. Bunun yanında, adli kontrol, koruma tedbirlerinin temel özellikleri olan vasıta olma, geçici olma ve temel hak ve özgürlükleri sınırlama sonucu doğurma özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır.

CMK'nin sistematigi dikkate alındığında adli kontrolün başlı başına bağımsız bir koruma tedbiri olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle, mülga CMUK'daki düzenleme gibi teminatla salıverilme kararı verilebilmesi için önce tutuklama kararı verilmesi gerektiği şeklinde bir düzenleme artık hukukumuzda mevcut değildir. Alman ceza muhakemesi hukukunda adli kontrol kararı verilebilmesi için tutuklamadan geçilmesi gerekirken, İtalya, Avusturya ve Fransa ceza muhakemesi sistemlerinde ülkemizdeki düzenleme gibi adli kontrol bağımsız bir koruma tedbiri olarak yer almaktadır.²⁵

5271 sayılı CMK özgürlükçü bir tutum ile tutuklulukta geçebilecek azami süreleri belirlemiştir.²⁶ Bu düzenlemeye ek olarak CMK m. 109/7'de tutuklulukta geçebilecek azami sürelerin dolması halinde şüpheli veya sanığa yönelik adli kontrol hükümlerinin uygulanabileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte, bu süre dolmadan da soruşturma veya kovuşturmanın herhangi bir aşamasında şüpheli veya sanık, tutuklandıktan belli bir süre sonra üzerine atılı suçun niteliğinin değişmesi, delillerin büyük ölçüde toplanmış olması, tutuklulukta geçirdiği süre göz önünde

²⁴ Kunter, Yenisey, Nuhoglu, s. 413; Yurtcan, s. 280.

²⁵ Özbek, CMK İzmir Şerhi, s. 377.

²⁶ CMK m. 102.

bulundurulacak ölçülülük ilkesi de dikkate alınarak adli kontrol altına alınarak salıverilebilir. Bu iki durumda adli kontrol daha önce değinildiği üzere tutuklamanın devamı niteliğindedir. Ancak bu devamlılık adli kontrolün bağımsız bir koruma tedbiri olma niteliğini etkilemez.

Diğer yandan, CMK m. 109'da adli kontrol başlığı altında düzenlenen diğer yükümlülükler olan; hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak (CMK m. 109/3-c), her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanmamak ve gerektiğinde kaleme, makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek (CMK m. 109/3-d), özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek (CMK m. 109/3-e), şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak (CMK m. 109/3-f), silâh bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silâhları makbuz karşılığında adli emanete teslim etmek (CMK m. 109/3-g), Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamak (CMK m. 109/3-h), aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek (CMK m. 109/3-i) tedbirlerine her ne kadar adli kontrol kapsamında hükmediliyor olsa da, bu tedbirler aslında koruma tedbirinin özelliklerini taşıyamamakta, adli kontrol ile hedeflenen tutuklamaya alternatif oluşturma amacına da hizmet etmemektedir.²⁷

Sayılan tedbirlerin ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için fayda sağlayabilecek nitelikte olmadıkları anlaşılmaktadır. Aslında bu tedbirler

²⁷ Koca, CMUK Tasarısı, s. 133; Fulya Korkmaz, "Adli Kontrol", İÜHFD, 2015, C. 1, Özel Sayı, 521-542, s. 530; Metin Feyzioğlu, "Adli Kontrol", Hukuk Merceği-7, Konferans ve Paneller, 28 Nisan 2005-06 Ekim 2005, Ankara 2006, s. 406.

güvenlik tedbiri olup, hükümden sonra uygulanan, suçlunun tehlikelilik halini ortadan kaldırılması²⁸, ıslah ve terbiye edilmesi²⁹,kriminojen ortamdan uzaklaşmasını³⁰ hedefleyerek tekerrürün önlenmesini³¹ amaçlayan tedbirlerdir ve düzenleme yeri de bu nedenle CMK olmamalıdır.

CMK’da yukarıda sayılan güvenlik tedbirlerine adli kontrol başlığı altında yer verilmesi, bu tedbirlerin hukuki niteliğini değiştirmemektedir. Çünkü güvenlik tedbirleri daha çok yeniden suç işleme ihtimali olan kişinin tehlikelilik halinden toplumu korumayı ve herhangi bir suçun aynı kişi tarafından yeniden işlenmesinin önlenmesini amaçlayan tedbirlerdir.³²Ne var ki, söz konusu tedbirlere adli kontrol başlığı altında yer verilmesi, aslında güvenlik tedbirlerine hükümden önce başvurulabileceğini göstermektedir. Kanaatimizce, bu tedbirlere hükümden önce başvurulması şüpheli veya sanığın hak ve özgürlüklerini ciddi olarak kısıtlayacak, belki de ceza muhakemesinin sonunda cezalandırılmayan şüpheli veya sanığın haklarını onarılamaz derecede zedeleyebilecektir. Böyle olunca da aslında tutuklamaya alternatif olarak getirilen kurumun, tutuklama ile hemen hemen eşit düzeyde ve hatta ondan çok daha fazla kişi ve hak özgürlüklerini zedeleme potansiyeline sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle yapılacak değişikliklerle koruma tedbirlerinin amacıyla bağdaşmayan adli kontrol tedbirlerinin katalogdan çıkarılması yerinde olacaktır.

Bu tedbire birden fazla ve ceza muhakemesinin amacı dışında görev yüklenmesi, ceza muhakemesi siyasetinden kaynaklanmaktadır. CMK’nin yazım sürecinde oldukça etkilendiğimiz Fransız Ceza Usul Kanunu’nun “*Adli kontrol*” başlıklı m. 138 incelendiğinde CMK m. 109’da düzenlendiği gibi hatta daha

²⁸ Zeki Hafizoğulları, Ceza Normu: Normatif Bir Yapı Olarak Ceza Hukuku Düzeni, Ankara 1996, s. 236.

²⁹ Faruk Erem, “*Türk Ceza Kanununda Emniyet Tedbirleri*”, AÜHFD, 1944, C. 1, 351-378, s. 352 (Emniyet Tedbirleri).

³⁰ Zeki Hafizoğulları, Muharrem Özen, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2010, s. 458.

³¹ Sulhi Dönmezer, Sahir Erman, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C. II, İstanbul 1999, s.571 (C.II).

³² Hamide Zafer, “*Emniyet Tedbiri Muhakemesinin Özellikleri*”, İÜHFM, C. 62 S. 1-2, 263-314, s. 267; Mehmet Emin Artuk, “*Güvenlik Tedbirleri*” AHBVÜHFD, 2008, C. 12 S. 1: 461-492, s. 477, 482:

kapsamlı olarak güvenlik tedbirlerine³³ henüz kesin hüküm verilmeden muhakeme aşamasında başvurulabileceği düzenlenmiştir.

Öğretide bazı yazarlar, şüpheli veya sanığın korunması açısından, kişi özgürlüğünü kısıtlayıcı güvenlik tedbirlerine Kanunun cevaz verdiği ölçüde geçici olarak henüz muhakeme sona ermeden de başvurulabilmesini savunmaktadırlar.³⁴ Örneğin, akıl hastası ve tehlikelilik³⁵ arz eden bir şüpheli veya sanığın tutuklanmasına yönelik hüküm CMK'da yer almadığına göre bu durumda güvenlik tedbirine başvurmak mecburiyeti ortaya çıkmaktadır. Görülmektedir ki, güvenlik tedbirlerine hükümden önce de başvurma ihtiyacı doğabilmektedir.

Muhakeme sona ermeden hükümden önce, güvenlik tedbirlerine koruma tedbiri olarak başvurulacak ise, koruma tedbirlerinde aranan şartların (gecikmede tehlike, haklı görünüş gibi) şüpheli veya sanık nezdinde gerçekleşmesi aranmalıdır. Ancak bu noktada koruma tedbirinin süjesi değişmekte ve ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi yerine toplumun tehlikeden uzak tutulmasına yönelik tedbirler alınmaktadır.³⁶ Koruma tedbirlerinde amaç, yakın tehlikenin bertaraf edilerek muhakemenin amacı olan maddi gerçeğe ulaşılmasıdır.³⁷ Buna karşılık, güvenlik tedbiri ile amaçlanan ise tehlikeli kişilere karşı toplumun korunmasıdır.³⁸

Daha önce de belirtildiği üzere, bir yükümlülüğün sadece kanunda adli kontrol başlığı altında düzenlenmesi, o yükümlülüğü koruma tedbiri olarak

³³ Fransız Ceza Usul Kanunu m. 138/2'nin 13. bendinde yargılama aşamasında şüpheli veya sanığın çek düzenlemesinin yasaklanabileceği belirtilmektedir.

³⁴ “Akıl hastaları hakkında tutuklama benzeri bir geçici tedbir düzenlenmemiştir. Geçici olarak da bu tedbire karar verilebilmelidir. Bu eksiklik giderilmelidir... Uyuşturucu madde ve alkol müptelaları hakkında da soruşturma yapıp suçlulukları sabit oluncaya kadar geçici olarak “muhafaza ve tedavi altına alma” kararı verilebilmelidir.” [Kunter, Yenisey, Nuhoglu, s. 859]

³⁵ Erem, (Emniyet Tedbirleri) s. 353; Hafizoğulları, Özen, s. 456; Güvenlik tedbirleri açısından şüpheli veya sanığın isnat yeteneğinin olup olmadığı önemli değildir, önemli olan ilgili kişinin tehlikelilik arz edip etmediğidir [Hafizoğulları, s. 238].

³⁶ Mehmet Tezcan, Adli Kontrol, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Ceza ve Ceza Usul Hukuku Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2012, s. 31.

³⁷ Kunter, Yenisey, Nuhoglu, s. 737.

³⁸ Francesco Antolisei, çev. Yılmaz Günel, “Ceza ve Emniyet Tedbirleri”, AÜSBFD, 1965, C. 20 S. 02, 715-733, s. 715.

nitelendirilmesini gerektirmemektedir. Bir yükümlülüğü koruma tedbiri olarak nitelendirebilmek için, ceza muhakemesinin usulüne uygun ilerlemesine yardımcı ve ayrıca muhakeme sonunda verilecek hükmün infazını sağlayabilecek nitelikte olması gerekmektedir. Bu nedenle, özünde koruma tedbiri niteliği taşımayan ve tutuklamaya alternatif olmayan yükümlülükler başvurulması, güvenlik tedbirlerine hükümden önce geçici olarak başvurulması anlamına gelmektedir. Aslında, bu nitelikteki yükümlülüklerin mahiyetleri gereği başka bir başlık altında ve bu özellikleri gözetilerek düzenlenmesi gerekirken, CMK’da adli kontrol başlığı altında düzenlenmiş olması yerinde bir tercih değildir.

Özetlemek gerekirse, adli kontrol hukuki nitelik bakımından, tutuklamaya alternatif bir koruma tedbiridir ve tutuklamanın bir türevi olarak nitelendirilebilir. Buna göre, hâkim tutuklamanın şartlarının gerçekleştiğine kanaat getirir ise tutuklama yerine adli kontrol kararı verebilmektedir. Ayrıca, CMK m. 109/son dikkate alındığında “*kanunlarda öngörülen tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle salıverilenler hakkında*” da uygulanabileceğinden adli kontrol tutuklamanın devamı niteliğinde bağımsız bir koruma tedbiridir.

1.4. Özellikleri

1.4.1. Araç Olma

Ceza muhakemesinin amacı maddi gerçeğe ulaşma olup, genelinde koruma tedbirleri özelinde ise adli kontrol bu amacı gerçekleştirmenin aracını oluşturmaktadır. Tedbir başlı başına amaç olmayıp, başka amaçlara ulaşmada yardımcı bir araçtır.³⁹ Araç olma, muhakemenin gerekliliği olup, doğrudan muhakeme ile ilgili olabileceği gibi, bazı durumlarda da başka bir tedbirin aracı olabilir. Örneğin yakalama, tutuklamanın vasıtasıdır.⁴⁰ Arama çoğunlukla elkoymanın bir aracıdır.

³⁹ Centel, Zafer, s. 349.

⁴⁰ Yenisey, Nuhuğlu, s. 383.

Adli kontrol, tutuklamanın alternatifi olduğundan, şüpheli veya sanığın kaçmasının ve delillerin karartılmasının önlenmesi, ardından muhakeme sonucunda verilen hükmün yerine getirilmesinin aracıdır. Tutuklama yasağının olduğu durumlarda veya kanunda belirtilen tutukluluk sürelerinin dolması nedeni ile başvurulması da tedbirin araç olma özelliğini değiştirmemektedir.

1.4.2. Geçici Olma

Koruma tedbirinin geçici olması durumu ortaya iki farklı şekilde çıkabilmektedir. İlk olarak, bir koruma tedbiri belirli bir süre ile sınırlı olması nedeni ile geçici olabilir.⁴¹ Örneğin, yakalama, yakalandıktan sonra mahkeme önüne çıkarılıncaya kadardır. Yine gözaltı ve tutuklama belli sürelerle sınırlıdır. İkinci halde ise, geçicilik, tedbiri haklı gösteren şartların değişmesi ile tedbirin son bulması durumudur.⁴² Bu açıdan geçicilik, aslında söz konusu tedbirin araç olmasının bir sonucudur.

Öncelikle belirtelim ki, adli kontrol tedbirine süre yönünden herhangi bir sınırlama getirilmiş değildir. Adli kontrol verildiği andan itibaren uygulanmaya başlanır ve kaldırıldığı ana kadar devam eder. Soruşturma evresinin uzun sürdüğü durumlarda -uygulamada soruşturmanın iki yıldan fazla sürdüğü durumlar ile karşılaşılacaktır- adli kontrol tedbiri çekilmez hale gelebilmektedir. Bu noktada hâkimin takdir yetkisini kullanarak adli kontrol tedbirini belirli bir süre ile kısıtlayıp kısıtlamayacağı sorunu üzerinde durulmalıdır. Adli kontrol kararını veren hâkimin, adli kontrolü süre yönünden kısıtlama yetkisinin olup olmadığı konusunda kanunda bir açıklık bulunmamaktadır. Bunun sonucu olarak hâkimin adli kontrol kararını belirli bir süre ile kısıtlamasına ya da adli kontrolün karar tarihinden itibaren belirli bir süreden sonra infazına başlanacağına karar vermesine engel bir durum bulunmamaktadır. Kanaatimizce hâkimin bu konuda takdir yetkisi bulunmakla

⁴¹ Yenisey, Nuhoğlu, s. 383.

⁴² Nurullah Kunter, Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoğlu, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi, İstanbul 2010, s. 90.

birlikte,⁴³ süre yönünden kararda öngörülen sınırlandırmalar adli kontrolün getiriliş amacına da aykırı olmamalıdır. Söz gelimi kararın infazının bir ay ertelenmesi, şüpheli veya sanığın kaçması ya da delilleri karartması riski yaratacaksa böyle bir sınırlandırmaya gidilmemelidir. Ne var ki, adli kontrolün tutuklamada olduğu gibi belirli aralıklarla gözden geçirilmesine ve yine tutuklamadaki gibi süre yönünden sınırlandırılmasına ilişkin Kanunda açık bir düzenleme bulunmaması temel haklar ve özgürlükler açısından olumsuz bir etki yaratmaktadır. Adli kontrolün, tutuklamada olduğu gibi periyodik aralıklarla gözden geçirilmesine ilişkin CMK'da bir düzenlemeye gidilmesinin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Adli kontrol, azami bir süre öngörülmediği için hüküm kesinleşinceye kadar devam edebilir.⁴⁴ Ancak, adli kontrolün hüküm kesinleştikten hemen sonra, ancak cezanın infazına başlanmadan kaldırılması, adli kontrolden beklenen amaca ulaşamama tehlikesi meydana getirebilir. Gerçekten de hüküm kesinleşmiş olmasına rağmen infaz aşamasına hemen geçilememiş ise, infaz başlayıncaya kadar örneğin yurt dışına çıkış yasağının kaldırılması, hükümlünün kaçması ihtimalini yaratabilir. Öte yandan infaza başlanması için gerekli işlemler tamamlanmış olmasına rağmen infaz için gelmeyen ve kaçan hükümlü hakkında yine yurt dışına çıkış yasağının kaldırılması, hükümlünün kaçma tehlikesini ortaya çıkarabilir. Bu nedenle aslında koruma tedbirlerinin kural olarak “*cezanın infazına başlayıncaya kadar*” devam etmesi gerekmektedir. Ne var ki, mevcut düzenleme çerçevesinde cezanın infazını güvence altına almak amacıyla adli kontrol uygulanmasına devam edilmesine olanak tanınmamaktadır. Bunun için bir CMK değişikliğine gidilmesi yararlı olacaktır.

Adli kontrol tedbiri, tedbire karar verilmesine yol açan şartların ortadan kalkması ile de sona erdirilebilir.⁴⁵ Örneğin, şüphelinin delilleri karartma ve/veya

⁴³ Bu çalışmada yararlanılan kaynaklar dikkate alındığından, bu konuda öğretilerde herhangi bir görüş bulunmamaktadır. Uygulamada oluşabilecek bu tür bir durum ilk kez bu çalışmada tartışılmaktadır. Sağlık ve seyahat durumlarında bahsi geçen şekilde süre ile kısıtlı bir şekilde adli kontrol kararı verilmesi durumları ile uygulamada karşılaşılmıştır.

⁴⁴ Centel, Zafer, s. 349.

⁴⁵ Nevzat Toroslu, Metin Feyzioğlu, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2013, s. 230.

kaçma ihtimali ortadan kalkmış ise hâkim adli kontrol tedbirinin ortadan kaldırılmasına karar verebilir. Ancak deliller toplanmış olsa bile, şüpheli veya sanığın kaçması tehlikesi henüz sona ermiş değilse adli kontrolün kaldırılmaması söz konusu olabilir. Bununla birlikte koşulları ortadan kalksa bile, her halde adli kontrolün yine bir hâkim kararıyla “*kaldırılması*” gereğine işaret etmek gerekir.

Bu noktada soruşturma evresinde sulh ceza hâkiminin adli kontrol kararını re’sen ele alarak şüphelinin durumu ve diğer şartları değerlendirerek adli kontrolün devamına ya da kaldırılmasına karar verip veremeyeceğidir. Soruşturma evresinde tutuklama tedbirinde, hâkim kanunda belirtilen periyodik sürelerle tutuklamanın koşullarını gözden geçirmektedir. Ancak yukarıda bahsedildiği üzere adli kontrolde kanuni bir gözden geçirme süresi bulunmamaktadır. Her ne kadar bazı yazarlar tutuklamada belirtilen gözden geçirme sürelerinin adli kontrolde de kıyasen uygulanması gerektiğini belirtmekte iseler de⁴⁶ kanunun sistematığı dikkate alındığında tutuklamaya ilişkin düzenlemenin adli kontrole uygulanması mümkün değildir. CMK m. 108 incelendiğinde başlığının “*Tutukluluğun incelenmesi*” olduğu ve “*Tutuklama*” üst başlığı altında düzenlendiği dikkate alındığında, bu maddenin adli kontrolün incelenmesine ilişkin olmadığı gayet açıktır. Eğer kanun koyucu adli kontrolün de belirli sürelerle gözden geçirilmesi gerektiğini öngörmek isteseydi bu konuda açık bir düzenlemeye gidebilirdi. Hâkim adli kontrolün şartlarının devam edip etmediğini ancak savcı ya da şüphelinin talebi ile inceleyebilir. Ayrıca, soruşturma dosyasının da savcıda olduğu dikkate alındığında hâkimin herhangi bir talep olmadan re’sen dosyayı gözden geçirmesine fiilen de imkân bulunmamaktadır. Sonuç olarak hâkim herhangi bir talep olmadan re’sen adli kontrol kararının kaldırılmasına karar veremeyeceği kanaatindeyiz. Yine adli kontrolün şartlarının devam edip etmediğinin belirli sürelerle hakimlik tarafından re’sen incelenmesi hususunda, kanundaki boşluğun doldurulması gerektiği kanaatindeyiz.

⁴⁶ İnan Yılmaz, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Adli Kontrol, Ankara 2016, s. 25.

1.4.3. Kişi Özgürlüğünü Sınırlama

Koruma tedbirlerinin tamamı dikkate alındığında her birinin bir veya birden fazla temel hak ve özgürlüğü belli ölçüde kısıtladığı söylenebilir.⁴⁷ Özellikle yakalama ve gözaltı, tutuklama kişi özgürlüğünü hükümden önce belli bir süre tamamen sınırlayan tedbirlerdir. Adli kontrol, tutuklamanın alternatifi olarak kabul edilse de bir koruma tedbiri olarak CMK’da düzenlenen adli kontrol yükümlülükleri dikkate alındığında az veya çok kişi hürriyeti sınırlandırılmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, CMK m. 109’un bir kısmının iptali hakkında yapılan başvuru sonucunda verdiği kararında “... tutuklama ve adli kontrol gibi kişi hürriyetini sınırlandıran koruma tedbirleri...”⁴⁸ demek suretiyle adli kontrolün de tutuklama gibi kişi özgürlüğünü sınırlandıran bir koruma tedbiri olduğunu belirtmiştir.

Adli kontrolün amacı tutuklamanın olumsuz etkisini en aza indirerek, tutuklamadaki gibi kişi özgürlüğünü tamamen kısıtlamadan ceza muhakemesinin sonuçlandırılmasıdır. Aslında, kişi özgürlüğünün sınırlandırılması açısından koruma tedbirleri değişik yoğunlukta karşımıza çıkar. Tutuklamada, kişi özgürlüğü en yoğun biçimde sınırlandırılırken, uygulanan adli kontrol tedbirinin türüne ve uygulanma şekline göre kişi özgürlüğü daha az yoğunlukta sınırlandırılmaktadır.

“Kişi özgürlüğü” kavramı, kişinin yalnızca fiziki olarak özgürlüğünden oluşmamaktadır. Kişi özgürlüğü kavramının içerisine, seyahat ve yerleşme özgürlüğü, özel yaşama saygı hakkı, ifade özgürlüğü, güvenlik içinde olmak, keyfi olarak yakalanıp tutuklanmamak, dilediği gibi hareket etmek, uluslararası sözleşmeler ile kişiye tanınan özgürlükler, ayrıca Anayasanın “Temel haklar ve ödevler” başlıklı ikinci kısmının “Kişinin hakları ve ödevleri” başlıklı ikinci

⁴⁷ Öztürk (ed.), s. 439; Kunter, Yenisey, Nuhoglu, 2010, s. 90.

⁴⁸ AYM. 28.01.2010 tarih ve 2008/70 E. - 2010/21 K. sayılı kararı, (<http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/343af37b-b4e4-4214-bc3a-4b085be4db4b?excludeGerekce=False&wordsOnly=False>, erişim tarihi: 06.06.2019).

bölümünde sayılan hakların tamamı girmektedir.⁴⁹ Genel olarak koruma tedbirleri, özelinde adli kontrol kararı bu özgürlüklerden herhangi birini soruşturma aşamasında kısıtlamaktadır.

Adli kontrol kapsamında başvurulacak her bir tedbire göre temel hak ve özgürlükler ve bunlar içerisinde de kişi özgürlüğü sınırlandırılabilir. Örneğin, m. 109/3'ün j bendine göre konutunu terk etmemek tedbiri uygulandığı takdirde, şüpheli veya sanığın fiziki hareket özgürlüğü -tutuklamadaki kadar yoğun olmasa dahi- kısıtlanmış olacaktır. Öte yandan şüpheli veya sanığın yurt dışına çıkışının yasaklanması durumunda seyahat özgürlüğü kısıtlanmış olacaktır. Sonuç olarak adli kontrol kararı buna muhatap olan kişinin Anayasa ve uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınan hak ve özgürlüklerinden en az birisine müdahale oluşturmaktadır. Böyle olunca da adli kontrol kararlarının verilmesinde ve yerine getirilmesinde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin Anayasa ve uluslararası sözleşmelerle öngörülen güvencelere uygun hareket edilmelidir.

1.5. Bir Koruma Tedbiri Olarak Adli Kontrol Kararının Ön Şartları

1.5.1. Gecikmede Tehlike

Bir suç soruşturması veya kovuşturması kapsamında adli kontrole başvurulabilmesi için gerekli olan ilk ön şart "*gecikmede tehlike*"dir. Yakın gelecekte meydana gelmesi kuvvetle muhtemel tehlikeden gecikmeden korunmak amacıyla koruma tedbirlerine başvurulabilir. Tehlike, ceza muhakemesinin amacı olan maddi gerçeğe ulaşma ve verilen kararın kâğıt üstünde kalmasını önleme amacına bu tedbire *derhal* başvurulmadığında ulaşılamayacak olmasını ifade eder. Başka bir anlatımla koruma tedbirine başvurulmaması durumunda, bundan beklenen faydanın elde edilememesi ihtimali bulunmaktadır.⁵⁰ Gecikmede tehlike, tedbire ilişkin kararın ivedilikle alınması ve uygulanması gerektiğini belirtmektedir. Şüpheli veya sanığın temel hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmasını haklı gösterecek en önemli unsurlardan

⁴⁹ İbrahim Ö. Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı, İmge Kitabevi*, 6. Baskı, Ankara 2002, s. 305.

⁵⁰ Centel, Zafer, s. 351.

biri ivediliktir. Şüpheli veya sanığın kaçmasını önleme veya delilleri karartmasını engelleme durumunda ivediliğin söz konusu olduğunda bir sorun bulunmamaktadır.

Tutuklama nedenlerinin varlığı halinde adli kontrole de başvurulabileceği CMK’da düzenlendiğinden, CMK m. 100’de sayılan kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut deliller, şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olguların varlığı, şüpheli veya sanığın davranışlarının delilleri karartacağı konusunda kuvvetli şüphe oluşturması veya tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapacağı konusunda kuvvetli şüphe oluşması ve katalog suçlardan herhangi birinin işlenmesi durumunda gecikmede tehlike var sayılabilir.

Her somut olayda gecikmede tehlikenin kıstasları farklı olup, adli kontrol kararını verecek olan hâkimin işlenen suçun niteliğini ve olayın özelliklerini dikkate alarak gecikmede tehlike bulunup bulunmadığını takdir etmelidir.⁵¹ Adli kontrole *o anda* başvurulmadığı takdirde ceza muhakemesi yapılamaz hale gelecek veya hüküm infaz edilemeyecek ise gecikmede tehlike var denilebilir.⁵²

1.5.2. Haklı Görünüş

Ceza hukukunun en temel ilkelerinden biri olan ve gerek Anayasa ve gerekse uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınan suçsuzluk karinesi, koruma tedbirlerine başvurulduğunda bir nebze de olsa esnetilmektedir. Koruma tedbirlerine başvurmanın haklı olup olmadığı ceza muhakemesinin sonunda ortaya çıkar. Şüpheli hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı, sanık hakkında beraat kararı verilmesi durumunda başvuru koruma tedbirinin haksız olarak uygulandığı ortaya çıkmış olur. Bu nedenle şüpheli hakkında adli kontrol veya diğer koruma tedbirlerine başvurulacak ise tedbirin en azından “*haklı görünmesi*” şartı aranmaktadır. Diğer bir deyişle, koruma tedbirlerine başvurulduğu takdirde kesin bir hukuka uygunluk

⁵¹ Yüce, s. 72.

⁵² Cumhuriyet Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, 2014, s. 272.

beklenmez, olayın oluş şekli dikkate alınarak ihtimal dâhilinde bulunan hususlar çerçevesinde koruma tedbirinin haklı görünmesi ile yetinilmektedir.⁵³

Adli kontrole başvurulması durumunda isnat edilen suçun gerçekten şüpheli veya sanık tarafından işlendiğine dair kuvvetli şüpheyeye dayanak oluşturan somut delillerin bulunması gerekir.⁵⁴ Suçun şüpheli veya sanık tarafından işlenip işlenmediği muhakemenin başında anlaşılamayacağından, en azından ilk bakışta adli kontrolün haklı görünmesi ile yetinilir.⁵⁵ Adli kontrole veya koruma tedbirlerine başvurulması konusunda kesin haklılık aranması durumunda, tedbirlere başvuru imkânı yok denecek kadar azalabilir.

Adli kontrole muhakemenin en başında veya kovuşturma sırasında başvurulduğundan, aslında o ana kadar toplanmış olan delillere göre bir değerlendirme yapılmaktadır.⁵⁶ Şüpheli veya sanık hakkında adli kontrol tedbirine başvurulmamasının yarattığı tehlike ile adli kontrole başvurulması arasında hakların yarışması söz konusu olduğunda, genellikle koruma tedbirine başvurulmaktadır. Özünde ceza muhakemesinin de sonuca ulaşması ve tutuklama gibi şüpheli veya sanığın kişi özgürlüğünü ciddi anlamda kısıtlayan bir tedbirden kaçınmak amacı ile adli kontrole başvurulmaktadır.

Koruma tedbirlerinin haklı görünmesi, söz konusu tedbirle izlenen amaçla (kaçma ve delilleri karartmayı önleme) yakından ilgili olup, adli kontrole, koruma tedbiri olma niteliğine aykırı düşen bazı işlevler yüklenmesi koruma tedbirlerinin bu özelliğine aykırı düşmektedir

⁵³ Şahin, 2014, s. 272.

⁵⁴ İnan Yılmaz, s. 27.

⁵⁵ Veli Özer Özbek, Mehmet Nihat Kanbur, Koray Doğan, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2015, s. 286 (Genel Hükümler).

⁵⁶ Yurtcan, s. 316.

1.5.3.Ölçülülük İlkesi⁵⁷

Anayasa m. 13'e göre temel hak ve özgürlükler ancak Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilirler. Ayrıca bu sınırlamalar “ölçülülük” ilkesine aykırı olamaz. Koruma tedbirleri temel hak ve özgürlükleri sınırlamakta olup, Anayasanın emredici hükmüne göre ölçülülük ilkesine uygun şekilde tedbirlere başvurulmalıdır.

Koruma tedbirleri yukarıda da bahsedildiği üzere “*masum olduğu varsayılan*” kişiye yönelik olarak uygulanmakta olup, kişi hak ve özgürlüklerini önemli ölçüde kısıtlamaktadır. Bu nedenle; söz konusu tedbire *karar verirken* ve *uygularken*, bir taraftan tedbire karar verilmemesi durumunda ceza muhakemesinin amacının zarar görmesi tehlikesi, diğer taraftan işlenen suçun niteliği, muhakeme sonunda verilebilecek muhtemel ceza ve şüpheli veya sanığın hak ve özgürlükleri arasında ölçü gözetilmelidir. Görüldüğü üzere, koruma tedbirine başvurulmasında ölçülülük ilkesinin gözetilmesi için iki unsur arasındaki dengenin sağlanması yetmemekte, ikiden fazla unsur göz önüne alınarak değerlendirme yapılması gerekmektedir.

Ölçülülük ilkesi, kendi içerisinde “*elverişlilik*”, “*gereklilik*”, “*orantılılık*” olmak üzere üç alt ilkeye ayrılmaktadır.⁵⁸ “*Elverişlilik*” alt ilkesi, uygulanan tedbirin ulaşılmak istenen amacı mümkün kılmasını; “*gereklilik*” alt ilkesi, hedeflenen amaca ulaşılmasında uygulanabilecek tedbirler arasında kişi hak ve özgürlüklerini en az kısıtlayanı tercih edilmesini; “*orantılılık*” alt ilkesi ise, araç ile amaç (tedbir) arasında dengenin bulunması gerektiğini ifade etmektedir.⁵⁹

Ölçülülük ilkesi, amaç ile araç arasında dengeyi sağlamayı, amaca ulaşılmak isterken başvuru araç ile ceza muhakemesinin diğer taraflarını zarara uğratmamayı hedeflemektedir. Temel hak ve özgürlükleri daha az kısıtlayan bir araç

⁵⁷ Anayasa ve CMK’da “ölçülülük” terimi kullanılması nedeni ile çalışmamızda da aynı terim kullanılacaktır.

⁵⁸ Christian Rumpf, “Ölçülülük İlkesi ve Anayasa Yargısındaki İşlevi ve Niteliği”, Anayasa Yargısı Dergisi, 1993, C.10, 25-48, s. 47; AYM. 23.06.1989 tarih ve 1988/50E-27K. sayılı kararı.

⁵⁹ Detaylı bilgi için bkz. Yüksel Metin, Ölçülülük İlkesi (Karşılaştırmalı Bir Anayasa Hukuku İncelemesi), Ankara 2002, s.26-39.

ile amaca ulaşmak mümkün ise onun tercih edilmesi ölçülülük ilkesinin tam karşılığıdır.⁶⁰ Ayrıca, araç (koruma tedbiri) amaca ulaşmak için gerekli ve elverişli olmalıdır.⁶¹ Şüpheli veya sanık açısından da başvurulacak tedbirin izlenen amacın dışında bireylerin hak ve özgürlüklerine daha fazla sınırlama getirmemelidir.

Tutuklamanın düzenlendiği CMK m. 100'de ölçülülük ilkesine yer verilmiştir. İlgili maddeye göre; tutuklama kararı, işin önemi, yargılama sonucu verilmesi muhtemel ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü (orantılı) olması durumunda verilebilir. Her ne kadar, bu ilkedeki CMK'da düzenlenen diğer koruma tedbirlerinde bahsedilmemiş ise de Anayasa m. 13 ve CMK m. 109'da düzenlenen adli kontrolün şartlarında tutuklamaya atıf yapıldığı dikkate alındığında, koruma tedbirlerinin hepsinde orantılılık ilkesinin aranması gerektiği aşikârdır.⁶² Adli kontrolün tutuklama ile karşılaştırıldığında daha ölçülü bir tedbir olması, tutuklama kararı yerine her durumda bu tedbire başvurulabileceği anlamına gelmemektedir.

1.6. Mukayeseli Hukukta Adli Kontrol

1.6.1. Genel Olarak

Son yıllarda özellikle ülkemizde hükümlü ve tutuklu sayısının tahmin edilenden fazla artması, birçok gelişmiş ülkenin gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Bu durumdaki ülkelerin birçoğu mevcut hükümlü sayısı bakımından yüksek oranlara sahip olmakla birlikte, asıl sorun hükümlüler nedeni ile ülkelerin ekonomik giderlerinin her geçen gün artmasıdır. Haklarında gözaltı veya tutuklama kararı verilen şüpheliler de buna eklendiğinde, ceza evlerinde bulunan kişi sayısının çok yüksek seviyelere ulaştığı görülmektedir. Bunu önlemek adına, ülkeler ceza muhakemesi sistemlerinde, son zamanların önemli konularından birini oluşturan

⁶⁰ İnan Yılmaz, s. 28.

⁶¹ Centel, Zafer, s. 351.

⁶² Rumpf'a göre, ölçülülük ilkesi, genel bir hukuk ilkesi olup, yürütme ve yargı tarafından birey ile idare (devlet) arasındaki bütün uyumsuzluklarda normatif bir ilkedir (Detaylı bilgi için bakınız: Rumpf, s. 46-48).

önleyici tedbirler ve özellikle adli kontrol müessesesi üzerinde çalışmalarda bulunulmaktadır.⁶³

Bilindiği üzere masumluk karinesi gereğince şüpheli veya sanıklar, haklarında verilen hüküm kesinleşinceye kadar hukuken masum sayılmaktadırlar. Uluslararası düzenlemeler de dikkate alındığında, şartları gerçekleşmedikçe ve somut olayın koşulları gerektirmedikçe kişilerin özgürlüğünün kısıtlanmaması gerekmektedir.⁶⁴

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Temel İnsan Hakları ve Özgürlüklerin Korunması Hakkındaki Sözleşmesinde (4 Kasım 1950) belirlenen gözaltı ve tutukluluk geçici önlemlerinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi adına 9 Nisan 1965 tarihinde 11 numaralı tavsiyelerde bulunmuştur.⁶⁵ Adı geçen belgenin 1. maddesinin “a” bendinde, gözaltı ve tutuklama kararının hiçbir şekilde zorunlu olmadığı, bunun ancak yargı kararı ile verilebileceği ve bu önlemlerin ancak istisnai tedbir olarak anlaşılması gerektiği düzenlenmiştir. Devamında ise, gözaltı ve tutuklama önlemlerinin ancak kesinlikle zorunlu olduğu hallerde uzatılabileceği ve hiçbir durumda bu önlemlerin cezalandırma maksatlı verilmemesi gerektiği belirtilmiştir (m. 1/c). Birinci maddenin g bendinde ise, tutukluluk hallerine alternatif oluşturacak daha hafif tedbirler sıralanmıştır. Düzenlemeye göre bu hafif tedbirler; konutta gözetleme, mahkeme izni olmadan belli yeri terk etmeme, belirli makamlar önüne düzenli bir şekilde çıkma, pasaport ve diğer kimlik belgelerinin geri alınması ve teminat isteme olarak sıralanmıştır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, yukarıda belirttiğimiz tavsiye kararına ek olarak, 27 Haziran 1980 tarihinde yapılan toplantısında, tutukluluk haline alternatif oluşturacak ve tutukluluğun azaltılmasına yönelik ek tedbirler belirtmiş,

⁶³ Anthea Hucklesby, “*Bail in Australia, the United Kingdom and Canada: Introduction*”, 21 Current Issues Crim. Just., 1 (2009), s. 1.

⁶⁴ Hucklesby, s.1.

⁶⁵ The Committee of Minister of the Council of Europe, (<https://rm.coe.int/native/09000016804c2839>, erişim tarihi: 09.05.2019).

bunun gerekçesi olarak “*insani*” ve “*sosyal nedenler*” gösterilmiştir.⁶⁶ Bu tedbirlere tutuklamanın uygulanabileceği hallerde de başvurulabileceği belirtilmektedir. Sırasıyla bu alternatif tedbirler şunlardır:

- İlgilinin yargılama makamlarının talebi olması halinde, makama gelme ve yargılamaya müdahale edebilecek davranışlarda kaçınma sözü verme,
- Adli makamlarca belirtilen şartlar altında belirli bir adreste veya kuruluştaki (örneğin kefalet yurdu veya genç suçlular için özel ayrılmış müesseseler) ikamet etme,
- Belirli yer veya bölgeye izin olmaksızın girilmesi veya terk edilmesinin sınırlandırılması,
- Belirli makamları (örneğin mahkeme, polis ofisi) belirlenmiş periyotlarla bilgilendirme emri,
- Pasaport veya diğer kimlik kartlarına el konulması,
- İlgilinin imkânları dâhilinde kefalet veya diğer güvenlik önlemlerine başvurulmasını isteme,
- Teminat talep etme,
- Yargılama makamları tarafından belirlenen yerlerce gözetim ve yardım alınması.

Alternatif tedbirlere konu olan kişiye, hangi tedbirin uygulanacağını açık şekilde anlatılması ve yazılı şekilde bilgilendirilmesi gerektiği, ayrıca bu tedbirlerin uygulanmasına riayet etmemesi halinde tutukluluk kararı verilebileceği ihtar yapılmalıdır.

⁶⁶ The Committee of Minister of the Council of Europe, Recommendation no: 80/11, 27 June 1980/321 (<https://rm.coe.int/native/09000016808ef2bc>, erişim tarihi: 09.05.2019).

Son olarak ise, hakkında alternatif tedbirlerden birinin uygulandığı kişinin, bu tedbirlerin gerektirmesi durumunda, bu Tavsiye’de belirtilen tutuklulara tanınmış güvencelerden aynı şekilde yararlanması düzenlenmiştir.

Bu düzenlemeler ışığında, çalışmamızın bu bölümünde Kıta Avrupası Hukuk Sistemine sahip Fransa, Almanya ve İtalya’daki düzenlemeler değerlendirilecek olup, sonrasında Anglo-Sakson hukuk sistemi eksenli ülke olan Birleşik Krallık ceza sistemi üzerine açıklamalarda bulunulacaktır.

1.6.2. Fransa

Fransız Ceza Usul Kanunu’nun⁶⁷ temelleri 19. yy. başlarına dayanmakta⁶⁸ ise de adli kontrol sistemi ilk kez 1970 yılında Kanun’da yapılan değişiklik ile kabul edilmiştir.⁶⁹ Fransız Kanununda adli kontrole ilişkin düzenlemeler birçok değişiklik geçirmiş ve 2004 yılında yapılan değişiklikler ile son halini almıştır.

Fransız Kanununda düzenlenen adli kontrol tedbirinin en önemli özelliği, adli kontrole karar verilebilmesi için herhangi bir şart aranmamasıdır.⁷⁰ Kanun m. 137’ye göre hakkında adli muhakemenin devam ettiği kişi özgürdür, ancak soruşturma kapsamında gerektiği takdirde tedbiren ilgili kişi bir veya birden fazla adli kontrol yükümlülüğü altına alınabilir. Aynı maddenin devamında adli kontrolün amaca hizmet etmeyeceği durumunda, istisnai olarak, ilgili kişinin tutuklanabileceği belirtilmiştir. Kanun m. 138/1’e göre adli kontrole karar verilebilmesi için ise kişinin

⁶⁷ Code of Criminal Procedure (France)

([file:///C:/Users/isk3/Downloads/France%20Criminal%20Procedure%20Code%202000%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/isk3/Downloads/France%20Criminal%20Procedure%20Code%202000%20(2).pdf), erişimtarihi: 10.05. 2019).

⁶⁸ Helen Trouille, “A Look at French Criminal Procedure”, Criminal Law Review (London, England) · October 1994,s.1,

(https://www.researchgate.net/profile/Helen_Trouille/publication/293798410_A_Look_at_French_Criminal_Procedure/links/5817a4e908aeb720f689b090/A-Look-at-French-Criminal-Procedure.pdf, erişim tarihi: 11.05.2019).

⁶⁹ Durmuş Tezcan, Türk Hukukunda Haksız Yakalama ve Tutuklama (Önleyici ve Giderici Tedbirler), Ankara 1989, s. 55.

⁷⁰ Benzer yönde tespit için bkz.: Haluk Çolak, “Fransız Hukukunda Adli Kontrol”, Adalet Dergisi, S.10, 2002, s. 7; Nur Centel, “Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklamanın İşlevini Gören Diğer Kurumlar ve Türk Hukuku”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000, C. II, Ankara 2000, s. 292 (Hukuk Kurultayı).

hapis cezasını gerektiren bir suçtan yargılanması gerekmektedir.⁷¹ Sonuç olarak, Fransız Kanununda asıl olan adli kontroldür, tutuklama ise istisnadır.

Fransız Kanuna göre soruşturma aşamasında adli kontrole soruşturma hâkimi tarafından savcının talebi üzerine karar verilebilmektedir (m. 137-2/1). Ayrıca, tutuklamaya karar veren özgürlük ve tutuklama hâkimi de kendisinin sorumlu olduğu durumlarda adli kontrole karar verebilir (m. 137-2/2). Kovuşturma aşamasında ise adli kontrole karar verme yetkisi davaya bakmakla yetkili mahkeme geçmektedir (m. 141-1). Ayrıca, çocuklar hakkında adli kontrol kararını çocuk mahkemeleri vermektedir.⁷²

Fransız Kanunu m. 138’de şüpheli veya sanık hakkında karar verilebilecek adli kontrol yükümlülükleri detaylı olarak düzenlenmiştir. CMK’daki adli kontrole ilişkin hükümlerin Fransız Kanununda yararlanılarak oluşturulduğu dikkate alındığında, CMK’ya Fransız Kanununda düzenlenen bütün yükümlülüklerin alınmadığı ve daha sınırlı bir düzenleme yapıldığı söylenebilir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında kişinin bir veya birden fazla yükümlülük altına alınabileceği belirtildikten sonra adli kontrol yükümlülükleri düzenlenmiştir. Maddede 16 farklı yükümlülük düzenlenmiştir. Bunlar;

- 1- Soruşturma veya özgürlük ve tutuklama hâkimi tarafından belirlenen yerin sınırları dışına çıkmamak,
- 2- Soruşturma veya özgürlük ve tutuklama hâkimi tarafından belirlenen konuttan veya ikametgâhtan ayrılmamak, ancak ilgili hâkimin belirlediği şartlar ve gerekçeler dahilinde belirlenen yerden ayrılabilmek,
- 3- Soruşturma hâkimi veya özgürlük ve tutuklama hâkimi tarafından belirlenen yere gitmek veya sadece belirlenmiş yerlere gitmemek,

⁷¹ Sesim Soyer Güleç, “Tutuklamaya İlişkin Temel Sorunlar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Güncel Kararları Çerçevesinde Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, TBB Dergisi, Ankara 2012, S. 98, 25-74, s. 33.

⁷² Marie Crétenot, Alternatives to Prison in Europe – France, Rome 2015, s. 23.

- 4- Belirlenmiş sınırlar dışına çıkarken, sorgu hâkimini veya özgürlük ve tutuklama hakimini bilgilendirmek,
- 5- Soruşturma hâkimi veya özgürlük ve tutuklama hâkimi tarafından belirlenen isnat edilen suçla ilgili katı gizlilik kurallarına uymak zorunda olan kurum, kuruluş ve makamlara belirli aralıklarla başvurmak,
- 6- Soruşturma hâkimi veya özgürlük ve tutuklama hâkimi tarafından belirlenen makam, kurum veya yetkili kişinin çağrılarına cevap vermek, şüphelinin iş veya mesleğine ilişkin adli kontrol tedbirleri hakkında bilgi sunmak veya yeniden suç işlenmesini önlemekle birlikte şüphelinin topluma yeniden kazandırılması amacı ile düzenlenen sosyo-eğitimsel tedbirler gibi programlara dâhil olmak,
- 7- Kimliğe ilişkin tüm belgeleri, özellikle pasaportu mahkeme kalemine veya bir polis merkezine kimlik yerine geçen bir belge karşılığında teslim etmek,
- 8- Araç kullanılmayı tamamen bırakılmak veya bazı tür araçları kullanmamak, gerekiyorsa sürücü belgesini mahkeme kalemine evrak karşılığında teslim etmek. Ancak, soruşturma hâkimi veya özgürlük ve tutuklama hâkimi kişinin mesleği için gerekiyorsa araç kullanmasına izin verebilir,
- 9- Soruşturma hâkimi veya özgürlük ve tutuklama hâkimi tarafından özellikle belirlenen kişileri görmekten, görüşmekten ve bu kişilerle herhangi bir şekilde iletişim kurmaktan kaçınmak,
- 10- Özellikle vücuttaki zehirli maddelerden kurtulmak⁷³ amacıyla, hastaneye yatmak dahil, muayene veya tedavi olmak ve bakım altına alınmak,
- 11- Adli muhakeme altında bulunan kişinin gelir gider durumunun dikkate alınarak soruşturma veya özgürlük ve tutuklama hâkimi tarafından

⁷³ Vücuttaki zehirli maddelerden kurtulmak şeklinde çevirdiğimiz ibare Fransız kanununda “désintoxication” terimi ile ifade edilmiştir. Bu terimin İngilizcesi “detoxification”dır.

belirlenen bir miktarı bir seferde veya taksitler halinde (birden fazla olabilir) garanti etmek,

- 12- Suçun mesleki veya sosyal faaliyetlerin icrası sırasında işlenmesi durumunda, suçun yeniden işlenmesi ihtimali varsa, sendikal sorumluluklar ve temsilcilikler hariç, belirli mesleki veya sosyal faaliyetleri yapmaktan kaçınmak. Mesleki faaliyetin avukatlık olması durumunda bu yükümlülük soruşturma veya özgürlük ve tutuklama hakiminin görevlendirdiği baro konseyince verilebilir. Baro konseyi 15 gün içinde kararını verir,
- 13- Sadece çeki keşide edenin çekebileceği çeklerle, değeri garanti edilmiş çekler haricinde çek keşide etmemek ve gerekiyorsa kullanılması yasaklanan çekleri mahkeme kalemine teslim etmek,
- 14- Silah bulundurmamak veya taşımamak, eğer gerekiyorsa elinde bulunan silahları mahkeme kalemine belge karşılığında vermek,
- 15- Soruşturma hâkimi veya özgürlük ve tutuklama hâkimi tarafından belirlenecek miktar ve süre içinde aynı veya kişisel güvence sağlamak,
- 16- Aile masraflarına katılmaya veya desteklemeye dair ve belli hizmetlerin ödenmesini zorunlu kılan yargısal olarak onaylanmış sözleşmeler uyarınca belirlenen ve mahkeme kararı ile hükmolunan nafakayı düzenli olarak ödediğini veya ailenin masraflarına katkıda bulunduğunu ispat etmek.

Soruşturmanın her aşamasında soruşturma hâkimi tarafından adli kontrol kararı verilebilir (m.139/1). Soruşturma hâkimi soruşturmanın herhangi bir aşamasında verilen adli kontrol kararına bir veya birden fazla yükümlülük ekleyebilir, tamamen veya kısmen adli kontrolü kaldırabilir, verilen adli kontrol kararını değiştirip bir veya birden fazla yeni yükümlülük yükleyebilir veya belirli süreli veya geçici olarak belirli yükümlülüklerden muaf tutabilir (m.139/2).⁷⁴

⁷⁴ Ganbar Jafarlı, Adli Kontrol, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2017, s.31.

Soruşturma hâkimi, re'sen adli kontrol kararını kaldırabileceği gibi, savcılık makamının talebi üzerine veya adli kontrole konu kişinin talebi ve savcılık makamının görüşünü alarak da adli kontrol kararını kaldırabilir, ayrıca adli kontrol yükümlüsü tarafından yapılan kaldırma talebi beş gün içerisinde gerekçesi ile sonuçlandırılmalıdır (m. 140/1). Eğer hâkim bu süre zarfında kararını vermezse, adli kontrolün kaldırılmasını talep eden kişi doğrudan bir üst mahkemeye (*Investigating Chamber*) başvurabilir, başvuru makamı, savcının yazılı ve gerekçeli görüşünü aldıktan sonra başvuruyu yirmi gün içerisinde sonuçlandırılmalıdır, eğer bu süre zarfında başvuru hakkında karar verilmez ise, adli kontrol tedbirlerinin kaldırılması, ilginin 'hakkı' olarak düzenlenmiştir (m. 140/2).

Adli kontrol kararına bilerek uyulmadığı takdirde soruşturma hâkimi tutuklama kararı verebilir. Bu durumda cezanın miktarına bakılmaz. İstisnalar hariç olmak üzere, kişinin bu nedenle tutuklulukta geçireceği süresi dört ayı geçemez (m.141-2 ve 141-3).

Adli kontrol yükümlülüklerinin takibi ise kısa adı SPIP olan denetimli serbestlik ve uyum müdürlükleri veya mahkemeler tarafından yetkilendirilmiş kişiler tarafından yapılmaktadır.⁷⁵ Özellikle bütçesel sebepler ile 1990'lı yılların başından itibaren özel sektör tarafından adli kontrol yükümlülüklerinin takibi sağlanmakta ve özel sektöre sosyal ve eğitsel yükümlülükler takip ettirilmektedir.⁷⁶ Bazı durumlarda ise adli kontrol kararı kolluğa bildirilerek kolluk vasıtası ile yükümlülükler takip edilmektedir.⁷⁷

Son olarak Fransız yargısının adli kontrole yaklaşımına değinecek olursak, özellikle cinsel saldırı gibi ciddi suçlarda tutuklamanın asıl olduğu, soruşturma aşamasında şüphelinin adli kontrol ile salıverilmesi durumunda asıl yargılamayı yapacak mahkemeye yanlış sinyal gönderilebileceği, dosyanın gerekli ciddiyette olmadığı veya kişinin suçluluğu hakkında şüphenin olduğu kanaatinin verilebileceği

⁷⁵ Crétenot, s. 23.

⁷⁶ Crétenot, s. 23.

⁷⁷ Crétenot, s. 23.

düşünülmektedir ve bu nedenle nitelikli suçlarda adli kontrole karşı olumsuz bir tutum bulunmaktadır.⁷⁸Şüphelinin tutuklu kalması durumunda tanıkların daha rahat beyan vererek gerçeğe en yakın bilginin alınabileceği düşünülmektedir.⁷⁹Ne var ki, sadece isnat edilen suçun niteliği nedeni ile soruşturma aşamasında tutuklanan bir çok kişi beraat etmektedir.⁸⁰ Ayrıca tutuklamanın da şüphelinin suçu ikrar etmesi için bir araç olarak kullanıldığını da belirtmek gerekir.⁸¹

1.6.3. Almanya

Alman Ceza Usul Kanunu'nda, adli kontrole ilişkin düzenlemeden önce sadece kaçma şüphesine dayanan tutuklama kararlarının teminat karşılığında ertelenmesi söz konusu iken 04 Ağustos 1953 tarihli değişiklik ile adli kontrole ilişkin düzenlemeler Alman Kanununa eklenmiştir.⁸²

Alman Kanununda düzenlenen adli kontrol sisteminin en önemli özelliği öncelikle tutuklama kararının verilmesi, ardından hâkim tarafından uygun görülmesi halinde kararın infazının ertelenmesidir, diğer bir deyişle tutuklama kararı olmadan adli kontrol kararı verilememektedir.⁸³ Adli kontrole ilişkin hükümlerin düzenlendiği Alman Kanunu m. 116'nın başlığının da "*Tutuklama Emrinin İnfazının Askıya Alınması*" şeklinde düzenlenmiş olduğu dikkate alındığında tutuklama kararı olmadan adli kontrol kararının verilemeyeceği aşıkardır. Hatta m. 116'nın bulunduğu 9. bölümün başlığı "*Tutuklama ve Geçici Tutuklama*" şeklinde olup, doğrudan adli kontrol başlıklı herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

⁷⁸ Jacqueline Hodgson, *French Criminal Justice A Comparative Account of the Investigation and Prosecution of Crime in France*, Portland 2005, s. 216,217.

⁷⁹ Hodgson, s. 217.

⁸⁰ Hodgson, s. 218.

⁸¹ Hodgson, s. 218.

⁸² LR-Dünnebier, *Die Strafprozessordnungunddas Gerichtverfassungsgesetz Grosskommentar*, Berlin Newyork 1971, m. 116'dan aktaran; Centel, *Hukuk Kurultayı*, s. 294.

⁸³ Aynı yönde görüş için bkz.: Centel, *Hukuk Kurultayı*, s. 294.

Alman Ceza Muhakemesi Kanunu⁸⁴ m. 116 ve devamı maddelerinde tutuklamaya alternatif tedbirleri düzenlemiştir. Bu maddeye göre;

“Hâkim, tutuklama kararının sadece kaçma şüphesiyle gerekçelendirilmesi durumunda tutuklamanın amacına daha az ağır tedbirlerle de ulaşılabileceği dair yeterli kanaatin oluşması durumunda tutuklama kararının infazını geri bırakır. Özellikle, şu tedbirler göz önüne alınabilir;

1. Belirli zamanlarda hâkime, soruşturma makamına veya bunlar tarafından belirlenen makama rapor vermek,
2. Hâkim veya soruşturma makamının izni olmaksızın ikamet veya ikamet yerini veya belirli bir bölgeyi terk etmemek,
3. Belirlenen kişinin gözetimi dışında özel alandan ayrılmamak,
4. Şüpheli veya sanık tarafından veya başka bir kişi tarafından teminat sağlamak.

Hâkim, tutuklama kararının delillerin karartılması şüphesi ile gerekçelendirilmesi durumunda daha az ağır tedbirlerle de delillerin karartılması şüphesinin önemli ölçüde azaltılabileceğine dair yeterli kanaatin oluşması durumunda da tutuklama kararının infazını geri bırakabilir. Özellikle, şüpheli veya sanığın birlikte yargılandığı diğer şüpheli veya sanıklar (suç ortakları), tanıklar veya bilirkişiler ile iletişim kurmaması yönünde talimat verilebileceği göz önüne alınabilir.

Hâkim, tutuklama kararı Kanununun 112a⁸⁵ maddesi uyarınca verildi ise şüphelinin belirli emirlere uyması durumunda tutuklamanın amacına ulaşılması ihtimali yeterince kuvvetli ise tutuklama kararının infazını geri bırakabilir.

⁸⁴ The German Code of Criminal Procedure (https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html, erişim tarihi: 13.05.2019).

⁸⁵ Bu madde başlığı “*Tutuklama nedeni olarak tekrar suç işleme tehlikesi*”dir, yani yeniden suç işlenmesi ihtimali durumunda tutuklama kararı verilebileceği düzenlenmektedir. Tercümesi için bkz.: Feridun Yenisey, Salih Oktar, Alman Ceza Muhakemesi Kanunu Strafprozeßordnung (StPO), İstanbul 2020, s.188,189.

Bu maddenin 1. ve 3. fıkraları kapsamındaki durumlarda, aşağıdaki durumların gerçekleşmesi halinde hâkim tutuklama kararının infazını emreder;

- 1- Şüphelinin yükümlülüklerine ve sınırlamalara büyük ölçüde uymaması halinde,
- 2- Şüphelinin kaçmaya hazırlanması, usulüne uygun davete rağmen yeterli mazereti olmadan davet edildiği yerde bulunmazsa veya herhangi bir şekilde kendisine duyulan güvenin yerinde olmadığını gösterirse,
- 3- Yeni ortaya çıkan şartların tutuklamayı gerektirmesi durumunda.”

Bu düzenlemeye göre, tutuklama kararının gerekçesinin sadece kaçma tehlikesi olduğu durumda adli kontrol tedbirleri ile tutuklamanın amacına ulaşılacağı hakkında yeterli kanaat oluşmuş ise tutuklama kararının infazının ertelenmesi mecburidir. Delillerin karartılması ve yeniden suç işlenmesi gerekçesi ile tutuklama kararı verildiği takdirde, bu kararın adli kontrol yükümlülükleri ile ertelenmesi ise ihtiyaridir.⁸⁶ Öte yandan, Alman Kanunu m. 112’de orantılılık ilkesi açıkça düzenlenmiş olup; işin önemi, muhtemel verilecek ceza veya emniyet tedbiri ile tutuklama orantılı değil ise tutuklama kararı verilmemelidir. Bu nedenle, delillerin karartılması veya yeniden suç işlenmesi gerekçesi ile de olsa tutuklama kararı verildiğinde orantılılık ilkesi gereğince daha az tedbirle tutuklamadan beklenen amaca ulaşılacak ise tutuklama kararının infazının ertelenmesine karar verilmesi zorunludur.⁸⁷

Adli kontrol yükümlülükleri ile tutuklamaya ilişkin düzenlemeler tam anlamı ile bir bütün halindedir, adli kontrol tutuklamadan ayrı düşünülmemiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere adli kontrol kararı verilebilmesi için bir tutuklama kararı gerekmektedir. Ancak, şüpheli veya sanığı adli kontrol altına almak adına şartları oluşmadan tutuklama kararı vererek daha sonra tutuklama kararının infazının ertelenmesi ve yükümlülüklerine hükmedilmesi Alman Kanununun düzenleniş şekline

⁸⁶ Jafarlı, s. 32.

⁸⁷ KK-Boujong, Karlsruher Kommentar Strafprozessordnung Gerichtsverfassungsgesetz, München 1982, m. 116 k.no.4’ten aktaran; Centel, Hukuk Kurultayı, s. 294.

uygun değildir. Ayrıca tutuklamanın şartlarının ortadan kalkması durumunda da tutuklama kararının ertelenmesine başvurularak şüpheli veya sanık adli kontrol altına alınamaz.

Alman Kanununa göre hâkim, tutuklama kararı verirken veya tutuklamanın devamını incelerken veya tutuklamaya itirazı incelerken tutuklama kararının infazının ertelenmesinin mümkün olup olmadığını re'sen denetlemek zorundadır. Kanundaki düzenleme açıkça buna işaret etmektedir. Ayrıca Kanunun düzenleniş biçimi dikkate alındığında birden fazla gerekçeye dayanılarak tutuklama kararı verildi ise her biri yönünden ayrı ayrı değerlendirme yapılarak infazın ertelenmesine karar verilmelidir.

Tutuklama kararının infazının ertelenmesi ve belirli yükümlülükler hükmedilmesi durumunda dahi tutuklama kararı hukuki varlığını sürdürür. Alman Kanunu m. 120/1'in 1. cümlesinde tutuklamanın şartlarının ortadan kalkması halinde veya tutuklamanın orantısız hale gelmesi durumunda tutuklama kararının derhal kaldırılması gerektiği belirtilmiştir. Bu nedenle, tutuklama kararının şartları ortadan kalktı ise tutuklamanın ertelenmesi kararı ile adli kontrol yükümlülüklerine hükmedilmesi mümkün değildir. Ancak, aynı madde kapsamında değerlendirme yaparken tutuklamanın orantısız olduğu kanısına varılırsa tutuklamanın infazının ertelenmesine karar verilebilir. Öte yandan, aynı maddenin son fıkrasında savcılığın talep etmesi halinde tutuklama kararının kaldırılmasının zorunlu olduğu belirtilmiştir.⁸⁸ Yani mahkeme veya hâkimin burada herhangi bir takdir hakkı bulunmamaktadır. O halde, tutuklama kararının infazının ertelenmesine karar verilerek şüpheli veya sanık yükümlülük altına alınmış olsa dahi savcılık tutuklama kararının kaldırılmasını talep ettiği takdirde yükümlülüklerde kendiliğinden kalkacaktır.

Alman Kanunu m. 121/1'e göre tutukluluk süresi 6 ayı geçemez, ancak aynı maddenin ikinci fıkrasına göre ise tutuklama kararının infazının ertelenmesi

⁸⁸ Benzer yönde yaklaşım için bkz.: Micheal Bohlander, Principles of German Criminal Procedure, Oxford 2012, s. 89.

durumunda bu 6 aylık süre dikkate alınmaz. Yani yükümlülükler, tutuklama kararı kaldırılıncaya kadar devam eder.

Son olarak, Alman Kanunu m. 116'da sayılan yükümlülüklerde sınırlı sayı ilkesi takip edilmemiştir. Hâkim veya mahkeme, tutuklama gerekçesine göre tutuklamadan elde edeceği faydayı maddede yazmayan herhangi bir tedbir ile elde edebileceği kanaatinde ise o yükümlülüğe hükmederek tutuklama kararının infazını erteleyebilir.⁸⁹ Bu yaklaşım ve gelişen teknoloji sayesinde maddede yazmasa bile yeni ve çağdaş yükümlülükler hükmedilebilecektir.

1.6.4. İtalya

İtalyan Ceza Usul Kanunu'nda⁹⁰ adli kontrole ilişkin hükümler, “*Önleyici tedbirler*” başlıklı dördüncü kitabında “*Kişilere yönelik önleyici tedbirler*” adlı birinci başlıkta düzenlenmiştir (m. 272 vd.). “*Mülkiyete yönelik önleyici tedbirler*” ise aynı kitabın ikinci başlığı altında düzenlenmiştir (m. 316 vd.) İtalyan Kanununda, Fransız ve Alman Kanunlarından farklı olarak, tek bir maddede, sayma yöntemi ile önleyici tedbirleri düzenlenmek yerine, tedbir türleri her bir maddede ayrı ayrı düzenlenmiştir. Kanunda her bir tedbir açısından detaylı açıklamalar bulunmaktadır.

İtalyan Kanunu m. 273'e göre kişi hakkında kişilere yönelik önleyici tedbirlere başvurulabilmesi için kişinin suçluluğu hakkında ciddi belirtilerin bulunması gerekmektedir, ancak suçun haklı bir nedenle işlendiği veya cezadan muafiyet durumunun bulunması veya suçun varlığını ortadan kaldıracak veya verilecek cezanın uygulanmayacağına ilişkin bir nedenin varlığının ispatlanması durumunda önleyici tedbirlere başvurulmaz. Kanun m. 274'e göre kişilere yönelik önleyici tedbirlere başvurulabilmesi için delillerin karartılması hususunda somut vakıaların varlığının bulunması, kişinin kaçma tehlikesinin bulunması veya kişinin yeniden maddede belirtilen ağır suçları işleyeceği davranışlarından, somut eylemlerinden veya suç kaydından anlaşılması gerekmektedir.

⁸⁹ Centel, Hukuk Kurultayı, s. 297.

⁹⁰ Italian Code of Criminal Procedure (<http://www.legal-tools.org/doc/ae4e8/pdf/>, erişim tarihi: 14.05.2019).

İtalyan Kanunu m. 275'te uygulanacak olan tedbirin türü ve uygunluğunun değerlendirilmesi gerektiği, her bir tedbir türünün ölçülü olması gerektiği, yargılamanın her aşamasında yargılamanın sonucunda verilecek karar dikkate alınarak bu değerlendirmelerin yapılması gerektiği belirtilmiştir.⁹¹ Görüleceği üzere, kişilere yönelik önleyici tedbirin (hukukumuz açısından adli kontrolün) ölçülü olması gerektiği bu düzenlemede de açıkça vurgulanmıştır. Bahsi geçen maddedeki en önemli nokta ise tutuklamaya ancak kişilere yönelik önleyici tedbirlerin yetersiz kalması durumunda başvurulabileceğidir.⁹² Yani İtalyan Kanununda kişilere yönelik önleyici tedbire başvurma asıl tutuklama istisnadır.

İtalyan Kanununda kişilere yönelik önleyici tedbirler iki alt başlık altında toplanmıştır. Bunlar “zorlayıcı tedbirler” ve “yasaklayıcı tedbirler” olarak düzenlenmiştir.

İtalyan Kanunu m. 280'e göre zorlayıcı tedbirlere başvurulabilmesi için kural olarak; suç hakkında müebbet hapis cezası veya üst sınırı 3 yılın üzerinde hapis cezası öngörülmesi gerekmektedir. Zorlayıcı tedbirler;

- Ülkeyi terk etmeme yasağı (m. 281),
- Adli polise başvurma yükümlülüğü (m. 282),
- Aile konutundan uzaklaştırma emri (m. 282-*bis*),
- Mağdurun bulunduğu yerlerden uzak durma emri (m. 282-*ter*),
- Bilgilendirme yükümlülüğü (m. 282-*quater*),
- İkamet yasağı ve ikameti terk etmeme (m. 283),

⁹¹ M. 275'in başlığı “Önleyici tedbir seçme kriterleri” olup, bu maddede tutuklamada dahil olmak üzere kişi hakkında uygulanacak önleyici tedbirlere ilişkin genel ilkelerin açıklandığı ayrıntılı düzenlemeler bulunmaktadır. Madde metni fazla uzun olması nedeni ile maddede geçen bütün düzenlemeler çalışmaya dahil edilmemiştir.

⁹² Ancak bazı suçlar yönünden kişinin suçluluğu konusunda ciddi belirtiler var ise tutuklamaya doğrudan başvurulabilir (m. 275/3).

- Ev tutuklaması⁹³ (m. 284),
- Cezaevinde ihtiyati tutuklama (m. 285),
- Annelere daha hafif şartlar sağlayan belirli bir enstitüde ihtiyati tutuklama (m. 285-*bis*),
- Sağlık kuruluşunda ihtiyati tutuklama (m. 286)

şeklindedir.

Zorlayıcı tedbirlerde olduğu gibi, İtalyan Kanunu m. 287’de yasaklayıcı tedbirlere başvurulabilmesi için kural olarak; suç hakkında müebbet hapis cezası veya üst sınırı 3 yılın üzerinde hapis cezası öngörülmesi gerekmektedir. Yasaklayıcı tedbirler;

- Velayet sorumluluğunun askıya alınması (m. 288),
- Kamu görev veya hizmetinden uzaklaştırılma (m. 289),
- Belirli mesleki veya girişimcilik faaliyetlerin geçici olarak yasaklanması (m. 290)

şeklindedir.

İtalyan Kanunu m. 279’a göre kovuşturma aşamasında önleyici tedbirlerin uygulanması, ortadan kaldırılması veya infaz şeklinin değiştirilmesinde davaya bakmakta olan mahkeme yetkilidir, soruşturma aşamasında ise bu yetki soruşturma hakimine aittir. İtalyan Kanunu m. 291/1’e göre önleyici tedbirlere, savcılığın talebi üzerine mahkemece karar verilir. Aynı maddenin devamında mahkeme önleyici tedbire karar vermede yetkisiz olduğunu görmesi halinde dahi önleyici tedbire ivedi olarak karar verilmesi gerekiyor ise mahkeme kararında yetkisiz olduğunu bildirerek önleyici tedbire karar verilebileceği düzenlenmiştir. Ancak Kanun m. 27’e göre yirmi gün içinde yetkili mahkemece önleyici tedbirler hakkında karar verilmez ise karar ortadan kaldırılmış sayılır. Kanun m. 291’in önceki halinde savcılığın talep ettiği

⁹³ İngilizcesi “house arrest” olarak ifade edilmiştir. Bu nedenle çeviride “ev hapsi” yerine “ev tutuklaması” tabiri tercih edilmiştir. Çeviride bu tabirin tercih edilmesinin bir diğer nedeni ise “ev hapsi” ifadesinin hukukumuzdaki hapis cezasının konutta çektirilmesi kurumu ile karıştırılma ihtimalinin bulunmasıdır.

önleyici tedbirden azına hükmedilmesi mümkün değil iken;⁹⁴ bu düzenleme daha sonra 1995 yılında yapılan değişiklik ile kaldırılmıştır.⁹⁵ Bu değişiklik ile mahkemenin önleyici tedbirlere ilişkin yetkisi arttırılmış ve mahkeme somut olayı değerlendirerek ölçülülük ilkesi çerçevesinde en uygun tedbire karar verebilecek konuma gelmiştir.

İtalyan Kanunu m. 297/2'ye göre önleyici tedbirler kararın kişiye tebliğinden itibaren başlar. Kanun m. 308'e göre tutuklama dışındaki zorlayıcı tedbirler m. 303'de belirtilen isnat edilen suç için tutuklulukta geçecek sürelerin iki katından daha fazla devam edemez, yasaklayıcı tedbirler ise en fazla on iki ay uygulanabilir ancak mahkeme kanıt toplamak amacı ile yasaklayıcı tedbire başvurmuş ise tedbir kararını yenileyebilir.

İtalyan Kanunu m. 298'e göre kişinin işlediği bir suçtan dolayı hükmedilen hapis cezasının infazı sırasında başka bir suç nedeni ile önleyici tedbire karar verilmesi durumunda önleyici tedbirin infazı ertelenir, ancak önleyici tedbirin sonuçları ile önceki hükmün sonuçları birbiri ile uyumlu ise önleyici tedbirin infazı ertelenmez. Yine aynı maddeye göre önceki hüküm tutuklamaya alternatif olarak cezanın infazına ilişkin ise önleyici tedbir ertelenmez.

Önleyici tedbirlerin değiştirilmesine ilişkin esaslar Kanun m. 299'da detaylı olarak düzenlenmiştir. Kısaca bahsetmek gerekirse; m. 273 ve 274'teki şartların ortadan kalkması halinde önleyici tedbir derhal geri alınır, mahkeme önleyici tedbirin yargılama sırasında ölçülü olmadığına kanaat getirirse tedbiri daha az sıkı bir tedbir ile değiştirebileceği gibi tedbirin uygulanmasına ilişkin hususları da hafifletebilir, uygulanan tedbirin daha ağırlı ile değiştirilebilmesi veya uygulanmasının ağırlaştırılabilmesi için savcılığın talebi gerekmektedir. Yine aynı maddeye göre mahkeme re'sen veya ilgili kişinin talebi üzerine savcılığında görüşünü aldıktan sonra önleme tedbirini kaldırabilir veya değiştirebilir.

⁹⁴ Centel, Hukuk Kurultayı, s. 289.

⁹⁵ Maddenin önceki hali için bkz.: Codicedi Procedura Penale, Parte Prima, 2011, s.60, (https://www.legislationline.org/download/id/4357/file/Italy_CPC_updated_till_2012_Part_1_it.pdf, erişim tarihi: 10.01.2020).

Tedbirlere uyulmaması durumunda Kanun m. 276'ya göre mahkeme farklı kararlar verebilir. Bu maddeye göre kişinin önleyici tedbirlere uymaması durumunda ihlalin ciddiyetini, sebebini ve şartlarını göz önüne alarak mahkeme tedbiri değiştirebilir veya birden fazla tedbire ve daha sıkı bir şekilde tatbikine karar verebilir. Yine aynı maddeye göre tedbir ev tutuklaması veya ikameti terk etmeme şeklinde ise mahkeme kişiyi tutuklayabilir.

İtalyan Kanununda tedbirlerin türü açısından çeşitlilik çok fazla olmasa da genellikle etkili tedbirlere yer verilmiştir. Kanunun düzenleniş şekli dikkate alındığında sınırlı sayma ilkesinin kabul edildiği, Kanunda sayılmayanlar dışında bir tedbire hükmedilmesinin mümkün olmadığı aşıkardır.

1.6.5. Birleşik Krallık

Birleşik Krallıkta hukuk sistemi Anglosakson denilen “*commonlaw*” yani “*teamül hukukuna*” dayanmaktadır. Anglosakson hukuk sisteminin kökleri 11. yüzyıla dayanmaktadır. 1066 yılı öncesinde tek bir hukuk sistemi mevcut değildi. Batı'da Kelt kültürü hâkimken, Kuzey'de Vikingler hakimdi. 1066 ile 1485 yılları arasında mahkemeler ve hukuk tek bir çatı altında toplanmıştır.⁹⁶

Teamül hukukunun ise iki ana unsuru bulunmaktadır. Bunlardan birisi yasalar diğeri ise emsal kararlardır. Birleşik Krallıkta yazılı tek bir metinde toplanmış Anayasa mevcut değildir. Anayasa 7 kaynakçadan oluşmaktadır (yasalar, emsal kararlar, AB Hukuku, Kraliçe'ye ait özel yetkiler, gelenekler, töreler, akademik görüşler).⁹⁷

Mağdur hakları 1990 yılından itibaren daha da güçlendirilmiştir. 1990 öncesi Birleşik Krallık AİHM nezdinde Sözleşme'yi ihlal eden ilk beş ülkeden biriyken, 1998 yılından İnsan Hakları Kanunu'nun kabul edilmesiyle şu anda listenin sonunda

⁹⁶ John Hamilton Baker, *An Introduction to English Legal History*, London 2002, s. 45; Martin Partington, *Introduction to the English Legal System*, Oxford 2011, s. 79.

⁹⁷ Nick Howard, *Beginning Constitutional Law*, London 2013, s. 56.

yer almaktadır.⁹⁸ Nitekim, AİHM'nin 2017 tarihli yıllık raporuna göre nüfus oranına göre Birleşik Krallıktan AİHM'e gelen dava sayısı 0.06'dır. 1959 ile 2017 arasında Birleşik Krallık hakkında 545 dava da karar verilmiştir. Sadece 314 davada Sözleşme'nin ihlali kararı verilmiştir.⁹⁹

Birleşik Krallıktaki böylesine önemli gelişmelerin bir nedeni 1998 yılında kabul edilen ve 2000 yılında yürürlüğe giren İnsan Hakları Kanunu'nun AİHS'nin kopyası olmakla birlikte ulusal mahkemelerin AİHM'in kararları doğrultusunda etkili kararlar vermesidir. Adli kontrol hükümleri konusunda da ulusal mahkemelerin kararları da AİHM'in kararlarıyla paralellik arz etmektedir.

Adli kontrol mekanizması kefalet (bail) başlığı altında ele alınmaktadır. Kefalet ceza muhakemesinde adli soruşturma sırasında önemli bir aşamayı ifade etmektedir. Birleşik Krallık Parlamentosu kefalet sistemini ilk defa 1275 yılında yasal güvenceye bağlamıştır ki, hangi suçlarda kefalet sisteminin uygulanıp uygulanmayacağını belirtmiştir.¹⁰⁰

Cezaî Adalet ve Kamu Düzeni Kanunu'nun (Criminal Justice and Public Order Act 1994) 25. Bölümünde kefaletin "*istisnai durumlarda*" kullanılması gerektiği belirtmiştir. Kasten veya taksirle adam öldürmek, cinsi münasebet suçları, A sınıfı uyuşturucu suçları ve 1976 tarihli Kefalet Kanunu'nun 1. Bölümünde belirtildiği durumlarda sanık kefaletle serbest bırakılmaz.¹⁰¹

Aynı yasaya göre polis de şüpheliyi kefaletle serbest bırakma hakkına sahiptir. Böylesi bir durumda Sulh Ceza Mahkemesinin kararına gerek yoktur. Buna "*polis kefaleti*" (police bail) denilmektedir.¹⁰² Polis eğer şüphelinin belli bir adreste

⁹⁸ European Court of Human Rights, *2015 Annual Report*, Council of Europe: Strasbourg, 2016 (http://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2015_ENG.pdf, erişim tarihi: 09.05.2019).

⁹⁹ Annual Report European Court of Human Rights 2017 (https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2017_ENG.pdf, erişim tarihi: 09.05.2019).

¹⁰⁰ Timothy R. Schnacke, "*A brief History of Bail*", *The Judges` Journal*, Chicago, C. 57, S. 3, 4-7, s. 5.

¹⁰¹ Şüphelinin kaçma tehlikesinin olması; Kefaletle serbest bırakıldığında suç işleme ihtimali veya adli yargılamayı geciktirici ve yanıltmaya yönelik bir tehlike arz etmesi durumunda.

¹⁰² Ed Cape, Richard A. Edwards, "*Police Bail Without Charge: Human Rights Implications*", 69 *Cambridge Law Journal* 3 (2010), 529-560, s. 536.

yaşadığını tespit etmişse, bu kişinin olayla ilgili belirli kişilerle bağlantıya geçmemesi koşuluyla kişinin pasaportuna el koyarak polis merkezine belirtilen tarihlerde gelerek imza vermesi şartıyla kişiyi mahkemedeki duruşma gününe kadar serbest bırakabilir. Kişinin istenilen koşulları ihlal etmesi halinde mahkeme gününe kadar tutuklanabilir.¹⁰³ Polis şüpheliyi yeterli delillerin mevcut olması halinde ağır suç niteliğinde suçlardan mahkûm olacağını düşünüyorsa veya geçmişte buna benzer ağır ceza niteliğindeki suç veya suçlarla ilişkisini tespit etmesi halinde veya şüphelinin mahkemeye gitmeyeceği şüphesinin olması ve kişinin kefaletle serbest kaldığı dönemde diğer bir suçu işleyebileceğini düşünmesi halinde kişiyi mahkemeye çıkartılana kadar gözaltında tutabilir.¹⁰⁴ Polisin şüpheliyi en fazla 24 saat gözaltında tutma hakkı bulunmaktadır. Bu sürenin sonunda kişi ya mahkemeye sevk edilmeli ya da serbest bırakılmalıdır.

Mahkemelerin vereceği kefalet ile ilgili tedbirler 1976 tarihli Kefalet Kanunu'nda düzenlenmektedir. Bu Kanunun birinci maddesinde bir suçla suçlanan kişilerin veya mahkûm edilmiş kişilerin bu Kanun hükümlerinden yararlanacağı belirtilmektedir. Kefalet Kanunu m. 4'de kefalet kararını Sulh Ceza Mahkemesi olan "*Magistrates' Court*" vermektedir.¹⁰⁵İlgili mahkeme suçun niteliğini göz önüne alarak, sanığın karakterine ve geçmişte herhangi bir suça bulaşıp bulaşmadığına bakarak ilgili delillerin niteliklerini de göz önüne alarak kefalet kararı verebilmektedir. Sulh Ceza Mahkemesi kefalet kararını vermezse bu durumda ağır ceza mahkemesi olan "Crown Court" kefalet başvurusunu değerlendirebilir. Crown Court'un kararına ilişkin Yüksek Mahkemeye ("Court of Appeal – Criminal Division") itiraz edilebilmektedir.¹⁰⁶ Kefalet ile bırakılmama durumunda sanık Sulh Ceza Mahkemesinin yetki alanına giren suçlarda en fazla 56 gün, Ağır Ceza Mahkemesinin yetki alanlarına giren suçlarda ise suçun niteliğine göre 70 gün ile

¹⁰³ <https://www.gov.uk/charged-crime/bail>, erişim tarihi: 09.05.2019.

¹⁰⁴ <https://www.gov.uk/charged-crime/remand>, erişim tarihi: 09.05.2019.

¹⁰⁵ Sulh Ceza Mahkemesi 3 aya kadar hapis cezası verilen suçlarla ilgilenmektedir. (Bkz<https://www.sentencingcouncil.org.uk/wp-content/uploads/web-Fail-to-Surrender-to-Bail.pdf>, erişim tarihi: 09.05.2019)

¹⁰⁶ Ceza Yargılaması Usul Kuralları (The Criminal Procedure Rules) m. 14/9-b.

112 gün içerisinde mahkemeye çıkarılması gerekmektedir.¹⁰⁷ Bu noktada Dr. Hucklesby'in araştırmasına dikkat çekmek gerekmektedir. Dr. Hucklesby yapmış olduğu araştırmada Sulh Ceza Mahkemesi'nin vermiş olduğu adli kontrol de dahil olmak üzere kefalet ile ilgili kararların %95'nin savcılığın talebi doğrultusunda verildiğini belirtmektedir ki savcılığın bu konuda etkin bir rol aldığını belirtmektedir.¹⁰⁸

Şartlı veya şartsız olmak üzere iki türlü kefalet bulunmaktadır. 1976 tarihli Kefalet Kanunu m. 3'te şartlı kefaletle serbest bırakılan kişinin belirtilen yer ve zamanda polis merkezine gelip imza vermesi gerektiği belirtilmektedir. Bunun yerine getirilmemesi durumunda kişinin tekrardan tutuklanabileceği belirtilmektedir. Aynı maddede ayrıca kişinin elektronik izleme cihazlarıyla da takip edilebileceğinden bahsetmektedir. Bunun dışında şüphelinin pasaportuna da el konulabilmektedir.

1.6.6. Mukayeseli İncelemeden Çıkan Sonuçlar

CMK'da düzenlenen adli kontrole ilişkin birçok hüküm ve özellikle yükümlülük türleri Fransız Ceza Usul Kanunu doğrultusunda hukukumuza dahil edilmiştir. Her ne kadar Fransız Kanunu mehzaz kanun olsa da CMK'daki düzenlemeler ile arasında ciddi farklar bulunmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki; Fransız Kanununda adli kontrole karar verebilmek için herhangi bir şarta ihtiyaç duyulmamaktadır. Hâkim veya mahkeme gerekli görmesi halinde şüpheli veya sanık hakkında adli kontrol kararı verilebilmektedir. CMK'da ise adli kontrole karar verilebilmesi için tutukluluğa ilişkin şartların sağlanması gerekmektedir. Fransız Kanunu ile CMK'nin ayrıştığı en önemli nokta burasıdır. Ayrıca adli kontrole yaklaşım açısından Fransız Kanununda adli kontrol tutuklamadan önce düzenlenmiş olup, adli kontrolün asıl tutuklamanın istisna olduğu Fransız Kanunu m. 137'de açıkça belirtilmiştir.¹⁰⁹ Yine, tutuklamaya ilişkin hükümlerin daha sonra

¹⁰⁷ <http://www.courtroomadvice.co.uk/police-court-bail.html>, erişim tarihi: 09.05.2019.

¹⁰⁸ Anthea Hucklesby, "Bail or Jail – The Practical Operation of the Bail Act 1976", 23 J.L. & Soc'y 213 (1996), ss. 216-217, s. 216. Ayrıca bkz.: Hucklesby, Sarre, s. 1.

¹⁰⁹ Korkmaz, s. 525; Durmuş Tezcan, "Kişi Özgürlüğünü Korumak İçin Adli Kontrol Seçeneklerinin Tutuklama Koruma Tedbirinin Önüne Geçmesi Zorunluluğu", Fasikül Hukuk Dergisi, C.4 S.32,

düzenlenmesi nedeni ile genellikle atflar tutuklamaya ilişkin maddelerden adli kontrole ilişkin maddelere yapılmıştır. Bu durumda adli kontrolün Fransız Kanununda asıl olduğuna dalalettir. Diğer önemli bir farklılık ise Fransız Kanununda adli kontrol tedbir türlerinin sayısının daha fazla olmasıdır. Yani mehz Kanundan faydalanılırken sistemin tamamı CMK'ya entegre edilmemiş, sadece belli kısımları alınmıştır. Ancak belirtmelidir ki adli kontrole ilişkin sistemin temeli Fransız Kanununa benzemektedir.

Alman Ceza Usul Kanunu ile CMK'daki adli kontrole ilişkin en önemli fark ise Alman Kanununda adli kontrol tedbir türlerinin tahdidi olarak belirtilmemesidir. Aslında bu husus bu bölümde incelenen Fransız ve İtalyan Kanunlarındaki düzenlemelerden de farklıdır. Bu durumun avantajı, hâkim veya mahkeme adli kontrol tedbirini durumun gereklerine göre çeşitlendirebilmesidir.¹¹⁰ Bu yöntem doğru kullanıldığında ceza yargılamasında hedeflenen amaca daha iyi hizmet edeceği ve daha elverişli olabileceği ortadadır. Ancak Alman Kanunundaki durum kişilerin hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması yönünden kanunilik prensibine zarar verebilecek niteliktedir. Diğer önemli fark ise Alman Kanununda adli kontrole başvurulabilmesi için mutlaka tutuklama kararının verilmesi gerekmekte ve daha sonra bu karar ertelenmektedir. CMK'da ise her ne kadar adli kontrol kararının verilebilmesi açısından öncelikle tutuklamaya hükmedilmese de adli kontrol kararı için tutuklamaya ilişkin şartların aranması, CMK'nin bu açıdan Alman Kanununa yaklaştığı söylenebilir. Ancak Alman Kanunundaki durum çağdaş hukuk sistemlerindeki düzenlemelerden çok uzaktır.

İtalyan Ceza Usul Kanunu ile CMK arasındaki en büyük fark ise İtalyan Kanununda tutuklamanın istisna olması ve adli kontrolün ise asıl olmasıdır. Bazı suç tiplerinde doğrudan tutuklamaya karar verilebileceğine dair istisna bulunmakta ise de öncelikle adli kontrol tedbiri uygulanmalı, eğer sonuç vermediği kanaati oluşursa tutuklamaya karar verilebileceğidir. İtalyan Kanunun sistematığı dikkate alındığında da öncelikle adli kontrol yükümlülüklerinin düzenlendiği daha sonra tutuklamadan

Temmuz 2012, s. 1,2. Tutuklamaya ilişkin hükümler Fransız Kanununun m. 143 ila 150 arasında düzenlenmiştir.

¹¹⁰ Centel, Hukuk Kurultayı, s. 305.

bahsedildiği, bu hususun da adli kontrolün asıl olduğu yönünde çıkarım yapılmasına olanak sağladığı söylenebilir. İtalyan Kanununun en önemli özelliği adli kontrole ilişkin düzenlemelerin her bir madde altında olabildiğince ayrıntılı şekilde yapılmış olmasıdır. Bu ayrıntı yükümlülüklerin infazı konusunda bir düzen sağlamakta ve uygulamada boşluk bırakmamaktadır. Ancak bu ayrıntılı düzenleme mahkemenin takdir yetkisini daraltacak nitelikte değildir. CMK'da ise yükümlülükler birkaç kelime ile belirtilmiş, hâkime geniş bir takdir yetkisi tanınmış, yükümlüklerin infazı ve takibi ise tamamen idari birimlerin takdirine bırakılmış durumdadır. Bu durum yükümlülüklerin takibi konusunda yeknesaklığı ortadan kaldırabilmektedir. Yükümlülüklerin takibi ve uygulanmasına ilişkin hususlar CMK'da düzenlenmiş olsa idi kişi hak ve özgürlükleri açısından daha güvenli bir durum ortaya çıkartılabilirdi.¹¹¹

Birleşik Krallıkta ise sistematik olarak adli kontrol hükümlerinin düzenlendiği bir kanun bulunmamaktadır. Aslında, hukuk sistemi farkı nedeni ile adli kontrol olarak adlandırabileceğimiz bir kurum dahi bulunmamaktadır. Ceza yargılamasının sağlıklı bir biçimde yürütülmesine yönelik olarak en çok başvurulan yöntem kefalettir.

¹¹¹ Centel, Hukuk Kurultayı, s. 305.

İKİNCİ BÖLÜM

ADLİ KONTROLÜN ŞARTLARI

2.1. Genel Olarak

Adli kontrole hangi şartların varlığının gerçekleşmesi durumunda karar verileceği CMK m. 109/1'de belirtilmiştir. Buna göre bir suç nedeni ile yürütülen soruşturmada CMK m. 100'de sayılan tutuklama nedenlerinin varlığı halinde tutuklama yerine adli kontrole karar verilebilir. Bunlar adli kontrolün maddi şartlarıdır. Ancak bu bölümde, maddi şartlara ilişkin açıklamalarda bulunulmadan önce kimlerin adli kontrol talep edebileceği ve yetkili yargı yeri ile usulden bahsedilecektir.

2.2. Adli Kontrol Kararı ve Talep Etme Yetkisi Olanlar

2.2.1. Cumhuriyet Savcısı

Cumhuriyet savcısı hem soruşturmada hem de kovuşturma evresinde adli kontrole karar verilmesini talep edebilir. Ancak CMK m. 110/1 incelendiğinde, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı adli kontrol talep edebilirken, hâkim¹¹² - kovuşturma aşamasındaki gibi- kendiliğinden adli kontrole karar veremez.¹¹³

¹¹² Soruşturma aşamasında şüpheli ile ilgili bütün kararlar sulh ceza hâkimliğinden istenildiğinden, burada sadece sulh ceza hâkimi kastedilmektedir.

¹¹³ Hüsnü Aldemir, Yakalama, Gözaltına Alma, Tutuklama ve Adli Kontrol, Ankara 2018, s. 286; ancak, CMK'nın 163. maddesine göre sulh ceza hâkiminin de bazı şartlar gerçekleştiğinde soruşturma işlemlerine katılabileceğini düzenlenmiş olup, bu durumda soruşturma aşamasında sulh ceza hâkiminin doğrudan adli kontrole karar verme yetkisinin olup olmadığı tartışma konusudur. Hacıoğlu'na göre sulh ceza hâkimi doğrudan adli kontrole karar verebilir (s. 174). Diğer bir görüşe göre ise mülga CMUK m. 158'in karşılığı olan CMK m. 163'de, soruşturmayı yürüten sulh ceza hâkiminin tutuklama kararı verme yetkisi açıkça düzenlenmemiş olup, soruşturmayı yürüten sulh ceza hâkiminin tutuklama kararı veremeyeceği ileri sürülmektedir (Kunter, Yenisey, Nuhoglu, 2010, s. 187). Her ne kadar uygulamada örneği pek bulunmasa da bu maddenin uygulanma ihtimali bulunmakta olup, kanaatimizce madde metninde herhangi bir kısıtlamadan bahsedilmediğinden sulh ceza hâkimi Cumhuriyet savcısı yerine işlem yaptığı soruşturmada adli kontrole de karar verebilir, ancak kararı yine de doğrudan veremez, kendisinin bulunduğu sulh

Soruşturma evresinde, delil durumunu değerlendirerek, şüphelinin kaçma ve saklanma, delilleri karartma ihtimalini göz önünde bulundurarak CMK kapsamında koruma tedbirlerine ihtiyaç duyulup duyulmadığını en iyi değerlendirebilecek süje Cumhuriyet savcısı olup, gerekirse adli kontrol veya diğer koruma tedbirlerinden birini hâkimden talep edecektir. Bir başka deyişle, soruşturma evresinde bütün sorumluluk Cumhuriyet savcısındadır. Uygulamada da soruşturma dosyasının tutulduğu yer Cumhuriyet savcılığı olup, sulh ceza hâkimliğinden karar alınması gerektiği durumlarda dosya hâkimliğe gitmekte ve karar sonrası tekrar Cumhuriyet savcılığına dönmektedir.

Adli kontrol, sadece Cumhuriyet savcısınca doğrudan adli kontrol talepli sulh ceza hâkimliğine sevke ilişkin olan CMK m. 110/1'e göre talep edilip karara bağlanmamaktadır. Yine, CMK m. 103 uyarınca Cumhuriyet savcısında tutukluluğun devam etmesinde herhangi bir fayda olmayacağı kanaati oluşursa, Cumhuriyet savcısı sulh ceza hâkiminden şüphelinin adli kontrol altına alınarak serbest bırakılmasını talep edebilir.

Bu noktada Cumhuriyet savcısının tutuklama talebi ile sulh ceza hâkimliğine sevk edilen şüphelinin hâkimlikçe tutuklama talebinin reddi sonrası adli kontrol altına alınması üzerinde durulmalıdır. Tutuklama talebinin reddi durumunda, sulh ceza hâkiminin adli kontrole karar verip veremeyeceği konusunda kanunda açıklık bulunmamaktadır. Bir görüşe göre; tutuklama talebi reddedilmiş ise CMK m. 110/1 uyarınca Cumhuriyet savcısının mutlaka talebi gerektiğinden bu talep olmaksızın adli kontrole hükmedilemez.¹¹⁴ Diğer bir görüşe göre ise; tutuklama hak ve özgürlüklerin kısıtlanması açısından adli kontrole göre daha yoğun bir müdahale oluşturan bir koruma tedbiri olup, çoğun içinde az da olduğundan tutuklama talebinin aslında adli

ceza hakimliğinden talepte bulunmak zorundadır, CMK'da doğrudan adli kontrole karar verebileceğine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Diğer görüşler için bkz. Ersan Şen, Soruşturmanın Sulh Ceza Hâkimi Tarafından Yapılması, (<http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ersan-sen/2212712-sorusturmanin-sulh-ceza-hakimi-tarafindan-yapilmasi>, erişim tarihi, 08.08.2019).

¹¹⁴ Şahin, 2014, s. 312; Ali Parlar, Muzaffer Hatipoğlu, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Yorumu, C. 1, Ankara 2008, s. 465; Toroslu, Feyzioğlu, s. 233; Hacıoğlu, s. 173; Volkan Yıldız, "5271 sayılı CMK Kapsamında Adli Kontrol ve Şartları", Ceza Hukuku Dergisi, Nisan 2011, S. 15, 131-148, s. 142; Osman Yaşar, Yeni İçtihatlarla Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu, I. Cilt, Ankara 2017, s. 1105.

kontrol talebini de içerdiğinin kabul edilmesi gerektiği ve tutuklama talebi reddedilirse hâkimin herhangi bir talebe gerek duymadan adli kontrole karar verebileceği belirtilmektedir.¹¹⁵

Kanunun lafzi yorumu dikkate alındığında, CMK m. 110'da sadece "Cumhuriyet savcısının istemi" ibaresi geçtiğinden birinci görüş haklı görünmekle birlikte, kanaatimizce ikinci görüş hem soruşturmanın selameti hem de kişi hak ve özgürlükleri açısından daha yerindedir. Ayrıca, CMK m. 109'da açıkça "*100 üncü maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir*" denmekle, hâkime, Cumhuriyet savcısının bu yönde bir istemi olmasa bile, bir takdir yetkisi tanındığı kabul edilmelidir. Adli kontrol, tutuklamanın kişi özgürlüğüne daha ağır müdahale oluşturması nedeniyle ondan kaçınmak amacı ile hukuk sistemimize dâhil edilmiş bir kurum olup, tutuklamanın tam anlamı ile alternatifidir. Ölçülülük ilkesi de dikkate alındığında, adli kontrol ile soruşturma kapsamında istenen amaca ulaşılacak ise tutuklama kararı verilmesi yerinde olmayıp, Cumhuriyet savcısının tutuklama talebi reddedilerek adli kontrol kararı verilebilmelidir. Uygulamada ikinci görüş doğrultusunda gelişmiş olup, tutuklama talebi reddedildiğinde, hâkim eğer gerekli görürse adli kontrole karar vermektedir. Ne var ki, uygulamada genellikle adli kontrol kararı verebilmek için de tutuklamada aranan şartların gerçekleşip gerçekleşmediğine dikkat edilmemekte, tutuklama isteminin reddi durumunda adli kontrole karar verilmektedir.

Kaldı ki, CMK m. 109 ve 110'un aslında farklı durumları düzenlemekte olduğu da gözden uzak tutulmamalıdır. Gerçekten de CMK m. 110'da Cumhuriyet savcısının doğrudan adli kontrol talep ettiği durumları düzenlemektedir. Diğer bir deyişle, Cumhuriyet savcısı m. 110 kapsamında şüphelinin adli kontrol altına alınmasını talep edecek ve hâkim de m. 109 kapsamında değerlendirmede bulunarak adli kontrole karar verecektir. Böyle bir durumda hâkimin, tutuklama kararı verilmesi gerektiği düşüncesinde olsa bile böyle bir yetkisi olmayıp ya adli kontrol

¹¹⁵ Centel, Zafer, s. 418; Ahu Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, (http://www.turkhukusitesi.com/makale_374.htm, erişim tarihi: 20.08.2019); Özgüven, s. 338; Hasan Sınar, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, İstanbul 2016, s. 55.

istemini reddeder ya da kabul eder.¹¹⁶ Çünkü CMK m. 101/1'e göre Cumhuriyet savcısının istemi olmadan tutuklama kararı verilemez. Buna karşılık Cumhuriyet savcısı doğrudan tutuklama talep ettiğinde ise, hâkim CMK m. 100 kapsamında değerlendirmede bulunarak tutuklama şartlarının oluştuğuna kanaat getirecek olursa, tutuklamanın ağır sonuçlarından kaçınmak amacı ile ölçülülük ilkesi kapsamında m. 109'a göre tutuklama yerine adli kontrole karar verebilecektir.

Yukarıda bahsi geçen durum, CMK m. 108'e göre yapılan tutukluluğun gözden geçirilmesi açısından da geçerlidir. Cumhuriyet savcısı tutukluluk halinin devamını talep ettiği durumlarda, hâkim tutukluluğu gözden geçirirken de CMK m. 100'deki şartların devam edip etmediğini irdeleyeceğinden, re'sen adli kontrole karar verebilir. Bunun için tutuklulukta geçecek sürenin¹¹⁷ dolmuş olmasına gerek yoktur.

Bu noktada tartışılması gereken diğer bir husus ise Cumhuriyet savcısının adli kontrol talebinde hangi yükümlülüklerle karar verilmesini talep edip edemeyeceğidir. Cumhuriyet savcısının talebinde yükümlülükleri belirtmeyeceğine dair bir düzenleme olmadığından talebinde somut olaya uygun gördüğü yükümlükleri belirtmesinde herhangi bir sakınca yoktur. Ancak kanaatimizce, adli kontrol kapsamında şüphelinin hangi *yükümlülüğe* ya da *yükümlülüklerle* tabi tutulacağı ise hakim takdirindedir. Bu yönde Cumhuriyet savcısından bir istemde bulunulmuş olsa bile, sulh ceza hâkimi bu istemle bağlı değildir.¹¹⁸

Sonuç olarak, hâkimin Cumhuriyet savcısının istemi ile bağlı olmadığı, ölçülülük ilkesi kapsamında değerlendirme yaparak, sadece tutuklama talep edilmiş olsa dahi, kişi hak ve özgürlüklerini daha az kısıtlayan adli kontrole re'sen karar verebileceği göz ardı edilmemelidir.

2.2.2. Şüpheli ve Sanık

Adli kontrol, başlı başına şüpheli veya sanığın temel hak ve özgürlüklerine müdahale oluşturmakla birlikte, tutuklama ile karşılaştırıldığında, şüpheli veya

¹¹⁶ Bahri Öztürk (ed.), s. 489; Öztürk, Eker Kazancı, Soyer Güleç, s.111.

¹¹⁷ CMK m.102/4'e göre soruşturma evresinde tutuklulukta geçecek süre en çok 2 yıldır.

¹¹⁸ Aksi görüş için bkz.: Yıldız, s. 142.

sanığın daha lehine olduğu tartışmasızdır. Bu nedenle tutuklama kararı verilebilecek durumlarda onun yerine şüpheli veya sanığın adli kontrol altına alınmayı talep etmesi yararınadır. Nitekim CMK m. 103’de tutuklu olan şüpheli veya müdafinin adli kontrol talep edebileceği düzenlenmiştir. Yine CMK m. 104’e göre tutuklu olan şüpheli veya sanığın salıverilmeyi talep edebileceği belirtilmekte olup, salıverilme talebi adli kontrol talebini de içerdiğinden, bu durumda da adli kontrole karar verilebilir.

Soruşturma evresinde şüpheli hakkında tutuklama kararı verilmesinden, kovuşturma evresinde mahkemece sanık hakkında ilk kez tutuklama kararı verilmesinden, şüpheli veya sanığın CMK m. 108 uyarınca tutukluluk halinin devamına ilişkin karar verilmesinden ve tutuklama talebinin reddi üzerine Cumhuriyet savcısınca yapılan itiraz üzerine itiraz merciince tutuklama kararı verilmesinden sonra, bu kararlara karşı CMK m. 267 uyarınca şüpheli veya sanık tarafından itiraz edildiğinde, şüpheli veya sanık adli kontrol talep etmese dahi, itiraz merci CMK m. 271 uyarınca itirazı haklı bulduğu takdirde adli kontrole karar verebilir.

Sonuç olarak, tutuklu bulunan şüpheli ya da sanık soruşturma ve kovuşturma evresinin her aşamasında adli kontrol altına alınarak salıverilmeyi talep edebilir.

2.2.3. Mağdur, Müşteki, Katılan, Suçtan Zarar Gören ve Vekilleri

Mağdur, müşteki, katılan, suçtan zarar gören ve vekillerinin şüpheli veya sanık hakkında soruşturma ve kovuşturma aşamasında adli kontrol talep edip edemeyecekleri konusunda CMK’da açık bir hüküm bulunmamaktadır. Mağdur ve müştekinin haklarını düzenleyen CMK m. 234 incelendiğinde, şüpheli veya sanık hakkında adli kontrol talep edilebileceğine ilişkin herhangi bir düzenlemenin bulunmadığı görülmektedir. Ancak, CMK’da mağdur, müşteki, katılan veya suçtan zarar görenin adli kontrol talep edemeyeceklerine ilişkin de herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Soruşturma evresinde, tüm soruşturma işlemleri Cumhuriyet savcısı tarafından yürütülmekte olup, bahsi geçen kişilerin doğrudan sulh ceza hâkiminden adli kontrol talep etmeleri pek mümkün değildir. Bahsi geçen tarafların önce

Cumhuriyet savcısından adli kontrole başvurulması için talepte bulunmaları, Cumhuriyet savcısının da bu talebi uygun görmesi durumunda hâkimlikten adli kontrol talep etmesi gerekmektedir. Bu kişilerin *doğrudan* sulh ceza hâkiminden adli kontrol talep edip edemeyecekleri konusunda bir açıklık bulunmadığından, uygulamada hâkimlerin bu talepler hakkında kararları farklılık arz etmektedir.¹¹⁹

Kovuşturma aşamasında, bahsi geçen kişiler doğrudan mahkemeden sanığın adli kontrol altına alınmasını talep edebilmektedirler.¹²⁰ Yukarıda değindiğimiz üzere CMK m. 234'te bahsi geçen kişilerin, adli kontrol talep edip edemeyecekleri konusunda bir açıklık bulunmasa da CMK m. 100'de geçen tutuklama şartlarından birinin varlığını ileri sürerek adli kontrol talep edebilirler, mahkeme de şartın varlığına kanaat getirmesi durumunda adli kontrole karar verebilir. Ancak belirtmek gerekir ki, kovuşturma evresinde doğrudan doğrualık ilkesinin geçerli olması ve mahkemece re'sen de adli kontrole karar verilebilmektedir; sadece bu kişilerin talebine dayanarak adli kontrol kararı verilmesi söz konusu değildir. Diğer yandan, bahsi geçen kişiler adli kontrol talebi reddedildiğinde, bu karara yönelik olarak itiraz hakkının bulunup bulunmadığına ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte CMK m. 260'da genel olarak kanun yollarına başvurabilecek olan kişiler arasında "*katılan sıfatını almış olanlar ile katılma isteği karara bağlanmamış, reddedilmiş veya katılan sıfatını alabilecek surette suçtan zarar görmüş bulunanlar*"dan söz edildiği için adli kontrol konusunda verilen karara itiraz edilebileceği düşüncesindeyiz.

¹¹⁹ Uygulamada, mağdur, müşteki, katılan, suçtan zarar gören ve vekilleri soruşturma aşamasındaki iş ve işlemlerden çok haberdar olamamakta ve genellikle şüpheli hakkında verilen kararlara karşı itiraz etmemektedirler. Ancak, nadir de olsa tutuklama talebinin reddi sonrası salıverilme kararlarına karşı bahsi geçen taraflar şüphelinin tutuklanması talebi ile itiraz etmektedirler. Bahsi geçen tarafların adli kontrol talep ettikleri bir durum ile karşılaşmak gerçekten zordur. Bu nedenle şüphelinin salıverilme kararına karşı tutuklama talep eden mağdur, müşteki, katılan, suçtan zarar gören ve vekilleri üzerinden kıyas yolu ile bir açıklama yapmak daha açıklayıcı olabilir. Sonuçta bu tarafların şüpheli hakkında tutuklama talep etme haklarının varlığının kabul edilmesi durumunda adli kontrol talep etme haklarının da varlığından söz edilebilir. Uygulamada hakimlerin büyük bir çoğunluğu, bahsi geçen tarafların şüphelinin salıverilmesi sonrası tutuklama talep edemeyeceklerini belirterek, bu talepleri reddetmektedirler.

¹²⁰ Bu noktada şu hususa değinmek gerekir, taraflar CMK'da kendilerine hak ve yetki tanınmış durumlar olsun ya da olmasın talepte bulunmaktadırlar. Ancak hâkim veya mahkeme karar vermeden önce talepte bulunan tarafın öncelikle bu talepte bulunmaya hakkı ve yetkisi olup olmadığını değerlendirmekte, talep etme hakkı ve yetkisi olduğu kanaatine varırsa talep hakkında CMK'daki düzenlemelere göre karar vermektedirler.

Sonuç olarak adli kontrol kararı ile şüpheli ve sanığın hak ve özgürlükleri kısıtlanmakta ise de bahsi geçen kişilerin adli kontrol talep etmede hukuki yararları bulunmakta olup, CMK m. 100'deki şartların varlığı halinde adli kontrol kararı verilmesini talep edebilmeli ve verilen karara karşı da itiraz yolu kullanılabilir. Ayrıca soruşturma evresinde bu kişilere, hâkimden doğrudan doğruya adli kontrol talep etme yetkisi tanıyan bir düzenlemeye gidilmesi yerinde olacaktır. Çünkü Cumhuriyet savcısının şüphelinin soruşturmaya konu suçu işlediği konusunda kuvvetli şüpheyi haklı kılan somut delillerin varlığına ve şüphelinin kaçacağı ya da delilleri karartacağına ilişkin yaklaşımı ile hâkimin yaklaşımı arasında farklılık olabilir. Soruşturma evresinde adli kontrolün Cumhuriyet savcısı aracılığı ile talep edilebilmesi her zaman doğru sonuca götürmeyebilir.

2.3. Hâkim veya Mahkeme Kararının Zorunlu Olması

Temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan adli kontrol kararı, CMK m. 110 uyarınca ancak hâkim tarafından verilebilir. Anayasa m. 19 *tutuklama* kararının ancak hâkim tarafından verilebileceğini öngörmüş ise de adli kontrol kararının da hâkim tarafından verilmesi yönünde Anayasada bir düzenleme bulunmamaktadır. Buna rağmen adli kontrol kararı verilmesini hâkim kararına bağlı kılan CMK'daki düzenlemenin Anayasaya aykırı olmadığı düşüncesindeyiz. Adli kontrol kararı CMK m. 110/1,3 uyarınca soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi tarafından, kovuşturma evresinde ise davaya bakan mahkeme tarafından verilebilir.

Soruşturma evresinde adli kontrole karar verilebilmesi için mutlaka hâkim kararı gerekmektedir. Cumhuriyet savcısı, CMK m. 103/2 uyarınca adli kontrol altına alınmış veya tutuklu şüpheliyi re'sen serbest bırakma yetkisini haiz iken, tutuklu şüphelinin adli kontrol altına alınarak serbest bırakılmasına karar verme yetkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle Cumhuriyet savcısı şüphelinin adli kontrol alınması gerektiğini veya esasen adli kontrol altında olan şüpheli hakkında tedbirin kaldırılması gerektiğini düşünüyorsa, mutlaka hâkimden karar almalıdır. Yukarıda da bahsedildiği üzere, adli kontrol altına almaya ancak hâkim veya mahkemece karar verilebilir.

2.3.1. Yetkili Yargı Yeri ve Usul

2.3.2. Soruşturma Evresinde

CMK m. 110/1 uyarınca soruşturma evresinde adli kontrol kararı sulh ceza hâkimi tarafından verilebilir. Bu evrede soruşturma dosyası Cumhuriyet savcısının gözetim ve denetimi altında olması nedeniyle CMK’da adli kontrole hangi makamca karar verilebileceğinin özel olarak düzenlendiği söylenebilir.

Adli kontrole karar verme yetkisinin ise *hangi yer* sulh ceza hâkimine ait olduğu konusunda ise CMK’daki genel yetki kuralları geçerlidir. CMK m. 12/1 uyarınca adli kontrole karar verebilecek sulh ceza mahkemesi, suçun işlendiği yer sulh ceza mahkemesidir. Ancak CMK m. 162’de “*Cumhuriyet savcısı, ancak hâkim tarafından yapılabilecek olan bir soruşturma işlemine gerek görürse, istemlerini bu işlemin yapılacağı yerin sulh ceza hâkimine bildirir*” hükmü uyarınca “*istemin yapılacağı*” sulh ceza hâkimi ceza soruşturmasının yürütüldüğü yerde bulunan sulh ceza hakimidir. Bununla birlikte uygulamada suçun işlendiği yer konusunda belirsizlik varsa ve adli kontrol hakkında bir an önce karar verilmesi gerekiyorsa, yetki sorunu çözülmeyen de adli kontrol talep edilebilmektedir. Cumhuriyet savcıları genellikle yetki sorununu çözmeden pratik bir çözüm olarak adli kontrol kararını talep etmekte, adli kontrol kararından sonra yetki konusunda karar vermektedirler. CMK m. 20 uyarınca yer yönünden yetkisiz hâkim veya mahkemenin yaptığı işlemler sadece yetkisizlik nedeni ile hükümsüz sayılmaz. Bu nedenle yetkisiz hâkim tarafından da verilen adli kontrol kararları kendiliğinden ortadan kalkmaz, yetkili hâkim veya mahkeme adli kontrol kararını kaldırana kadar yürürlüktedir.

2.3.3. Kovuşturma Evresinde

CMK m. 110/3’e göre adli kontrol kararı gerekli görüldüğü takdirde “*yetkili ve görevli diğer yargı mercileri tarafından da kovuşturma aşamasının her aşamasında uygulanır*” hükmü gereğince diğer yargı mercileri de adli kontrole karar verebilecektir.¹²¹ Kovuşturma evresinde mahkeme görev yapmakta ise de maddede

¹²¹ Diğer bir görüşe göre ise adli kontrol kararına sadece soruşturma evresinde karar verilebilir. Adli kontrol kararının kovuşturma evresinde de devam edebilmesi için soruşturma evresinin bitiminde ayrıca bir karar verilmesi gerektiği ileri sürülmüştür. [Korkmaz, s. 536]

“mahkeme” yerine kanaatimizce bilinçli olarak “yargı mercileri” ifadesi kullanılmıştır. Bunun bir nedeni Yargıtay’ın ilk derece mahkemesi sıfatı ile yaptığı yargılamalar ile Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatı ile yaptığı yargılamalarda da sanıklar hakkında CMK’daki hükümden yararlanılarak adli kontrol kararı verilmesine olanak sağlamaktır. Sadece “mahkeme” ibaresi kullanılmış olsa idi, bahsi geçen iki yüksek mahkemenin ilk derece mahkemesi sıfatı ile yaptıkları yargılamalarda adli kontrol uygulanamayabilirdi. Diğer nedeni ise kanun yolları aşamasında da adli kontrole incelemeyi yapan merci tarafından karar verilebilmesine olanak tanınmasıdır.¹²²

Görevli ve yetkili mahkeme, kovuşturma evresinde sanık hakkında re’sen adli kontrole karar verebilir. Adli kontrol kararı için herhangi bir talep gerekmemektedir. Bir diğer deyişle, soruşturma evresindeki gibi adli kontrole karar verilebilmesi için talep zorunluluğu bulunmamaktadır. Bunun nedeni, aslında soruşturma dosyasının iddianamenin kabulü ile mahkemeye devri sebebi ile artık kovuşturma aşamasına geçildiğinden, bu aşamada tüm muhakeme işlemleri mahkeme tarafından takip edilmektedir. Yani, kovuşturma evresinin bütün sorumluluğu mahkemeye ait olup, ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde sonuçlanması için gerekli koruma tedbirleri de ancak mahkeme tarafından *kendiliğinden* alınabilir. Kendiliğinden tutuklamaya karar verebilecek mahkemenin (CMK m. 101) tutuklamaya göre daha hafif koşullara tabi olan adli kontrole evleviyetle karar verebileceği kabul edilmelidir.¹²³ Ancak, yine de adli kontrol kararı duruşmada verilecek ise, CMK m. 33 uyarınca Cumhuriyet savcısı, hazır bulunan müdafî, vekil ve ilgililer dinlenmelidir.

Mahkemenin sonradan davaya bakma görev ve yetkisinin bulunmadığının anlaşılması, verilen adli kontrol kararının sadece bu yönden geçersiz sayılmasına yol açmaz (Bkz. CMK m. 7, 21). Davanın görüldüğü mahkeme dışında bir başka mahkeme ya da sulh ceza hâkimliğince verilmiş olan adli kontrol kararı kanaatimizce *yok hükmündedir*. Bununla birlikte soruşturma evresinde sulh ceza hakimliği

¹²² Bu hususa bir sonraki bölümde değinilecektir.

¹²³ Toroslu, Feyzioğlu, s. 235.

tarafından adli kontrol kararı verilmiş ise, bunun için mahkemece ayrıca bir karar verilmesine gerek olmadan, önceki karar kovuşturma evresinde de geçerlilik taşır.

2.3.4. Kanun Yolları Evresinde

CMK’da itiraz, istinaf ve temyiz olmak üzere üç farklı olağan kanun yolu öngörülmüştür. Çalışmamız kapsamında olağanüstü kanun yollarına değinilmeyecektir. İtiraz kanun yolu ise ileride detaylıca incelenecek olup, bu kısımda istinaf ve temyiz kanun yolları aşamasında adli kontrol kararı hakkında değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Kovuşturma evresi, iddianamenin kabulü ile başlayıp hükmün kesinleşmesi ile son bulmaktadır (CMK m. 2/1-f) ve kanun yolu da kovuşturma evresi kapsamındadır. Ancak hüküm ile birlikte mahkeme, dosyadan el çekmekte, istinaf veya temyiz incelemesi için dosyayı bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay’a göndermektedir. Diğer bir deyişle, hüküm ile birlikte ilk derece mahkemesinin sanık hakkında karar verme yetkisi ortadan kalkmaktadır. Hükümden sonra kanun yolu aşamasında incelemeyi yapan merciiin sanık hakkında adli kontrole karar verip veremeyeceği veya verilmiş olan adli kontrol kararını kaldırıp kaldıramayacağı konusunda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. CMK’nin “Adli kontrol kararı ve hükmedecek merciler” başlıklı m. 110/3’te daha önce de bahsedildiği üzere “*görevli ve yetkili diğer yargı mercileri*” kovuşturma evresinin her aşamasında adli kontrol kararı verebilirler. Bölge adliye mahkemelerinin ve Yargıtay’ın¹²⁴ birer yargı mercii oldukları göz önüne alındığında, bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay’ın kanun yoluna başvuru aşamasında adli kontrol kararı verebilecekleri sonucuna ulaşılabilir.

Öte yandan, CMK m. 101’de tutuklamanın kovuşturma evresinde sadece mahkemeler tarafından verilebileceği düzenlenmiş iken, adli kontrole diğer yargı mercileri tarafından karar verilebileceği düzenlemesi karışıklığa neden olmaktadır. Bir görüş, bunun bilinçli bir ayırım olmadığını, bu nedenle kanun yolu evresinde de adli kontrole mahkeme tarafından karar verilmesi gerektiğini belirtmektedir.¹²⁵ Ancak

¹²⁴ Anayasa m. 154: Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı merciiine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir.

¹²⁵ Tezcan, s. 49-54.

kanun koyucunun adli kontrole ilişkin bu düzenlemeyi bilinçli olarak yapmıştır. CMK m. 110/3'üncü fıkrasının müstakil düzenlenişi dahi tek başına adli kontrole karar verme yetkisinin geniş tutulmak istendiğinin bariz bir ispatıdır. Ayrıca CMK m. 112/1'inci fıkrasına 14 Nisan 2020 tarih ve 7242 sayılı Kanunun m. 16 ile eklenen son cümle¹²⁶ ile hakkında mahkûmiyet hükmü verilmiş sanık hakkında adli kontrol kararına uyulmaması halinde temyiz aşamasında UYAP kayıtları incelenerek hükmü veren ilk derece mahkemesince de tutuklama kararının verilebileceği düzenlemesi getirilmiştir. Yapılan bu değişiklik ile anlaşılıyor ki, bir önceki bölümde de değinildiği üzere, “görevli ve yetkili diğer yargı mercileri” ibaresinin bilinçli olarak CMK'da düzenlendiği ve kanun yolları aşamasında incelemeyi yapan mercie adli kontrol kararı verme yetkisinin tanınmasının amaçlandığı kanaatindeyiz.

Öncelikle istinaf kanun yolunda bölge adliye mahkemelerinin adli kontrol kararı verip veremeyeceği üzerinde durulmalıdır. Bölge adliye mahkemelerinin yaptığı *istinaf* incelemesi ile Yargıtay'ın yaptığı *temyiz* incelemesi farklılıklar arz etmektedir. İstinaf kanun yolunda ilk derece mahkemesinin kararı bölge adliye mahkemesince hem maddi hem de hukuki açıdan yeniden gözden geçirilmektedir.¹²⁷ İstinaf incelemesinde, aslında ilk derece mahkemesi gibi yargılama yapılmaktadır. Dosya kapsamında toplanmayan delillerin toplanması, dinlenmeyen tanıkların dinlenmesi, yeni iddiaların ileri sürülebilmesi vb. gibi ilk derece mahkemesinin yaptığı bütün yargılama faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedir (CMK m. 280).¹²⁸ İlk derece mahkemesinin yapabileceği tüm muhakeme işlemlerini yapabilen bölge adliye mahkemeleri adli kontrole de karar verebilir. CMK m. 110/3'ün düzenleniş şekli ve yine CMK'da bölge adliye mahkemelerine verilen yetkinin sınırları dikkate alındığında istinaf incelemesi aşamasında, sanık hakkında ilk derece mahkemesince

¹²⁶ CMK m. 112/1- son cümle; “Hakkında mahkûmiyet hükmü verilmiş ve bu hükümle ilgili olarak istinaf veya temyiz kanun yoluna başvurulmuş olması hâlinde, UYAP kayıtlarını incelemek suretiyle hükmü veren ilk derece mahkemesi de tutuklama kararı verebilir.”

¹²⁷ Centel, Zafer, s. 834; Öztürk (ed.), s. 675.

¹²⁸ Centel, Zafer, s. 834.

herhangi bir koruma tedbirine hükmedilsin veya edilmesin, bölge adliye mahkemelerince adli kontrol kararı verilebileceği kanaatindeyiz.¹²⁹

Temyiz incelemesi aşamasında Yargıtay'ın adli kontrole kararı verip veremeyeceği üzerinde de durulmalıdır. Bu aşamada istinaftan farklı olarak yalnızca hukuki açıdan yerindelik denetimi yapılmakta olup¹³⁰, ilk derece veya bölge adliye mahkemesinin yerine geçilerek yeniden hüküm tesis edilmemekte; verilen kararda bir “*hukuka aykırılık*” tespit edildiğinde dosya karar verilmek üzere ilk derece mahkemesine gönderilmektedir. Uygulamada, sanık hakkında verilmiş mahkûmiyet kararının Yargıtay tarafından incelenmesi sonucu daha az ceza verilmesini gerektiren bir nedenle bozulması durumunda, sanık tutuklu ise ilgili daire adli kontrol kararı tesis ederek sanığın tahliyesine karar vermektedir.¹³¹ Ancak asıl problem, hakkında adli kontrol kararı olmayan bir sanık hakkında temyiz aşamasında re’sen veya talep doğrultusunda Yargıtay tarafından adli kontrol kararı verilip verilemeyeceği konusunda toplanmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere Yargıtay’ın temyiz incelemesi aşamasında sanık hakkında bahsi geçen durumda adli kontrol kararı vermesini engelleyen kanunda açıkça bir hüküm bulunmamaktadır. Aksine, CMK m. 110/3 “*görevli ve yetkili diğer yargı mercileri*” ibaresini kullanarak buna imkân tanımıştır.

Sonuç olarak CMK m. 110/3’de açıkça kovuşturma aşamasında “*görevli ve yetkili diğer yargı mercileri*” tarafından adli kontrol kararı verilebileceği şeklindeki düzenlemeden dolayı kanaatimizce hem istinaf aşamasında hem de temyiz aşamasında sanık hakkında re’sen veya herhangi bir talep doğrultusunda bölge adliye mahkemeleri veya Yargıtay tarafından adli kontrol kararı verilebilir.

¹²⁹ Uygulamada bölge adliye mahkemeleri ilk derece mahkemesince hüküm ile birlikte tutukluluğuna devam kararı verilen sanıklar yönünden ilk derece mahkemesini kaldırarak daha az cezaya takdir ettiği durumlarda tutukluluğu sonlandırarak adli kontrole karar vermektedirler. Ancak beraat kararının bölge adliye mahkemesince kaldırılarak cezaya hükmedilmesi durumunda adli kontrole ilişkin bir karar verdiklerine ilişkin herhangi bir örneğe rastlanılmamıştır.

¹³⁰ Öztürk (ed.), s. 734.

¹³¹ Yargıtay 16. Ceza Dairesinin 10.12.2020 tarih ve 2020/6787 E. – 2020/6208 K., 19.10.2020 tarih ve 2020/1934 E. – 2020/5091 K., 24.09.2020 tarih ve 2020/82 E. – 2020/4391 K., 09.07.2020 tarih ve 2019/9604 E. – 2020/3440 K. sayılı kararları.

2.4. Şüpheli veya Sanığın Yokluğunda Adli Kontrol Kararı

Tutuklama kararı CMK m. 101/2'ye göre şüpheli veya sanığa sözlü olarak bildirileceğinden, ayrıca tutuklama kararının bir suretinin de elden verilmesi gerektiğinden mutlaka şüpheli veya sanığın huzurunda verilmelidir. Kanun açıkça kanunla gösterilen istisnalar dışında (CMK m.248/5¹³²) tutuklama kararının, tutukluluğun gözden geçirilmesine ilişkin kararın veya tahliye isteminin reddine ilişkin kararın yoklukta verilemeyeceğini düzenlemiştir.

CMK'nin adli kontrole ilişkin m. 109 ila 115 arası incelendiğinde, tutuklama kararında olduğu gibi adli kontrol kararının verildiği sırada şüpheli veya sanığın hazır bulunması gerektiğine ilişkin açık bir düzenlemeye rastlanmamaktadır. Bu nedenle, şüpheli veya sanık hakkında adli kontrole karar verilebilmesi için, m. 110 kapsamında Cumhuriyet savcısının istemi ve kararın yeterli görüldüğü kanaatine ulaşılabilir. Öğretide, adli kontrolün bir koruma tedbiri olarak tutuklamayla karşılaştırıldığında bireyin hak ve özgümlüklerini daha az kısıtlaması ve düzenleniş biçimiyle de şüpheli veya sanığın huzurunda adli kontrol kararının verilmesinin adli kontrolün uygulanmasını güçleştireceği, ayrıca itiraz kanun yolunun açık olması nedeni ile yoklukta adli kontrol kararının verilebileceği savunulmaktadır.¹³³

CMK'da kural olarak şüpheli veya sanığın yokluğunda tutuklama kararı verilmesine sessiz kalındığı aşikardır.¹³⁴ Bunun sebebi, hâkimin eldeki delilleri değerlendirerek ve şüpheli veya sanığı görerek oluşacak kanaat ile ölçülü ve isabetli bir şekilde tutuklamaya karar vermesini sağlamaktır.¹³⁵ Konuyu tutuklamaya ilişkin düzenlemeyi de dikkate alarak yorumlayan diğer bir görüş ise adli kontrol ve

¹³²“Kaçak hakkında 100 üncü ve sonraki maddeler gereğince, sulh ceza hâkimi veya mahkeme tarafından yokluğunda tutuklama kararı verilebilir.”

¹³³ Cumhur Şahin, Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi, Ankara 2005, s. 32; Barkın Asal, “Ceza Muhakemesi Hukukumuzda Yeni Bir Koruma Tedbiri: Adli Kontrol”, Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türk Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul, Ekim 2008, 399-431, s. 418; Hacıoğlu, s.186;Soyer Güleç, s. 64; Yıldız,s. 143; Sınar, s.50;Neslihan Coşkun, “Adli Kontrol”, Hukuki Perspektifler Dergisi, Yeni CMK Dosyası, 2005, S. 3,s. 89.; Tekin, 293.

¹³⁴ Öztürk (ed.), s. 462; Centel, Zafer, s. 385.

¹³⁵ Bahri Öztürk, Türk Ceza Kanunu Reformu Üçüncü Kitap-Yeni Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemeleri Kanunu Panel (01.04.2005 Çanakkale), Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara 2005, s. 108 (Panel).

tutuklamanın şartlarının aynı olması nedeni ile dereceleri farklı olsa da kişi özgürlüğünü sınırlandıran her iki tedbirde de savunma hakkının kısıtlanarak yoklukta adli kontrol kararı verilemeyeceğini, hatta verilmesi durumunda savunma hakkına ilişkin AİHS m.6/3-c'nin ihlal edileceğini ileri sürmektedir.¹³⁶

Öncelikle belirtmek gerekir ki, CMK'da adli kontrole ilişkin düzenlemelerin esas alındığı kaynak olan Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 139 incelendiğinde şüpheli veya sanık muhakemenin herhangi bir aşamasında hâkim kararı ile adli kontrol altına alınabilir, bir veya birden fazla yükümlülük altına sokulabilir, hatta herhangi bir talebe bile gerek olmaksızın hâkim re'sen adli kontrol kararı verebilir.¹³⁷ Yine Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nun adli kontrole ilişkin m. 138 ila 143 arasındaki hükümler incelendiğinde adli kontrol kararının şüpheli veya sanığın mutlaka yüzüne karşı verilebileceği şeklinde bir düzenleme bulunmamaktadır.

Öte yandan, adli kontrol kararı şüpheli veya sanığın yüzüne karşı verilmiş olsa dahi Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği¹³⁸ (Yönetmelik) m. 40 uyarınca ilgili denetimli serbestlik müdürlüğünce adli kontrol altına alınana bir tebligat yapılarak aynı Yönetmeliğin m. 57 uyarınca adli kontrol tedbirinin türü, tedbirin ne şekilde ve ne zaman yerine getirileceği, uyulması gereken kurallar, tedbire uymamanın sonuçları ile adli kontrol tedbirinin gereklerinin derhal yerine getirilmesi gerektiği ihtar olunur. Diğer bir deyişle, her ne kadar adli kontrol kararı şüpheli veya sanığın yüzüne karşı verilmiş olsa dahi aynı hususlar yeniden hatırlatılmaktadır. Bu durumda kanun koyucu, adli kontrol kararının mutlaka şüpheli veya sanığın yüzüne karşı verilmesini zorunlu kılmak isteseydi, zaten adli kontrol

¹³⁶ Özgüven, s.339-340; Koca, CMUK Tasarısı, s.136; Tezcan, s. 55-59; Korkmaz, s. 537; Kaya Göçmen, s. 1793.

¹³⁷ Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus Fransız Ceza Hukuk Sisteminde “Juge d'instruction” - “investigating judge” konumundaki hâkimin soruşturma safhasında adli kontrole karar veriyor olmasıdır. “Juge d'instruction”, bütün soruşturma sürecini takip eden, delillerin toplanması ve tanıkların dinlenmesi gibi işlemleri gerçekleştiren ve hatta soruşturma sonucunda dava açılmasına gerek olmadığı kanaati oluşursa soruşturmayı sonuçlandıran hâkimdir. Bir anlamda bizim sistemimizden farklı olarak ceza soruşturmasının asıl sahibidir. Bu nedenle re'sen adli kontrole karar verebilmektedir. [<https://www.britannica.com/topic/juge-d-instruction>, erişim tarihi: 12.12.2019]. Diğer yandan, Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 141-1'e göre adli kontrol kararı kovuşturma evresinde yetkili mahkeme (competent court) tarafından verilecektir.

¹³⁸ 05.03.2013 tarihli Resmî Gazete, Sayı: 28578.

kararını veren merci tarafından hatırlatılmış olan hususların denetimli serbestlik müdürlüğünce yapılacak tebligatta tekrar edilmesine gerek kalmazdı.

Adli kontrolün tutuklamanın alternatifi ve tutuklamaya göre kişi hak ve özgürlüklerine daha az yoğun bir müdahale oluşturduğuna yukarıda değinmiştik. Adli kontrol altına alınan kişinin hak ve özgürlükleri belli ölçüde kısıtlansa da tedbirler genellikle özgürlük alanını oldukça geniş bırakmaktadır. Bu nedenle şüpheli veya sanığın yokluğunda adli kontrol kararı verilse ve uygulanmaya başlansa dahi, kişi özgürlüğüne daha az yoğunlukta bir müdahale söz konusu olduğundan, adli kontrol kararı ile ilgili bütün savunmalarını ve itirazlarını, müdafii tayin etmeyi, kişisel durumunu kararı veren mercie yansıtabilmeyi gerçekleştirebilecek durumdadır. Bu nedenle kişinin yokluğunda adli kontrol kararı verilmesinin kanaatimizce savunma hakkının ihlaline yol açması tehlikesinden de söz edilemez.

Uygulamada ise şüpheli veya sanığın yokluğunda adli kontrol kararı verilebilmesi birkaç halde ortaya çıkmaktadır. Bunlar, soruşturma aşamasında tutuklu bulunan şüphelinin salıverilme talepli dilekçesinin kabul görmesi halinde tutuklamayı kaldıran sulh ceza hâkiminin adli kontrole hükmetmesi,¹³⁹ tutuklamaya itiraz sonucunda tutuklamaya karar veren hakim veya itiraz mercii tarafından tutukluluğun kaldırılarak adli kontrole karar verilmesi, kovuşturma evresinde duruşma öncesinde, arasında ya da sanığın katılmadığı duruşma sırasında adli kontrol kararına hükmedilmesi, kanun yolu aşamasında bölge adliye mahkemesince veya Yargıtay tarafından re'sen veya tahliye talebi sonucu adli kontrole hükmedilmesidir.

Sonuç olarak CMK'daki adli kontrole ilişkin düzenlemeler dikkate alındığında adli kontrol kararının yüze karşı açıklanmasını zorunlu kılan bir durum olmadığı kanaatine varılmıştır. Kanunun adli kontrole ilişkin sistematığı incelendiğinde, adli kontrol kararının görevli ve yetkili diğer yargı mercileri tarafından verilebileceği ve bu yargı mercilerinin her birinde şüpheli veya sanığa adli kontrol kararını sözlü olarak açıklanmasının mümkün olmadığı, ayrıca CMK'da açıkça -tutuklamada olduğu gibi- şüpheli veya sanığa adli kontrol kararının sözlü

¹³⁹ Her ne kadar tahliye isteminin reddine ilişkin kararın CMK m. 101/2 gereğince yüze karşı açıklanması gerektiği düzenlenmiş olsa da uygulamada tahliye talepli dilekçeler hakkında karar verilirken duruşma açılmadan karar verilmektedir.

olarak bildirileceği belirtilmediği ve mehz Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki düzenleme de dikkate alındığında adli kontrol kararının şüpheli veya sanığın yokluğunda da verilebileceği kanaatine ulaşılmıştır.

2.5. Adli Kontrol Kararının Maddi Şartları

Adli kontrol kararı CMK m. 109/1'e göre "*100 üncü maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde*" verilebilir. Daha önce belirttiğimiz üzere, adli kontrol tutuklamamın alternatifi olduğu için adli kontrole ilişkin şartların varlığının değerlendirilmesinde Kanun tutuklamaya göndermede bulunmuştur. CMK madde gerekçesi incelendiğinde adli kontrol kararı verilirken m. 100'ün sürekli göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmektedir.¹⁴⁰

Adli kontrol bir koruma tedbiri olup, diğer koruma tedbirlerinde olduğu ve daha önce de belirttiğimiz gibi adli kontrol kararının verilebilmesi için haklı görünüş ve ölçülülük şartlarının gerçekleşmesi¹⁴¹ ve de tutuklama şartlarının oluşması gerekmektedir.

2.5.1. Bir Suç Nedeniyle Yürütülen Soruşturmanın veya Kovuşturmanın Bulunması

CMK m. 109/1'de "*Bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada*" adli kontrol kararı verilebileceği belirtilmektedir. Her ne kadar ilk bakışta sadece soruşturma evresinde adli kontrol kararı verilebileceği düşünülse de CMK m. 100/3 incelendiğinde kovuşturma (ve kanun yolu) evresinde de adli kontrole karar verilebileceği anlaşılmaktadır. Öğretide de maddedeki soruşturma kelimesinden aslında kovuşturmanın da anlaşılması gerektiği hususunda görüş birliği bulunmaktadır.¹⁴²

¹⁴⁰ CMK gerekçesi m. 112: Ayrıca; Bkz. Gürsel Yalvaç, Karşılaştırmalı-Gerekçeli TCK-CMK-CGTİK ve İlgili Kanunlar ile Yönetmelikler, Ankara 2007, s. 789.

¹⁴¹ Şahin, 2014, s. 253; Yener Ünver, Hakan Hakeri, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2018, s. 305; Centel, Zafer, s. 351.

¹⁴² Bahri Öztürk (ed.), s. 488; Z. Özen İnci, Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, Ankara 2017, s. 89.

2.5.2. Tutuklama Şartlarının Bulunması

CMK m. 100 incelendiğinde tutuklama kararı verilebilmesi için iki şartın arandığı anlaşılmaktadır. Bunlar kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin varlığı ve bir tutuklama nedeninin bulunmasıdır. Ancak bu şartlar ile birlikte tutuklamanın işin önemi ve verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olması gerekmektedir.

2.5.2.1. Kuvvetli Suç Şüphesi

CMK m. 100’de bu şart “*kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin*” bulunması şeklinde ifade edilmiştir. Kuvvetli şüphe, adli kontrol kararının verildiği ana kadar soruşturma veya kovuşturma kapsamında toplanan delillere göre şüpheli veya sanığın suç olarak kabul edilen herhangi bir fiili gerçekleştirdiği konusunda yüksek bir ihtimalin bulunması anlamına gelmektedir.¹⁴³ Kuvvetli şüpheden bahsedebilmek için sadece suç işleme ihtimali yeterli değildir, ancak ortaya çıkan şüphenin kesinlikten biraz daha az olması gerekmektedir.¹⁴⁴ Adli kontrol kararı verilebilmesi için aranan kuvvetli şüphe, CMK m. 170/1’de kamu davasının açılabilmesi için aranan yeterli şüpheden daha yoğundur.¹⁴⁵ Diğer bir deyişle, adli kontrol kararı verilebilmesi için gerekli olan şüphenin yoğunluğu kamu davası açılması için gerekli olan şüpheden daha fazla olmalıdır. Bununla birlikte yeterli şüphenin soruşturma evresinin sonunda ortaya çıkmasına rağmen, kuvvetli şüphenin, soruşturmanın o andaki durumuna göre değerlendirildiği gözden uzak tutulmamalıdır. Böyle olunca da kovuşturma evresine geçilip geçilmeyeceğinin henüz belli olmadığı bir aşamada da pekâlâ adli kontrol mümkün olabilir. Kaldı ki, sonradan ortaya çıkan delillere göre yeterli şüpheye ulaşılamamış olması, yalnızca bu

¹⁴³ Centel, Zafer, s. 376; Öztürk (ed.), s. 463; Haluk Çolak, Mustafa Taşkın, Ceza Muhakemesi Hukuku Şerhi, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2007, s. 445; İnci, s. 78. Bazı yazarlar, o kişinin suçu işlediği konusunda % 90 mahkumiyet olasılığının varlığını aramakta ise de [Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoglu, “Tutuklama Kurumunun Uygulanması Hakkında Görüşler”, Bahçeşehir ÜHFD, 2015, C.10, S.125-126, 7-28, s. 15], kuvvetli şüpheye ilişkin değerlendirmenin *geçici* olması nedeniyle *mahkumiyet olasılığına* göre tanımlanmasını doğru bulmadığımızı belirtmek isteriz.

¹⁴⁴ Paul Marcus, Melanie D. Wilson, Criminal Procedure, Gilber Law Summaries, 2016, s. 159.

¹⁴⁵ Centel, Zafer, s. 376; Sınar, s. 180.

nedenle verilmiş olan adli kontrol kararının hukuka aykırı sayılmasını da gerektirmez.

Ayrıca, CMK'ya göre kuvvetli şüphenin “*somut delillerin varlığı*” ile açıklanması gerekmektedir. Yani, akıl yürütme,¹⁴⁶ varsayım, olasılık, ön yargı, mesleki deneyim, çıkarım gibi kişiye özel değer yargıları tutuklama kararı verilebilmesi için kuvvetli şüphenin olduğu anlamına gelmemektedir. Kuvvetli şüphenin de adli kontrol kararının verileceği anda var olması gerektiği hususuna dikkat edilmelidir. CMK'da tutuklama ve adli kontrol kararı verilebilmesi için kuvvetli suç şüphesi aranırken, AİHS 5/1-c maddesinde “*makul*” şüphenin yeterli olacağı belirtilmiştir. Her ne kadar uygulamada durum farklı olsa da CMK'da ve AİHS'de kullanılan terimler dikkate alındığında CMK'da tutuklama ve adli kontrol için daha yoğun bir şüphenin arandığı aşıkardır.¹⁴⁷ AİHM'e göre makul şüphe, ilgili kişinin isnat edilen suçu işlediğine dair dosya kapsamında toplanmış delillerin objektif bir gözlemciyi dahi ikna edebilecek seviyede olmasıdır.¹⁴⁸ Bu nedenle somut delillere dayanmayan, salt şüpheye dayalı tutuklama veya kişi özgürlüğüne müdahale oluşturan söz gelimi konutu terk etmeme biçiminde adli kontrol kararı verilmesi AY m. 19 ve AİHS m. 5'in ihlaline yol açabilir. Ayrıca AİHM, ceza muhakemesinin ilerleyen safhasında makul şüpheyi tutukluluk halinin devamı için yeterli görmemekte, “ilgili” ve “yeterli” gerekçelerin varlığı halinde¹⁴⁹ tutukluluk halinin devamının gerektiğini belirtmektedir.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Yasemin F. Saygılar, “*Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Tutuklama ve Güncel Sorunlar*”, Terazi Hukuk Dergisi, S. 34, Haziran 2009, 41-49, s. 44.

¹⁴⁷ Nur Centel, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama*, Beta Yayınları, İstanbul 1992, s. 27; Öztürk (ed.), s. 463. Her ne kadar terim kullanımı farklı olsa da AİHM yaklaşımında “kuvvetli şüphe” ile “makul şüphe” arasında herhangi bir fark yoktur, bkz.: Buzadji v. Moldova kararı, Başvuru No: 23755/07, prg. 52.

¹⁴⁸ Labita v. İtalya kararı, Başvuru No: 26772/95; Fox, Campbell ve Hartley v. Birleşik Krallık kararı, Başvuru No: 12244/86, 12245/86, 2383/86; S., V. ve A. v. Danimarka kararı, Başvuru No: 35553/12, 36678/12, 36711/12; Merabishvili v. Gürcistan kararı, Başvuru No: 72508/13; Murray v. Birleşik Krallık kararı, Başvuru No: 14310/88. Makul şüphenin tanımının tam olarak anlaşılması bakımından farklı bir yaklaşımdan bahsetmek gerekirse, ABD Yüksek Mahkemesi (Supreme Court) makul şüphenin tam bir tanımını yapmamakla birlikte, Mahkemeye göre makul şüphe maddi hataya dayalı mahkumiyet riskini azaltan bir araç olarak belirtilmektedir. [Cage v. Louisiana, 498 U.S. 39 (1990) kararı, s. 498 U. S. 40, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/498/39/>, erişim tarihi: 18.12.2019].

¹⁴⁹ AİHM uygulamasına göre “ilgili” ve “yeterli” gerekçe olabilecek durumlar şunlardır; kaçma tehlikesi, tanıklara baskı yapılması ya da delillere müdahale tehlikesi, iş birliği tehlikesi, yeniden

Sonuç olarak, adli kontrol kararına hükmedilebilmesi için tutuklama şartlarının gerçekleşmesi gerektiğinden, şüpheli veya sanığa isnat edilen suç bakımından dosyada bulunan deliller ve belgeler doğrultusunda hakkında adli kontrol kararı verilecek şüpheli veya sanık tarafından soruşturma veya kovuşturmaya konu suçun işlendiği veya en azından işlenmesine teşebbüs edildiği konusunda kuvvetli (makul) şüphenin mutlaka oluşması gerekmektedir. Ancak uygulamada, adli kontrol kararı verilirken, tutuklamaya göre genellikle daha az yoğunlukta ve tutuklama kararının durumun gerekleri dâhilinde ağır olabileceği düşünülerek verilmektedir. Hatta adli kontrol tedbirinin amacı da aşılarak hâkimler zaten tutuklama kararı verilemeyecek hallerde adli kontrol kararı vermektedirler.¹⁵¹ İşin özünde, adli kontrol kararı yetkili ve görevli mercide tutuklamanın şartlarının oluştuğu gözetilerek uygulanmalıdır.

2.5.2.2. En Az İki Tutuklama Nedeninden Birinin Varlığı

CMK’da tutuklama nedenleri olarak “*şüpheli veya sanığın kaçma şüphesini uyandıran somut olguların varlığı*” (CMK m. 100/2-a) ve “*delilleri yok etme, gizleme ve değiştirme ve tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılma ihtimali*” (CMK m. 100/2-b) durumları sayılmıştır.

Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki, tutuklama için gerekli koşullar adli kontrol tedbiri yönünden de dikkate alınmalı, kuvvetli suç şüphesinin ve iki tutuklama nedeninden en az birisinin varlığı (kuvvetli şüphe ve somut olgular) tespit edildikten sonra, adli kontrol kararı ile de tutuklamadan beklenen amacın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği değerlendirilmelidir.

2.5.2.2.1. Kaçma Şüphesi

Kaçma, şüpheli veya sanığın soruşturma evresinde adli makamların talimatlarına uymayarak soruşturmanın sağlıklı bir biçimde ilerlemesini engelleyecek

suçluluk tehlikesi, asayişin bozulmasına yol açma tehlikesi ve tutuklunun korunması ihtiyacı, bkz.: Buzadji v. Moldova kararı, Başvuru No: 23755/07.

¹⁵⁰ Buzadji v. Moldova kararı, Başvuru No: 23755/07; Letellier v. Fransa kararı, Başvuru No: 12369/86.

¹⁵¹ Serdar Mutta, “*Bir Koruma Tedbiri Olarak Adli Kontrol*”, Yargıtay Dergisi, Ocak 2021, C. 47 S. 1, s 65.

şekilde kendisine ulaşılma ihtimalini ortadan kaldırması, kovuşturma evresinde ise mahkemeye davet edilmesine rağmen duruşmalara veya diğer muhakeme işlemlerine gerekli olduğu şekilde katılımını engellemek amacı ile adli makamlardan saklanması ve muhakeme sonucunda hakkında muhtemel hükmedilecek cezayı etkisiz kılmak amacı ile kendisine ulaşılmayı olanaksız kılması anlamına gelmektedir.¹⁵² Kaçma kavramının kapsamı geniş olup, hem yurt dışına kaçmayı hem de adli makamların gerekli ihtimamı göstererek aramasına rağmen şüpheli veya sanığın yurt içinde bulunmayacağı bir yere gitmesi veya saklanmasını kapsamaktadır.¹⁵³

Kaçma şüphesinin varlığı soyut ve varsayıma dayalı olmamalı, CMK'da belirtildiği üzere somut olguların tespiti gerekmektedir. Sanığın kaçma potansiyelinin bulunması veya soyut kaçma varsayımı tek başına kaçma şüphesini oluşturmaz.¹⁵⁴

Kaçma şüphesi değerlendirmesinde somut olayın bütün özellikleri dikkate alınmalı, şüpheli veya sanığa isnat edilen suçun niteliği ve türü ile birlikte ilgili kişinin yaşam şartları, kişiliği, mesleği, suç isnadından önceki yaşam şartları ve suç isnadından sonraki davranışları da değerlendirilmelidir.¹⁵⁵

AİHM'e göre kaçma şüphesinin sadece isnat edilen suçun niteliği ve muhtemel verilecek cezanın ağırlığına göre değerlendirilemeyeceğini ya kaçma şüphesini doğurabilecek olgularla ya da tutuklu yargılamayı haklı göstermeyecek kadar önem arz etmeyen diğer ek unsurlarla birlikte değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir.¹⁵⁶ Diğer bir deyişle, her ne kadar isnat edilen suç hakkında bir yargılama yapılıyor ise de uygulanacak koruma tedbirinin kişi hak ve özgürlüğünü olabildiğince az kısıtlaması maksadı ile şüpheli veya sanığın suçla ilgisi olmayan kişisel durumunun da tutuklama veya adli kontrol kararı verilirken kaçma şüphesine dayanılması halinde göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

¹⁵² Centel, Zafer, s. 377; İnci, Tutuklama, s. 99 vd.; Hasan Sınar, Tutuklama, s. 188.

¹⁵³ Centel, Zafer, s. 377.

¹⁵⁴ Ünver, Hakeri, 2018, s. 342.

¹⁵⁵ Şahin, 2013, s. 242.

¹⁵⁶ Kalay v. Türkiye kararı, Başvuru No: 16779/02, prg. 32: Muller v. France kararı, prg. 43.

Öğreti ve uygulamadaki kaçma şüphesi oluşturabilecek durumlara örnek vermek gerekirse; isnat edilecek suç veya muhtemel cezanın ağırlığı nedeni ekonomik ve sosyal çöküntünün büyük olması ihtimali, terör örgütü üyeliği, uluslararası uyuşturucu madde ticareti yapma¹⁵⁷ şüpheli veya sanığın karakteri, ahlaki yapısı, yatırımları, yargılandığı ülkedeki bağlantıları¹⁵⁸, konut veya işyerinin sıklıkla değiştirilmesi, sahte belge veya takma ad kullanılması, sahte kimlikle ev kiralaması veya otelde konaklaması, ikamet ettiği yerin sınıra yakın olması, sıkı ailevi ilişkilerinin olmaması¹⁵⁹, daha önce başka bir ülkedeki yargılamadan kaçmış olması¹⁶⁰, ceza muhakemesinin yapıldığı ülkede yasadışı olarak bulunması ve ailesinin başka ülkede bulunması¹⁶¹, şüpheli veya sanığın serbest kalması halinde yasadışı kaldığı ülkeden sınır dışı edilme ihtimali¹⁶², evini satılığa çıkarması¹⁶³ olarak sayılabilir.

Öte yandan kişinin özel durumu da kaçma şüphesinin ortadan kalkması açısından tutuklama veya adli kontrol kararı verilmeden önce gözden uzak tutulmamalıdır. AİHM kararları dikkate alarak kaçma şüphesini ortadan kaldıran örnekler verecek olursak; şüphelinin (yalnız bir anne olarak) küçük çocuklarının

¹⁵⁷ Centel, Zafer, s. 377.

¹⁵⁸ Smirnova v. Rusya kararı, Başvuru No: 46133/99 ve 48183/99, prg. 60. AİHM bir başka kararında, Lübnan'dan uluslararası terör suçu nedeni ile suçluların iadesi kapsamında Almanya'ya iade edilen kişinin Almanya'da ne sabit bir ikametgahının olduğunu ne de herhangi bir sosyal bağının bulunduğunu belirterek, bu durumda kaçma şüphesinin oluştuğuna kanaat getirmiştir. (Chraidi v. Almanya kararı, Başvuru no: 65655/01, prg. 40).

¹⁵⁹ Öztürk (ed.), s. 464. AİHM diğer bir kararında; ilgili kişinin yerleşim yerini İsviçre'den Monte Carlo'ya taşımamasını, Almanya, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve de kendisine ait bankasının bulunduğu Anguilla Adasını sıklıkla ziyaret etmesini ve ziyaretler vesilesi ile diğer ülkelerde yakın bağlantılarının bulunduğunu, ilgilinin daha önce Amerika Birleşik Devletlerinde yaşamak istediğini belirttiğini, İsviçre dışında ciddi yatırımlarının bulunduğunu, bekar bir erkek olduğunu ve İsviçre dışında saklanma ve yaşama konusunda sıkıntı çekmeyeceğini belirterek kaçma şüphesinin somut olgular ile varlığının kanıtlandığını belirtmiştir. (W. v. İsviçre kararı, Başvuru No: 14379/88, prg. 33).

¹⁶⁰ Punzelt v. Çek Cumhuriyeti kararı, Başvuru No: 31315/96, prg. 76.

¹⁶¹ Cevizovic v. Almanya kararı, Başvuru No: 49746/99, prg. 41.

¹⁶² Dzelili v. Almanya kararı, Başvuru No: 65745/01, prg. 73. Bahsi geçen kararda ilgili kişi hakkında sınır dışı edilmesine ilişkin kararın hali hazırda bulunduğu ve tutukluluk halinin sona erdirilmesi durumunda kaçma ihtimalinin bulunduğu belirtilmiştir.

¹⁶³ Kunter, Yenisey, Nuhoglu, 2010, s. 182, dn. 38.

olması ve tek geçim kaynağının mevcut işinin olması¹⁶⁴, yurt dışına defalarca çıkış yapıp tekrar yeniden yargılamanın yapıldığı ülkeye dönülmesi¹⁶⁵, yakın bir zamanda doğum yapacak olması¹⁶⁶, ağır hastalık ve yaşlılık durumu sayılabilir. Sonuç olarak, tutuklama veya adli kontrol kararı verilirken şüphelinin kaçma şüphesine yönelik somut olguların yanında, şüphelinin kaçma ihtimalini azaltan somut olguların da karşılıklı olarak tartılması ve buna göre bir sonuca ulaşılması gerekmektedir.¹⁶⁷

Özetlemek gerekirse, kaçma şüphesine dayalı tutuklama veya adli kontrol kararı verilebilmesi için şüphelinin somut olgulara dayanması gerekmektedir. Ayrıca adli kontrol kararı verilebilmesi için tutuklama şartlarının oluşması gerektiği dikkate alındığından, kaçma şüphesinin somut olgulara dayanması gerektiği gözden kaçırılmamalıdır. Uygulamada hâkimler veya mahkemeler tutuklamanın şartları tam oluşmaması nedeni ile adli kontrole hükmetmektedirler, ancak kaçma şüphesinin somut olgulara dayanmadığı bir durumda tutuklama kararı yerine adli kontrol kararına hükmetmek tutuklama şartları oluşmadığından yerinde olmayacaktır.

2.5.2.2.2. Delilleri Karartma Şüphesi

CMK m. 100/2-b'de şüpheli veya sanığın davranışlarının delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme veya tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunması hususlarında kuvvetli şüphe bulunuyor ise bir tutuklama nedeninin bulunduğu kabul edilmiştir. Diğer bir deyişle, şüpheli veya sanığın isnat edilen suç ile ilgili delilleri karatması hususunda kuvvetli şüphe oluşmuş ise tutuklama kararı verilebilir.

Delil, ceza muhakemesinde maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasında adli makamların esas dayanağı olup, bunların yok edilmesi veya gizlenmesi ceza muhakemesinin ya hiç yapılamamasını ya da doğru sonuca ulaşamaması anlamına gelmektedir. Şüpheli veya sanığın sahte deliller üretme çabasında olması, tutuklama

¹⁶⁴ Letellier v. Fransa kararı, Başvuru No: 12369/86, prg. 41.

¹⁶⁵ Stögmüller v. Avusturya kararı, Başvuru No: 1602/62, prg. 15.

¹⁶⁶ Sadegül Özdemir v. Türkiye kararı özet çevirisi, Başvuru No: 61441/00.

¹⁶⁷ Cumhuriyet Şahin, Neslihan Göktürk, Ceza Muhakemesi Hukuku – I, Seçkin Yayıncılık, 11. Bası, Ankara 2020, s. 314.

veya adli kontrol kararı verilmeden önce delilleri yok etmesi veya ortadan kaldırma girişiminde bulunması, serbest kaldığı takdirde diğer delilleri de yok etme çabası içine gireceği yönünde kuvvetli şüphe bulunması gibi durumlar “*delilleri karartma tehlikesi*” olarak kabul edilmektedir.¹⁶⁸

İsnat edilen suçla ilgili olarak beyanda bulunacak tanık, mağdur, müşteki, suçun birlikte işlendiği diğer şüpheli veya sanıklar, bilirkişiler gibi beyanları ceza muhakemesi açısından kritik öneme sahip kişiler üzerinde baskı yapılmasına yönelik girişimler de delillerin karartılması anlamına gelmektedir.¹⁶⁹ Bu bağlamda, tanıklardan ifadelerinin değiştirilmesini talep etme, mağdurdan suçun oluş şeklinin farklı olduğu yönünde ifade vermesi konusunda baskı yapma, bilirkişilerden raporlarını değiştirme veya sahte rapor hazırlanmasını talep etme gibi davranışlar delillerin karartılması kapsamında değerlendirilebilir.¹⁷⁰ Ancak sadece olayın oluş şeklinin gerçeğe uygun olarak anlatılmasını talep etmek delillerin karartılması anlamına gelmeyecektir.

CMK m. 174/1-b’de iddianamenin iadesi sebebi olarak “*suçun sübutuna etki edeceği mutlak sayılan bir delil toplanmadan düzenlenen*” iddianamenin iade edileceği belirtilmiş olup, delilleri karartma şüphesine dayalı tutuklama ve adli kontrol kararı genellikle soruşturma evresinde başvurulacak bir nedendir.¹⁷¹ Ancak suçun sübutuna ilişkin delillerin kovuşturma evresinde ortaya çıkması, bazı delillerin mahkemece toplanması yoluna gidilmesi, soruşturma aşamasında dinlenmeyen tanık, mağdur veya bilirkişilere beyanlarını değiştirme konusunda baskı yapılması durumlarında da delillerin karartılması şüphesi nedeni ile tutuklama veya adli kontrol kararı verilebilir.

CMK’da delilleri karartma gerekçesi ile verilecek kararlarda kuvvetli şüphenin varlığının yeterli olduğu belirtilmiş ise de AİHM’e göre kuvvetli şüphenin

¹⁶⁸ Ünver, Hakeri, 2018, s. 343.

¹⁶⁹ Centel, Zafer, s. 377.

¹⁷⁰ Ömer Faruk Aydın, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzda Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007, s.50

¹⁷¹ Şahin, Göktürk, s. 315.

somut deliller ile değerlendirilmesi gerekmektedir.¹⁷² Bu nedenle, herhangi bir somut olguya dayanmayan sadece varsayım ya da beklentiye dayanarak delilleri karartma ihtimaline binaen tutuklama veya adli kontrol kararı verilmesi yerinde olmayacaktır.

Delillerin karartılması şüphesinin somut olgular ile gerekçelendirilmesi soruşturmanın başlangıcında ve delillerin yoğun şekilde toplandığı aşamada tutuklama veya adli kontrol kararının dayanağı olarak başvurulması daha kabul edilebilir iken, belirli bir zaman sonra delillerin büyük bir kısmı toplandıktan sonra delillerin karartılması şüphesi giderek azalacak, belki soruşturma aşamasının sonunda ama genellikle ilk derece mahkemesinin kararı sonrası delilleri karartma tehlikesi önemsenmeyecek derecede azalacak,¹⁷³ hatta ortadan kalkacaktır. AİHM, özellikle tanıklara baskı yapılması durumunun soruşturmanın başlangıcında var olabileceğini, ancak geçen zamanla birlikte azalarak yok olacağını, tanıklar defalarca dinlendikten sonra ve şüpheli veya sanığın baskıcı bir tavrının olmadığını anlaşılması halinde bu gerekçeye dayanılmayacağını belirtmektedir.¹⁷⁴ AİHM, delillerin karartılması şüphesine dayalı olarak verilecek tutuklama kararlarında somut delillerin değerlendirilmesinde makul davranılmasını ve şüpheli veya sanığın aleyhine olduğu kadar lehine olan hususların da değerlendirilmesi gerektiğini, delillerin karartılması şüphesi gerekçesi ile verilecek kararlarda gerekçenin gerçekten çürütülemez olmasını aramaktadır.¹⁷⁵

İsnat edilen suça ilişkin olayların tamamen aydınlandığı, delillerin tamamen toplandığı veya güvence altına alındığı veya zaten delillerin karartıldığı durumlarda, delilleri karartma tehlikesi ortadan kalktığından tutuklama veya adli kontrol kararı

¹⁷² Labita v. İtalya kararı, Başvuru No: 26772/95, prg. 162-163; Aydın, s.51.

¹⁷³ Vaccaro v. İtalya kararı, Başvuru No: 41852/98, prg. 38.

¹⁷⁴ Letellier v. Fransa kararı, Başvuru No: 12369/86, prg. 38-39; Kemmache v. Fransa, Başvuru No: 12325/86 - 14992/89, prg. 53.

¹⁷⁵ "... Ringesen 20 Ekim 1964 tarihinde sorgulanmıştır. Ancak bu tarihten sonra yaklaşık 5 ay kadar özgür kalmıştır. Eğer bu sürede tanıkları etkilemek istese idi -sorgu hakiminin de tanıkları dinlemek istediğini varsayarsak- bunu yapmak için elinde birçok imkân bulunmaktaydı." Bu karar dikkate alındığında soruşturmanın başlangıcında tutuklanmayan şüpheli veya sanığın daha sonra tutuklanması söz konusu olacak ise serbest kaldığı dönem dikkate alınmalı ve delilleri karartma şüphesine dayanılacak ise delilleri karartmaya yönelik herhangi bir davranışının olup olmadığı değerlendirilerek tutuklama veya adli kontrol kararı verilmelidir. [Ringesen v. Avusturya kararı, Başvuru No: 2614/65, prg. 106.]

verilmesi durumunda gerekçe olarak delillerin karartılması şüphesi gösterilmemelidir.¹⁷⁶

Burada üzerinde durulması gereken diğer bir durum da adli kontrol kararının her bir tutuklama nedenine göre gerekçesinin de farklılaşabileceğidir. Gerçekten de eğer adli kontrol kararı delilleri karartma tehlikesine dayanarak veriliyor ise şüpheli ve sanığın serbest olması nedeniyle delilleri karartma ihtimalinin her zaman mevcut olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir. Her ne kadar CMK'da, Alman Kanununda olduğu gibi, hangi nedenle adli kontrol kararının verildiğine göre başvurulacak tedbirler arasında bir ayırma gidilmiş değil ise de adli kontrol yükümlülükleri belirlenirken buna dikkat edilmesi gereklidir.

2.5.2.2.3. Tutuklama Sebebinin Varlığına İlişkin Yasal Karineler (Katalog Suçlar)¹⁷⁷

CMK m. 100'ün üçüncü fıkrasında sayılan suçların işlendiği konusunda “*kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı halinde, tutuklama nedeni var sayılabilir*” denilmekle, maddede geçen suçlardan herhangi birinin işlendiği konusunda kuvvetli suç şüphesinin varlığı tutuklama kararı verilmesi için yeterli kabul edilmiş olmakla, diğer tutuklama sebeplerinin varlığı aranmadan tutuklamaya karar verilebilecektir. Her ne kadar maddenin birinci fıkrasında “*kuvvetli suç şüphesini gösteren olgu*”, üçüncü fıkrasında ise “*suç işlendiği hususunda kuvvetli şüphe sebebi*” ibareleri kullanılmış olsa da bu ifadeler arasında anlam farkı bulunmamaktadır.¹⁷⁸ Her ikisi ile de kastedilen “*kuvvetli suç şüphesi*”dir.

Maddede geçen suçlardan herhangi birinin işlendiği ileri sürüldüğü durumlarda salt kuşku veya ihtimal ile tutuklama kararı verilemez, suçun şüpheli veya sanık tarafından işlendiği hakkında kuvvetli şüphe oluşmadan tutuklama kararı

¹⁷⁶ Centel, Zafer, s. 378. AİHM, Mamedova v. Rusya kararında delillerin karartılması şüphesi gerekçesi ile verilen tutuklama kararının delillerin tamamen toplandıktan sonra kabul edilebilecek bir gerekçe olmadığını belirtmiştir. (Başvuru No: 7064/05, prg. 79).

¹⁷⁷ Benzer düzenleme Alman Ceza Usul Kanunu'nda da bulunmaktadır. Bkz. Alman Ceza Usul Kanunu m. 112a. Katalog suç yaklaşımına getirilen eleştiriler için bkz.: Sınar, s. 206 vd.

¹⁷⁸ Kunter, Yenisey, Nuhoglu, 2010, s. 186.

verilmemesi gerekmektedir. Kuvvetli şüphe aranmasının sebebi tutuklamanın keyfiliğe bırakılmak istenmemesidir.

Uygulamada ise maddede geçen suçların işlenmesine müteakip verilen tutuklama kararlarında yeterince gerekçe belirtilmeden, kuvvetli şüphenin varlığına kanaat getirilmeden ve diğer tutuklama koşullarının oluşup oluşmadığına bakılmadan, savcılık talebinde salt maddede geçen suçların işlendiği iddiası nedeni ile tutuklama kararları verilmektedir. Ancak, maddede sayılan suçların varlığı bir karine olup, tutuklama nedenleri olan kaçma ve delilleri karartma şüphelerinin var olmadığının ispatlanması durumunda bu karine çürütülebilecektir.¹⁷⁹ Bu nedenle maddede geçen suçlarla ilgili bir tutuklama talebine ilişkin karar verilirken, kaçma ve delilleri karartma şüphesinin varlığının somut olgularla gerekçelendirilmesine ihtiyaç olmasa da isnat edilen suçun işlendiğine dair kuvvetli suç şüphesinin varlığı aranmalıdır.¹⁸⁰ Sonuç olarak, maddede geçen karineye ilişkin düzenleme ne kuvvetli suç şüphesine ilişkin somut olguların varlığının aranmasını ne de koruma tedbirlerinde aranan ölçülülük ilkesini kaldırmamıştır.¹⁸¹

AİHM, soruşturmanın başında şüpheliye isnat edilen suçun ağırlığı ve somut delillerin varlığı tutuklama kararı yönünden yeterli görülebilirken, soruşturmanın ilerleyen safhalarında tek başına isnat edilen suçun ağırlığı tutuklamanın “ilgili” ve “yeterli” gerekçesi olamayacağını belirtmektedir.¹⁸² Yani, AİHM soruşturmanın başlangıcında tutuklama kararı verilirken kaçma ve delilleri karartma şüphesinin varlığını işlenen suçun cezasının ağır olması durumunda aramamakta, ancak kuvvetli suç şüphesini gösteren somut delillerin varlığını aramaktadır. Ayrıca AİHM, isnat edilen suçun ağırlığının tek başına uzun tutukluluğa gerekçe oluşturmayacağını içtihat olarak kabul etmekte¹⁸³, isnat edilen suçun ağırlığı ile salt kuvvetli suç

¹⁷⁹ İnci, s. 124.

¹⁸⁰ Metin Feyzioğlu, “Tutuklamaya Dair Uygulamada Görülen Bazı Sorunlar, Tespitler, Değerlendirmeler”, Prof. Dr. Ali Naim İNAN’a Armağan, Ankara 2009, s.1192,1193 (Armağan); Sınar, s. 205.

¹⁸¹ Şahin, Göktürk, s. 314.

¹⁸² Ječius v. Litvanya kararı, Başvuru No: 34578/97, prg. 94.

¹⁸³ Olstowski v. Polonya kararı, Başvuru No: 34052/96, prg. 78; Ilijkov v. Bulgaristan kararı, Başvuru No: 33977/96, prg.81.

şüphesinin uzun tutukluluğunun gerekçesini oluşturmayacağını kaçma veya delilleri karartma şüphesine ilişkin somut olguların neler olduğunun açıklanması gerektiğini belirtmektedir.¹⁸⁴

Bu noktada tartışılması gereken husus CMK m. 100'ün üçüncü fıkrasında sayılan suçlardan birinin isnadının adli kontrol kararına karine teşkil edip etmeyeceğidir. CMK m. 109'de tutuklama nedenlerinin varlığı halinde adli kontrole hükmedileceği açıkça belirtilmektedir. CMK m. 100'ün üçüncü fıkrasının da bir tutuklama nedeni olduğu aşikârdır. Ayrıca yukarıda da değinildiği üzere m. 109 gerekçesinde adli kontrol kararı verilirken her zaman m. 100'ün göz önünde tutulması gerektiği belirtilmektedir. Bu nedenle m. 100'ün üçüncü fıkrasında sayılan suçlardan birinin isnadı üzerine kuvvetli suç şüphesinin de bulunması halinde adli kontrol kararı verilebilir. Ancak dikkat edilmesi gereken husus, isnat edilen suçun maddede sayılanlardan olmasına rağmen kuvvetli suç şüphesi olmaması halinde tutuklamanın şartları sağlanmamış olduğundan adli kontrol kararı da verilmemelidir. Bir diğer deyişle, özellikle özgürlüğü ciddi oranda kısıtlayan adli kontrol tedbirlerinin uygulanacağı durumlarda kuvvetli suç şüphesini aramak gerekmektedir. Aksi halde adli kontrol kararı hukuki dayanaktan yoksun olarak verilmiş olacaktır.

2.5.3. Adli Kontrolün Ölçülü Olması

CMK m. 100'de tutuklama kararının “*işin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü*” olması durumunda verilebileceği belirtilmektedir. CMK m. 109'de ise adli kontrol kararının tutuklama nedenlerinin var olması durumunda verilebileceği öngörülmektedir. Ancak tutuklamanın ölçülü olması, tutuklama nedenlerinden olmayıp, tutuklamanın şartları arasındadır.¹⁸⁵ Bu nedenle bu başlık altında tutuklamada ölçülülük ilkesi tartışılmayacak, adli kontrol kararında ölçülülük ilkesinin nasıl uygulanması gerektiği açıklanmaya çalışılacaktır. Ölçülülük

¹⁸⁴ Moiseyev v. Rusya kararı, Başvuru No: 62936/00, prg. 152; Belevitskiy v. Rusya kararı, Başvuru no: 72967/01, prg. 101; Iljokov v. Bulgaristan kararı, Başvuru No: 33977/96, prg. 81; Letellier v. Fransa kararı, Başvuru No: 12369/86, prg. 51.

¹⁸⁵ Bkz. Öztürk (ed.), s. 461- 468; Centel, Zafer, s. 375-381; Sınar, 211.

adli kontrol açısından gerekli bir koşuldur.¹⁸⁶ Ayrıca genel olarak ölçülülük ilkesi yukarıda anlatılmış olup, tekrardan kaçınmak için yukarıda yapılan açıklamalara gönderme yapılmakla yetinilecektir.

Yukarıdaki karşılaştırmaya yeniden dönecek olursak, CMK m. 100’de tutuklamanın ölçülü olmaması durumunda adli kontrol kararı verilebileceği hüküm altına alınmamıştır. Öte yandan CMK m. 109’da ise şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol kararının verilebileceği belirtilmektedir. Bu iki düzenleme birlikte değerlendirildiğinde, ilgili merci tutuklama şartlarının oluştuğu kanaatinde ise adli kontrol kararı verebilir. Ancak tutuklama şartlarının oluşmadığı düşünülüyor ise adli kontrole de karar vermemelidir. Bu yorumun iki gerekçesi vardır. Birincisi, adli kontrol kararı verilebilmesi için tutuklama nedenlerinin varlığı gerekmekte olup, tutuklama nedenlerinin bulunmadığı bir durumda adli kontrol kararı da verilmemelidir. İkincisi, tutuklamanın ölçüsüz olması halinde adli kontrol kararının da ölçüsüz olabileceği durumların ortaya çıkma ihtimalidir. Diğer bir deyişle tutuklama için gerekli koşulların mevcut olduğu konusunda tam anlamıyla bir kanaat oluşmadığı durumlarda adli kontrol kararı da verilemeyecektir, bunun aksi düşünüldüğü takdirde adli kontrol tutuklamanın alternatifi olmaz ve her iki koruma tedbiri arasında bir hiyerarşinin olduğu kanaati oluşabilir. Ancak adli kontrol ile tutuklama arasında koşulları açısından bir farklılık bulunmamaktadır. Özünde, adli kontrol kararı verebilmek için tutuklama kararı verilebilmesinin de mümkün olması gerekir. Bu CMK’daki adli kontrol ve tutuklamaya ilişkin hükümlerin satır aralarının dikkatli okunması halinde anlaşılmaktadır. Bu durumun en açık ispatı adli kontrol kararı verilebilmesi için tutuklama nedenlerinin varlığının aranmasıdır.

Adli kontrol kararı bir koruma tedbiri olup, koruma tedbirleri temel hak ve özgürlükleri sınırladığından, adli kontrolü düzenleyen hükümlerde adli kontrolün ölçülü olması gerektiğine ilişkin bir açıklık bulunmasa da adli kontrol kararı Anayasanın m. 13 gereğince ölçülü olmalıdırlar. Adli kontrol tedbirlerinin ağır ve yoğun bir şekilde uygulanması durumunda hemen hemen tutuklamada olduğu kadar kişi hak ve özgürlükleri kısıtlanabilmektedir.

¹⁸⁶ Kaya Göçmen, s. 1773.

Tutuklama tek başına etkili, ancak içinde farklılıklar barındırmayan, duruma ve olaya göre uyarlanamayan bir koruma tedbiridir. Şüpheli veya sanık tutuklandığı takdirde özgürlüğü *tamamen* elinden alınmaktadır. Ancak adli kontrolde durum farklıdır. CMK’da birçok farklı adli kontrol yükümlülüğü bulunmakta, ayrıca hâkim veya mahkeme her bir yükümlülük üzerinde duruma, olaya ve ilgili kişiye göre uygun karar verebilmektedir. Tutuklama yerine daha hafif bir koruma tedbirine karar verilebilecek ise ölçülülük ilkesi gereği tutuklamaya değil, ilgili koruma tedbirine hükmedilmelidir. Adli kontrolde ise ölçülülük ilkesi gereği öncelikle duruma, olaya ve ilgili kişiye göre uygun adli kontrol yükümlülüğü ya da yükümlülükleri belirlenmeli; ardından belirlenen adli kontrol yükümlülüğü veya yükümlülüklerin hangi sıklıkla ve ne şekilde uygulanabileceğine karar verilmelidir.¹⁸⁷ Her ne kadar adli kontrolü düzenleyen hükümlerde CMK m. 100’deki gibi işin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde tutuklamaya başvurulamayacağını belirten bir hüküm olmasa da kanaatimizce adli kontrolün de ölçüsüz olması durumunda adli kontrol kararı verilmemelidir. Adli kontrol tedbiri, buna ilişkin karar ve kararın uygulanma biçimi bakımından, ölçülülük ilkesinin alt ilkeleri olan koruma tedbiri ile ulaşılmak istenen amaç için elverişli, gerekli ve orantılı olmalıdır.

AİHS dikkate alındığında, sözleşmede temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasına ilişkin maddelerde doğrudan ölçülülük ilkesine ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, hak ve özgürlükleri sınırlandıran koruma tedbirlerinden olan adli kontrolde ölçüyü iyi ayarlamak gerekmektedir.¹⁸⁸ Ölçülülük ilkesi, AİHS’de açıkça düzenlenmiş olmasa da AİHM uygulamasında dikkate alınması gereken bir kural halini almıştır. Her ne kadar AİHM ölçülülük ilkesinin açık bir tanımını vermese de birçok kararında başvuruculara uygulanan işlemlerin ölçülü olup olmadığının değerlendirilmesi gerektiğini belirtmekte¹⁸⁹; kararlarında

¹⁸⁷ Kaya Göçmen, s. 1775.

¹⁸⁸ Feyyaz Gölcüklü, Şeref Gözübüyük, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi, 3. Baskı, Ankara, 2002, s. 145.

¹⁸⁹ Dickson v. Birleşik Krallık kararı, Başvuru No: 44362/04; Hirst v. Birleşik Krallık, Başvuru no: 74025/01; Mangouras v. İspanya kararı, Başvuru No: 12050/04; Reiner v Bulgaristan kararı, Başvuru No: 46343/99.

ölçülülük ilkesinin unsurlarına yer vermektedir. AİHM öncelikle kişi hak ve özgürlüğünün kısıtlanması durumunda, alınan tedbirin demokratik toplum düzeni için mutlaka gerekli olması şartını aramaktadır.¹⁹⁰ Daha sonra AİHM'e göre alınan tedbir (acil) sosyal bir ihtiyacı karşılamalı¹⁹¹, alınan tedbirler uygun ve yeterli; ayrıca ulaşılmak istenen meşru amaç ile orantılı olmalıdır.¹⁹² Ancak AİHM, AİHS'de belirtilen her bir hak için olayın oluş şekli ve tedbirin niteliğine göre ölçülülük ilkesini farklı şekillerde yorumlamaktadır.¹⁹³

Mangouras v. İspanya kararı¹⁹⁴, bir deniz kazası sonucu denize yayılan 70.000 ton petrol sebebi ile tutuklanan kaptanın serbest kalması için İspanya yargı mercileri 3.000.000 Euro kefalet talep etmiş, ilgilinin başvurusu üzerine AİHM işlenen suçun ciddiyeti, petrolün denize dağılması sebebi ile sebep olunan ulusal ve uluslararası doğaya verilen zarar, kamuoyunun olaya tepkisi, ilgilinin şahsi durumu dikkate alındığında ilgilinin yargılama sırasında hazır edilebilmesi için bahsi geçen miktarın talep edilmesinde herhangi bir ihlalin olmadığını belirtmiştir.

Guzzardi v İtalya kararı¹⁹⁵ ise adli kontrol kararı ile bir kişinin özgürlüğünün ne ölçüde kısıtlanabileceğinin iyi bir örneğini oluşturmaktadır. Bu kararda, ilgili kişi yaşam alanı sadece 2,5 kilometrekare olan ve bu alanın da %90'ının bir cezaevi tarafından kullanıldığı, çoğunluğunu cezaevinde çalışanların oluşturduğu 200 nüfuslu

¹⁹⁰ AİHM genellikle, AİHS 8-12. maddeleri ve Ek 4. No'lu Protokol m. 2. kapsamında inceleme yaptığı durumda ölçülülük ilkesinin bu unsuruna değinmektedir. [Luka Anđelković, "The elements of proportionality as a principle of human rights limitations." Facta Universitatis –Law and Politics, C.15 S.3, 2017, 235-244, s. 236, 237]

¹⁹¹ Silver ve diğerleri v. Birleşik Krallık kararı, Başvuru No: 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75, prg. 97.

¹⁹² Steel ve Morris v. Birleşik Krallık kararı, Başvuru No: 68416/01, prg. 87; Hertel v. İsviçre karar, Başvuru No: 59/1997/843/1049, prg. 46.

¹⁹³ AİHM bazı kararlarında "ölçülülük" ilkesini, "meşru amacı hedefleyen ölçülülük" veya "araç ile amaç arasındaki makul ölçülülük" veya sadece "makul ölçülülük" olarak belirtmektedir. AİHM, bazı kararlarında ise ölçülülüğü hakkın özüne müdahale kapsamında değerlendirirken, bazı kararlarında ise toplumun yararının korunması ile temel insan haklarına saygı arasındaki adil denge olarak değerlendirmektedir. Son olarak, AİHM, ölçülülük ilkesini alınan tedbirin kişi üzerinde aşırı yük oluşturması kapsamında ele almaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Tor-Inge Harbo, The Function of Proportionality Analysis in European Law, Hotei Publishing, 2015, s. 66,67.

¹⁹⁴ Mangouras v. İspanya kararı, Başvuru No: 12050/04.

¹⁹⁵ Guzzardi v. İtalya kararı, Başvuru No: 7367/76; benzer nitelikte diğer bir karar ise Tommaso v. İtalya kararı, Başvuru No: 43395/09.

bir adada Milan Bölge Mahkemesince 16 ay boyunca zorunlu ikamet etmesi yönünde adli kontrol altına alınmıştır. Bununla birlikte, aynı adada iş bulması, adanın içinde belirlenen bölgede ikamet edinmesi, adresi konusunda yetkilileri bilgilendirmesi, yetkililere bildirimde bulunmadan adresinden ayrılmaması, günde iki defa yetkililere rapor vermesi ve yetkililer tarafında çağırıldığında da gitmesi, suç işleyenlerle veya hakkında güvenlik tedbirleri olanlarla görüşmemesi, akşam 10 ile sabah 7 arasında ikametini terk etmemesi, terk etmesi gerekirse de önce yetkililere bildirimde bulunması, silah taşımaması, bar ve gece kulübüne sık sık gitmemesi, telefon görüşmesi yapmadan önce yetkililere görüşeceği kişinin adı ve telefon numarasını bildirmesi yönünde adli kontrol yükümlülüklerine de karar verilmiştir. AİHM gerekçesinde, ilgili kişinin adada kaldığı süreçte her ne kadar etrafında fiziksel bir bariyer bulunmasa da adanın küçük bir kısmında yaşadığını, bu kısımda sadece harabe bir sağlık binasının, bir okul, bir şapel ve jandarma karakolunun bulunduğunu, adanın nüfusun çoğunlukla yaşadığı asıl yerleşim yerini ziyaret edemediğini veya zorlukla o kısma eriştiğini, kendisi ile aynı adli kontrol tedbiri altında tutulanlar ve yakın ailesi dışında sosyal ilişki kurması için çok az imkânın olduğunu, ada dışına çıkabilmesi için yetkililerden izin alması gerektiğini ve bu çıkışların sıkı gözetim altında yapıldığını, adli kontrol kararlarına uymadığı takdirde tutuklanacağını, yani açık hava hapisanesinde tutulduğunu, bu şartların tamamı göz önüne alındığında kişinin özgürlüğünden yoksun kaldığını ve hak ihlalinin oluştuğunu belirtmiştir.

Bu açıklamalar ışığında belirtmek gerekir ki; şüpheli veya sanığa uygulanan adli kontrol kararında seçilen yükümlülüğün türü, uygulanma şekli, sıklığı ve devam edeceği/ettiği süre dikkate alınarak kararın ölçülü olup olmadığına, şüphelinin veya sanığın kişisel durumu da dikkate alınarak karar verilmelidir. Şüpheli veya sanık hakkında verilen adli kontrol yükümlülükleri, isnat edilen suç ile orantılı olmalı, hak ve özgürlükleri aşırı kısıtlayarak ölçüyü aşmamalı, ceza muhakemesinin devamına yönelik uygun ve yeterli olmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADLI KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİ

3.1. CMK’da Düzenlenen Adli Kontrol Yükümlülükleri

CMK m. 109/3’te “*Adli kontrol, şüphelinin aşağıda gösterilen bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasını içerir...*” düzenlemesi yer almaktadır. Anılan fıkrada -bazıları özünde güvenlik tedbiri olsa da- on iki farklı adli kontrol yükümlülüğünün olduğu görülmektedir. Uygulanabilecek adli kontrol yükümlülükleri sadece fıkrada sayılanlar ile sınırlı olup, sayılan adli kontrol türleri dışında başka bir tedbire başvurulamaz.

Centel’e göre adli kontrol yükümlülüklerini sınırlayıcı olarak saymak yerine daha az belirleyerek, Alman Ceza Muhakemesi Kanunu’ndaki gibi¹⁹⁶, hızla gelişen ve değişen teknoloji sayesinde hâkime yeni tür yükümlülükleri uygulama noktasında takdir hakkı tanınması gerekir.¹⁹⁷ Böylece hâkim, durumun gereklerine en uygun yükümlülüğü belirleme ve uygulama olanağına kavuşacaktır.

¹⁹⁶ Alman Ceza Muhakemesi Kanununun 116. maddesine göre eğer ilgili kişi;

- kaçma şüphesi ile tutuklanacak ise; belirli sürelerle belirli mercilere başvurma, belirli bir yeri terk etmeme veya belirli bir bölgede kalma, konutu terk etmeme, teminat yatırılması,
- delilleri karartma tehlikesi nedeni ile tutuklanacak ise diğer şüpheli veya sanıklar, tanıklar ve bilirkişiler ile ilişki kurulmaması,
- suçun tekrarlanacağı şüphesi ile tutuklanacak ise belirli talimatlara uyacağı kanaatinin oluşması, (ancak bu durumda belirli bir yükümlülüğün bahsedilmemiştir)

tedbirlerine başvurulabilir. Maddenin düzenleniş şekli incelendiğinde sadece bu tedbirler ile sınırlı saymanın yapılmadığı, hâkime geniş bir yetki tanınarak olaya daha uygun düşen ancak Kanunda belirtilmeyen bir tedbire de hükmedilebileceği anlaşılmaktadır. [Alman Ceza Muhakemesi Kanunundaki düzenlemelere göre şüpheli veya sanığın olayın şartlarına elverişli ise şüpheli veya sanığın banka hesaplarına tedbir konulabilir, ehliyeti alıkonulabilir veya yabancı ise pasaportuna el konulabilir [Nur Centel, “*Yeni Ceza Muhakemesi Yasası’nda Adli Kontrol-Tutuklama-Yakalama ve Haksızlıkların Tazminatla Giderilmesi*”, Doç. Dr. Mehmet Somer’in Anısına Armağan, İstanbul Haziran 2006, 841-877, s. 848 dipnot 17. (Haksızlıkların Tazminatla Giderilmesi)]

¹⁹⁷ Centel, Haksızlıkların Tazminatla Giderilmesi, s. 848; Centel, Hukuk Kurultayı, s. 305.

Ancak *kanaatimizce* adli kontrol yükümlülüklerini belirleme açısından hâkime geniş takdir yetkisi tanınması, her olayın kendine özgü şartları değerlendirilerek amaca en uygun ve daha etkili sonuç alınabilecek tedbire karar verilmesine olanak sağlamakla birlikte, kişi hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması açısından hukuki öngörülebilirlik ilkesi¹⁹⁸ ile çelişebileceği de göz ardı edilemez. Kaldı ki, adli kontrol yükümlülüklerinin belirlenmesi açısından hâkime ucu açık bir yetki tanınması, temel hak ve özgürlüklerin ancak kanunla sınırlandırılabilmesine ilişkin Anayasanın m. 13'e de aykırılık oluşturabilir. Kanunda belirtilmeyen bir tedbire hükmedilebilmesi durumunda tedbirin ne şekilde uygulanacağı, hangi koşullara dikkat edileceği, tedbirin kim tarafından takip edileceği veya uygulanacağı gibi sorunlar ortaya çıkabileceği gibi, yükümlülüğün objektif ve eşit bir şekilde uygulanamamasına da yol açabilir.¹⁹⁹

CMK m. 109 dikkate alındığında maddede geçenler dışında bir adli kontrol yükümlülüğüne karar verilmesi olanağı bulunmamaktadır. Bununla birlikte yükümlülük türleri açısından her ne kadar sınırlı sayma ilkesi geçerli ise de yükümlülüğün uygulama biçimi ve yoğunluğu açısından (örneğin imza yükümlülüğü kapsamında kaç kez başvurulacağı vs.) hâkime somut olayın özelliklerine uygun düzenleme yapma konusunda yetki tanındığı aşikârdır. Ne var ki, bu konuda hâkime daha geniş yetkiler tanınmamasını, adli kontrol tedbirleri bakımından uygulama birliğinin sağlanmasına hizmet etmesi nedeniyle yerinde bulmaktayız.

3.1.1. Yurt Dışına Çıkamamak

CMK m.109/3-a'da düzenlenen şüpheli veya sanığın yurtdışına çıkmasının yasaklanması ile kişinin ülke sınırları dışına yasal yollardan çıkması önlenerek muhakeme işlemleri sırasında hazır bulunması ve hakkında mahkûmiyet kararı verilmesi durumunda da cezanın infazının sağlanması amaçlanmaktadır.²⁰⁰

¹⁹⁸ Hukuki öngörülebilirlik hakkında detaylı bilgi için bkz.: İsmail Köküsarı, Anayasa Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi, Seçkin Yayıncılık, 2015.

¹⁹⁹ Tezcan, s. 108.

²⁰⁰ İnan Yılmaz, s. 86; Erdal Noyan, Ceza Davası, Adalet Yayınevi, Ankara, 2007, s. 542.

Kıta Avrupası hukuk sisteminde birçok ülkede yurt dışına çıkış yasağı bir adli kontrol tedbiri olarak uygulanmaktadır. Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yurt dışına çıkmanın yasaklanmasına ilişkin açık bir hüküm bulunmasa da Kanunun m. 138/2'nin 4. bendinde belirlenen sınırların ötesine seyahat edememe, 7. bendinde ise pasaportun mahkeme kalemine veya emniyet müdürlüğüne teslimi düzenlenmiş olduğundan, hâkim bu iki yükümlülüğü birlikte değerlendirerek yurt dışına çıkış yasağına karar verebilmektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nda hâkimin adli kontrol kapsamında belirleyebileceği yükümlülükler sınırlı sayma ilkesi gözetilmeden düzenlenmiş ve yükümlülüğün kapsamı hakkında tamamen hâkime takdir yetkisi tanınmış olduğundan kararı veren hâkim ilgili kişinin yurt dışına çıkışını yasaklayabilmektedir. Öte yandan, İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 281'de mahkeme tarafından ilgili kişinin yurt dışına çıkışının yasaklanabileceği açıkça düzenlenmiştir.

Yurt dışına çıkmanın yasaklanması, ceza muhakemesi hukuku açısından bir koruma tedbiri olsa da insan hakları ve anayasa hukuku açısından bakıldığında ise yurt dışında çıkma bir hak olarak kabul edilmekte ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması kapsamında değerlendirilmektedir.²⁰¹ Bu bağlamda, yurt dışına çıkış yasağının insan hakları ve anayasa hukuku ile bağlantısını göz önünde bulundurmak gerekir. Birçok uluslararası belgede ve Anayasada yurt dışına çıkma yasağı seyahat özgürlüğü açısından değerlendirilerek hangi durumlarda bu özgürlüğün kısıtlanarak yurt dışına çıkmanın yasaklanabileceği hüküm altına alınmıştır.

Yurt dışına çıkma bir hak olarak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin m. 13'te düzenlenmiştir. Buna göre "*herkes, kendi ülkesi de dâhil, herhangi bir ülkeden ayrılma ve o ülkeye dönme hakkına sahiptir*". Her ne kadar İHEB uluslararası hukukta bağlayıcı nitelikte olmayan tavsiye niteliğinde görülmekte ise de²⁰², birçok ülke tarafından kabul edilen temel insan hakları belgesi olması nedeniyle, yurt dışına

²⁰¹ Abdullah Sezer, "Pasaport Kanunu Madde 22 ve 23: 1982 Anayasası ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne Ek IV. No'lu Protokol'e Aykırılık Sorunu" AÜSBFD, 2002, C. 57 S.3, 49-76, s. 51.

²⁰² Rona Aybay, Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Türkiye Barolar Birliği Yayınları 113, Ankara 2006, s. 6.

çıkmanın temel bir insan hakkı olduğu kabul edilmektedir.²⁰³ Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin m. 12’de de “*herkes, kendi ülkesi de dâhil olmak üzere, herhangi bir ülkeyi terk etmekte özgürdür*” denilmekte, aynı maddenin devamında ise bu hakkın “*ulusal güvenliği, kamu düzenini, kamu sağlığını ya da genel ahlaki veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak üzere yasalarla konmuş ve bu Sözleşme’de tanınan diğer haklarla uyumlu olanlar dışında herhangi bir sınırlama*” konulamayacağı belirtilmektedir. Aynı şekilde AİHS Ek. 4. Nolu Protokolün 2. maddesinde “*herkesin, kendi ülkesi de dahil, herhangi bir ülkeyi terk etmekte*” serbest olduğu belirtilmekte, aynı maddenin devamında bu hakkın “*ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlık ve ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler olarak ve kanunla öngörülmiş sınırlamalar*”a dayanarak kısıtlanabileceği belirtilmektedir. Her üç uluslararası insan hakları belgesinde de yurt dışına çıkma hakkı hemen hemen aynı kelimelerle ifade edilmiş, yine hangi hallerde kısıtlanabileceği de benzer şekilde hüküm altına alınmıştır. Ayrıca bu metinlerde yurt dışına çıkmanın bir hak olarak düzenlendiği anlaşılmaktadır.

Anayasa’da ise yurt dışına çıkma hakkı, m. 23/3’de “*Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, ancak suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle hâkim kararına bağlı olarak sınırlanabilir.*” şeklinde düzenlenmiştir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında seyahat özgürlüğünün “*suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek*” amaçlarıyla kanunla kısıtlanabileceği belirtildikten sonra üçüncü fıkrada yurt dışına çıkma hürriyetinin yine “*suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle*” fakat -seyahat özgürlüğüne ilişkin kısıtlamadan farklı olarak- kanunla değil de hâkim kararı ile kısıtlanabileceği belirtilmiştir. Yurt dışına çıkma hakkının hâkim kararı ile kısıtlanabilmesi adli kontrol kararı ile şüpheli veya sanığın yurt dışına çıkmasının yasaklanmasının Anayasadaki hukuki dayanağını oluşturmaktadır.

²⁰³ İbrahim Keskin, “*Yurt Dışına Çıkış Yasağı*”, Adalet Dergisi, Mayıs 2008, S. 31, s. 140.

Öte yandan, Anayasa'daki düzenlemede yut dışında çıkmanın sadece vatandaşlar yönünden kısıtlanabileceği belirtilmiş, vatandaş olmayan kişiler hakkında ise herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Vatandaş olmayan kişiler yönünden yurt dışına çıkma hakkının seyahat özgürlüğünden ayrı düşünülmesi mümkün olmadığından bu özgürlüğün güvencesi içinde kaldığı kabul edilmelidir.²⁰⁴ Uluslararası belgeler ile Anayasa arasında ayrıca yurt dışına çıkma hakkının kısıtlanması açısından da farklılık olmakla birlikte, çalışmamızın konusu yakından ilgilendirmediğinden bu konudaki tartışmalara yer verilmemesi gerektiği kanaatindeyiz.

Mülga CMUK'da şüpheli veya sanığın yurtdışına çıkmasının hâkim veya mahkemece yasaklanmasına ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamakta idi. O dönemde bu boşluk 5682 sayılı Pasaport Kanunu m. 22 ile doldurulmaya çalışılmıştır.²⁰⁵ Maddenin başlığı "*Pasaport veya vesika verilmesi yasak olan haller*" olmakla birlikte, maddenin devamında mahkemelerce yurt dışına çıkışı yasaklananlara pasaport verilmeyeceği, daha önce pasaport verilmiş olanların pasaportlarının geri alınacağı ve yurt dışına çıkışlarının engelleneceği düzenlenmiştir. Ancak yurt dışına çıkışın sadece bu düzenleme ile yasaklanması, *yabancılar* söz konusu olduğunda, bunlar başka ülkenin pasaportunu taşıdıkları için bu maddeye dayanarak yurt dışına çıkma yasağına hükmedilmesi durumunda nasıl bir uygulama yapılabileceği açık değildi.²⁰⁶

5271 sayılı CMK'da yurt dışına çıkamamak bir adli kontrol yükümlülüğü olarak düzenlendiğinden, artık şüpheli veya sanığın yurt dışına çıkışının yasaklanması durumunda Pasaport Kanunu'na başvurulmasına gerek kalmamıştır. Ayrıca yurt dışına çıkış yasağı yabancılar için de uygulanabilir hale gelmiştir. Ancak CMK yürürlüğe girmesi ile de Pasaport Kanunu'nda bulunan mahkemelerin yurt dışına çıkışını yasakladığı kişiler ile ilgili hükümler mülga hale gelmemiştir. Aksine

²⁰⁴ Sezer, s. 51; Kaboğlu, s. 205.

²⁰⁵ Mahmut Koca, "*Bir Koruma Tedbiri Olarak Yurt Dışına Çıkarmama*" AÜEHFD, C. 7 S.1-2, 2003, 161-198, s. 163; Ali Şafak, Vahit Bıçak, Ceza Muhakemesi Hukuku ve Polis, 3. Baskı, Ankara, 1999, s. 194; Bahri Öztürk, Veli Özer Özbek, Mustafa R. Erdem, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 6. Baskı, Ankara, 2001, s. 581.

²⁰⁶ Kunter, Yenisey, Nuhoglu, 2006, s.748.

Pasaport Kanunu'ndaki düzenleme CMK'daki yurt dışına çıkmama yükümlülüğünü tamamlar niteliktedir.

Bir suç isnadı ile soruşturulan veya yargılanan kişinin yargılamadan ve yargılama sonucunda verilecek olan muhtemel cezanın infazından kurtulmak amacı ile bulunduğu ülkeden kaçması bütün dünyada yaygın olarak görülen bir durumdur. Her ne kadar suçluların iadesi konusunda birçok ülke arasında anlaşmalar bulunsa da bürokratik veya siyasi nedenlerle bu kurum yeterince verimli işletilememekte; bunun sonucu olarak da verilen cezanın infazı mümkün olmamaktadır. İşte bu noktada yurt dışına çıkış yasağı ceza muhakemesinin yapılması ve cezanın infazının sağlanmasına yönelik uygulamada en sık başvuru adli kontrol tedbirlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu noktada yurt dışına çıkış yasağının söz konusu yararları sağlamadaki etkinliğini tartışmak gerekir.

Her ne kadar yurt dışına çıkmama, ülke sınırları dışına çıkmamak anlamına gelse de bu yasak şüpheli veya sanığın yalnızca yasal yollardan ülke dışına çıkmasını engelleyici niteliktedir. Özellikle ülkemizin sınırlarının uzunluğu ve üç tarafının denizlerle çevrili olması şüpheli veya sanıkların yurt dışına yasal olmayan yollardan çıkmasını kolaylaştırmaktadır. Bununla beraber ülkemizin coğrafi büyüklüğü dikkate alındığında şüpheli veya sanığın yurt içinde de uzunca süre saklanarak ceza muhakemesini akamete uğratması ve muhtemel verilecek hükmün infazını engellemesi mümkündür. Bu nedenlerle somut olayın şartları, şüpheli veya sanığın kişisel durumu, ailevi bağları, sosyal ilişkileri, suç işlemekteki ısrarı, iş yaşantısı gibi bütün koşullar değerlendirilerek ölçülülük ilkesinden ayrılmadan yurt dışına çıkmama yönünde adli kontrol yasağına hükmedilmelidir. Aslında yurt dışına çıkış yasağının bu koşullar dikkate alınarak, tek başına yeterli olup olmayabileceği göz önünde bulundurularak ek yükümlülüklerle de hükmedilmesine bir engel yoktur.

AİHM, yurt dışına çıkış yasağını ölçülülük ilkesi kapsamında değerlendirmektedir. Bu bağlamda AİHM içtihatlarına göre yurt dışına çıkma kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi gibi meşru amaçlar için kısıtlanabilir ve bu kısıtlamanın meşru amaçlara ulaşmak için demokratik toplum düzeninde gerekli olup olmadığının tespiti gerekmektedir. Daha sonra yetkili

kurumlar²⁰⁷ (mahkemeler) yurt dışına çıkış yasağı kararının verildiği anda ve devam eden süreçte bu kararın makul ve orantılı olduğunu gerekçelendirmek zorundadır. Eğer yurt dışına çıkış yasağına hakim veya mahkeme karar vermiş değil ise, en azından itiraz mahkemeler tarafından değerlendirilmeli, mahkemeler ise bütün koşulları değerlendirerek, özellikle sınırlamanın ölçülü olup olmadığını tespit ederek karar vermelidir.²⁰⁸ Mahkemeler, yurt dışı çıkış yasağının ölçülülüğünü değerlendirirken mutlaka yeterli gerekçe sunmalıdırlar.²⁰⁹ Yurt dışına çıkma yasağının uzun yıllar devam ettiği ve makul ve yeterli bir gerekçenin sunulmadığı durumlarda genellikle seyahat özgürlüğünün ihlal edildiğine karar verilmektedir.²¹⁰

Son olarak, belirtmek gerekir ki Türkiye, AİHS Ek. 4. Nolu Protokolü 19 Ekim 1992 tarihinde imzalamış, 23 Şubat 1994 tarihinde 3975 sayılı Onaya Uygun Bulma Kanunu ile TBMM'den geçmiş, 26 Şubat 1994 tarihli 21861 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Ne var ki onaya ilişkin belgeler halen Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne sunulmamıştır. Bu nedenle Protokol, iç hukuk yolları açısından bağlayıcıdır ancak Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru ve AİHM'ne başvuruda Protokoldeki haklara dayanılmaz.²¹¹

²⁰⁷ Bazı ülkelerde yurt dışına çıkış yasağına hakimlik veya mahkeme değil de savcılık, polis veya farklı bir makam karar verebilmektedir. Örneğin Bulgaristan'da soruşturma aşamasında savcı şüpheliye yurt dışına çıkış yasağı uygulayabilmektedir. [2006 tarihli Bulgar Ceza Muhakemesi Kanunu, m. 68, https://www.legislationline.org/download/id/4152/file/PENAL_PROCEDURE_CODE_am2011_en.pdf, erişim tarihi: 10.01.2020]

²⁰⁸ Vlasov ve Benyash v. Rusya kararı, Başvuru No: 51279/09, 32098/13, prg. 31, 32; İletmiş v. Türkiye kararı, Başvuru No: 29871/96, prg. 46,47,48; Reiner v. Bulgaristan kararı, Başvuru No: 46343/99, prg.118-130.

²⁰⁹ Nalbantski v. Bulgaristan kararı, Başvuru No: 30943/04, prg. 66; Sarkizov ve diğerleri v. Bulgaristan, Başvuru No: 37981/06, 38022/06, 39122/06, 44278/06, prg. 68; Kerimli v. Azerbaycan, Başvuru No: 3967/09, prg. 54.

²¹⁰ Makedonski v. Bulgaristan kararında, başvurunun yurt dışına çıkışı 10 yıldan fazla kısıtlanmıştır, Başvuru No: 36036/04; yine Földes ve Földesné Hajlik v. Macaristan kararında da başvurunun yurt dışına çıkışı 10 yıldan fazla kısıtlanmıştır, Başvuru No: 41463/02.

²¹¹ Detaylı bilgi için bkz.: Ece Göztepe, "Türkiye Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 4. protokolle bağlı mıdır?: Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı açısından bir değerlendirme", Legal Hukuk Dergisi : Rona Aybay'a Armağan, I. Cilt, İstanbul 2014, 1121 – 1150. AYM, Protokole dayanılarak bireysel başvuru yapılamayacağına dair; 20.02.2014 karar tarihli ve 2012/1051 Başvuru Numaralı karar, 17.07.2018 tarih ve 2017/17771 Başvuru Numaralı kararı. AİHM'in benzer yönde; Nicolatos ve Diğerleri v. Türkiye kararı (Başvuru No: 45663/99..., 1/6/2010) ve Fathi v. Türkiye kararı (Başvuru No: 32598/06).

3.1.2. Belirlenen Yerlere, Belirtilen Süreler İçinde Düzenli Olarak Başvurmak

CMK m. 109/3-b'de düzenlenen bu yükümlülük ile şüpheli veya sanığın hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde belirtilen sıklıkta düzenli olarak başvurması sağlanmaya çalışılmaktadır.²¹²

Bu yükümlülük ile şüpheli veya sanığın ceza muhakemesi işlemlerine istenildiğinde veya zorunlu olan hallerde katılımını; daha sonra hükmün infazı aşamasında da sanığın hazır bulunmasını sağlama amacı izlenmektedir.²¹³ Diğer bir deyişle, şüpheli veya sanık göz önünde tutularak denetim altına alınmakta, böylece özgürlüğü aşırı sınırlandırılmadan belirli bir çevre içerisinde kalması sağlanmaktadır.²¹⁴ Şüpheli veya sanık hâkim tarafından belirlenen yerlere belirlenen aralıklarla başvurarak aslında kaçma şüphesini ortadan kaldırmakta, adli mercilere de kendisine ulaşılabilir olduğunu göstermektedir. Her ne kadar öğretilerdeki bazı yazarlar²¹⁵ bu yükümlülüğün şüpheli veya sanığın kaçmasını önleyici nitelikte olduğunu belirtmiş ise de özünde bu yükümlülük tek başına şüpheli veya sanığın kaçmasını önlemek için yeterli değildir. Çünkü şüpheli veya sanık belirlenen yere belirtilen süre içerisinde başvurduktan sonra bir dahaki başvuruya kadar kaçmak için hazırlık yapma ya da karartmak istediği delillere ulaşma veya tanıklarla iletişime geçme ve onları etkileme olanağı bulabilir. Kanaatimizce bu yükümlülük, yalnızca şüpheli veya sanığın kaçma şüphesini ortadan kaldırmaya yaramaktadır. Bu nedenle bu yükümlülüğü *tek başına* tutuklamanın alternatifi olarak kabul edilmesi yerinde olmayacaktır.

Kıta Avrupası Hukuk Sistemine bağlı birçok ülkede de belirlenen yerlere belirli sürelerle başvurulması bir adli kontrol tedbiri olarak düzenlenmiştir. Fransız Ceza Muhakemesi Kanunum. 138/2'nin 5. bendinde şüphelinin belirli aralıklarla hâkim tarafından belirlenen yerlere başvurması ve başvurulacak makamın isnat

²¹² Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, 56/1-b maddesi.

²¹³ Tezcan, s. 127; İnan Yılmaz, s. 91.

²¹⁴ Koca, CMUK Tasarısı, s. 129.

²¹⁵ Aldemir, s. 290; Ahu Karakurt, Türk Hukuk Sitesi.

edilen suçla ilgili sıkı gizlilik ilkelerine uyması gerektiği belirtilmiştir. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 116/1'in 1. bendine göre ilgili kişiye belirlenen zamanlarda hâkim, soruşturma makamları veya bunların belirlediği bir yere bildirimde bulunma yükümlülüğü kararı verilebilir. İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 282'de ise şüphelinin mahkeme tarafından ikametgâhı ve iş durumu dikkate alınarak belirleyeceği gün ve saatlerde adli polise başvurması gerektiğine ilişkin adli kontrol kararı verilebileceği düzenlenmiştir.

Şüpheli veya sanığın nereye ve hangi sıklıkla başvuracağı ancak hâkim kararı ile belirlenmeli; ancak bu belirleme yapılırken ölçülülük ilkesi dikkate alınmalı ve şüpheli veya sanığın özellikle iş hayatını derinden etkileyecek, günlük hayatını çekilmez hale getirecek veya tutuklamaya yakın bir durumun ortaya çıkmasına neden olabilecek şekilde bir düzenleme yapılmamalıdır.²¹⁶ İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu'nda "*iş durumunun ve ikametgâhının dikkate alınması gerektiği*" belirtilerek buna açıkça işaret edilmiştir. Örneğin, her gün günde 5 defa başvuruya karar verilmesi, başvuru için iş yeri ve ikametgâhına çok uzak bir yerin belirlenmesi, gece geç saatlerde başvuru yapılmasına karar verilmesi gibi durumlarda ölçülülük ilkesinin sınırları aşılmıştır denilebilir.

Hâkim tarafından belirlenecek başvuru yerlerinin nereler olabileceği konusunda ne CMK'da ve ne de Yönetmelikte herhangi bir belirleme yoktur. Öğretide denetimli serbestlik şube müdürlüklerinin, emniyet müdürlüğü birimleri, jandarma komutanlığı birimleri, muhtarlıklar, eğitim görülen veya çalışılan yerler;²¹⁷ mahkeme kalemi ve hatta apartman yöneticisinin²¹⁸ başvuru yeri olarak belirlenebileceği belirtilmiştir. Uygulamada ise genellikle şüpheli veya sanığın yerleşim veya iş yerine en yakın kolluk kuvvetinin bulunduğu birim veya denetimli serbestlik müdürlükleri başvurunun yapılacağı yer olarak belirlenmektedir. Bu birimlerin belirlenmesindeki temel amaç, şüpheli veya sanığın herhangi bir başvuru

²¹⁶ Hacıoğlu, s. 179; Karakurt, Türk Hukuk Sitesi.

²¹⁷ Vehbi Kadri Kamer, Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı, Ankara 2007, s. 131; Soyaslan, s. 319; Hacıoğlu, s. 179.

²¹⁸ Mehmet Tunç, "*Adli Denetim, Tutuklamayı Önleyici ve Giderici Tedbirler*", Adalet Dergisi, Yıl: 92, S. 6, Ocak 2001, 136-153, s. 147.

yapmaması durumunda etkin bir şekilde ilgili makamları bilgilendirerek gerekli tedbirlerin hızla alınmasını ve gerektiğinde adli kontrol tedbirinin değiştirilmesini ve yerine göre de adli kontrolün kaldırılarak yerine tutuklama kararı verilmesini sağlamalarıdır. Çalışılan yer, muhtarlık veya apartman yönetimi gibi yerlerin belirlenmesi, şüpheli veya sanığı denetleme ve başvuruyu aksatması durumunda da etkili tedbirlere başvurmayı güçleştireceği için hâkimin/mahkemenin bu yeri dilediği gibi belirlemeyeceği görüşündeyiz.

Yine ne CMK'da ne de Yönetmelikte başvurunun *hangi sıklıkla* yapılacağına ilişkin açıklık bulunmamakta olup, başvurunun hangi sıklıkla yapacağını hâkim veya mahkeme belirleyecektir. Kanunda başvuru sıklığına ilişkin zorlayıcı bir düzenleme getirilmemiş olması, her olayın özellikleri farklılık arz edeceğinden yerindedir. Adli kontrole hükmedecek merci başvuru sıklığını, şüpheli ve sanığın ekonomik durumu, iş ve çalışma hayatı, ailevi ve sağlık durumu, kişisel durumu, ikametgâhı ve işyerinin konumu, isnat edilen suçun niteliği, adli geçmişi gibi bütün hususları dikkate alarak ölçülülük ilkesi sınırları içinde belirlemelidir.

Şüpheli veya sanık hakkında karar verilen belirli yere belirli sürelerle başvurma yükümlülüğünün başlangıcı konusunda hâkim veya mahkeme adli kontrol kararında kısa bir zaman belirlememelidir. Çünkü adli kontrol kararı verildikten sonra karar Yönetmelik m.39 uyarınca ilgili denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderilecek, ardından başvurunun yapılacağı makam farklı bir yerde ise ilgili makama gerekli denetim planı ulaştırılacak ve ilgili kişiye Yönetmelik m. 40 uyarınca adli kontrol kararının içeriği ve uymaması durumunda uygulanacak hukuki yaptırım konusunda tebligat yapılacaktır. Bu işlemlerin tamamı belirli bir zaman alacağından belirli yerlere belirli sürelerle başvurma yükümlülüğüne karar verildikten bir gün sonra ilgili kişinin belirlenen makama başvurması teknik olarak mümkün değildir. Aslında bu durum, sadece bu yükümlülüğe karar verilmesi durumunda şüpheli veya sanığa kaçma veya delilleri karartma imkânı tanımaktadır. Bu nedenle, karar veren merciin yükümlülüğün en hızlı şekilde uygulanabileceği yeri kararında belirtmesinde fayda vardır. Diğer yandan, kanaatimizce yükümlülüğün başlangıcı konusunda adli kontrol kararında kısa bir zaman yerine ileri bir tarih belirlenebilir. Bu hususta kanuni bir engel yoktur. Örneğin, tedavi için kısa bir süre

başka bir şehirde bulunan şüpheli veya sanık hakkında dönüş tarihini beyan etmesi üzerine kararda yükümlülüğün ileri bir tarihte başlamasına yönelik bir karar verilebilir.

3.1.3. Hâkimin Belirttiği Mercî veya Kişilerin Çağrularına ve Gerektiğinde Meslekî Uğraşlarına İlişkin veya Eğitime Devam Konularındaki Kontrol Tedbirlerine Uymak

CMK m. 109/3-c’de düzenlenen bu yükümlülük, kendi içinde iki farklı tedbir içermektedir. Bunlardan ilki “*hâkimin belirttiği mercî veya kişilerin çağrularına uymak*”, diğeri ise bu mercî veya kişilerce “*gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak*” olarak belirtilmiştir. Aslında ikinci yükümlülük, ilkinin devamı niteliğindedir.

Bu yükümlülüğün hemen aynısı Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 138/2’nin 6. bendinde “*hâkim tarafından belirlenen makam, kurum veya yetkili kişinin çağrularına cevap vermek, şüphelinin iş veya mesleğine ilişkin adli kontrol tedbirleri hakkında bilgi sunmak veya yeniden suç işlenmesini önlemekle birlikte şüphelinin topluma yeniden kazandırılması amacı ile düzenlenen sosyo-eğitimsel tedbirler gibi programlara dâhil olunması*” şeklinde düzenlenmiştir. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu’nda ve İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu’nda açıkça CMK’dakine benzer bir yükümlülük bulunmamaktadır.

Düzenlenen ilk yükümlülükte şüpheli veya sanığın müdürlük ya da bir başka kişi veya mercie, adli kontrol kararında belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde çağrılması düzenlenmiştir. Bu yükümlülükte sanığın çağrıldığında çağırana makamı ziyaret etmesi beklenmektedir. Aslında bu yükümlülük, sanığın kaçma şüphesini ortadan kaldırmak için sanığa sunulan bir fırsat olmakla birlikte, tek başına sanığın veya şüphelinin kaçma tehlikesini ortadan kaldırmaz.²¹⁹ Deyim yerinde ise, bu yükümlülükle şüpheli veya sanığın sürekli kontrol altında olduğunu düşünmesi amaçlanmaktadır. Şüpheli veya sanık, her an çağrıldığında ilgili kişi veya mercie başvuracağını, ancak çağrılmadığı sürece de herhangi bir kontrol söz konusu

²¹⁹ Aksi görüş için bkz.: Koca, CMUK Tasarısı, s. 131.

olmadığını bilmektedir. Şüpheli veya sanık çağrıldığında hazır olma yükümlülüğü altındadır. Belirlenebilecek merci veya kişiler ise bütün ceza muhakemesi işlemlerine katılabilecek kurumlar, hükmün infazında görev alan merciler veya şüpheli veya sanığın altına alınabileceği diğer yükümlülüklerle ilgili kurum, kuruluş veya kişiler olabilecektir.²²⁰

Şüpheli veya sanığın “*hazır olması*”, yürütülen soruşturma veya kovuşturma işlemlerine fiilen katılması anlamına gelmektedir.²²¹ Örneğin şüpheli veya sanığın kusur yeteneğinin bulunup bulunmadığının tespiti, keşif veya beden muayenesi gibi ceza muhakemesinin yürütülmesi amacı ile sağlık kuruluşlarının, kolluğun, savcılık makamını veya mahkemenin çağrılarını uyarak ilgili muhakeme işlemine katılma yükümlülükleri getirilebilir.²²² Bu yükümlülük ile şüpheli veya sanığın sosyal yaşamını sürekli ve düzenli olarak kısıtlamaksızın, yalnızca gerek duyulan hallerde hazır bulunması sağlanarak ceza muhakemesi işlemlerinin devamlılığı sağlanmak istenmektedir.

Uygulamada bu yükümlülüğe çok sık başvurulmamakla birlikte, şüpheli veya sanığın hazır olmasına ilişkin adli kontrol kararlarında genellikle çağrıyı yapacak merci belirlenmemektedir. Ancak keşif veya beden muayenesi gibi mutlaka şüpheli veya sanığın katılması gereken muhakeme işlemlerinde hangi merciin çağrılarını uyulması gereken kişi veya kurumlar olduğunun kararda belirtilmesinde fayda vardır. Aksi takdirde şüpheli veya sanık yapılan çağrının adli kontrol kararında geçen muhakeme işlemine ilişkin olup olmadığını bilemeyebilir.

Öte yandan ne CMK’da ne de Yönetmelikte çağrıyı yapacak kişi veya kurumun nasıl belirleneceğine ilişkin bir düzenleme de bulunmamaktadır. Kanaatimizce, hâkim herhangi bir kişi veya kurum belirlemedi ise muhakeme işlemi yapan kişi veya kurumun çağrılarını uyulması gerekmektedir. Ayrıca, CMK’da şüpheli veya sanığın hangi nedenlerle hazır bulunmasının adli kontrol kararında belirtilip belirtilmeyeceği hususunda da bir açıklama bulunmamaktadır.

²²⁰ Tezcan, s. 131.

²²¹ Hacıoğlu, s. 180; Karakurt, Türk Hukuk Sitesi.

²²² Aldemir, s. 291.

Özellikle soruşturma safhasında sulh ceza hakiminin soruşturma kapsamında ne tür muhakeme işlemlerinin yapılması gerektiğini bilmesi mümkün değildir. Bu nedenle hazır bulunmaya ilişkin nedenler genellikle kararda belirtilmemektedir. Ancak Cumhuriyet savcısının özellikle şüpheli veya sanığın hazır bulunmasını talep ettiği bir neden bulunmakta ise adli kontrol kararında bu hususun belirtilmesinde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Sonuç olarak kararda mutlaka hazır bulunmaya ilişkin nedenlerin belirtilmesine gerek bulunmamaktadır.

Her ne kadar bu yükümlülüğe ilişkin yukarıda açıklamalarda bulunulsa da yapılan açıklamalar genellikle varsayım üzerinedir. Yükümlülüğün nasıl anlaşılması ve uygulanması gerektiği hususunda Yönetmelikte de bir açıklama bulunmamaktadır. Yönetmelik m. 56/1-c incelendiğinde şüpheli veya sanığın sadece mesleki faaliyetleri hakkında çağrılması hususunun maddede düzenlendiği sonucu çıkmaktadır. Ancak CMK'da geçmeyen bir düzenlemenin Yönetmelikte açıklanması yerinde bir uygulama değildir. Bu nedenle yükümlülüğün Yönetmelikte belirtildiği şekilde kabul edilmemesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu düzenlemenin daha ayrıntılı düzenlenmesi ve ne gibi amacın hedeflendiğinin en azından CMK'dan anlaşılması yönünde düzenleme yapılması gerektiği aşikardır.

Aynı başlık altında düzenlenen ikinci yükümlülük ise, hâkim veya mahkeme tarafından belirlenen merci veya kişilere kararda belirtileceği şekilde gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymaktır. Örneğin, öğrenci olan şüphelinin derslerine devam etmesi ve bunun hâkim tarafından belirlenecek merci veya kişi tarafından kontrol edileceği şekilde bir adli kontrol kararı verilebilir. Ancak bu yükümlülüğün hukuki nitelik olarak bir koruma tedbiri olmaktan çok yeniden aynı veya başka bir suçun işlenmesini önlemeye,²²³ şüpheli veya sanığın işine, mesleğine veya eğitimine devamının sağlanmasına²²⁴ yönelik tedbirler bütünü olduğunu söylemek daha doğrudur. Bir görüşe göre²²⁵ düzenlemenin ikinci kısmı bir güvenlik tedbiridir. Ne var ki, güvenlik tedbirleri

²²³ Koca, CMUK tasarısı, s. 131.

²²⁴ Soyaslan, s. 319.

²²⁵ Tezcan, s. 132.

suçun işlenmesinden sonra suçu işleyen gösterdiği tehlikelilik nedeniyle suç işleyen kişi, suçun konusu veya suçun işlenmesinde kullanılan araç hakkında uygulanan suçu işleyeni ve toplumu koruyucu nitelikteki ceza hukuku yaptırımları olup²²⁶, bunları koruma tedbirlerinden ayıran temel nokta, failin toplum için tehlikeli olma ihtimalinin bulunmasıdır.²²⁷ Öte yandan, bahsi geçen yükümlülük ile bir ceza hukuku kurumu olarak düzenlenen güvenlik tedbirleri²²⁸ arasındaki diğer önemli fark, güvenlik tedbirlerinin, hükümlüye sahip olmadığı bir yetiyi kazandırmayı amaçlayan bir ceza hukuku *yaptırımı* olmasına rağmen²²⁹, koruma tedbirlerinin ise ceza muhakemesinin amacı olan maddi gerçeğe ulaşma amacını gerçekleştirmeye yönelik olmasıdır. Bahsi geçen yükümlülükte, şüpheli veya sanığa yeni bir meslek edinmesi veya eğitime tabi tutulması yönünde ödev yüklenmemekte, kanaatimizce ilgili kişinin suç işlemeden önce var olan meslek veya eğitiminin devamının kontrolüne ilişkin bir yükümlülüğe karar verilebileceği düzenlenmektedir. Bu

²²⁶ İzzet Özgenç, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 3. Bası, Ankara 2008, s. 663; Mahmut Koca, İlhan Üzülmöz, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2008, s. 470.

²²⁷ Artuk, s. 466.

²²⁸ Ceza Hukukumuzda yer alan bazı güvenlik tedbirleri şunlardır:

TCK m. 50/1-c, "... En az iki yıl süreyle, bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmeye, ...";

TCK 51/4, "... Denetim süresi içinde;

- Bir meslek veya sanat sahibi olmayan hükümlünün, bu amaçla bir eğitim programına devam etmesine,
- Bir meslek veya sanat sahibi hükümlünün, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına,
- On sekiz yaşından küçük olan hükümlülerin, bir meslek veya sanat edinmelerini sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmesine, ...";

CGTİHK m.107/7-8, "... Hükümlü, denetim süresinde, infaz kurumunda öğrendiği meslek veya sanatı icra etmek üzere, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında, ücret karşılığında çalıştırılabilir.

On sekiz yaşından küçük olan hükümlüler, denetim süresinde eğitimlerine, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir kurumda devam ederler.”;

CMK m. 231/8 "... a) Bir meslek veya sanat sahibi olmaması halinde, meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir eğitim programına devam etmesine, b) Bir meslek veya sanat sahibi olması halinde, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına, ...”

²²⁹ Zafer, s. 270.

nedenle, düzenlemenin ikinci kısmında bahsi geçen yükümlülüğün bir güvenlik tedbiri olarak nitelendirilmesini doğru bulmadığımızı belirtmek isteriz.²³⁰

Uygulamada da bazı durumlarda adli kontrol yükümlülükleri ile güvenlik tedbirleri zaman zaman birbirine karıştırılmakta, bu başlık altında bahsi geçen ikinci yükümlülük yerine bazı durumlarda güvenlik tedbirlerine hükmedilebilmektedir. Örneğin adli kontrol kararında eğitim hayatı bitmiş şüpheliyi yeniden bir kursa veya okula başlaması, haftada 1 kitap okunarak özetinin çıkarılması gibi yükümlülük altına koyma yoluna gidilebilmektedir.²³¹ Ancak bunlar koruma tedbiri değil, güvenlik tedbiri olması nedeniyle bahsi geçen ikinci yükümlülüğe hükmedileceği durumlarda kararda sınırlar dikkatle belirlenmeli, *yaptırım* niteliği taşıyan güvenlik tedbiri niteliğindeki yükümlülükler hükmedilmemelidir.

3.1.4. Taşıt Kullanamamak ve Geçici Olarak Sürücü Belgesini Teslim Etmek

CMK m. 109/3-d’de düzenlenen bu yükümlülük, “*şüpheli veya sanığın her türlü taşıtı veya bazılarını kararda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde kullanamamasını ve kararda öngörülmüş ise sürücü belgesinin makbuz karşılığında kaleme teslim etmesini*” ifade etmektedir.²³²

Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 138/2’nin 8. bendinde de sanığın her türlü taşıtı veya bunlardan bazılarını kullanamamakla ve gerektiğinde mahkeme kalemine, makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmekle yükümlü kılınabileceği öngörülmüş, ancak hâkimin, yargılaması devam eden kişinin mesleği kapsamında kalan faaliyetlerini istisna tutabileceği de belirtilmiştir. Görüldüğü üzere düzenlemenin ilk kısmı CMK’daki yükümlülüğün birebir aynısıdır. İstisnaya ilişkin kısım ise CMK m. 109/5’te hâkimin veya Cumhuriyet savcısının şüphelinin mesleki uğraşları kapsamında araç kullanmasına sürekli veya geçici olarak izin verebileceği

²³⁰ Aksi görüş için bkz.: Doğan Soyaslan, “Adli Kontrol”, İÜHFM, 2013, S. 71 C. 1, 1109-1117, s. 1114 (Adli Kontrol).

²³¹ Daha fazla örnek için bkz.: Mehmet Kahraman, Koruma Tedbiri Olarak Adli Kontrol, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan 2007, s. 77 dn. 206.

²³² Yönetmelik m. 56/1-ç.

düzenlenerek, Fransız Kanunundaki düzenlemenin bütünüyle CMK'ya aktarıldığı görülmektedir. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nda benzer bir yükümlülük bulunmasa da yukarıda da bahsedildiği üzere bu kanunda sınırlı sayma ilkesi geçerli olmadığından, hâkim bu başlık altında anlatılan yükümlülüğe benzer bir yükümlülüğe karar verebilir. İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu'nda da bu yükümlülüğe benzer bir yükümlülüğe yer verilmemiştir.

Bu yükümlülüğün amacının şüpheli veya sanığın kaçmasının önlenmesi²³³ olduğunu ileri süren görüşler bulunsa da kanaatimizce bu yükümlülük ile şüpheli veya sanığın kaçmasının önlenmesi mümkün değildir. Şüpheli veya sanığın taşıt kullanmaktan yasaklanması ve sürücü belgesinin teslim alınması tek başına ilgili kişinin araç kullanmasını engelleyici nitelikte değildir. Şüpheli veya sanık aracı kendisi kullanmadan kaçabileceği gibi, ayrıca sürücü belgesi geri alınmış bile olsa, kişinin araç kullanmamasını olağan trafik denetimleri dışında denetleyebilecek herhangi bir mekanizma da bulunmamaktadır. Bu nedenle taşıt kullanmanın yasaklanması ve sürücü belgesinin teslim alınması tek başına koruma tedbirlerinden özellikle de adli kontrolden beklenen yararı sağlayamaz.²³⁴

Bu yükümlülüğün araç kullanarak suç işleyenlerin, örneğin trafik kazası sonucu birilerinin ölümüne sebep olanların, yeniden araç kullanarak aynı veya benzer suçu işlemesini önlemek amacıyla sadece motorlu taşıt ile suç işleyen faille karşı başvurulması gereken bir tedbir olduğunu ileri sürenler bulunsa da²³⁵ bir adli kontrol tedbiri olarak düzenlenen bu yükümlülüğe tutuklama nedenlerinin varlığı halinde karar verilebileceği²³⁶ ve herhangi bir adli kontrol tedbirinin sadece belli suçları işleyenlere özgülemenin kanun koyucunun iradesine uygun olmayacağı aşikârdır. Uygulamada, bu tedbire öncelikle trafik kurallarına uymayarak suç işlemiş ve suçun

²³³ Hacıoğlu, s.180; Tuuç, s. 89; Karakurt, Türk Hukuk Sitesi.

²³⁴ Metin Feyzioğlu, "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler" TBB Dergisi, 2006, S. 62, 27-61, s. 56.

²³⁵ Kahraman, s. 79.

²³⁶ Karakurt, Türk Hukuk Sitesi; Suçun tekrarlanması CMK m. 100'de sayılan tutuklama nedenlerinden biri değildir. Bu nedenle sadece suçun yenilenmesi nedeni ile tutuklama veya adli kontrol kararı verilemez.

işlenmesinden sonra tehlikeliliği devam eden şüpheli veya sanıklar hakkında yeniden suç işlenmesini önlemek amacıyla başvurulmaktadır. Kanunda böyle bir yükümlülüğe yer verilmesi ile de zaten şüpheli veya sanığın araç kullanarak sebep olduğu tehlikelilik hali engellenerek toplumun korunması ve yeniden suç işlenmesinin engellenmesi amaçlanmaktadır.²³⁷ Şahin'e göre²³⁸ bu yükümlülük bir *önleme tedbiri* niteliğindedir. TCK m.50/1-e²³⁹ ve 53/6'da²⁴⁰ benzer nitelikte tedbirler bulunmaktadır, ancak bu tedbirlere hüküm ile birlikte karar verilmektedir. Ancak adli kontrol olarak düzenlenen taşıt kullanamamak yükümlülüğü, hemen suçun işlenmesi sonrası adli kontrol kararı ile birlikte uygulanmaya başlanacağından TCK'da geçen düzenlemelerle arasında zaman bakımından uygulanma farkı bulunmaktadır.²⁴¹

Adli kontrol kararında bu yükümlülüğe hükmedildiği takdirde şüpheli veya sanığın kullanımının yasaklandığı taşıt/taşıtların türünün açıkça belirtilmesi ve gerekiyorsa teslim edeceği sürücü belgesinin açıkça belirtilmesi gerekmektedir. CMK m. 109/5 uyarınca şüpheli veya sanığın hayatını idame ettirebilmesi için taşıt kullanması zorunlu ise karar veren merci veya Cumhuriyet savcısı ilgili kişinin meslekî uğraşlarında taşıt kullanmasına sürekli veya geçici olarak izin verebilir.²⁴² Kararda kullanılmasına izin verilen taşıtın türü, kullanma zamanı kısıtlanmış ise izin verilen zaman dilimi, izin belirli bir yerde geçerli olacaksa izin verilen yer veya idari

²³⁷ Şahin, 2013, s. 258; Koca, CMUK Tasarısı, s.132.

²³⁸ Şahin, 2013, s. 258.

²³⁹ “Sağladığı hak ve yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak suç işlenmiş olması durumunda; mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, ilgili ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınmasına, belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanmaya,”

²⁴⁰ “Belli bir meslek veya sanatın ya da trafik düzeninin gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla işlenen taksirli suçtan mahkûmiyet halinde, üç aydan az ve üç yıldan fazla olmamak üzere, bu meslek veya sanatın icrasının yasaklanmasına ya da sürücü belgesinin geri alınmasına karar verilebilir. Yasaklama ve geri alma hükmün kesinleşmesiyle yürürlüğe girer ve süre, cezanın tümüyle infazından itibaren işlemeye başlar.”

²⁴¹ Tezcan, s. 137.

²⁴² Bu noktada CMK m. 109/3-d ile 109/5'te kullanılan terim farklılığını eleştirmek gerekmektedir. Aynı madde içerisinde 3/d bendinde “taşıt” ibaresi kullanılmışken, 5. fıkrada “araç” ibaresi kullanılmaktadır. Taşıt terimi 237 sayılı Taşıt Kanununun 3/b'ye göre “motorlu ve motorsuz bütün ulaştırma araçlarını” ifade etmektedir. Araç teriminin ise TDK'ya göre birden fazla anlamı olmakla birlikte bir anlamı da “taşıt”tır. Aynı madde içinde iki farklı cümlede aynı şeyi belirtmek üzere iki farklı terimin kullanılması yerinde değildir.

sınırlar belirtilmelidir. Bu noktada karar veren merci olayın bütün özelliklerini dikkate alarak ölçülülük ilkesi kapsamında karar vermelidir. Bu yükümlülüğün deyim yerinde ise “*peşin bir ceza*”ya dönüşmemesi için şüpheli veya sanığın hayatını devam ettirmesini zorlaştırmamalı veya hayatı çekilmez hale getirilmemelidir.²⁴³

3.1.5. Muayene ve Tedavi Tedbirlerine Uymak

CMK m. 109/3-e’de düzenlenen bu yükümlülük “*özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmayı ve bunları kabul etmeyi*”²⁴⁴ ifade etmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki, muayene ve tedavi altına alınma, sadece 3-e bendinde sayılan durumlar için geçerli değildir. “*Özellikle*” kelimesinin de anlaşılacağı üzere, bağımlılıkların örnekleyici biçimde sayıldığı, sayılan dışında kalan başka her türlü madde bağımlılığından arınmanın da bu düzenlemenin kapsamında olduğu kabul edilmelidir. Öyle ki, bu yükümlülüğü sadece madde bağımlılığının tedavisi ile sınırlı olarak düşünmemek de gerekir. Kanaatimizce, tedavi edilebilir psikolojik, akli²⁴⁵ veya bedeni bir hastalık veya herhangi bir bağımlılık²⁴⁶ suçun işlenmesine yol açmış ise, bu yükümlülüğe başvurulabilir. Madde gerekçesinde de bu yükümlülüğün düzenleniş amacı

²⁴³ Hacıoğlu, s. 181.

²⁴⁴ Yönetmelik m. 56/1-d.

²⁴⁵ Örneğin kleptomani yani çalma hastalığı bir psikolojik rahatsızlıktır ve tedavisi mümkündür. Her ne kadar bu hastalık cezai ehliyeti ortadan kaldırıp kaldırmadığı tartışmalı olsa da kleptomani olan şüpheli veya sanığın değeri çok düşük olan şeyler çalması durumunda tutuklama orantısız olacaktır. Bu durumda büyük ihtimalle adli kontrol altına alınacaktır. Ancak tedavi edilmediği durumda yeniden hırsızlık suçunu işleme olasılığı yüksektir. İşte bu nedenle kleptomani olan şüpheli veya sanık muayene ve tedavi tedbirlerine uyma yükümlülüğü altına alınarak hem ilgili kişinin iyileşmesi sağlanır hem de toplum korunabilir. Detaylı bilgi için bakınız; Candan Yılmaz, “*Kriminolojik Açıdan: Akıl Hastalığı ve Suç*”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.24 S.2, 2018, 743-765; Ferhan Kandemir, Bora Büken, Erhan Büken, Zerrin Erkol, “*Kleptomani (Çalma Deliliği)’ye Yol Açan Faktörler ve Ceza Sorumluluğu’nun Değerlendirilmesi*”, Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 2014, C.4 S.2, 21-24; Sinan Bayındır, “*Türk Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı ve Sonuçları*”, Legal Hukuk Dergisi, Mart 2011, (<http://bayindirhukuk.com.tr/wp-content/uploads/2019/08/Makale-2804625.pdf>, erişim tarihi: 01.04.2020).

²⁴⁶ Yeşilay’a göre kumar ve teknoloji bağımlılığı da birer bağımlılık olarak kabul edilmektedir. Yükümlülüğün düzenlenme şekli dikkate alındığında tedavi edilebilir her türlü hastalık veya bağımlılık hakkında karar verilebilir. Sınırlı sayma ilkesi uygulanmamıştır.

belirtilmediğinden muayene ve tedavi tedbirlerine uyma yükümlülüğüne ilişkin düzenlemeyi geniş yorumlamakta fayda bulunmaktadır. Örneğin şüpheli veya sanığın suç işlemesine neden olan tedavi edilebilir şizofreni hastalığı olması durumunda bu yükümlülüğe başvurulabilir.

Benzer yükümlülük Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 138/2'nin 10. bendinde; özellikle vücuttaki zehirli maddelerden kurtulmak²⁴⁷ amacıyla, hastaneye yatmak dahil, muayene veya tedavi olmak ve bakım altına alınmak şeklinde düzenlenmiştir. Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nda hangi tür maddelerden veya bağımlılıktan kurtulmanın kapsam içerisinde kaldığı belirtilmeyerek bu yükümlülüğün sınırları geniş tutulmuştur. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nda ise açıkça böyle bir adli kontrol yükümlülüğü bulunmamaktadır. İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu'nda ise tedavi amaçlı bir yükümlülük bulunmamakla birlikte, kanunun adli kontrolü düzenleyen kısmında “*sağlık hizmeti veren merkezde ihtiyati tutuklama*” başlıklı m. 286'da ihtiyaten tutuklanacak kişinin akıl hastalığı var ise kaçmasını önleyici gerekli tedbirler alındıktan sonra uygun bir hastanenin psikiyatri bölümünde gözetim altında tutulabileceği düzenlenmiştir.

Özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu madde ve alkol bağımlısı şüpheli veya sanıkların, işlediği suçlar nedeni ile adli kontrol altına alınmalarına karar verilmesi durumunda adli kontrol kararı kapsamında, bu kişilerin bağımlılıktan arındırılmaları amacıyla hastaneye yatırılma veya muayene olma ve bu yöndeki tedbirlere uyma yükümlülüğüne karar verilebilir. Bu noktada belirtmek gerekir ki, bu yükümlülük sadece uyuşturucu madde ticareti veya kullanma suçlarını işleyen şüpheli veya sanıklarla sınırlı olarak uygulanmamalıdır. Türk Ceza Hukuku sisteminde de uçucu madde²⁴⁸ ve alkol kullanımı veya bağımlılığının suç olarak

²⁴⁷ Vücuttaki zehirli maddelerden kurtulmak şeklinde çevirdiğimiz ibare Fransız kanununda “désintoxication” terimi ile ifade edilmiştir. Bu terimin İngilizcesi “detoxification”dır.

²⁴⁸ Uçucu maddelerin TCK'nin 188. ve 191. maddeleri kapsamına alınması yönündeki Meclis Araştırma Komisyonu görüşü için bkz.: TBMM Uyuşturucu Başta Olmak Üzere Madde Bağımlılığı ve Kaçakçılığı Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2008, s. 430, (<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/bitstream/handle/11543/130/ss323.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, erişim tarihi: 02.04.2020); Ayrıca uçucu maddeler ilgili detaylı bilgi ve Adli Tıp Kurumunun

düzenlenmediği dikkate alındığında bu yükümlülüğün sadece uyuşturucu suç u maddelerle bağlantılı suçları işleyenlere özgülenmesi uygulama alanını kısıtlayacaktır. Şüpheli veya sanığın bağımlılık hali, suçun işlenmesinin sebeplerinden biri ise, tedavi ve muayene yükümlülüğü göz önünde bulundurulmalıdır.

Tedavi ve muayene yükümlülüğü hakkında değinilmesi gereken bir diğer husus ise bu yükümlülüğün sadece bağımlılığı olanlara değil, suçun işlenmesine neden olan tedavi edilebilir akıl hastalığı veya psikolojik rahatsızlığı olanlar hakkında uygulanıp uygulanamayacağıdır. CMK m. 74'te şüpheli veya sanığın akıl hastası olduğu şüphesi varsa, 3 haftalık süreler ile en fazla 3 ay bir sağlık kuruluşunda gözlem altına alınabileceği düzenlenmiştir. Ancak aynı maddede, gözlem altına alma kararına itiraz edilebileceği ve bu itirazın kararın yerine getirilmesini durduracağı belirtilmektedir. Bu düzenlemenin 3 ay ile sınırlı olması ve gözlem altına alma kararına itiraz durumunda kararın yerine getirilemeyeceği hususları gözlem altına alma kararının etkililiğini uygulamada azaltabilmektedir. Bununla birlikte şüpheli veya sanığın akıl hastalığı tespit edildikten sonra gözlem altına alma kararı sona erecektir. Ayrıca şüpheli veya sanığın akıl hastalığı suç işlemeyen önce zaten tespit edilmiş ise 74. madde kapsamında gözlem altına alınamayacaktır. Yukarıda belirttiğimiz üzere, tedavi ve muayene yükümlülüğüne, suçun sebeplerinden birinin tedavi edilebilir akıl hastalığı veya psikolojik rahatsızlığı olması durumunda başvurulabilir. Her ne kadar CMK m. 74'te akıl hastaları yönünden bir düzenleme getirilmiş olsa da bu maddedeki uygulama bütün ceza muhakemesi işlemleri süresince devam edemeyeceğinden kanaatimizce adli kontrol kararı gibi etkili olamayacaktır. Bu nedenlerle, kanaatimizce, tedavi edilebilir akıl hastalığı veya psikolojik rahatsızlığı olan kişiler hakkında hastalıkları nedeni ile suç işlemeleri durumunda tedavi ve muayene tedbirine ilişkin adli kontrol kararı verilebilir. Hüküm verildikten sonra ise akıl hastası olan hükümlü açısından TCK m. 57'de düzenlenen akıl hastalarına özgü güvenlik tedbiri uygulanır.

görüşü için bkz.: Mehmet Çavlak, Faruk Aşıcıoğlu, Uyuşturucu Madde İstismarı, s. 8, (<http://docplayer.biz.tr/10548820-Ucucu-madde-istismari-volatile-substance-abuse.html>, erişim tarihi: 02.04.2020)

TCK m. 191’de düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişiler hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumu ile tedavi ve muayene yükümlülüğü farklılık arz etmektedir. Öncelikle kamu davasının açılmasının ertelenmesi durumu sadece soruşturma aşaması için söz konusudur ve tamamen farklı bir ceza muhakemesi süreci işlemektedir. Adli kontrol tedbiri olarak düzenlenen tedavi ve muayene yükümlülüğü ise hem soruşturma hem de kovuşturma aşamasında uygulanabilmektedir. Diğer yandan kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararında bütün yetki Cumhuriyet savcısındadır. Ayrıca TCK m. 191 *sadece* uyuşturucu veya uyarıcı madde kullananlara özgüdür, oysa muayene ve tedavi tedbirlerine uyma yükümlülüğü her türlü hastalık ve suç hakkında uygulanabilir. Bu nedenle farklı amaçlara hizmet eden ve uygulama alanı birbirinden farklı olan her iki düzenlemenin birbirinin yerine ikame edilmesine olanak bulunmamaktadır.

Muayene ve tedavi tedbirlerine uyma yükümlülüğü tutuklamanın alternatifi değildir.²⁴⁹ Bu yükümlülüğün temel amacı, yukarıda da belirtildiği üzere, şüpheli veya sanığın tehlikelilik halini ortadan kaldırarak yeniden suç işlemesini engellemektir.²⁵⁰ Yeniden suç işlenmesinin engellenmesi CMK’da bir tutuklama sebebi olmayıp, yapılmakta olan soruşturma veya kovuşturma açısından yani ceza muhakemesinin yürütülmesi anlamında da pratik bir faydası olmadığından muayene ve tedavi tedbirlerine uyma aslında bir koruma tedbiri niteliğinde değildir. Şahin’e göre ise bir önleme tedbiridir.²⁵¹ Ancak, kanaatimizce muayene ve tedavi tedbirlerine uyma yükümlülüğü ile şüpheli veya sanığın tehlikeliliğinin ortadan kaldırılması amaçlandığından, ayrıca güvenlik tedbirleri başlığı altında düzenlenen TCK’nın 57. maddesindeki düzenleme ile de benzerlikler taşıdığından muayene ve tedavi tedbirlerine uyma yükümlülüğü hukuki niteliği itibari ile bir güvenlik tedbiridir.

Muayene ve tedavi yükümlülüğünün uygulanması açısından öncelikle şüpheli veya sanığın herhangi bir madde, alkol veya herhangi bir bağımlılığının, akıl

²⁴⁹ Kahraman, s. 80.

²⁵⁰ Koca, CMUK Tasarısı, s.132; Özgüven, s.329-330; Şahin, 2013, s. 258.

²⁵¹ Şahin, 2013, s. 258.

hastalığının veya suç işlenmesine sebebiyet verebilecek herhangi bir rahatsızlığının bulunup bulunmadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Hâkim veya mahkeme bu tedbire karar vermeden önce ilgili kişinin sağlık durumu ile ilgili resmi bir kurum tarafından yapılmış bir tespit bulunmakta ise yeniden tespit yaptırmaya gerek yoktur. Ancak böyle bir tespit bulunmamakta ise hâkim veya mahkemenin nasıl bir yol izleyeceği ne CMK'da ne de Yönetmelik de düzenlenmemiştir. Uygulamada da hâkim veya mahkemeler suça neden olan hastalığı tespit ettirilerek bahsi geçen şekilde yükümlülüğe başvurmamaktadırlar.

Bir görüşe göre²⁵² muayene ve tedavi tedbirlerine uyma yükümlülüğü masumluk karinesi ile çelişmektedir. Ancak bu yükümlülüğün asıl işlevi suçun yeniden işlenmesini önlemek ve şüpheli veya sanığı topluma yeniden kazandırılmasını sağlamaktır. Yani, yükümlülüğün sosyal yanı ağır basmaktadır.²⁵³ Ayrıca muayene ve tedavi yükümlülüğü ile şüpheli veya sanığın cezalandırılması amaçlanmamaktadır. Şüpheli veya sanığa böyle bir yükümlülük yüklemekle, isnat edilen suç arasında herhangi bir bağ kurulmamaktadır. Yargılama sonunda ilgili kişinin hastalığının tedavi edilebilir olup olmadığı değerlendirilmemekte, dosya kapsamında toplanan delillere dayanarak yüklenen suçun sanık tarafından işlenip işlenmediği değerlendirilerek hüküm kurulmaktadır. Sanık beraat etmiş olsa bile, bu yolla sadece bir hastalığından kurtulmaktadır. Bu nedenle kanaatimizce bu yükümlülüğe karar verilmesi masumluk karinesi ile çelişmemektedir. Bununla birlikte, karar gerekçesinde adli kontrol kapsamında bu yükümlülük yüklenirken şüpheli veya sanığa yüklenen suçla ilişki kurulacak olursa o zaman masumluk karinesi ihlal edilmiş olur.

Öğretide muayene ve tedavi tedbirlerine uyma yükümlülüğünün şüpheli veya sanık tarafından kabul edilmesi durumunda uygulanabileceği görüşü ileri sürülmüştür.²⁵⁴ Ancak CMK m. 109/3'de sayılan tedbirlerin tamamı "yükümlülük" olarak belirtilmiş olup, yükümlülüğün seçiminde şüpheli veya sanığın iradesi

²⁵² Centel, Zafer, 2017, s. 417.

²⁵³ Tezcan, s. 147, dn. 351.

²⁵⁴ Tezcan, s. 147, dn. 351; Kahraman, s. 81.

aranmaz. Şüpheli veya sanık, hakkında verilen adli kontrol kararında geçen bir veya birden fazla yükümlülüğe uymak zorundadır. Bu nedenle CMK m. 109/3-e’de geçen “*kabul etmek*”, şüpheli veya sanığın muayene ve tedaviyi kabul etme zorunluluğunu ifade etmektedir. Şüpheli veya sanık bu zorunluluğa uymaz ise adli kontrol kararının ihlali sebebi ile CMK m. 112’de düzenlenen tedbirlere uymama hükümlerine göre uygulama yapılmalıdır. Ancak muayene ve tedavi olma yükümlülüğüne karar verilmesine rağmen, ilgili kişinin bu yükümlülüğe uymaması durumunda kolluk kuvveti aracılığı ile zor kullanılarak muayene ve tedavi olma yükümlülüğüne devam ettirilip ettirilemeyeceği CMK’da düzenlenmemiştir. Kanaatimizce, bu yükümlülük hukuki niteliği itibari ile koruma tedbiri olmadığından toplumu tehlikeye karşı korumak amacı ile zor kullanarak muayene ve tedavi olma uygulamasının getirilmesi faydalı olacaktır. Ancak, uygulamada zor kullanılarak bu yükümlülüğün yerine getirilmesi yolu tercih edilmemekte, adli kontrol kararına uyulmaması nedeni ile uygulanması gereken CMK m. 112 uyarınca karar verilmektedir.

Muayene ve tedavi tedbirlerine uyma yükümlülüğüne ilişkin adli kontrol kararı veren hâkim veya mahkemenin, kararda tedavinin içeriğine ilişkin bir belirlemeye gitmemeye özen göstermesi gerekir. Diğer bir deyişle, şüpheli veya sanığın sadece yüklenen suçun işlenmesine sebebiyet verecek bir hastalığının olup olmadığına muayene ve tedavi edilmesine ilişkin karar verilmesi gerekmektedir. Tedavinin şekli ve süresi uzmanlık gerektirdiğinden, adli kontrol kararında bu konuda zorlayıcı bir düzenlemeye gidilmemelidir. Örneğin, şüpheli veya sanık hastaneye yatırılmadan tedavi edilebilecek iken hastaneye yatırılarak tedavi edilmesi şeklinde bir karar verilmesi ya da tedavi 15 günde tamamlanabilecekken 1 ayda veya 10 günde tamamlanmasına karar verilmesi halinde karar ile sağlık kuruluşunun işlemleri arasında uyumsuzluk doğacaktır. Bu yükümlülüğe karar veren hâkim veya mahkemenin bu sınırı aşması, tedbirden beklenen faydayı sağlamaz.

Uygulamada muayene ve tedavi tedbirlerine uyma yükümlülüğü sık başvurulmuş bir yükümlülük olmadığından, bu yükümlülüğün hangi usul ve esaslar ile takip edileceği de belli değildir. Yönetmeliğe göre yükümlülükleri takip edecek birim denetimli serbestlik şube müdürlüğüdür, ancak bundan daha fazlasına ilişkin yönetmelikte bir açıklık bulunmamaktadır. Muayene ve tedavi tedbirlerine uyma

yükümlülüğü teknik bir tedbir olup, Yönetmelikte uygulanmasına ilişkin ayrıntılara yer verilmemesi kanaatimizce önemli bir eksikliklerdir.

Son olarak, CMK m. 109/6'de adli kontrol altında geçen sürelerin cezadan indirilemeyeceği, ancak muayene ve tedavi olma yükümlülüğünün bu durumun istisnası olduğu belirtilmiştir. Ne var ki, hangi durumlarda mahsup yapılacağına açıkça belirtilmemiş olması açısından da düzenleme eksiktir. Sadece belirli sürelerle muayeneye giden şüpheli veya sanığın özgürlüğünün sürekli kısıtlandığından bahisle adli kontrol altında geçen süreyi mahkumiyetten indirmek doğru olmaz. Kanaatimizce, madde bağımlılığı veya akıl hastalığı gibi tedavisi için uzun süre hastanede kalınmasının gerektiği durumlarda şüpheli veya sanığın özgürlüğünün tamamen kısıtlanması söz konusu olduğundan, ancak hastanede tedavi için kalınan süre cezadan mahsup edilmelidir. Kısa süreli hastane ziyaretleri için indirim söz konusu olmamalıdır.

3.1.6. Silâh bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silâhları adli emanete teslim etmek

CMK m. 109/3-g'de düzenlenen bu yükümlülük şüpheli veya sanığın mahkeme veya hâkim kararı ile silah taşımamasının veya bulundurmasının yasaklanması ile gerektiğinde sahip olduğu silahların Cumhuriyet başsavcılığına bağlı adli emanet memurluğuna teslimini düzenlemektedir.²⁵⁵

Benzer yükümlülük, Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 138/2'nin 14. bendinde silah bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde makbuz karşılığında mahkeme kalemine teslim etmek şeklinde düzenlenmiştir. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nda ise silah bulundurmak veya taşıyamamak hakkında özel bir adli kontrol tedbiri bulunmamaktadır. İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu'nun "Bilgilendirme Yükümlülüğü" başlıklı m. 282-*quater*'de²⁵⁶ Kanun m. 282-*bis*²⁵⁷ ve 282-*ter*'de²⁵⁸

²⁵⁵ Yönetmelik m. 56/1-f.

²⁵⁶ Latince dört kez anlamına gelmektedir. Aynı maddenin dördüncü kısmı şeklinde düşünülebilir.

²⁵⁷ Latince iki kere anlamına gelmektedir. Aynı maddenin ikinci kısmı şeklinde düşünülebilir. Madde "Aile konutundan uzaklaştırma emri" başlıklıdır.

düzenlenen adli kontrol hükümlerine karar verilmesi halinde silahlar ve mühimmat hakkında gerekli kararların alınması için yetkili kamu güvenlik birimi ile iletişime geçilebileceği düzenlenmiştir. Anlaşılacağı üzere silahlar ve mühimmat ile ilgili kararı mahkeme almamaktadır.

Bu maddenin uygulanması açısından öncelikle silah kavramına açıklık getirmek gerekir. TCK m. 6/f'ye göre silah; ateşli silahları, patlayıcı maddeleri, saldırı ve savunmada kullanılmak üzere yapılmış her türlü kesici, delici veya bereleyici aleti, saldırı ve savunma amacıyla yapılmış olmasa bile fiilen saldırı ve savunmada kullanılmaya elverişli diğer şeyleri, yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı, boğucu, zehirleyici, sürekli hastalığa yol açıcı nükleer, radyoaktif, kimyasal, biyolojik maddeleri ifade etmektedir. Görüleceği üzere TCK'da verilen tanım çok geniş olup, normalde silah sayılmayan ancak fiilen saldırı ve savunmada kullanılmaya elverişli her şey silah olarak kabul edilmiştir. Bu geniş tanımın sonucu olarak Yargıtay uygulamasında sopa²⁵⁹, bıçak²⁶⁰, İngiliz anahtarı²⁶¹, piknik tüpü²⁶², süpürge borusu²⁶³, terlik²⁶⁴, cep telefonu²⁶⁵ gibi şeylerin tamamı olayın oluş şekline göre silah olarak kabul edilmiştir.²⁶⁶ Silahın tanımında sınırlı sayma ilkesi

²⁵⁸ Latince üç kere anlamına gelmektedir. Aynı maddenin üçüncü kısmı şeklinde düşünülebilir. Madde “Mağdurun Bulunduğu Yerlerden Uzak Durma Emri” başlıklıdır.

²⁵⁹ Yargıtay 3. Ceza Dairesi'nin 14.06.2012 tarih 2011/12334 E., 2012/24873 K. sayılı kararı.

²⁶⁰ Yargıtay 3. Ceza Dairesi'nin 26.6.2012 tarih 2010/7571 E., 2012/27026 K. sayılı kararı.

²⁶¹ Yargıtay 3. Ceza Dairesi'nin 04.04.2013 tarih 2012/11536 E., 2013/14349 K. sayılı kararı.

²⁶² Yargıtay 3. Ceza Dairesi'nin 23.1.2008 tarih, 2006/11196 E., 2008/136 K. sayılı kararı.

²⁶³ Yargıtay 3. Ceza Dairesi'nin 21.05.2012 tarih 2011/29713 E., 2012/20693 K. sayılı kararı.

²⁶⁴ Yargıtay 3. Ceza Dairesi'nin 30.09.2014 tarih 2014/6798 E., 2014/31781 K. sayılı kararı.

²⁶⁵ Yargıtay 8. Ceza Dairesi'nin 13.06.2012 tarih 2011/1844 E., 2012/20385 K. sayılı kararı.

²⁶⁶ Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 10.06.2014 tarih ve 2014/92 E. – 2014/325 K. sayılı kararında bir şeyin silah sayılıp sayılmayacağına ilişkin kriterler şu şekilde belirlenmiştir;

“1) Gerek 765 sayılı TCK'nun 189. maddesi gerekse 5237 sayılı TCK'nun 6. maddesinin 1/f bendi benzer düzenlemeleri içermekte ise de, her iki düzenlemedeki en temel ayrım, 6. maddenin 1/f bendinin 4. alt bendinde; “Saldırı ve savunma amacıyla yapılmış olmasa bile fiilen saldırı ve savunmada kullanılmaya elverişli diğer şeyler”in silah kapsamına alınmasıdır.

2) Bu alt bent ile silah kapsamı, 5237 sayılı TCK'nda genişletilmiş ve önceki daraltıcı uygulama terk edilmiştir.

uygulanmadığından²⁶⁷, uygulamada ve öğretide silah sadece ateşli silahlar anlamına gelmemekte, kapsamı geniş olarak ele alınmaktadır.²⁶⁸

TCK'da silah tanımı oldukça geniş tutulduğundan adli kontrol kararında silah bulundurmamak veya taşıyamamak yükümlülüğünün kapsamına giren silahları bu tanıma göre belirlemek mümkün gözükmemektedir. Aksi halde, şüpheli veya sanığın evinde bir tane meyve bıçağı dahi bulundurmaması gerekir ki, bu durumda tedbir hem ölçülü olmayacak ve hem de kendisinden beklenen yararı sağlamayacaktır. Bu nedenle TCK'da geçen silah kavramı ile CMK m. 109'de geçen silah kavramı birbirinden farklıdır.

Bir adli kontrol yükümlülüğüne karar verilmesi halinde yükümlülüğün kapsamının açık ve belirgin; kolaylıkla anlaşılabilir ve uygulanabilir olması gerekir. Yukarıda belirtildiği üzere cep telefonunun dahi olayda kullanılış biçimine göre silah sayıldığı bir durumda adli kontrol kararında silah taşıyamamak veya bulundurmamak

-
- 3) *Kanun koyucu bu düzenleme ile, "fiilen saldırı ve savunmada kullanılmaya elverişli" olmak şartı ile her nesneyi, imal edilip edilmediğine ve hangi amaçla yapılmış olduğuna bakmaksızın silah kapsamına dâhil etmiştir.*
 - 4) *Buradaki ayırıcı ölçüt, "saldırı ve savunmada kullanılmaya elverişliliğidir."*
 - 5) *Kullanılan alet veya diğer eşyanın işlenmesi kast edilen suç açısından saldırı ve savunmada etkinliği sağlamaya elverişli olması yeterlidir.*
 - 6) *Fiilen istenen sonucun gerçekleşmesi, kullanılan şeyi silah olarak değerlendirmek açısından, hâkime bir kanaat verebilecek ise de, sonucun gerçekleşmesi zorunlu bulunmamakta, başka bir anlatımla suçun teşebbüs safhasında kalması hallerinde de, silah faktörünün varlığını kabul ve buna göre ceza tertibi mümkün bulunmaktadır.*
 - 7) *Her somut olayda hâkim; olayın bütünlüğü içinde bir değerlendirme yaparak, kullanılan nesnenin silah niteliğinde bulunup bulunmadığını 5271 sayılı CMK'nın 63/1. maddesi kapsamında "hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuki bilgisiyile" değerlendirmeli, hukuki bilgisinin yeterli olmadığı durumlarda ise bu konuda bilirkişi görüşüne başvurmalıdır. Nesnenin ele geçirilemediği hallerde değerlendirme ortaya çıkan sonuca göre yapılmalı, "elverişlilik" faktörü gözetilmelidir.*
 - 8) *Vücudun bölümleri, el, ayak, kafa gibi uzuvlar, eylemde kullanılış yöntemine göre saldırı ve savunmada kullanılmaya elverişli sayılabilirse de, kişinin beden bütünlüğüne dâhil olmaları nedeniyle, silah kapsamında değerlendirilmeleri mümkün değildir.*
 - 9) *Yine aynı şekilde, sabit bir direk, sert bir zemin ve duvar, doğurduğu sonuç ne kadar ağır olursa olsun, silah kapsamında değerlendirilmemelidir."*

²⁶⁷ Ezgi Cankurt, "TCK Bakımından Silah Kavramı" Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.2 S.4, 2016, 51-71, s. 54.

²⁶⁸ Veli Özer Özbek, Yeni Türk Ceza Kanunu Anlamı (Açıklamalı-Gerekçeli-İçtihatlı) C. II Özel Hükümler (Madde 76-169), Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008, s. 1054-1055.

yükümlülüğüne hükmedilmesi durumunda bu kararda geçen silah kavramının sınırları da CMK m. 109'un getiriliş amacına göre belirlenmelidir. Hukukumuzda silahlarla ilgili düzenlemeler içeren birçok kanun bulunmaktadır ve her birinin uygulama alanı farklıdır. Bunlar; 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar İle Diğer Aletler Hakkında Kanun²⁶⁹, 2521 sayılı Avda ve Sporda Kullanılan Tüfekler, Nişan Tabancaları ve Av Bıçaklarının Yapımı, Alımı, Satımı ve Bulundurulmasına Dair Kanun²⁷⁰, 6551 sayılı Barut ve Patlayıcı Maddelerle Silah Ve Teferruatı ve Av Malzemesinin İnhisardan Çıkarılması Hakkında Kanun²⁷¹, 4536 sayılı Denizlerde ve Yurt Yüzeyinde Görülen Patlayıcı Madde ve Şüpheli Cisimlere Uygulanacak Esaslara İlişkin Kanun²⁷², 5564 sayılı Kimyasal Silahların Geliştirilmesi, Üretimi, Stoklanması ve Kullanımının Yasaklanması Hakkında Kanun²⁷³ ve 5729 sayılı Ses ve Gaz Fişeği Atabilen Silahlar Hakkında Kanundur²⁷⁴. Bu düzenlemeler dikkate

²⁶⁹ Bu Kanunun kapsamına bütün ateşli silahlar, kama, hançer, saldırma, şişli baston, sustalı çakı, pala, kılıç, kasatura, süngü, sivri uçlu ve oluklu bıçaklar, topuz, topuzlu kamçı, boğma teli veya zinciri, muşta ile salt saldırı

ve savunmada kullanılmak üzere özel nitelikteki benzeri aletler, avda veya sporda kullanılan her nevi ateşli yivli silahlar girmektedir.

²⁷⁰ Bu Kanunun kapsamına yivsiz av tüfekleri, spor ve nişan tüfek ve tabancaları ve av bıçakları girmektedir.

²⁷¹ Bu Kanunun kapsamına her nevi av ve taş barutları; lağım patlatmakta kullanılan her nevi patlayıcı maddelerle bunların fitil, kapsül, ateşleme aletleri gibi bütün ateşleme ferileri; her nevi nişan tüfek ve tabancaları fişekleri ve bunların parçaları ve tazyik edilmiş hava ile işleyen silahlar ve bunların fişekleri veya parçaları; her nevi şenlik fişekleri, maytap ve benzerleri ve doluya karşı kullanılan havai fişekler; dolu veya boş av fişekleri ile bunların hazırlanmasında kullanılan tapa, kapsül gibi av malzemesi, av saçması ve kurşunları; yivli av tüfekleri ve fişekleri ve bunların parçaları ve potas küherçilesinin bu kanun hükümleri dâhilinde, rovelver ve tabancalarla fişekleri ve bunların parçaları girmektedir.

²⁷² Bu Kanunda kapsamında kalan patlayıcı maddeler; harp maksatları için kullanılan bütün patlayıcıları, silah sevk sistemlerini, patlayıcı ihtiva eden ordu donatım malzemelerini, nükleer silahları ve kimyasal maddeleri de içeren; uçak bombaları, harp başlıkları, güdümlü ve balistik füzeler, el bombaları, roketler, ağır silah mühimmatları, mayınlar, el yapımı patlayıcılar, torpidolar, su bombaları, tahrip kalıpları, payroteknik malzemeler, kesici veya sevkediciler, elektronik patlayıcılar ile benzer şekilde patlama sonucu kişide ölüm veya yaralanma, teçhizat ve binalarda hasara sebep olabilecek her türlü maddeleri ifade eder.

²⁷³ Bu Kanuna göre kimyasal silah; toksik kimyasal maddeler ve bunların prekürsörlerini; toksik kimyasal maddelerin, savaş gereçleri ve aygıtlarının kullanımı sonucunda ortaya çıkacak olan zehirleyici nitelikleri yoluyla ölüme veya başka bir hasara yol açmak üzere özel olarak tasarımı yapılmış olan herhangi bir cihazı, aparatı veya düzeneği; bu savaş gereçleri ve aygıtlarının kullanımıyla doğrudan doğruya ilişkili bir biçimde kullanılmak üzere özel olarak tasarımı yapılmış olan herhangi bir cihazı, aparatı veya düzeneği ifade etmektedir.

²⁷⁴ Bu Kanun kapsamında ses ve gaz fişeği atabilen silahlar tanımlanmıştır.

alındığında TCK m. 6/1-f’de geçen “*saldırı ve savunma amacıyla yapılmış olmasa bile fiilen saldırı ve savunmada kullanılmaya elverişli diğer şeyler*” dışında silah tanımına giren her türlü silah, alet ve patlayıcı ve diğer maddelerin bu kanunlarla düzenlendiği görülmektedir. Diğer bir deyişle, silah olabilecek hemen hemen her şey hukukumuzda düzenlenmiştir. Bu nedenle CMK m. 109/3-g’de geçen “*silah*” teriminden kanaatimizce bahsi geçen kanunlarda geçen silahların tamamının anlaşılması gerekir. Böylece adli kontrol kararı kapsamında öngörülebilirlik ilkesi sağlanmış olacaktır.

Bu yükümlülükte geçen “*bulunduramamak*” ve “*taşıyamamak*” kelimelerinin de açıklanması gerekmektedir. Bulundurmak, 6136 sayılı Kanunun ek m. 7’ye göre ev veya işyerinde silahın tutulmasıdır. Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Yönetmeliğin m. 4’e göre taşıt araçları işyeri ve mesken sayılmaz. Her ne kadar bu düzenlemeler sadece 6136 sayılı Kanun kapsamında kalan silahları içeriyor olsa da “*bulunduramamak*” kelimesinin kapsamını belirlemede bu kanundan yol gösterici olarak yararlanılabilir. Böyle olunca da bu yükümlülükte geçen “*bulunduramamak*”tan kasıt, silahın konut, işyeri, yazlık ev, depo gibi sabit bir yerde tutulmasıdır. “*Taşıyamamaktan*” kasıt ise silahın araç dâhil hiçbir şekilde bahsi geçen yerler dışında şüpheli veya sanığın kolaylıkla ulaşabileceği şekilde bir yere gidip gelirken yanında götürülememesidir.

Bir görüşe göre²⁷⁵, bu yükümlülük ancak mevzuata uygun şekilde silah taşıma veya bulundurma ruhsatı olanlar hakkında uygulanabilir. Bu görüşe göre mevzuata aykırı şekilde silah bulundurmak zaten suç olarak düzenlendiğinden ruhsatı bulunmayan kişiler hakkında ayrıca bu yükümlülüğe hükmedilmemelidir. Ancak bu görüşe katılmak mümkün değildir. Öncelikle bir eylemin suç olarak kabul edilip edilmemesi ile adli kontrol kararı kapsamında o eylemin yasaklanması farklı bir durumdur. Herhangi bir ruhsata sahip olmadan silah taşımak veya bulundurmak veya yasaklı silahları bulundurmak ve taşımak eylemi cezalandırılmaktadır. Silah taşıyamamak veya bulunduramamak yükümlülüğünde ise bu yükümlülüğe uymamanın cezai bir sonucu bulunmamakta, ancak adli kontrol yükümlülüklerine

²⁷⁵ Tezcan, s. 180.

uymama nedeni ile devam eden soruşturma veya kovuşturmada şüpheli veya sanık hakkında koruma tedbirleri kapsamında değerlendirme yapılarak karar verilmektedir. Bu yükümlülük ile yasaklanan silah değil, silahın bulundurulması veya taşınmasıdır. Silahın ruhsata tabi olması, şüpheli veya sanığın ruhsat sahibi olup olmaması veya silahın yasaklı silahlardan olup olmamasının hiçbir önemi yoktur. Bu yükümlülüğün sadece ruhsat sahibi şüpheli veya sanık hakkında uygulanması durumunda yükümlülüğün kapsamı ciddi oranda daraltılmış olacaktır ki, kanaatimizce kanun koyucunun amacı bu değildir.

Silah bulunduramamak veya taşıyamamak yükümlülüğüne şüpheli veya sanığın tanık, mağdur veya soruşturmaya konu suç ile ilgili veya soruşturma veya kovuşturma ile ilgili başka kişiler üzerinde baskı yapma girişiminde bulunmasını önlemek amacı ile başvurulabilir.²⁷⁶ Diğer bir deyişle burada özellikle tutuklama sebeplerinden biri olarak CMK m. 100/2-b (2)'de düzenlenen “*Tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma*”ya ilişkin kuvvetli şüphenin varlığı durumunda başvurulabilecek bir adli kontrol yükümlülüğü söz konusudur. Ne var ki, bir koruma tedbiri olarak bu yükümlülükle tek başına şüpheli veya sanığın silah bulundurma veya taşınması engellenemeyeceği gibi, ilgili kişiler üzerinde üçüncü kişilerle iş birliği yapılarak baskı yapması için de bir engel oluşturmamaktadır. Kaldı ki, tanık, mağdur veya başka kişiler üzerinde baskı yaratmak için silahın araç olarak kullanılmış olmasına da gerek bulunmamaktadır.

Diğer yandan, silah başlı başına tehlike kaynağı olması nedeniyle bunu bulundurmanın ve taşınmasının yasaklanması toplumsal açıdan oluşabilecek tehlikenin ve yeniden suç işlenmesinin önlenmesinde yarar sağlar.²⁷⁷ Bu takdirde, toplumu muhtemel tehlikeden koruma ve yeniden suç işlenmesini engelleme²⁷⁸ amacına hizmet edeceğinden bu yükümlülüğün güvenlik veya önleme tedbiri olma niteliğinin koruma tedbiri olma niteliğinden daha ağır bastığı söylenmelidir.²⁷⁹ Zaten silah

²⁷⁶ Özgüven, s.330; Tunç, 149; Karakurt, Türk Hukuk Sitesi.

²⁷⁷ Tezcan, s. 182.

²⁷⁸ Doğan Soyaslan, Ceza Muhakemesi Hukuku, Yetkin Yayınları, 5. Baskı, Ankara 2014, s. 331; Şahin, 2013, s. 258; Özgüven, s.330.

²⁷⁹ Şahin, 2013, s. 258; Koca, CMUK Tasarısı, s.132.

bulunduramamak veya taşıyamamak yükümlülüğü tek başına ele alındığında, kaçma veya delilleri karartma tehlikesini önlemeyeceği için tutuklamaya alternatif olduğu da söylenemez.

Bu yükümlülük ile bulundurulamayacak veya taşınamayacak silah suç konusu olan veya suçta kullanılan silah değildir. Suç konusu veya suçta kullanılan silah suçun delili ve aracıdır. Bu nedenle suç konusu veya suçta kullanılan silaha CMK m. 126 vd. maddeleri uyarınca el koyma kararı verilmelidir. Silah bulunduramamak veya taşıyamamak yükümlülüğü, şüpheli veya sanığın suçta kullanmadığı veya suç konusu olmayan, ancak ceza muhakemesinin sağlıklı şekilde ilerlemesini olumsuz yönde etkileyecek silah için uygulanmalıdır.

Silah bulunduramamak veya taşıyamamak yükümlülüğüne karar verildiği takdirde kararda hangi tür silahların bulundurulamayacağı veya taşınamayacağı, teslim edileceği süre, teslim edilmesi gereken mercii, herhangi bir istisna getirilip getirilmediği açıkça belirtilmelidir. Bu noktada üzerinde durulması gereken diğer bir konu da görev gereği silah taşıyan personel hakkında da bu yükümlüğün uygulanıp uygulanamayacağıdır. CMK'da taşıt kullanamamak yükümlülüğü ile bağlantılı böyle bir istisnaya açıkça yer verilmiş iken, silah bulundurmak veya taşıyamamak açısından böyle bir istisna getirilmemiştir.²⁸⁰ Böyle olunca da bu yükümlülük görevi veya mesleği gereği silah taşınması gereken kişiler hakkında da uygulanabilir. Aksi takdirde, tehlikelilik arz eden silah ve şüpheli veya sanığın silah taşınması kısıtlanmamış olacak ve adli kontrolden beklenen fayda sağlanamayacaktır.

3.1.7. Güvence

3.1.7.1. Genel Olarak Güvence ve CMK'da Güvence Kavramı

Güvence, şüpheli veya sanığın serbest kalması karşılığında ceza muhakemesi işlemlerine özellikle duruşmalara katılımını sağlamak için verilen bir miktar para veya mülk olarak tanımlanabilir.²⁸¹ Güvencenin hukuki dayanağını AİHS m. 5/3 ve Anayasanın m. 19/7 oluşturmaktadır. Her iki düzenlemede de serbest bırakılmanın

²⁸⁰ İnan Yılmaz, s. 100.

²⁸¹ Daniel E.Hall, Criminal Law and Procedure. Fifth Edition, 2009, s. 583.

şüpheli veya sanığın duruşmada hazır bulunulmasını sağlayacak bir teminata bağlanabileceği belirtilmektedir. AİHM de kararlarında, bu hüküm doğrultusunda, herhangi bir suç için güvence imkânının sunulmaması veya güvencenin hiç düzenlenmemiş olmasını hak ihlali olarak kabul etmektedir.²⁸²

AİHM uygulamasında özellikle uzun tutukluluk durumunda güvence ile serbest bırakılmamak için dört gerekçenin olması gerektiği belirtilmiştir; bunlar, şüpheli veya sanığın yargılamaya (muhakeme işlemlerine) katılmama riski, şüpheli veya sanığın serbest bırakılması durumunda yargılamanın işleyişini bozma riski, daha fazla (özellikle önceki suç ile ilgili) suç işleme ve toplum düzeni bozma ihtimalinin bulunmasıdır.²⁸³ Bu dört sebepten birinin varlığı halinde güvence talebi reddedilebilir, ancak bu sebeplerden herhangi biri yoksa özellikle talep de varsa uzun tutukluluğun sona erdirilmesi çerçevesinde güvenceye karar verilmesi gerekmektedir.

Ceza muhakemesinin en önemli süjesi şüpheli veya sanık olup, bu kişilerin ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde devam ederek sonuçlandırılabilmesi için muhakeme işlemlerine katılması gerekmektedir. Tutuklama, bu katılımı sağlamanın en etkili yolu olmakla birlikte, hak ve özgürlükleri en yoğun biçimde kısıtlayan bir koruma tedbiridir. Tutuklama ile ulaşılmak istenen amaca güvence ile ulaşmanın mümkün olması durumunda belirli bir bedel karşılığında şüpheli veya sanığın serbest bırakılması makul bir seçenek olup, böylece şüpheli veya sanığın muhakeme işlemlerine katılması sağlanmış olur. Bununla birlikte güvence hukuk sistemimizde sık başvurulan bir adli kontrol tedbiri değildir.

Güvence, Anglosakson Hukuk Sisteminin kabul edildiği ülkelerde en sık başvurulan koruma tedbiridir. Güvencenin temeli, 1679 tarihli HabeasCorpusAct'a dayandırılmaktadır.²⁸⁴ 1689 tarihli İngiliz Haklar Bildirgesi ile ölçsüz güvenceye

²⁸² Boicenco v. Moldova kararı, Başvuru No: 41088/05, prg. 134-138; S.B.C. v. Birleşik Krallık kararı, Başvuru No: 39360/98, prg. 16-24; Caballero v. Birleşik Krallık kararı, Başvuru No: 32819/96, prg. 18-21.

²⁸³ Özden Bilgin v. Türkiye kararı, Başvuru No: 8610/02, prg. 30; Smirnova v. Rusya kararı, Başvuru No: 46133/99, 48183/99, prg. 59.

²⁸⁴ <https://money.howstuffworks.com/bail.htm#pt2>, (erişim tarihi: 02.03.2020).

hükmedilmesi yasaklanmıştır ve bu düzenlemeden etkilenen birçok devlet hukuk sistemlerinde güvenceyi düzenlemişlerdir.²⁸⁵ İngiltere ve Galler’de 1976 tarihli Kefalet Kanunu²⁸⁶ ile güvence bütün şüpheli ve sanıklar için bir hak olarak kabul edilmiştir.²⁸⁷ Anglosakson Hukuk Sistemine sahip ülkelerde suçun işlenmesinden sonra genellikle duruşmaya kadar şüpheli ya tutuklanır ya da güvence yatırarak serbest bırakılır.²⁸⁸

Güvence, Türk Hukuk Sistemine mülga CMUK’da düzenlenen teminatla salıverilme düzenlemesi ile girmiştir. CMK’da ise güvence teminatla salıverilmenin devamı olarak değil, yeni usullerle düzenlenmiştir. CMK m. 109/3’de üç farklı güvenceden bahsedilmektedir. Bunlar Cumhuriyet savcısının istemi ile bir güvence yatırmak, yine Cumhuriyet savcısının istemi ile suç mağdurunun haklarını güvence altına almak amacı ile güvence yatırmak, son olarak aile yükümlülüklerini yerine getirmek üzere ve nafakanın düzenli ödenmesine dair güvence vermektir. Her ne kadar bunların her birinin garanti altına aldığı hususlar farklı olsa da bir koruma tedbiri olarak bu güvence türleri tutuklamadan beklenen amacın sağlanmasına hizmet etmektedirler. Yatırılan güvence ile şüpheli veya sanığın güvenceyi kaybetmemek amacı ile muhakeme işlemlerine katılacağı ve mağdurun zararları gidereceği varsayılmaktadır.²⁸⁹

Güvence, mehz Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 138/2’nin 11-15-16’ıncı bentlerinde düzenlenmiştir.²⁹⁰ Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m.116/1’in 4. bendinde kaçma şüphesinin olduğu durumlarda şüpheli veya sanık veya başka bir kişi tarafından güvence sağlanması mümkündür. İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu’nda ise güvence ile ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır.

²⁸⁵ <https://money.howstuffworks.com/bail.htm#pt2>, (erişim tarihi: 02.03.2020).

²⁸⁶ İngilizcesi “Bail Act”tır.

²⁸⁷ Anthea Hucklesby, *Bail Support Schemes for Adults*, Policy Press, 2011, s. 7.

²⁸⁸ Hall, s. 445.

²⁸⁹ Kunter, Yenisey, Nuhoglu, 2006, s. 742.

²⁹⁰ Detayları bu bölümün alt başlıklarında açıklanacaktır.

Centel/Zafer'e²⁹¹ göre CMK'daki güvence türleri, *genel* güvence ve *özel* güvence olarak ikiye ayrılmaktadır. Buna göre; CMK m. 109/3-f'de düzenlenen güvence her türlü suça uygulanabilir olduğundan genel güvencedir, öte yandan CMK m. 109/3-i,h ve CMK m. 113/1-b maddelerinde düzenlenen güvenceler ise özel güvencedirler. Kanaatimizce, bu ayrımı yapmaya sevk eden düşünce, özel güvence türü olarak bahsedilen güvence türlerinin her türlü duruma uygulanabilir olmamasıdır.

Öğretide güvencenin adli kontrol başlığı altında düzenlenmiş olmasına rağmen, bir koruma tedbiri olmadığı yönünde görüşler de mevcuttur.²⁹² Özellikle suç mağdurunun haklarını güvence altına almak ve aile yükümlülüklerini yerine getirmek ve nafakayı ödemek konusunda güvence vermenin tutuklamadan beklenen amacı yerine getirmeyeceği²⁹³ ve muhakeme işlemlerine şüpheli veya sanığın katılımının sağlanması ve hükmün infazı açısından pratik bir faydasının olmadığı ileri sürülmüştür.²⁹⁴ Kanaatimizce de tutuklamadan beklenen faydayı sağlamadan uzak olan bu iki tür güvencenin koruma tedbiri olarak nitelendirilmesi oldukça güçtür.

Güvencenin mutlaka şüpheli veya sanık tarafından yatırılmasına gerek yoktur. Güvencenin, soruşturma veya kovuşturma konusu suç ile ilgisi olmayan üçüncü bir kişi tarafından yatırılmasında hukuki bir engel bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle, CMK'da şüpheli veya sanık tarafından yatırılması gereken güvencenin üçüncü kişi tarafından şüpheli veya sanık lehine yatırılmasını sınırlandırıcı bir düzenleme bulunmamaktadır. Güvencenin para olarak belirlenmesi durumunda, para misli bulunan bir eşya olduğundan üçüncü bir kişinin güvence miktarını karşılama muhakeme işlemleri açısından herhangi bir sakıncası bulunmamaktadır. Güvencenin mutlaka şüpheli veya sanık tarafından karşılanması gerektiği yönünde de görüşler mevcut ise de²⁹⁵, bu görüşe katılmak mümkün değildir. Ne mehz Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, ne de CMK'da üçüncü kişinin güvence vermesini

²⁹¹ Centel, Zafer, s. 420, 421.

²⁹² Şahin, 2013, s. 258; Koca, CMUK Tasarısı, s. 132.

²⁹³ Şahin, 2013, s. 258.

²⁹⁴ Koca, CMUK Tasarısı, s. 132.

²⁹⁵ Hacıoğlu, s. 183; Karakurt, Türk Hukuk Sitesi.

engelleyen herhangi bir düzenleme olmadığı halde, güvencenin mutlaka şüpheli veya sanık tarafından yatırılacağına ilişkin bir yorum güvence uygulamasını sınırlandıracaktır. Örneğin tutuklu bulunan şüpheli veya sanığın güvence miktarını kendisi yatırması mümkün değildir. Öte yandan, Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nda ise açıkça güvencenin üçüncü bir kişi tarafından sağlanabileceği de belirtilmiştir.²⁹⁶

Güvence konusunda uygulamada doğabilecek diğer bir sorun ise ödeme zamanına ilişkindir. Tutuklu olan şüpheli veya sanık hakkında güvenceye hükmedilmesi durumunda, güvence kararı şartlı verilerek güvence yatırıldıktan sonra ilgili kişinin tahliyesi sağlanabilir. Soruşturma aşamasında ise ilk kez tutuklamaya sevk edilen şüpheli ya tutuklanacaktır ya da güvence yatırılması istenecektir. Şüpheli güvenceyi o anda karşılayamadığı durumda şüphelinin herhangi bir güvence yatırmadan serbest kalması söz konusu olabilecektir. Cumhuriyet savcısının istemde bulunduğu hallerde dahi güvence hâkim veya mahkeme tarafından karar verildikten sonra yatırılacaktır. Bu her iki halde de şüphelinin kaçma ihtimali var ise şüpheli şansını değerlendirecektir. Öğretide, güvenceye karar verildikten sonra şüpheli veya sanığın serbest bırakılması gerektiği, güvence yatırılmaması durumunda adli kontrol hükümlerine uymaması nedeni ile CMK m. 112 uyarınca tutuklanabileceği görüşü ileri sürülmüştür.²⁹⁷ Bu yorum CMK'nin adli kontrole ilişkin uygulamasına daha uygun düşmektedir. Kanaatimizce, CMK'da bu konuda bir boşluk bulunmakta olup, şüpheli veya sanık hakkında miktar belirlendikten ve miktar yatırıldıktan sonra güvenceye hükmedilmesi veya güvenceye hükmedilmesi halinde güvence yatırılana kadar şüphelinin serbest bırakılmaması yönünde bir düzenlemeye yer verilerek bu boşluk doldurulabilir.

3.1.7.2. Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak

CMK m. 109/3-f'de düzenlenen bu yükümlülük şüpheli veya sanığın parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle

²⁹⁶ M. 116/1 (4).

²⁹⁷ İnan Yılmaz, s. 105.

ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkim veya mahkemece belirlenecek bir güvence miktarını yatırmayı ifade etmektedir.²⁹⁸

Benzer yükümlülük mehz Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 138/2'nin 11. bendinde şüpheli veya sanığın gelir gider durumunun dikkate alınarak hâkim tarafından belirlenen bir miktarın bir seferde veya taksitler halinde (birden fazla olabilir) garanti edilmesi şeklinde düzenlenmiştir. Görüldüğü üzere CMK'daki düzenleme ile Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki düzenleme çok benzerdir. Ancak CMK'da güvencenin mutlaka para olarak yatırılması gerektiği anlaşılmakta iken, Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nda hâkim tarafından belirlenen miktarın garanti edilmesi yeterlidir, mutlaka para olarak yatırılması gerekmemektedir.

CMK m. 113/1-a'ya göre şüpheli veya sanık tarafından gösterilen güvence, şüpheli veya sanığın bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında veya altına alınabileceği diğer yükümlülükleri yerine getirmede hazır bulunması sağlar.²⁹⁹ Diğer bir deyişle, bu yükümlülük ile maddede geçen işlemlerin yapılmasının garanti altına alınması amaçlanmıştır. Güvenceyi kaybetmek istemeyen şüpheli veya sanığın kaçmayarak gerekli muhakeme işlemlerinde hazır bulunacağı veya diğer yükümlülüklerini yerine getireceği varsayılmaktadır. Öğretide de özellikle şüpheli veya sanığın kaçmasını engelleyici bir kurum olarak³⁰⁰ şüpheli veya sanığın ceza muhakemesi işlemlerinde hazır bulunmasını sağlamak amacının izlendiği belirtilmektedir.³⁰¹

CMK'daki düzenleme kapsamında herhangi bir tutuklama nedeninin varlığı halinde güvenceye başvurulabilir. Ancak yatırılan parayı kaybetmeyi göze alarak kaçan bir şüpheli veya sanığın yakalanarak ceza muhakemesine devam edilebilmesi veya cezanın infazı mümkün iken, deliller karartıldıktan sonra bu delile yeniden ulaşılması mümkün olmaz. Ceza muhakemesi hukukunun amacı maddi gerçeğe ulaşmak olup, güvence ile salıverilen şüpheli veya sanığın delilleri karartması veya

²⁹⁸ Yönetmelik m. 56/1-e

²⁹⁹ Kaya Göçmen, s. 1766.

³⁰⁰ Özbek, CMK İzmir Şerhi, s. 389; Kunter, Yenisey, Nuhoğlu, 2006, s. 743; Centel, Zafer, s. 420.

³⁰¹ Neumeister v. Avusturya, Başvuru No: 1936/63, gerekçe kısmı prg. 14.

tanıklar üzerinde baskı kurması durumunda maddi gerçeğe ulaşmak imkânsız hale gelecektir.³⁰² Bu nedenle güvencenin tam anlamıyla bir tutuklama nedeni olan delillerin karartılmasını engelleyici bir kurum olmadığı kanaatindeyiz.³⁰³

Bu kanaatimizi kuvvetlendirmek adına AİHM'in güvenceye yaklaşımına değinmek gerekmektedir. AİHM kararlarında, şüpheli veya sanığın devam eden tutukluluk halinin tek nedenini kaçma tehlikesi oluşturuyor ise ve mümkün ise şüpheli veya sanığın duruşmalara katılımını sağlamak için güvence alınarak ilgili kişinin serbest bırakılması gerektiğini belirtmektedir.³⁰⁴

Bu başlık altında bahsedilmesi gereken diğer bir husus ise hâkim veya mahkemece güvenceye karar verilebilmesi için mutlaka Cumhuriyet savcısının talebinin gerekliliğidir. Diğer adli kontrol tedbirlerinde (109/3-h hariç) böyle bir şart aranmazken kanun koyucunun güvencenin uygulanmasını kısıtlayıcı bir yaklaşım içinde olması şaşırtıcıdır. Mevzuatımızda Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nda veya Anglosakson hukuk sistemine sahip ülkelerde güvenceye başvurabilmek için Cumhuriyet savcısının veya herhangi bir kurumun talebi aranmamaktadır. Soruşturma konusu olayın oluş biçimi, şüpheli veya sanığın maddi durumu, dosyadaki delil durumunun değerlendirilmesinin öncelikle Cumhuriyet savcısının inisiyatifine bırakılması hâkim veya mahkemeyi güvenceye karar verme anlamında sınırlandırmaktadır. Bu düzenleme, güvence uygulamasının ülkemizde yaygınlaşmasını engelleyici sebeplerden biri olup, kanaatimizce sadece kaçma ve delilleri karartma şüphesi olan şüpheli veya sanık hakkında hâkim veya mahkemenin doğrudan güvenceye başvurması imkânının bulunması gerekmektedir.

Güvencenin şüpheli veya sanığın parasal durumu göz önünde bulundurularak belirleneceği belirtilmiştir. Diğer bir deyişle, güvencenin miktarı şüphelinin kişisel maddi durumu göz önünde bulundurularak karar bağlanır. Ancak burada sadece kişisel durum değil, aynı zamanda yüklenen suçun niteliği, işleniş şekli, şüphelinin

³⁰² Tezcan, s. 152, 153; Metin Feyzioğlu, Tutuklama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1992, (Tez), s. 148.

³⁰³ Benzer yorum için bkz.: İnan, s. 107.

³⁰⁴ Letellier v. Fransa kararı, Başvuru No: 12369/86, prg. 46; Wemhoff v. Almanya kararı, Başvuru No: 2122/64, prg. 15.

kaçma ihtimali gibi unsurlara da dikkat edilerek ölçülü bir adli kontrol kararı verilmelidir.

Güvence miktarının hangi kıstaslar çerçevesinde belirleneceği hususunda AİHM'in getirdiği ölçütleri incelemek gerekirse,³⁰⁵

- (a) AİHS'nin 5/3. maddesinde bahsedilen güvencenin amacı suç nedeni ile ortaya çıkan zararın telafisi olmayıp, özellikle sanığın duruşmalara katılımının sağlanmasıdır. Bu nedenle güvencenin miktarı prensip olarak şüpheli veya sanığın veya onun adına güvence veren 3. kişinin malvarlığına göre değerlendirilmelidir. Bir başka deyişle, sanığın yargılamaya katılmaması durumunda güvencenin kaybedilmesi ihtimalinin, sanığın kaçma isteğini ortadan kaldırmaya yeterli ve caydırıcı olacak şekilde miktarın belirlenmesi gerekmektedir.³⁰⁶
- (b) Her bir olayda, genel olarak AİHS m. 5'in yapısı, özellikle üçüncü paragraf dikkate alındığında, güvence tutuklamayı haklı kılan sebepler geçerli olduğu sürece gerekli olabilir.³⁰⁷ Bu nedenle, kamu otoriteleri (hâkim veya mahkemeler) şüpheli veya sanığın devam eden tutukluluğunun gerekli olup olmadığına karar vermede olduğu gibi, uygun güvence miktarının tespiti konusunda da özen göstermelidirler.³⁰⁸
- (c) Ayrıca, mahkemelerce güvence miktarını haklı gösteren olgular usulüne uygun olarak gerekçelendirilmeli³⁰⁹ ve mutlaka şüpheli veya sanığın mal

³⁰⁵ Tezcan, s. 165,166; Kaya Göçmen, s. 1769.

³⁰⁶ Mangouras v. İspanya kararı, Başvuru no: 12050/04, prg. 78; Neumeister v. Avusturya kararı, Başvuru no: 1936/63, gerekçe kısmı, prg. 14.

³⁰⁷ Musuc v. Moldova kararı, Başvuruno. 42440/06, prg. 42; Aleksandr Makarov v Rusya kararı, Başvuruno. 15217/07, prg. 139.

³⁰⁸ Mangouras kararı, prg. 79; Bojilov v. Bulgaristan kararı, Başvuruno. 45114/98, prg. 60; Skrobol v. Polonya kararı, Başvuruno. 44165/98, prg. 57; Hristova v. Bulgaristan kararı, Başvuruno. 60859/00, prg. 110; Georgieva v. Bulgaristan kararı, Başvuruno. 16085/02, prg. 30; Iwańczuk v. Polonya kararı, Başvuru no. 25196/94, prg. 66; Musuc v. Moldova kararı, Başvuruno. 42440/06, prg. 42.

³⁰⁹ Georgieva v. Bulgaristan kararı, Başvuruno. 16085/02, prg. 15, 30 ve 31; Mangouras kararı, prg. 80.

varlığı dikkate alınmalıdır.³¹⁰ Mahkemelerce şüpheli veya sanığın belirlenen güvence miktarını ödeme kapasitesinin değerlendirmesinin yapılmaması AİHS m. 5'in ihlal sebeplerinden birini oluşturmaktadır.³¹¹

(d) Güvence miktarı esas olarak şüpheli veya sanığın kişisel durumu ve mal varlığı dikkate alınarak belirlenmekle birlikte, bazı özel durumlarda miktarın tespitinde şüpheli veya sanığın sebep olduğu zararın boyutunun da dikkate alınmasının mantıklı bir yaklaşım olduğu belirtilmektedir.³¹² Hâkim veya mahkemeler güvence miktarını belirlerken suç nedeni ile verilen zararın boyutunu, isnat edilen suçun niteliğini ve hepsinden önemlisi şüpheli veya sanığın kaçma ihtimalini de göz önünde bulundurmalıdır. Şüpheli veya sanığın kaçma riski güvence miktarının belirlenmesinde en önemli faktörlerden biridir.³¹³

Bu ölçütler kapsamında denilebilir ki, güvence miktarı tespit edilirken göz önünde bulundurulması gereken en önemli ölçü, şüpheli veya sanığın parasal durumudur. Güvence miktarı öyle bir ayarlanmalıdır ki, şüpheli veya sanığın muhakeme işlemlerinden kaçması halinde uğrayacağı zarar ilgili kişinin kaçma isteğini ortadan kaldırmaya yetecek ölçüde olmalıdır.³¹⁴ Ayrıca belirlenen miktarın şüpheli veya sanık tarafından ödenebilir olmasına da dikkat edilmelidir.

Bu ölçütler ile güvence kurumu parasal durumu birbirinden farklı olan şüpheli veya sanıklar arasında eşitlik ilkesine uygun olarak uygulanabilecektir.³¹⁵ Her bir suç türü için sabit bir miktarın tercih edilmemesinin temelinde, her bir şüpheli veya sanığın ödeme gücünün farklı olması ihtimali yatmaktadır. Dolayısıyla,

³¹⁰ Hristova v. Bulgaristan kararı, Başvuruno. 60859/00, prg. 111; Mangouras kararı, prg. 80.

³¹¹ Toshev v. Bulgaristan kararı, Başvuru no. 56308/00, prg. 68 ve devamı, 10 August 2006. Mangouras kararı, prg. 80.

³¹² Kudła v. Poland kararı, Başvuruno. 30210/96, prg. 47.

³¹³ Mangouras kararı, prg. 81.

³¹⁴ Iwańczuk v. Polonya kararı, Başvuru no. 25196/94, prg. 66.

³¹⁵ Anayasa Mahkemesi güvencenin eşitlik ilkesine aykırılık teşkil ettiğinin ileri sürüldüğü iptal davasında; güvence miktarının şüpheli veya sanığın ekonomik durumu göz önünde tutularak tespit edileceğinden eşitlik ilkesine herhangi bir aykırılığın olmadığını belirtmiştir. [AYM 13.05.1963 tarih ve 1963/200 E. – 1963/110 K. sayılı kararı]

miktardan vazgeçerek muhakemeden uzaklaşabilecektir.

Öte yandan, güvence miktarının belirlenmesi açısından hâkim veya mahkemenin şüpheli veya sanığın mali durumunu araştırması ve güvencenin şekline makul bir sürede karar vermesi gerekmektedir.³¹⁶ Özellikle, tutuklu olan şüpheli veya sanığın tahliyesi söz konusu ise araştırmanın ve güvencenin şekline karar vermenin uzun sürmesi durumunda AİHS m. 5/3. ve Anayasanın m. 19/7'nin ihlali söz konusu olabilecektir. Ancak uygulamada güvence miktarı genellikle şüpheli veya sanığın beyanına göre belirlenmekte, detaylı bir araştırma genellikle yapılmamaktadır. Her ne kadar şüpheli veya sanığın güvence miktarının aşırı yüksek belirlenmemesi için kendi malvarlığına ilişkin yeterli ve doğru bilgi verme yükümlülüğü bulursa da³¹⁷ genellikle eksik bilgi verildiğinden yerinde bir miktarın belirlenme ihtimali azalmaktadır. Ayrıca ne CMK'da ne de Yönetmelikte böyle bir araştırma yapılmasının gerektiğini belirten ve güvencenin şekline ilişkin bir hüküm yer almasa da hâkim veya mahkemenin şüpheli veya sanığın mal varlığını araştırmaya yönelik yetkisi bulunmaktadır. İlgili kurumlardan gerekli bilgiler toplandıktan sonra şüpheli veya sanığın mali durumu daha net ortaya çıkabilecektir. Kanaatimizce, hâkim veya mahkemeler bu araştırmayı makul sürede tamamladıktan sonra güvence miktarını ve şeklini belirlemelidir.

CMK'daki düzenlemeye göre her ne kadar şüpheli veya sanık hakkında güvence yükümlülüğü ile serbest bırakılma talebi öncelikle Cumhuriyet savcısı tarafından yapılacak olsa da güvencenin miktarını belirlemede bütün yetki hâkim veya mahkemededir. Yani, hâkim veya mahkeme istediği seviyede az veya çok miktarı belirleyebilir. CMK'da da herhangi bir alt veya üst limit belirtilmemiştir. Ancak bu noktada hâkim veya mahkeme sınırsız yetkiye sahip değildir ve belirlenen miktarın mutlaka yukarıda bahsedilen kriterler uygulanarak ölçülü olmasına dikkat edilmelidir. Aksi halde, güvenceye dair karar adli kontrol kararlarının ölçülü olması ilkesine aykırılık teşkil edecektir. Eğer şüpheli veya sanığın ödeme gücünü aştığı için

³¹⁶ Iwańczuk v. Polonya kararı, Başvuru no: 25196/94, prg. 69, 70.

³¹⁷ Bonnechaux v. İsviçre kararı, Başvuru no: 8224/78, prg. 74.

belirlenen güvence bedelinin ödenememesi nedeniyle tutuklama yoluna gidilecek olursa, adli kontrolün tutuklamaya bir *alternatif olduğundan* da artık söz edilemeyecektir.

Güvencenin miktarı belirlendikten sonra miktarın hangi sürede, tek seferde mi ya da taksitler halinde mi yatırılacağı veya sunulacağı kararda belirtilmelidir. Yine miktarın belirlenmesinde olduğu gibi hem taksit sayısı ve miktarı da dikkate alınarak şüpheli veya sanığın hangi sürede belirlenen miktarı karşılayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Güvencenin miktarının makul bir sürede yatırılması veya sunulması talep edilmelidir ki herhangi bir hak ihlali doğmasın.³¹⁸

Güvencenin miktarı ve ödeme süresi belirlendikten sonra güvencenin şeklini tespit etmek gerekmektedir. İnceleme konusu yükümlülüğü düzenleyen CMK m. 109/3-f’de “*güvence miktarını yatırmak*” şeklinde düzenleme bulunmaktadır. Buradaki “*yatırmak*” kelimesinden sadece paranın kastedildiği düşünülebilir. Bununla birlikte güvence terimi “*belli bir hukuksal durumu sağlamak için verilen garanti*” anlamına geldiği için³¹⁹, bundan kasıt sadece nakit para değildir. Kanaatimizce, belirlenen miktarı karşılayacak şekilde teminat mektubu (ki kesin banka teminat mektupları hukukumuzda nakit para yerine geçmekte olup, şart gerçekleştiği anda nakde çevrilebilmektedir), taşınmaz veya taşınır rehni gibi maddi değeri olan her şey güvence olarak kabul edilebilmelidir.³²⁰ Aksi takdirde güvencenin kapsamı ve etkililiği sınırlandırılmış olur.

Yukarıda da değinildiği üzere ne CMK’da ne de Yönetmelik de düzenlenmeyen bir husus ise güvencenin üçüncü bir kişi tarafından sağlanıp sağlanamayacağıdır. Güvencenin nakit para olarak yatırılması durumunda para şüpheli veya sanık adına yatırılacağından uygulamada herhangi bir sıkıntı doğmayacaktır. Ancak güvencenin üçüncü kişinin sahip olduğu malvarlığı üzerinden verilmesi durumunda, ipotek veya

³¹⁸ Iwánczuk v. Polonya kararı, prg. 70.

³¹⁹ Ejder Yılmaz, (Öğrenciler İçin) Hukuk Sözlüğü, Ankara, 2003, s. 685.

³²⁰ Birçok ülkede özellikle banka teminat mektupları veya sigorta şirketlerinin sağladığı teminat mektupları, tahviller ve taşınmaz ipoteği güvence olarak kabul edilmektedir. Örnekler için bkz. Mangouras v. İspanya kararı, prg. 21; Neumeister v. Avusturya kararı, prg. 18; Iwánczuk v. Polonya kararı, prg. 20, 67.

teminat mektubu gibi, sunulan teminatın kabul edilebilir olup olmadığının tespiti gerekmektedir. Kanaatimizce üçüncü kişinin nakit para şeklinde olmayan teminatları da ya mahkemenin ya da herhangi bir ilgili kurumun değerlendirilmesinden geçtikten sonra güvence olarak kabul edilmelidir.³²¹ Böylelikle hem şüpheli veya sanığın özgürlüğü olabildiğince az kısıtlanmış olacaktır hem de kaçma tehlikesi azaltılarak şüpheli veya sanığın muhakeme işlemlerine katılımı sağlanacaktır.³²²

Son olarak, güvence yatırılmış olmasına rağmen şüpheli veya sanığın muhakeme işlemlerine mazeretsiz olarak katılmaması durumunda CMK m. 112 uyarınca tutuklanmasına karar verilebilir.

3.1.7.3. Cumhuriyet savcısının istemi üzerine suç mağdurunun haklarına dair güvence

CMK m. 109/3-h'de düzenlenen bu yükümlülük ile şüpheli veya sanık tarafından Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı, suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlanması düzenlenmiştir.

Benzer yükümlülük mehz Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 138/2.'nin 15. bendinde hâkim tarafından belirlenecek miktar ve süre için aynı veya kişisel güvence sağlamak şeklinde düzenlenmiştir. Mehz Kanunda da görüleceği üzere mağdurun haklarını güvence altına almak hususunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Kanaatimizce Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki bu düzenleme aynı Kanundaki adli kontrole ilişkin aynı maddenin 11. bendinde geçen teminatın nakit veya nakit benzeri şeylerle karşılanamaması durumunda şüpheli veya sanığın elinde bulunan veya üçüncü kişinin sağlayabileceği aynı hakları veya menkul kıymetleri güvence kapsamında teminat olarak gösterebilmesini düzenlemektedir. Ancak her nasılsa CMK'da bu düzenlemenin uygulama alanı daraltılmış ve aynı veya

³²¹ Birçok ülkede üçüncü kişilerin teminat mektubu veya ipotek vererek şüpheli veya sanık lehine güvence sunmaları kabul edilen bir durumdur. Örnekler için bkz.: Neumeister v. Avusturya kararı, prg. 18; Mangouras v. İspanya kararı, prg. 21

³²² Ancak bu durumda sanığın hüküm giymesini halinde para cezasının üçüncü kişinin sunduğu güvenceden tahsil edilmesi söz konusu olacaktır ki, bu tahsilat suç ve cezaların şahsiliği ilkesine aykırılık teşkil edebilir. [Feyzioğlu, Tez, s.156].

kişisel güvencelerin sadece suçun mağdurunun haklarının teminat altına alınması amacı ile sunulabileceğine yer verilmiştir.

Bu yükümlülük ile de doğrudan güvencenin yatırılması talep edilmemekte, hâkim tarafından belirlenen mağdurun haklarına ilişkin miktarın güvenceye bağlanması beklenmektedir. Böyle olunca da ödemenin nakden yapılması gerekliliği bulunmamaktadır.³²³ Ne var ki, CMK m. 109/3-h'nin yazılışı bu açıdan yetersiz olup, bir taraftan ödeme süresinin belirlenmesinden, diğer taraftan da *ayni veya kişisel* güvencenin sunulmasından söz edilmektedir. Ayni veya kişisel güvence verilecek ise ödeme yapılmasının, yok eğer ödeme yapılacak ise bu kez de güvencenin sunulmasının bir gereği bulunmamaktadır. Kanaatimizce *ödeme süresinden*, güvencenin sunulması için şüpheli veya sanığa tanınan süre anlaşılmalıdır.

CMK'da hâkim tarafından belirlenen paraya karşılık (aslında miktarın) ayni veya kişisel güvencenin neler olabileceği, güvencenin nasıl sunulması gerektiği konusunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Şu an yürürlükte bulunan Yönetmelikte veya herhangi bir yönergede de bu hususa ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır. Mülga Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği'nin m. 28'de güvencenin şekli ve uygulanacak usuller belirtilmekte idi, ancak bu Yönetmelik yürürlükten kaldırıldığından bu Yönetmeliğe göre de işlem yapılması mümkün değildir.³²⁴ Bu nedenle genel hükümler çerçevesinde açıklama yapmakta fayda vardır.

Ayni haklar hukukumuzda sınırlı sayıda sayılmış olup, taşınır ve taşınmaz mal üzerinde herkese karşı ileri sürülebilen ve hak sahibine doğrudan doğruya hakimiyet sağlayan haklardır. Şüpheli veya sanık, özellikle kayda tabi taşınmaz ve

³²³ Kamer, s.176.

³²⁴ Mülga Yönetmeliğin m. 28/2'ye göre şüpheli veya sanığa, taşınmaz malların tapu bilgileri, taşınır mallara ait kayıtlar ile bankada bulunan nakdi varlıklarına ilişkin bilgileri vermesi için on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya gelmesi hususunda bildirim yapılır. Aynı maddenin 5. fıkrasına göre güvencenin nakdi olması hâlinde paranın çekilmesi, ayni olması hâlinde bunun satılması veya devredilmesi hâlinde bilgi verilmesi için ilgili kurum ve kuruluşa yazı yazılır. Aynı maddenin 6. fıkrasına göre ise güvencenin kişisel olması hâlinde, güvence veren kişinin ikinci fıkraya göre şube müdürlüğü veya büroya gelmesi için bildirim yapılır ve ilgilinin on gün içinde gelmesi ve ayni veya nakdi güvence göstermesi suretiyle mağdurun haklarını teminat altına alması halinde, beşinci fıkrada belirtilen işlemler yapılır. Yani mülga Yönetmeliğe göre üçüncü kişinin güvence gösterebileceği düzenlenmiştir.

motorlu taşıtlar gibi eşya üzerindeki aynı hakkı güvence olarak sunabilirse de güvence olarak sunulacak aynı hakkın hangi işlemlere tabi tutulacağına CMK'da ne de Yönetmelikte açıklanmamıştır. Örnek verecek olursak, tapuya kayıtlı taşınmazını güvence olarak sunmak isteyen şüpheli veya sanık taşınmazı güvence olarak bildirdiği takdirde taşınmazın değerinin hâkim veya mahkemenin belirlediği güvence miktarını karşılayıp karşılamadığının tespitinin nasıl yapılması gerektiği, şüpheli veya sanık taşınmazı güvence olarak bildirdikten sonra taşınmazın devrinin yasaklanıp yasaklanmayacağı, taşınmaz üzerinde irtifak hakkı veya sınırlı aynı hak kurulmasını engelleyici bir işlemin yapılıp yapılamayacağı bahsi geçen düzenlemelerde belirlenmiştir. Bu işlemlerin yapılması hususunda bir düzenleme yapıldığı takdirde idari anlamda iş yükünün artacağı aşıkardır. Ancak kanaatimizce, kişi hak ve özgürlüklerinin daha az kısıtlanması kapsamında aynı hakka ilişkin işlemlerin hangi usullerle yapılacağı konusu bir tüzük veya yönetmelik çalışmasının yapılması gerekmektedir.

Kişisel güvence ile kastedilen ise garanti ve kefalet sözleşmeleridir.³²⁵ CMK'da açıkça belirtilmese de aslında burada belirtmek istenen üçüncü kişinin şüpheli veya sanık lehine mağdurun haklarını güvence altına almak üzere teminat sunmasıdır. Bu çıkarımı yapmamızın nedeni, şüpheli veya sanığın elinde bulunan eşyası üzerinde zaten mülkiyet hakkı söz konusu olduğundan, kendi elinde bulunamı aynı güvence olarak sunacak olmasıdır. Diğer bir deyişle kişi kendisine kişisel güvence verememektedir. Şüpheli veya sanığın elinde bulunan yeterli bir karşılık oluşturmuyorsa, üçüncü kişi şüpheli veya sanık lehine kişisel teminat sunacaktır. Örneğin banka teminat mektupları bu nitelikte olup, şüpheli veya sanık banka teminat mektuplarını kişisel güvence olarak kanaatimizce sunabilmelidir. Yine bu noktadaki eksiklik; üçüncü kişi tarafından sunulacak bu teminatların hangi işleme tabi olacağı, kişisel teminatın kabul edilebilir olup olmadığının değerlendirilmesi, mağdura ödeme yapılması gerektiğinde paraya çevirme usullerinin nasıl olması gerektiğinin ne CMK'da ne de Yönetmelik de düzenlenmemiş olmasıdır. Kanaatimizce, bu noktada da bir düzenleme ihtiyacı olduğu aşıkardır.

³²⁵ Gamze Turan, "Garanti ve Kefalet Sözleşmeleri Arasındaki Farklar ve Banka Kredi Kartı Sözleşmelerindeki Şahsi Teminatın Niteliği" TBB Dergisi, S. 66, 2006, 27-50, s. 27.

Ceza davası sonucunda sanığın mahkûm edilmesi durumunda mağdurun haklarının sunulan güvenceden nasıl ve hangi usullerle tahsil edilmesi gerektiği de ne CMK'da ne de Yönetmelikte belirlenmemiştir. Bahsi geçen tüm bu eksiklikler, uygulamada mağdurun haklarının korunması amacıyla güvence talep edilmesine önemli ölçüde engel oluşturmaktadır. Uygulamada usulleri açık ve net olmayan bu düzenlemeler nedeni ile hâkim veya mahkemeler adli kontrol kapsamında bu tedbire başvurmak konusunda çekingen davranmakta; bu da güvencenin etkinliğini azaltmaktadır.

Mağdurun özel hukuka ilişkin hakları esas itibariyle ceza muhakemesinin konusunu oluşturmamakla birlikte, bu düzenleme ile özel hukuk alanına ait bir müessese ceza muhakemesi hukuku alanına taşınmıştır.³²⁶ Mağdurun haklarının güvence altına alınmasına karar verilerek aslında özel hukuk kurallarına göre ödenmesi gereken tazminatlar karşılığında tutuklama tehdidi altında bulunan şüpheli veya sanık güvence vermeye zorlanmaktadır. Tutuklama tehdidi altında olan şüpheli veya sanığın mağdurun haklarını güvence altına alması tutuklama sebepleri olan kaçma ve delillerin karartılması şüphesini ortadan kaldırmaya elverişli değildir. Bu nedenle mağdurun haklarının güvence altına alınmasına ilişkin yükümlülük bir koruma tedbiri değildir ve aslında CMK'da farklı bir müessese altında düzenlenmesi gerekmektedir.³²⁷ Bu haliyle tutuklamamanın alternatifi olmaktan uzak olan bu düzenleme ile tutuklamadan beklenen yararın elde edilmesi mümkün görünmemektedir.

İnceleme konusu yükümlülük kapsamında mağdurun haklarının neler olduğunun tespiti için öncelikle CMK kapsamında kimlerin *mağdur* sayılacağını belirlemek gerekir. Hukukumuzda mağdur kavramı dar tutulmuş olup, suçtan doğrudan doğruya zarar gören kişidir.³²⁸ Örneğin kasten öldürme suçunun mağduru öldürülen kişi iken, bu kişinin yakınları suçtan zarar görenlerdir. Bazı suçlarda katılan ile mağdur veya mağdur ile suçtan zarar görenler farklı kişiler

³²⁶ ÖZGÜVEN, s.26.

³²⁷ Koca, CMUK Tasarısı, s. 132; Soyaslan, 2014, s. 331; Şahin, 2013, s. 258.

³²⁸ Centel, Zafer, s. 912; Tuğrul Katoğlu, "Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları", AÜHFD, C.61 S.2, 2012, 657-694, s. 662.

olabilmektedirler. Bu, özellikle CMK m. 113’de belirtilen güvenceden kime ödeme yapılacağı sorusuna verilecek cevap açısından önem taşımaktadır.

Mağdurun hakları CMK m. 234 ve 239’da sayılmış olup³²⁹, bunlar için maddi anlamda bir güvence sağlanmasına gerek bulunmamaktadır. Bu nedenle inceleme konusu yükümlülükte geçen mağdurun hakları kavramı ile kastedilen özel hukukun konusunu oluşturan haklardır.

CMK m. 113’te güvencenin hangi ödemeler için kullanılacağı belirtilmiştir. CMK m. 113/1-b (1)’e göre güvenceden yapılacak ödemelerden öncelikle katılanın yaptığı masraflarının, suçun neden olduğu zararların giderilmesinin ve eski hâle getirme giderlerinin, eğer nafaka borcu için kovuşturma var ise nafaka borçlarının ödemesinin yapılacağı belirtilmiştir. Nafaka alacakları, eğer nafaka borcu için kovuşturma³³⁰ yoksa, mağdur hakkı kavramı içerisinde yer almamaktadır, çünkü CMK m. 114’de nafaka alacağı mağdur haklarından ayırık tutulmuştur. Kanaatimizce, CMK m. 113/1-b (1)’de geçen düzenleme oldukça geniş bir hak yelpazesini kapsamakta olup, mağdurun haklarının bu maddede sayılan tüm giderleri kapsadığını kabul etmek gerekir.

Ancak CMK m. 113/1-b (1)’de sayılan güvence kapsamında yapılacak ödemeler genel olarak ifade edilmiş olup, güvence kapsamında hangi masrafların veya zararların ödenebileceği detaylandırılmamıştır. Öncelikle inceleme konusu yükümlülükte mağdur haklarından bahsedilmesi nedeni ile mağdur ve katılan sıfatı³³¹

³²⁹ CMK m. 234’e göre mağdurun hakları, soruşturma evresinde; delillerin toplanmasını talep etme, Cumhuriyet savcısından belge örneği isteme, belli şartlar dahilinde baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme, vekil aracılığı ile soruşturma belgelerini ve el konulan ve muhafazaya alınan eşyayı inceletme, KYOK kararına itiraz etme hakkı, kovuşturma evresinde ise; duruşmadan haberdar edilme, davaya katılma, tutanak ve belgelerden örnek isteme, belli şartlar dahilinde baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme, davaya katılmış ise davayı sonuçlandıran kararlara karşı kanun yollarına başvurma hakkı bulunmaktadır. Yine CMK m. 239’a göre katılanın davaya katıldığı takdirde belli şartlar dahilinde baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme hakkında sahiptir.

³³⁰ Hukukumuzda nafaka borçlarının ödenmemesi durumunda icra ceza mahkemesinde ilgili kişi hakkında kovuşturma yapılmaktadır. Bu maddede de geçen “*kovuşturma*” terimi bunu kastetmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Talih Uyar, *Takip Hukukunda “Nafaka Borcunu Ödememe” Suçu (İİK madde 344)*, TBB Dergisi, S.90, 2010, 420-429.

³³¹ CMK m. 237/1’e göre davaya katılma hakkı olanlar; mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanlardır. Detaylı bilgi için bkz.: Ali Rıza Çınar, “*Ceza Yargılamasında*

aynı kişide birleşmiş ise bu yükümlülük kapsamında katılma nedeni ile yaptığı masrafları güvenceden ödenebilir. Katılanın yaptığı masraflar avukatlık ücreti, muhakeme işlemlerine ve duruşmalara katılma nedeni ile yapılan masraflar bunlar arasında sayılabilir. Ne var ki, katılma nedeni ile yapılacak masraflar sadece bunlarla sınırlı olmayıp, somut olayın şartlarına göre yapılacak masraflar farklılık arz edebilecektir. Suçun neden olduğu zararların neler olduğu ise ancak özel hukukta tazminat yükümlülüğü doğuran zararlardır. Örneğin suç nedeniyle oluşan iş gücü kaybı, destekten yoksun kalma veya mal varlığında oluşacak zararlar güvence kapsamında karşılanabilir.

Bu noktada *manevi tazminat* taleplerinin de suçun neden olduğu zararlar kapsamında güvenceden karşılanıp karşılamayacağı üzerinde durmak gerekir. Manevi tazminat, kişinin maruz kaldığı haksız fiil nedeni ile duyduğu fiziki ve manevi acı, keder, elem, ıstırap ve yaşama bağlılığında meydana gelen azalma nedeniyle ortaya çıkan manevi zararları giderecek veya azaltacak bir miktar para veya paradan başka şeylerle tazmin edilmesi olarak tanımlanabilir.³³² Bu tanım kapsamında bir haksız fiil olan suç nedeni ile mağdurun manevi zarara uğrama ihtimali de bulunmaktadır. CMK m. 113/1-b (1)'de de “*suçun neden olduğu zararlar*” maddi ve manevi zarar ayırımı yapmadan zararın kapsamının oldukça geniş tutulmuş olması nedeniyle kanaatimizce, mağdurun uğramış olduğu manevi zararlar da güvenceden ödenmelidir.

İnceleme konusu yükümlülük açısından değinilmesi gereken diğer bir durum ise sanığın hüküm giymesi sonucunda mağdurun hakları kapsamında ödenmesi gereken miktarların nasıl tespit edileceği ve ödeneceğidir. Öncelikle belirtelim ki ne CMK'da ne de Yönetmelikte buna ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır.

Yargılama giderleri başlıklı CMK m. 324/1'de taraflarca yapılan ödemelerin yargılama gideri olduğu belirtilmiş olup, CMK m. 113/1-b (1)'de geçen katılanın yaptığı masrafların içerisinde yargılama giderleri de bulunmaktadır. CMK m. 324/3

Kamu Davasına Katılma”, DEÜHFD, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, C.21, Özel S., 2019, 2801-2836.

³³² Mustafa Kılıçoğlu, Tazminat Hukuku, İkinci Kitap, Legal Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 2006, s. 943; Müzeyyen Eroğlu Durkal, “*Tam Yargı Davalarında Manevi Tazminat*”, TBB Dergisi, S.131, 2017, 179-201, s. 182.

uyarınca “iki taraftan birinin diğerine ödemesi gereken paranın miktarı” mahkeme başkanı veya hâkim tarafından hükümde belirlenmektedir. Mağdur ve katılan sıfatının aynı kişide birleşmesi durumunda “katılanın yaptığı masraflar”a ilişkin ödemeler hükümde belirtilen miktar üzerinden güvenceden karşılanarak mağdura verilebilir. Ancak katılanın yaptığı masraflar kavramı, “yargılama giderleri” kavramından daha geniş olup, katılanın yaptığı tüm masrafların hükümde gösterilme ihtimali bulunmamaktadır. Bu durumda yargılama giderleri dışında kalan katılan tarafından yapılan diğer masrafların hangi usul ve esaslar çerçevesinde istenebileceği açık olmadığından, özel hukuk hükümleri kapsamında bu masrafların istenebileceği düşüncesindeyiz.

Öte yandan, CMK’da sadece yargılama giderlerine ilişkin kısmın hükümde gösterileceği düzenlenmişken, diğer zararların ve eski hale getirme masraflarının güvenceden hangi usul ve esaslar çerçevesinde karşılanacağı belirsizdir. Maddi ve manevi tazminat ve eski hale getirme masraflarının miktarı ancak özel hukuk hükümleri çerçevesinde tespit edilebilir. Oysa güvencenin CMK m. 115 uyarınca ceza mahkemesi hükmü ile birlikte kısmen veya tamamen hükümlüye iadesine karar verilmesi gerekmektedir. Ceza davası sonuçlanmadan tazminat veya eski hale getirme davaları gibi özel hukuk davalarının sonuçlanmayacağı, genellikle özel hukuk davalarının ceza davalarını bekletici mesele yaptığı uygulamada bilenen bir gerçektir. Böyle olunca da güvence hakkında CMK m. 115 uyarınca verilecek karardan önce tazminata ve eski hale getirme davaları gibi özel hukuk davaları henüz sonuçlanmamış olacaktır. Her ne kadar CMK m. 115/3’de güvencenin 113/1-b uyarınca kullanıldıktan sonra kalanının hükümlüye verileceği belirtilmiş ise de bu düzenlemenin bahsettiğimiz problem nedeniyle uygulamada pratik bir yararı bulunmamaktadır. Bu nedenlerle güvencenin aslında özel hukuk davaları sonuçlanıncaya ya da taraflar tazminat veya eski hale getirme konusunda anlaşıncaya kadar geri verilmemesine dair bir düzenlemenin gerekliliği ortadadır.

İnceleme konusu yükümlülüğün ancak CMK m. 114/1’de düzenlenen önceden ödetmenin şüpheli veya sanık tarafından kabul edilmesi durumunda pratik yararı olabilir. Bu düzenlemeye göre şüpheli veya sanığın rızasının bulunması durumunda güvencenin mağdurun haklarını karşılayan kısmı mağdurun talebi

üzerine mağdura ödenebilir. Bu durum dışında mevcut düzenlemenin yetersizliği nedeniyle inceleme konusu yükümlülükten beklenen yararın sağlanamayacağı aşikârdır.

Bu başlık altında değinilmesi gereken son durum, miktarın hangi ölçütlere göre belirleneceğidir. Cumhuriyet savcısının talebinde miktara ilişkin bir kısmın olup olmayacağına ilişkin CMK'da herhangi bir açıklık bulunmamakla birlikte, kanaatimizce Cumhuriyet savcısı da talebinde şüpheli veya sanığın güvence miktarının ne olması gerektiğini belirtebilir. Bununla birlikte miktar hâkim tarafından belirlenmekte olup, hâkim talepte geçen miktar ile bağlı değildir.

Yukarıda belirtildiği üzere CMK m. 113/1-a'daki güvencenin öncelikli amacı şüpheli veya sanığın tüm ceza muhakemesi işlemlerine katılımını ve hükmün infazında veya diğer yükümlülüklerin yerine getirilmesinde hükümlünün hazır bulunmasını sağlamak olduğu için, miktar öncelikle bu amaç doğrultusunda tespit edilmeli, şüpheli veya sanığın karşılama gücünü de aşmamalıdır. Diğer taraftan CMK'daki düzenlemeden, inceleme konusu yükümlülükte miktarın suç mağdurunun bütün haklarını güvence altına alacak şekilde belirlenmesi gerektiği sonucu çıkmaktadır. Maddi durumu yeterli olmayan şüpheli veya sanığın verdiği güvencenin suç nedeni ile ortaya çıkan zarar miktarının yüksek olması durumunda bunu karşılama olanağı bulunmayabilir. Bu durumda inceleme konusu yükümlülükte miktar belirlenirken şüpheli veya sanığın kişisel durumu mu, yoksa mağdurun hakları mı göz önünde bulundurulmalıdır?

Şüpheli veya sanığın kişisel durumunun dikkate alındığı güvence şekli CMK m. 109/3-f'de düzenlenmiş olup, kanaatimizce inceleme konusu yükümlülükte mağdurun haklarının *tümüyle* dikkate alınarak bir güvence miktarı tespit edilmelidir. Ancak tespit edilecek miktarın şüpheli veya sanığın karşılayamayacağı kadar yüksek olması durumunda, CMK'da güvencenin öncelikli amaçları olan şüpheli veya sanığın ceza muhakemesi işlemlerine katılımının sağlanması ve hükmün infazında veya diğer yükümlülüklerin yerine getirilmesinde hükümlünün hazır bulunmasının sağlanmasına hizmet ettiği de gözden uzak tutulmamalıdır. Şüpheli veya sanığın salt

bu miktarı karşılayamayacak olması nedeniyle tutuklanması, adli kontrol kararının ölçülü olması ilkesini de ihlal edebilecektir.

Öte yandan, miktarın tespiti konusunda mağdurun hakları dikkate alınsa dahi, hâkim veya mahkeme mağdurun haklarının ne olduğunu, suç nedeni ile mağdurun hakkı kapsamında kalan hususların ne kadar olabileceğini tespit etmesi her zaman mümkün olmayabilir. Olsa olsa yaklaşık bir değer tespiti yapılabilecektir ki, bunun da inceleme konusu güvencenin etkililiğini azaltacağı ortadadır.

3.1.7.4. Aile yükümlülüklerinin yerine getirilmesine ve nafakanın ödenmesine dair güvence

CMK m. 109/3-i’de düzenlenen bu yükümlülük ile şüpheli veya sanığın aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermesi düzenlenmiştir.³³³

Benzer yükümlülük mehz Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 138/2’nin 16. bendinde şüpheli veya sanığın aile masraflarına katılmaya veya desteklemeye dair ve belli hizmetlerin ödenmesini zorunlu kılan yargısal olarak onaylanmış sözleşmeler uyarınca belirlenen ve mahkeme kararı ile hükmolunan nafakayı düzenli olarak ödediğini veya ailenin masraflarına katkıda bulunduğunu ispatlaması şeklinde düzenlenmiştir. Görüleceği üzere CMK’daki hüküm mehz Kanundaki hükmün bir benzeridir. Bununla birlikte mehz Kanunda güvence vermekten söz edilmemekte, adli makamlarca karara bağlanan nafakanın ödendiğinin ispatlanması talep edilmektedir.

İnceleme konusu yükümlülük, aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesine ve adli makamlarca hükmedilen nafakanın ödenmesine özgülenmiş olup, muhakeme işlemlerin yerine getirilmesini veya hükmün infazını sağlamaya yönelik herhangi bir niteliği bulunmadığı gibi,³³⁴ tutuklama sebepleri olan kaçma veya delillerin karartılmasını engelleyici bir özelliği de yoktur.³³⁵ Tutuklama

³³³ Yönetmelik m. 56/1-ğ.

³³⁴ Şahin, 2013, s. 258; Koca, CMUK Tasarısı, s.134.

³³⁵ Koca, CMUK Tasarısı, s.132.

ile ilgisi olmayan bu yükümlülük, aslında mağdurun maddi anlamda korunması amacına hizmet etmektedir.³³⁶ İnceleme konusu yükümlülük ile aslında özel hukuk alanına ait bir durum mağdurun maddi anlamda korunması amacı ile ceza hukuk alanına taşınmıştır.³³⁷ Bu hali ile yükümlülük bir koruma tedbiri olmaktan uzaktır³³⁸ ve hatta koruma tedbirleri kavramıyla çelişmektedir.³³⁹

CMK m. 109/3-i ile aile yükümlülüklerinin yerine getirilmesi ve adli kararlar gereğince ödenmesi gereken nafakanın ödenmesinin sağlanması olmak üzere iki farklı durum güvence altına alınmaktadır. Türk Medeni Kanunu'nun İkinci Kitabının başlığı "Aile Hukuku"dur. İkinci Kitapta "Evlilik Hukuku" (TMK m. 118-281), "Hısımlık" (TMK m. 282-395) ve "Vesayet" (TMK m. 396-494) olmak üzere üç farklı kuruma yer verilmiş; "Aile" ise "Hısımlık" kısmının altında İkinci Bölüm olarak 364 ila 395. maddeler arasında düzenlenmiştir. CMK'da sadece aile yükümlülüklerinden bahsedilmesi nedeni ile burada TMK m. 364 ila 395'ten doğan yükümlülükler güvence altına alınmak istenmektedir. Aile hukukundan kaynaklanan tüm yükümlülüklerin bu madde kapsamına alınması, şüpheli veya sanığın kaldıramayacağı bir durumdur ve bu konuda bir sınırlamaya gidilmesi bize göre de yerinde bir tercihtir.

Adli makamlarca hükmedilecek nafaka ise TMK'nın birçok maddesinde farklı türlerde düzenlenmiştir. Bunlar yoksulluk nafakası (TMK m. 175), tedbir nafakası (TMK m. 169), iştirak nafakası (TMK m. 182/2 ve 329), ayrı yaşam halinde nafaka³⁴⁰ (TMK m. 197) ve yardım nafakasıdır (TMK m. 364). Sayılan nafakaların tamamına adli makamlarca hükmedilmektedir ve herhangi bir mahkeme tarafından

³³⁶ Soyaslan, Adli Kontrol, s. 1110.

³³⁷ Centel, Zafer, s. 417.

³³⁸ Şahin, 2013, s. 258; Koca, CMUK Tasarısı, s.132, 134.

³³⁹ Centel, Zafer, s. 422.

³⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Eylül Can Köse, "TMK'nin 197. Maddesi Kapsamında Eşlerin Ayrı Yaşama Hakkı ve Hâkimin Alacağı Önlemler", TBB Dergisi, S.133, 2017, 349-368. Ancak bu nafakanın ismi konusunda öğretilerde ve uygulamada bir görüş birliği bulunmamaktadır. Yargıtay Daireleri arasında TMK m. 197'de düzenlenen nafakanın isimlendirilmesi de farklılık göstermektedir. Yargıtay 3. Hukuk Dairesi'nin 18.10.2007 tarih ve 2007/14193 E. – 2007/14996 K. sayılı kararında isimlendirme "ayrı yaşam halinde nafaka" iken; YHGK'nin 20.01.2016 tarih ve 2014/3-686 E – 2016/18 K. sayılı ve yine HGK'nin 23.11.2011 tarih ve 2011/632 E. – 2011/688 K sayılı kararlarında ise isimlendirme "tedbir nafakası" olarak yapılmıştır.

verilen nafaka kararı var ise inceleme konusu yükümlülüğün konusunu oluşturabilecektir.

Öte yandan ne CMK’da ne de Yönetmelikte güvencenin şekli hakkında bir düzenleme bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle, bu yükümlülükte güvence sadece nakit para olarak mahkeme veznesine veya maliye hazinesinin hesabına mı yatırılacaktır, yoksa aynı veya üçüncü kişinin sunacağı teminatlar da güvence kapsamında sayabilir mi? İlgili düzenlemede sadece “*güvence vermek*” terimi kullanılmış olup, güvencenin sadece nakit olarak verilmesi gerektiği yönünde bir sınırlamaya gidilmiş değildir. Kanun koyucu her türlü teminatın güvence olarak kabul edilmesini amaçladığı aşikardır. Bu nedenle, inceleme konusu yükümlülük kapsamında belirlenen miktarı karşılayacak aynı veya üçüncü kişinin sağlayacağı teminatların da kabul edilmesi gerekmektedir.

İnceleme konusu yükümlülükte güvencenin miktarından ayrıca söz edilmiş değildir. Sadece aile yükümlülüklerinin yerine getirilmesi ve nafakanın düzenli olarak ödenmesine yönelik şüpheli veya sanıktan güvence alınması öngörülmektedir. Ancak ödenmesi gereken nafaka miktarı soruşturma ve kovuşturma sürerken belli edilmemiş olabilir. Bu durum göz önüne alınarak güvencenin ne kadarlık bir değere sahip olması *yaklaşık bir değer* olarak hesaplanabilir. Ancak aile yükümlülüklerinin yerine getirilmesine ilişkin masrafların hesabının yapılması ise pek mümkün değildir. Ayrıca her bir şüpheli veya sanığın üzerine düşen aile yükümlülükleri farklı olup, masraflar da farklılık arz edecektir. Bu durumda güvencenin ne kadarlık bir miktarı karşılayabilir olması gerektiğinin tespiti güç olacaktır. Kanaatimizce, bu konuda Yönetmelikte düzenleme yapılarak, belli kıstaslar belirlenerek bir uygulama birliğinin sağlanması gerekmektedir.

Son olarak, şüpheli veya sanığın aile yükümlülüklerini yerine getirmemesi veya nafakalarını ödememesi durumunda, güvencenin nasıl kullanılacağı üzerinde de durulmalıdır. Güvencenin amacı CMK m. 113/1-a’ya göre şüpheli veya sanığın muhakeme işlemlerine katılımını, hükmün infazı için ve altına alınabileceği diğer yükümlülükleri yerine getirmek üzere hazır bulunmasını sağlamaktır. Başka bir anlatımla bu güvence ile aile yükümlülüklerinin yerine getirilmesini ve nafakanın

ödenmesini sağlamak amacı güdülmemekte, aile yükümlülüklerinin ve nafaka ödemelerinin yerine getirilmesi *bir yan sonuç* olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca CMK m. 113'de de aile yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi veya nafaka ödemelerinin yapılmaması durumunda bahsi geçen miktarların güvenceden karşılanacağına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır.³⁴¹ Bu durumda inceleme konusu yükümlülük aile yükümlülüklerinin yerine getirilmesine ve nafaka ödemelerinin yapılmasına ilişkin herhangi bir teminat sunmamaktadır. Sadece CMK m. 112 uyarınca tutuklama baskısı altında şüpheli veya sanığın söz konusu yükümlülükleri yerine getirmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak olması gereken, inceleme konusu yükümlülük yerine getirilmez ise şüpheli veya sanığın karşılaması gereken miktarın verilen güvenceden karşılanmasıdır. Mevcut haliyle bu yükümlülüğün aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve nafakaların ödenmesi işlevini tam olarak yerine getirdiği söylenemez.

3.1.7.5. Önceden Ödetme (CMK m. 114)

Güvence, her ne kadar esas itibariyle şüpheli veya sanığın muhakeme işlemlerine katılımını amaçlayan bir kurum olsa da CMK m. 109/3'de üç farklı bentte düzenlenmiştir. Ayrıca bu düzenlemelere ek olarak CMK m. 113, 114 ve 115'de güvenceye ilişkin hükümler getirilmiş ise de bu düzenlemelerin birbiri ile uyumlu olduğunu söylemek oldukça güçtür. Maddelerin birçoğu birbiri ile çelişmekte, hangi noktada ilgili maddenin nasıl uygulanacağı kafa karışıklığına sebep olmaktadır. Önceden ödetmeye ilişkin düzenleme de bunlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güvenceye ilişkin adli kontrol kararında CMK m. 113/2'ye göre güvencenin aynı maddenin birinci fıkrasına göre karşıladığı kısımlar ayrı ayrı gösterilmelidir. Yani tespit edilen güvence miktarı güvence türü de dikkate alınarak belli kısımlara

³⁴¹ CMK m. 113/1-b (1)'e göre kovuşturma nafaka borçlarının ödenmemesinden kaynaklanmakta ise verilen güvenceden nafakalar karşılanabilmektedir. Ancak bu noktada vurgulamak istediğimiz husus kovuşturmanın farklı bir suçtan dolayı olması durumunda nafakaların ödenmesi nasıl teminat altına alınacaktır. Örneğin eş, boşanma aşamasında olduğu eşine karşı kasten yaralama suçunu işlemesi durumunda tedbir nafakasının ödenmesi konusunda hâkim inceleme konusu yükümlülüğe başvurduğu takdirde ve şüpheli veya sanık güvenceyi gösterdiği halde tedbir nafakasını ödemesi, gösterilen güvenceden tedbir nafakalarının nasıl karşılanacağıdır.

ayrılmakta olup, bir kısmı şüpheli veya sanığın muhakeme işlemlerine katılımı, hükmün infazı veya diğer yükümlülükler için hazır bulunmasını sağlamak amacı ile³⁴², bir kısmı katılanın masrafları, suçun neden olduğu zararların giderilmesi, eski hale getirme ve şüpheli veya sanık nafaka borçları nedeni ile kovuşturuluyorsa nafaka borçları, bir kısmı kamusal giderler, bir kısmı da para cezaları için ayrılmaktadır.³⁴³ Hâkim her bir kısım için toplam güvence miktarından ne kadar ayırdığını kararında belirtmelidir.

Güvenceden ayrılan miktardan CMK m. 113’de belirtilen kısımlara ilişkin herhangi bir ödeme yapılacaksa, kural, CMK m. 115 uyarınca bunun ceza mahkemesinin kararından sonra yapılmasıdır. Ancak aşağıda bahsedilecek iki durumda CMK m. 114 uyarınca ceza mahkemesinin kararı beklenmeden de belli ödemeler yapılabilmektedir. Yani CMK m. 114, ceza mahkemesinin kararının beklenmesine ilişkin m. 115’e bir istisna oluşturmaktadır.

Öncelikle önceden ödetmeye ilişkin CMK m. 114’ün yukarıda bahsedilen üç farklı güvence düzenlemesinden hangilerine uygulanabileceğini tespit etmek gerekmektedir. Önceden ödetme, güvencenin mağdurun haklarına veya nafaka borçlarına ayrılan kısmından şüpheli veya sanığın rızası³⁴⁴ ile ve mağdur ve nafaka alacaklılarının talebi ile yine mağdur haklarına ve nafaka borçlarına ilişkin ödemelerin kovuşturma sonuçlanmadan yapılmasında söz konusu olmaktadır. Maddede mağdur haklarına ve nafaka borçlarına ilişkin ödemelerin yapılacağından söz edilmekte olduğundan, bu düzenlemeye CMK m. 109/3’ün (h) ve (i) bentlerine dair güvence alınması durumunda başvurulabileceği düşünülebilir. Bununla birlikte ilgili maddede uygulamaya ilişkin herhangi bir kısıtlama getirilmediğinden, önceden ödetme kurumu, eğer hâkim veya mahkeme güvenceyi kısımlara ayırarak karar verdi ise ve ayrılan kısımlardan biri de CMK m. 113/1-b (1)’e özgülenmiş ise kanaatimizce

³⁴² Sanık CMK m. 113/1-a’daki hususları yerine getirmediği takdirde hazineye gelir kaydedilecek kısımdır.

³⁴³ Her bir kısma ilişkin ödemeler o kısım için ayrılan güvence miktarından karşılanmaktadır. Ancak uygulamada genellikle güvence kısımlara ayrılmamaktadır. Sadece toplam bir güvence miktarı tespit edilmektedir. Bunun nedeni aslında güvenceye ilişki hususların CMK’da belli bir sistematik takip edilmeden, karmaşık denilebilecek şekilde düzenlenmiş olmasıdır.

³⁴⁴ Şüpheli veya sanığın rızasının alınması zorunludur. Rızasının aranmasının sebebi kovuşturmanın başlamamış veya başlasa bile sonuçlanmamış olmasıdır [Soyaslan, 2014, s. 334].

CMK m. 109/3'ün (f) bendi uyarınca verilen güvence hakkında da uygulama alanı bulabilir.

CMK m. 109/3-h uyarınca mağdur haklarına ilişkin güvence kararı verildi ise CMK m. 113/1-b (1) uyarınca güvenceden ayrılan kısımdan önceden ödetme kapsamında ödeme yapılabilecektir. Öte yandan, bir önceki bölümde de bahsedildiği üzere 109/3-i bendi uyarınca nafakaya ilişkin güvence kararı verildi ise ve kovuşturma nafaka borçları için yapılmıyorsa CMK m. 113/1-b (1) maddesi uyarınca güvenceden ayrılan kısımdan herhangi bir önceden ödeme yapılamayacaktır. Kovuşturma nafaka borçları için yapılıyorsa önceden ödetme yapılmasında bir sakınca bulunmamaktadır. Buna karşılık soruşturma ve kovuşturmanın nafaka borçları nedeni ile yapılmaması durumunda önceden ödetmenin nasıl yapılacağı gerçekten CMK'nin muallakta bıraktığı bir noktadır.

Yukarıda belirtildiği üzere her bir güvence türünde verilen güvence miktarının adli kontrol kararında mutlaka kısımlara ayrılması ve ayrılan her bir kısmın CMK m. 113/1'de belirtilen hangi kısma özgülendiğinin belirtilmesi gerekmektedir. Aksi halde yatırılan güvencenin tamamı muhakeme işlemlerine katılmaya ilişkin kabul edilebilir. Bu durumda da önceden ödetme kurumundan faydalanılması imkânsız hale gelecektir. Şüpheli veya sanığın muhakeme işlemlerine katılmaması durumunda CMK m. 113/1-a kısmı için ayrılan kısım Devlet Hazinesine gelir yazılacaktır. Bu durumda mağdurun haklarını ve nafaka borçlarını karşılayan bir kısım ayrılmadığından önceden ödetme hükmü uygulanamayacaktır.³⁴⁵ Mevaz Fransız Ceza Muhakemesi Kanunum. 142-1'de açıkça güvenceden, mağdurun hakları ve nafaka alacaklıları için ayrılan kısımdan ödeme yapılacağı belirtilmiştir. CMK m. 109/3-h ve i bentleri kapsamında verilen güvencenin miktarı kısımlara ayrılmasa da önceden ödetme kapsamında kullanılabileceği düşünülebilir. Ancak güvencenin temel amacı şüpheli veya sanığın muhakeme işlemlerine katılmasını sağlamak olduğundan kanımızca güvence miktarı üzerinden CMK m. 113/1

³⁴⁵ Mevaz Fransız Kanunu m. 142/2'de güvencenin tamamının mağdurun haklarını, sanık nafaka borçları için kovuşturuluyorsa nafaka borçlarını ve idari para cezalarından bir veya birkaçının karşılanmak üzere ayrılabilceği düzenlenmiştir. CMK m. 113'de böyle bir düzenleme bulunmasa da kanaatimizce güvencenin tamamının m. 113/1-b bendinde geçen hususlara ayrılmasına karar verilebilir.

kapsamında herhangi bir kısımlara ayrılma yapılmadı ise alınan güvencenin sadece m. 113/1-a için alındığı kabul edilmelidir.

Önceden ödetmeden kimlerin yararlanabileceğine de değinmek gerekmektedir. İlgili maddede mağdur ve nafaka alacaklılarından söz edildiği için, bu kişilerin mutlaka soruşturma veya kovuşturma konusu suçtan etkilenen kişiler olması gerekir. Özellikle nafaka alacaklıları isnat edilen suçun mutlaka bir tarafı (mağduru veya suçtan zarar göreni gibi) olmalıdır.³⁴⁶ Aksi halde CMK'daki güvence hükmü yüklenen suç ile hiç ilgisi olmayan üçüncü kişiler için bir koruma sağlar ki, kanunun amacı bu değildir.

Önceden ödetme kurumunun uygulanacağı diğer bir durum, CMK m. 114/2'de yer almaktadır. Buna göre mağdur veya nafaka alacaklısı lehine bir yargı kararı verilmiş ise şüpheli veya sanığın rızası aranmadan da hâkim veya mahkeme önceden ödetme emri verebilir. Yargı kararından kasıt hukuk mahkemelerinin verdiği kararlardır. Hükümde yargı kararının kesinleşmesi koşulu aranmamaktadır. Bu düzenleme ile ceza mahkemelerinin hukuk mahkemesi kararlarının uygulayıcısı haline geldiği, öyle ki ceza mahkemesinin icra dairesi yerine konulduğu ileri sürülse de³⁴⁷, güvenceyi kendi uhdesinde tutan ceza mahkemesinden bu yönde bir talepte bulunulmasında herhangi bir sakınca görmediğimizi belirtmek isteriz.

Son olarak, güvenceye dair hukukumuzdaki en büyük eksiklik ise, güvencenin nakit para olarak sunulmaması durumunda sunulan teminatların nasıl para çevrileceğidir. Bu yönde ne CMK'da ne de Yönetmelikte herhangi bir düzenleme bulunmaktadır. Bu durum da hâkim ve mahkemelerin güvence kurumuna başvurmamasına yol açmakta ve bazı durumlarda ciddi hak ihlallerine neden olmaktadır.

3.1.7.6. Güvencenin Geri Verilmesi veya Hazineye Gelir Kaydedilmesi

Yukarıda bahsedildiği üzere güvence kararında mutlaka CMK m. 113'de belirtilen güvence kısımlara ayrılarak, ayrılan kısımların m. 113/1'de da geçen

³⁴⁶ Soyaslan, 2014, s. 334.

³⁴⁷ Özgüven, s.336.

durumlardan hangisine özgüendiğinin belirtilmesi gerekmektedir. Aksi halde CMK m. 115'deki düzenleme pratik olarak anlamını yitirir. Kısımlara ayrılmanın yapılmadığı durumlarda güvencenin tamamının muhakeme işlemlerine katılmaya ilişkin olduğunun kabulü gerekeceğine yukarıda değinmiştik.

Mehaz Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nda güvencenin geri verilmesi, kullanımı ve hazineye gelir kaydına ilişkin düzenlemeler m. 142-2 ve 142-3'de yer almakta olup, m. 142-2'de muhakeme işlemlerine ayrılan kısım için nasıl bir usul uygulanacağı, m.142-3'de ise mağdur hakları ve nafaka borçları için ayrılan kısmın nasıl kullanılacağı ve iade edileceği ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, güvencenin geri verilmesi veya hazineye gelir kaydedilmesi için mutlaka soruşturmanın kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile sonuçlanması veya ilk derece mahkemesinin sanık lehine veya aleyhine bir karar vermiş olması gerekmektedir. CMK m. 115/1 uyarınca m. 113/1-a gereğince muhakeme işlemlerine katılım için alınan güvencenin iadesi için verilen kararın kesinleşmesinin beklenip beklenmeyeceği açıkça belirtilmemiştir. Ancak fıkrada “hükümlü”³⁴⁸ terimi kullanılmış olduğundan verilen mahkûmiyet hükmünün kesinleşmiş olması aranmalıdır. Diğer bir deyişle CMK m. 113/1-a uyarınca alınan güvencenin geri verilmesi veya hazineye gelir kaydedilmesi için verilen her türlü kararın kesinleşmesi gerekmektedir. Yargıtay uygulamasında da hükmün kesinleşmesi gerektiği belirtilmektedir.³⁴⁹

CMK m. 115/1'de m.113/1-a'da geçen muhakeme işlemlerine katılma, hükmün infazında veya diğer yükümlülükleri yerine getirmek üzere hazır bulunma şartlarının yerine getirilmesi halinde güvencenin buna ayrılmış kısmının iade edileceği belirtilmiştir. İlgili fıkranın başında “hükümlü” terimi kullanılmış olsa da kovuşturmaya yer olmadığına dair kararlar sonrası veya beraat, ceza verilmesine yer olmadığı veya düşme gibi mahkûmiyet dışında kalan kararların kesinleşmesi

³⁴⁸ Ejder Yılmaz, s. 423.

³⁴⁹ “Sanığa verilen cezanın ertelenmesi karşısında kefalet parasının karar kesinleştiğinde sanığa iadesi yerine, infaza başlandığında iadesine karar verilmesi, kanuna aykırıdır” [Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nin 07.03.2005 tarih ve 2004/9880 E. - 2005/1056 K. sayılı kararı]; “Kefalet parasının sanığa CMK.nun 115. maddesi uyarınca iadesi yerine karar kesinleştiğinde iadesine karar verilmesi” [Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nin 30.10.2007 tarih ve 2007/3341 E. -7740 K. sayılı kararı].

sonrasında sanık m. 113/1-a'daki yükümlülüklerine uymuş ise güvencenin bu kısma ilişkin miktarı iade edilecektir. Diğer bir deyişle verilen kararın türünün hiçbir önemi olmayıp sadece soruşturma veya kovuşturmayı sonlandırması ve muhakeme işlemlerinde, hükmün infazında ve diğer yükümlülüklerin yerine getirilmesinde ilgili kişinin hazır olma yükümlülüğünü yerine getirmiş olması yeterlidir.³⁵⁰

Güvencenin iadesine ilişkin karar hüküm ile verilebileceği gibi, karar koruma tedbirine ilişkin olduğundan ek karar ile de güvencenin iadesine karar verilebilir. Ancak genelde mahkemeler dosya hakkında bir kez karar verdikten sonra yeniden o dosya hakkında işlem yapmak istemediklerinden, güvence ile ilgili kararlar genellikle hüküm ile birlikte verilmektedir. Ancak hüküm ile karar verme durumunda CMK m. 113/1-a'da hükmün infazının da güvence kapsamında olduğu düşünüldüğünde eğer bir hüküm var ise kararın kesinleşmesi ile birlikte güvencenin iadesi yapıldıktan sonra hükmün infazını sağlayacak herhangi bir koruma tedbiri kalmayacaktır. Bu nedenle hükmün infazının söz konusu olduğu durumlarda güvencenin infazın başlamasından sonra bir ek karar ile iade edilmesi daha yerinde olacaktır.

Öte yandan, güvence yükümlüsü sanık muhakeme işlemlerine katılmaya yönelik yükümlülüğünü mazeretsiz olarak yerine getirmediği takdirde güvencenin CMK m. 113/1-a için ayrılan kısmı Hazineye gelir olarak kaydedilecektir. Hazineye gelir kaydedilmesinde de ilk derece mahkemesince verilen kararın türünün bir önemi bulunmamaktadır. Sanık beraat etmiş veya düşme kararı gibi bir karar verilmiş olsa da muhakeme işlemlerine katılmaya yönelik yükümlülük mazeretsiz olarak yerine getirilmedi ise güvencenin ilgili kısmı iade edilmeyerek Hazineye gelir olarak kaydedilecektir.³⁵¹ Öyle ki bir görüşe göre hazır bulunma yükümlülüğüne uyulmaması sonucunda Hazineye gelir kaydedilen miktar genel af halinde dahi iade

³⁵⁰ Mevaz Fransız Kanunu m. 142-2'nin 2. fıkrasına göre güvence yükümlüsünün muhakeme işlemlerine katılmamasının meşru bir nedeni var ise veya beraat etmiş veya dava düşmüş ise güvencenin muhakeme işlemlerine katılım için ayrılan kısmının iade edileceği belirtilmektedir. İlgili maddede güvence yükümlüsünün muhakeme işlemlerine katılmasa dahi beraat etmesi veya hakkındaki davanın (isnatların) düşürülmesi durumunda güvencenin ilk kısmının iade edileceği açıkça düzenlenmiştir. Ancak CMK'da ise beraat veya düşme durumunda güvencenin nasıl iade edileceği açıkça düzenlenmemiştir. Bu nedenle yukarıdaki görüş savunulmuştur.

³⁵¹ Feyzioğlu, Tez, s.152.

edilmemelidir.³⁵² Güvencenin isnat edilen suç ile ilgili olmadığı, muhakeme işlemlerinde hazır bulunma yükümlülüğünü sağlamak için alındığı düşünüldüğünde bu yaklaşım yerindedir.

Güvencenin Hazineye gelir kaydedilmesi için şüpheli veya sanığın mazeretsiz olarak muhakeme işlemlerine katılma yükümlülüğünü yerine getirmemesi gerekir. Mazeretten kasıt hazır bulunmayı engelleyici hastalık, duruşmalardan varestede tutulmaya ilişkin bir kararın olması, askerlik hizmeti nedeni ile çağrılara uyamama gibi durumlardır. Bu nedenle güvence hakkında karar verilmeden önce muhakeme işlemlerine katılma yükümlülüğü ihlal edilmiş ise herhangi bir mazeretin varlığı ve bunun geçerliliği mahkeme tarafından araştırılmalıdır. CMK'da bu yönde açık bir düzenleme bulunmasa da şüpheli veya sanığın katılımının gerektiği muhakeme işleminden makul süre önce kendisine ihtarathı tebligat yapılarak nerede ve ne zaman hazır olması gerektiği bildirilmelidir.³⁵³ Bunun iki nedeni vardır; birincisi şüpheli veya sanık hangi muhakeme işlemine kesinlikle katılması gerektiğini bilmeyebilir. Diğer yandan şüpheli veya sanık katılmak zorunda olduğu halde katılmadığı muhakeme işleminden sonra katılmamanın ne gibi sonuçlar doğuracağını öngörebilmesi açısından da bildirim önemli olup, aksi takdirde hak ihlali doğabilecektir.

Güvenceden CMK m. 113/1-b uyarınca ayrılan kısmından önceden ödetme ile ödemeler yapıldı ise bu ödemeler şüpheli veya sanığa iade edilemez. Yapılan ödemeler genellikle yargı kararlarına dayandığından veya şüpheli veya sanığın rızası ile yapıldığından kovuşturmayaya yer olmadığı ve beraat kararı verilmiş olsa dahi ödemelerin yapıldığı kişi ve kurumlardan ödenen miktarlar tahsil edilerek şüpheli veya sanığa iade edilemez. Şüpheli veya sanık yapılan ödemelerin haksız olduğu kanaatinde ise hukuk mahkemelerinde hakkını aramalıdır. Aksi halde ceza hâkimlikleri ve mahkemelerinin icra dairesi sıfatı ile hareket etmesi beklenmiş olacaktır.

³⁵² Feyyaz Gölcüklü, Ceza Davasında Şahıs Hürriyeti, Muvakkat Yakalama, Tevkif, Ankara 1958, s. 155.

³⁵³ Tezcan, s. 176.

CMK m. 115/2 uyarınca m. 113/1-b kapsamında güvenceden suç mağduru ve nafaka alacaklıları için ayrılan kısımdan herhangi bir ödeme yapılmamış veya önceden ödetme uyarınca yapılmış ve bir miktar artmış ise kovuşturmayaya yer olmadığı veya beraat kararı da verilmiş ise güvence şüpheli veya sanığa iade edilir. Şahin'e göre güvencenin bu kısmının iadesi için kovuşturmayaya yer olmadığı veya beraat kararının kesinleşmesi beklenmez.³⁵⁴ Bu kararlar dışında bir karar -örneğin mahkûmiyet kararı- verildiği takdirde, sanık muhakeme işlemlerine katılmamış ise ve de herhangi bir ödeme yapılmamış ise güvencenin bu kısmının tamamı ödeme yapılmış ise artan kısmı sanık veya hükümlünün geçerli bir mazereti de yok ise Devlet Hazinesine gelir olarak kaydedilir. Yine güvenceyi gelir olarak kaydedebilmek için kararın kesinleşmesi gerekecektir.

Son olarak, CMK m. 115/3 uyarınca hükümlülük halinde güvenceden CMK m. 113/1-b uyarınca ayrılan kısmı mağdur hakları, kamusal giderler ve para cezaları için kullanılarak artan kısmı hükümlüye iade edilir. Hükümlülükten kasıt mahkûmiyettir.³⁵⁵

3.1.8. Konutu Terk Etmemek

CMK m. 109/3-j'de düzenlenen yükümlülük, "*şüpheli veya sanığın hâkim veya mahkeme tarafından belirlenen konutunu mazereti olmaksızın veya izin olmaksızın terk etmemesi*"ni ifade etmektedir.³⁵⁶ Konutu terk etmeme yükümlülüğü tutuklamaya alternatif olmak açısından önemli bir yere sahip olmasına ve bu nedenle de ayrıca CMK tasarısında yer almasına rağmen, CMK'nin kabul edilen ilk halinde yer almamış, daha sonra 2012 yılı değişikliği ile Kanuna eklenmiştir.

Benzer yükümlülük Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 138/2'nin 2. bendinde "*yetkili hâkim tarafından belirlenen konutu veya ilgili kişinin kendi ikametgâhını yine aynı hâkim tarafından kararlaştırılan şartlar haricinde terk etmemek*" şeklinde düzenlenmiştir. Mevzu Kanunda dikkat edileceği üzere, yetkili

³⁵⁴ Şahin, 2013, 260.

³⁵⁵ Tezcan, s. 177.

³⁵⁶ Yönetmelik m. 56/1-h.

hâkim bu yükümlülük kapsamında şüpheli veya sanığın terk etmeyeceği konutu kendisi belirleyebilmektedir. Konut, mutlaka ilgilinin ikamet ettiği bir ev veya benzeri bir yapı olmayabilir ki, bu yaklaşım bu adli kontrol tedbirinin etkinliğini arttıracak; ayrıca, bu yolla konutunu terk etmeme tedbiri ölçülü hale gelecektir. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 116/1'in 2. bendinde konutunu terk etmeme yükümlülüğü "*hâkim veya soruşturma makamının izni olmadan konutun terk edilmemesi*" şeklinde düzenlenmiştir. Konutu terk etmeme tedbiri İtalyan Ceza Muhakemesi Kanun m. 284'de "*Ev tutuklaması*" başlığı altında detaylı olarak ele alınmıştır. Bu maddede konutu terk etmeme yükümlülüğü "*mahkeme, şüpheli veya sanığın kendi ikametgâhını, mahkeme tarafından belirlenen konutu, sağlık kuruluşunu veya yardım merkezini veya var ise aile konutunu terk etmemesini emredebilir*" şeklinde düzenlenmiştir.

Konutu terk etmemek yükümlülüğü CMK m. 109'da düzenlenen adli kontrol tedbirleri arasında şüpheli veya sanığın özgürlüğünün kısıtlanması açısından tutuklamaya en yakın yükümlülüktür. Bu nedenle sözü geçen yükümlülüğün hukuki niteliği açısından koruma tedbiri olduğu her türlü tartışmanın dışındadır.

Bu yükümlülük ile amaçlanan, şüpheli veya sanığın tutuklanmadan belki de özel durumu nedeni ile cezaevi koşullarından etkilenmesi arzu edilmediğinden sürekli kontrol altında tutularak ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde sonuçlandırılmasıdır. Bu yükümlülük ile şüpheli veya sanık gerekli diğer takip ve denetim araçları ile birlikte sürekli göz önünde tutularak ceza muhakemesi işlemlerine katılımı sağlanmakta ve ayrıca kaçması, delilleri karartması veya tanıklara baskı yapması engellenmektedir. İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 284'ün *I-bis* fıkrasında mağdurun öncelikli korunma ihtiyacı nedeni ile de konutu terk etmeme tedbirine başvurulabileceği açıkça hüküm altına alınmıştır. Bu yolla aynı zamanda cezaevlerindeki aşırı doluluk sorununa bir çözüm getirildiği de göz ardı edilmemelidir.

Konutu terk etmeme yükümlülüğü yukarıda bahsedildiği üzere şüpheli veya sanığın özgürlüğünü ciddi anlamda kısıtlayan bir tedbir olmasına rağmen CMK'da sadece üç kelime ile düzenlenmiştir. Bununla birlikte 5402 sayılı Denetimli

Serbestlik Hizmetleri Kanunu veya Yönetmeliği'nde de konutu terk etmemek yükümlülüğü ile ilgili detaylı açıklamalar yapılmamıştır. Mevzuatımızda Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nda da konutu terk etmemek yükümlülüğü detaylı olarak düzenlenmemiş ise de bu tedbire ilişkin düzenleme yapılırken özgürlüğü kısıtlayıcı etkisi yüksek olması nedeni ile daha detaylı düzenlenmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu düzenleme ile her ne kadar hâkime konutu terk etmeme yükümlülüğüne başvurulması durumunda geniş bir takdir yetkisi tanınarak ölçülülük ilkesine uygun bir uygulama oluşturma fırsatı tanınmış ise de şüpheli veya sanığın hayatının idamesine ilişkin bazı özel durumların CMK'da düzenlenmemiş olması önemli bir eksiklik. Şüpheli veya sanığın özgürlüğünün kısıtlanmasının sınırlarının tespiti ve hak ihlallerinin önüne geçilmesi açısından hâkim veya mahkemeye yol gösterici düzenlemelere yer verilmesi yararlı olurdu.

Konutu terk etmeme yükümlülüğü ile ilgili olarak öncelikle bu tedbir hakkında verilen adli kontrol kararının içeriğinin nasıl olması gerektiği üzerinde durulmalıdır. Hâkim veya mahkeme konutu terk etmeme yükümlülüğüne karar verirken şüpheli veya sanığın terk etmeyeceği konutun adresini, konutun kapsamında kalan herhangi bir bahçe gibi kullanabileceği kısımları açıkça kararında belirtmelidir.

Şüpheli veya sanığın konutunun nasıl tespit edileceği konusunda CMK'da herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle, şüpheli veya sanığın MERNİS³⁵⁷ sistemine kayıtlı resmi ikametgahında mı, yoksa kendisinin bildirdiği farklı bir adreste mi konutun terk edilmemesine karar verileceğine ilişkin bir düzenleme ilgili kanunlarda yer almamaktadır. Öğretide konut, geçici bir süre ile de olsa bir kimsenin oturmak amacı ile sığındığı her türlü yer olarak tanımlanmaktadır.³⁵⁸ Kanaatimizce, CMK'da konuta ilişkin herhangi bir

³⁵⁷ Merkezî Nüfus İdare Sistemi ya da kısaca MERNİS, İçişleri Bakanlığı'na bağlı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nce yürütülen ve 2002 yılında uygulamaya alınan merkezî nüfus bilgileri düzenlemesidir.

³⁵⁸ Bahri Öztürk (ed.), s. 502; Veli Özer Özbek, Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbiri Olarak Arama, Ankara 1999, s.107 (Arama); Nevzat Toroslu, Ceza Hukuku Özel Kısım, Ankara 2018, s.98; Mustafa Akman, “Koruma tedbiri olarak konut ve işyerinde arama”, 2009, (http://www.turkhukuksitesi.com/makale_1084.htm, erişim tarihi:01.07.2020); YCGK'nin 11.3.1993 tarih ve 25 E. – 67 K.,21.6.1993 tarih ve 155 E. – 184 K., 27.12.1993 tarih ve 169 E. - 354 K. sayılı kararları; Ursula Kilkelly, Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkı:

kısıtlamadan bahsedilmediğinden şüpheli veya sanığın bildirdiği herhangi bir adres terk edilmeyecek konut olarak tespit edilebilir. Öyle ki, burası otel, yurt, pansiyon, yazlık ev gibi ikamet edilebilecek herhangi bir yer de olabilir. Fransız ve İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunlarında ise şüpheli veya sanığın bildirdiği konutu dışında hâkim tarafından belirlenen bir konutta da sözü geçen yükümlülüğe karar verilebilmektedir.

Adli kontrol kararında açıkça şüpheli veya sanığın konutunu hangi saatler arasında terk edebileceği konusunda da bir açıklık bulunmalıdır. Hâkim veya mahkeme şüpheli veya sanığın belirlenen konutu hiçbir şart altında terk edemeyeceğine karar verebileceği gibi, günün belirli saatlerinde veya haftanın belirli günleri belirli saatlerinde veya ayın belirli gün ve saatlerinde terk edebileceğine de karar verebilir. Hâkim veya mahkeme şüpheli veya sanığın iş, okul veya sosyal hayatının adli kontrol kararından olabildiğince az etkilenmesi gerektiği kanaatinde ise mesai saatlerinde konutun terk edilmesine ilişkin düzenlemeye adli kontrol kararında yer verebilir. Yine, hâkim veya mahkeme belirli durumlarda konutun terk edilebileceğine de karar verebilir. Bunların neler olduğu ve gerekli bildirimlerin nasıl yapılması gerektiği adli kontrol kararında açıkça belirtilmelidir. İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 284/3'de çalışma ile ilgili açık düzenlemeye yer verilmiş olup, buna göre *“şüpheli veya sanık farklı bir şekilde günlük temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda ise veya çok yoksul ise mahkeme şüpheli veya sanığın günlük zorunlu ihtiyaçlarını karşılaması veya çalışması için günün belirlenen zamanlarında konutu terk edebileceğine karar verebilir”*.

Bu noktada ayrıca konutu terk etmeme yükümlülüğüne uyulup uyulmadığının nasıl takip edileceğine değinmek gerekir. Sıkı bir takip olmaması durumunda sözü geçen yükümlülüğün şartları şüpheli veya sanık tarafından kolaylıkla ihlal edilebilecektir. DSHK'nın m. 15/A ve Yönetmelik m. 57 uyarınca konutu terk etmeme tedbirinin denetimi elektronik takip sistemleri ile yapılabilir. Ancak elektronik yöntemler ile (elektronik kelepçe gibi) takip bir zorunluluk değildir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları Elkitabları, No.1, Ankara 2007, s. 33; CMK'daki konut kavramı hakkında detaylı bilgi için bkz.: Hakan Serdar Çöpoğlu, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Arama Koruma Tedbirinde Belirlilik İlkesi" Ankara Barosu Dergisi, C.77 S.1, 2019, 155-229, s. 178-185.

Aslında DSHK m. 15/A dikkate alındığında elektronik takibe karar verme yetkisi denetimli serbestlik müdürlüklerindedir. Hâkim, adli kontrol kararında elektronik takip yöntemleri ile konutu terk etmemenin denetlenmesine karar verse dahi buna ilişkin karar verme yetkisi kendisinde olmadığından denetimli serbestlik müdürlüklerinin buna uyma gibi bir zorunlulukları bulunmamaktadır. Her ne kadar uygulamada genellikle elektronik kelepçe ile denetim yapılmakta ise de sözü geçen Kanun ve Yönetmelikte elektronik yöntemlerle takip yapılmadığı takdirde denetimin hangi usullerle yapılacağına ilişkin bir düzenleme de yer almamaktadır. Sonuç olarak konutu terk etmeme tedbirinin sıkı bir şekilde takip edilmemesi durumunda bahsi geçen yükümlülükten beklenen fayda sağlanamayacağı gibi tedbirin etkinliği de azalacaktır. Bu nedenle bu tedbirin elektronik yöntemler ile takibi zorunluluk haline getirilmelidir. Bu hususa düzenleme getiren İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 284/4'de denetimin savcılık veya polis tarafından re'sen gün içinde herhangi bir zamanda yapılabileceği öngörülmüştür.

AİHM, konutu terk etmeme yükümlülüğünün yoğunluğunu dikkate alarak değerlendirmede bulunmaktadır. Şüpheli veya sanık hakkındaki konutunu terk etmeme tedbiri aralıksız ve kesintisiz olarak uygulanıyorsa, yani şüpheli veya sanığın sürekli olarak konutta kalmasına karar verilmiş ise konutunu terk etmeme adli kontrol kararını tutuklamaya denk tutarak AİHS m. 5 kapsamında hak ihlali olup olmadığını irdelemekte ve konutunu terk etmeme kararının tutukluğa ilişkin kıstasları uygulayarak ölçülü olup olmadığını değerlendirmektedir.³⁵⁹ Öte yandan, konutunu terk etmeme kararı günün belirli saatlerine ilişkin ise, şüpheli veya sanık belirli ölçüde konutunu terk edebiliyor, işine devam edebiliyor ve sosyal hayatını sürdürebiliyor ise bu tedbiri seyahat özgürlüğü kapsamında değerlendirmektedir.³⁶⁰ Anayasa Mahkemesi de konutu terk etmeme yükümlülüğünü AİHM gibi

³⁵⁹ Buzadji v. Moldova kararı, Başvuru No: 23755/07, prg. 103-105; bu kararda konutu terk etmeme yükümlülüğünün yoğunluğu ve derecesi dikkate alınarak tedbirin tutuklama gibi hürriyeti bağlayıcı bir nitelik kazandığı belirtilmiştir (prg. 104).

³⁶⁰ Tommaso v. İtalya Kararı, Başvuru No: 43395/09, prg. 86: bu kararda, şüphelinin -hürriyeti kısıtlayıcı olmayan diğer tedbirlerin yanında- zorunluluk hali durumunda ilgili birime haber verilmesi hali dışında her gün saat 22.00'dan sabah saat 6.00'a kadar konutundan ayrılmamasına karar verilmiştir (prg. 17); Raimondo v. İtalya kararı, Başvuru No: 12954/87, prg. 13,39.

değerlendirmektedir.³⁶¹ Bu ayırım dikkate alındığında konutu terk etmeme yükümlülüğüne karar verilmesi durumunda tedbirin yoğunluğu ve derecesi dikkate alınarak uygulanacak kıstaslar farklılık arz etmektedir.³⁶² Şüpheli veya sanık hakkında verilen adli kontrol kararı, kişi özgürlüğünü sınırlayıcı yoğunluk ve derecede değil ise, adli kontrole ilişkin ölçülülük ilkesi çerçevesinde bir değerlendirmeye gidilmesi gerekirken, tedbir kişi özgürlüğünü sınırlayıcı bir yoğunluk ve etki gösteriyorsa, tutuklamaya ilişkin kıstasların somut olaya uygulanması gerekmektedir. Tutuklamaya ilişkin kıstaslar ve adli kontrolde ölçülülük ilkesine ikinci bölümde detaylıca değinildiğinden bu kısımda yeniden üzerinde durulmayacaktır.

Konutu terk etmeme yükümlülüğü ile bağlantılı bir diğer sorun ise, burada geçen sürenin mahkûmiyet halinde cezadan mahsubudur. Bilindiği gibi, hüküm kesinleşmeden önce tutuklu kalan şüpheli veya sanığın tutuklu kaldığı süreler TCK m. 63 uyarınca hükmolunan hapis cezasından indirilir. Ancak CMK m. 109/6 uyarınca adli kontrol altında geçen sürelerin kişi özgürlüğünü sınırlandırdığı kabul edilmeyerek cezadan mahsup edilemeyeceği düzenlenmiştir. Bunun tek istisnası, yukarıda da değinildiği gibi, CMK m. 109/3-e uyarınca verilen hastaneye yatmak dahil tedavi ve muayene tedbirlerine ilişkin adli kontrol tedbiridir. Ne var ki, yukarıda belirtildiği üzere, şüpheli veya sanığın konutunu olağan şartlar altında terk edememesine karar verilmesi durumunda özgürlüğünün tamamen kısıtlanacağı aşıkardır. Özgürlüğü tamamen kısıtlayıcı biçimde düzenlenen konutu terk etmeme adli kontrol tedbirinde geçen sürenin cezadan indirilmemesi adaletsiz bir uygulamadır.³⁶³ Şüpheli veya sanığın konutunda bulunmasının bir lütuf olarak değerlendirilerek cezadan indirilmemesi eşitlik ilkesine de aykırılık teşkil etmektedir. Ayrıca Yönetmelik m. 75 ve 81’de belirli şartlar altında bazı hükümlülerin hapis cezalarının konutta infazı mümkün iken hüküm kesinleşmeden önce bütün vaktini konutta geçiren şüpheli veya sanığın konutta geçirdiği sürenin hükmolunan hapis

³⁶¹ Esra Özkan Özakça Başvurusu, Başvuru Numarası: 2017/32052, karar tarihi: 08.10.2020; M.S. Başvurusu, Başvuru Numarası: 2018/25505, karar tarihi: 25.02.2021: bu kararda, konutu terk etmeme yükümlülüğünün elektronik kelepçe ile takibi yönünden de inceleme yapılmıştır.

³⁶² Kaya Göçmen, s. 1765.

³⁶³ Korkmaz, s.533, 534.

cezasından indirilmemesi büyük bir çelişkidir. Bazı ülkelerin hukuk sistemlerinde konutu terk etmeme yükümlülüğünün cezadan indirilebileceği düzenlenmiştir. İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 284/5’de konutunu terk etmeme (ev tutuklamasının) tedbiri tutuklama ile aynı statüde olup, aynı Kanun m. 657/3uyarınca konutta geçirilen süre hükmolunun cezadan indirilir. Birleşik Krallıkta ise 2003 tarihli Ceza Adalet Kanunu m. 240A uyarınca günlük 9 saatten fazla konutunu terk etmemesine karar verilenlerin konutu terk etmedikleri her iki gün için hükmolunun cezadan bir gün indirim yapılması düzenlenmiştir. Kanaatimizce, uygulamada daha sık başvurulmaya başlanan konutu terk etmeme yükümlülüğü hakkında da konutta geçirilen sürenin yargılama sonucunda hükmolunacak cezadan hangi şartlar altında mahsubuna ilişkin bir düzenlemenin CMK’ya dahil edilmesi ceza adalet sistemimiz açısından yararlı olacaktır.

3.1.9. Belirli Bir Yerleşim Bölgesini Terk Etmemek

CMK m. 109/3-k’de düzenlenen yükümlülük, “*şüpheli veya sanığın hâkim veya mahkeme tarafından belirlenen yeri veya yerleşim bölgesini mazereti olmaksızın veya izin almaksızın terk etmemeyi*” ifade etmektedir.³⁶⁴ Bu yükümlülük de CMK tasarısında yer almasına rağmen, CMK’nin kabul edilen ilk halinde yer almamış, daha sonra 2012 yılı değişikliği ile Kanuna eklenmiştir.

Benzer yükümlülük Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 138/2’nin 1. bendinde “*hâkim tarafından belirlenen bölgesel sınırları terk etmemek*” şeklinde düzenlenmiştir. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 116/1’in 2. bendinde de “*hâkim veya soruşturma makamının izni olmadan belli bir bölgenin terk edilmemesi*”ne yer verilmiştir. Sözü geçen yükümlülüğe benzer bir tedbir İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu’nun “*İkamet yasağı ve ikameti terk etmeme*” başlıklı m. 283/2’de “*mahkeme şüpheli veya sanığın, ilgili mahkemeden izin almaksızın, mutlak ikametgâhının bulunduğu şehrin sınırlarını terk etmemesini, daha etkili bir denetim sağlanacak ise veya ikamet edilen şehirde polis karakolu bulunmuyorsa, çıkılması yasaklanan şehrin çevresinden, komşu şehrin sınırlarından veya komşu şehrin*

³⁶⁴ Yönetmelik m. 56/1.

çevresinden çıkmamasını emredebilir.”³⁶⁵ şeklinde düzenlenmiştir. Aynı fıkranın devamında şüpheli veya sanığın kişiliği veya çevrenin koşulları gereği mutlak ikamet şehrinde kalınması koruma tedbirleri kapsamında uygun değil ise ikamete ilişkin emrin farklı bir şehrin sınırlarının veya çevresinin terk edilmemesine ilişkin olarak düzenlenebileceği belirtilmiştir.

Sözü geçen yükümlülük; ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi, şüpheli veya sanığın yargılamanın her aşamasında hazır bulunmasını sağlaması, muhtemel bir mahkûmiyet durumunda hükmün infazını güvence altına alması, delillerin karartılmasını engellemesi, şüpheli veya sanığın kaçmasının önlenmesine hizmet etmesi nedeni ile hukuki niteliği itibari ile bir koruma tedbiridir. Şüpheli veya sanık belirlenen çevre ile sınırlı hareket edebileceğinden ve sıkı bir denetim ile ceza muhakemesinin akamete uğraması engelleneceğinden bahsi geçen yükümlülük tutuklamaya alternatif etkili bir tedbir olarak nitelendirilebilir.

Hâkim veya mahkeme, sözü geçen yükümlülüğe karar verdiği takdirde adli kontrol kararında terk edilmemesine karar verilen yerleşim bölgesinin sınırlarını açıkça belirlemelidir. CMK’da sadece “*yerleşim bölgesi*”nden bahsedildiğinden bu bölgenin bir il, ilçe veya mahalle olarak belirlenmesinden sonra belirlenen bölgenin idari sınırlarının mı yoksa sadece yerleşimin olduğu kısımlarının mı terk edilmeyeceğinin kararda açıkça belirtilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde kararın uygulanması sürecinde çelişki oluşacak ve tedbirden beklenen amaç elde edilemeyecektir. Örneğin Ankara’nın terk edilmemesine karar verildiği takdirde, Ankara İli idari sınırlarının mı kast edildiği, yoksa sadece merkez ilçelerinin mi terk edilmemesine karar verildiğinin kararda açıklanması gerekmektedir. Sadece Ankara’nın terk edilmemesine karar verildiği takdirde oluşacak çelişki şüpheli veya sanık lehine yorumlanacaktır ve bu durumdan faydalanmak isteyen şüpheli veya sanık kaçma niyetinde ise idari sınırların genişliğinden faydalanarak amacına ulaşabilecektir. Ayrıca kararda sınırların açık ve tartışmaya yer bırakmayacak şekilde belirlenmesi, kararın uygulanması sırasında elektronik izleme yöntemlerine

³⁶⁵ Şehrin sınırlarından kasıt idari sınırlar olmayıp, şehrin mahallerini oluşturan kısımlardır. Şehrin çevresinden kasıt idari sınırlardır.

başvurulması, denetimli serbestlik müdürlüklerinin de tedbiri takip etmesini kolaylaştıracaktır.

CMK'da belirli bir yerleşim bölgesinden bahsedilmiş olup, bu bölgelerin nereler olabileceği veya hangi idari birimleri kapsayacağı belirtilmemiştir. Bu düzenleme ile aslında hâkim veya mahkemeye terk edilmemesi gereken bölgenin sınırlarını belirlemede geniş bir takdir yetkisi tanınmıştır. Hâkim veya mahkeme, ister ise bir sokak, bir mahalle ya da bir ilçenin tamamını terk edilmeyecek yerleşim yeri olarak tespit edebilir. Öyle ki, bilinmesinin mümkün olması halinde adli kontrol kararında koordinatlar dahi belirtilerek terk edilmeyecek bölge belirlenebilir. Ancak bu noktada terk edilmeyecek bölgenin şüpheli veya sanık tarafından da kolaylıkla anlaşılabilir nitelikte olmasına dikkat edilmelidir. Koordinat belirlendiği takdirde, normal bir vatandaşın koordinatları elinde yeterli ekipman olmadan tespit etmesi mümkün olamayacağından şüpheli veya sanık yönünden belirlenen sınırlara uymak pek mümkün olmayacaktır. Sonuç olarak terk edilmemesine karar verilen bölgenin sınırlarının özellikle şüpheli veya sanık yönünden anlaşılabilir olması önem arz etmektedir.

Belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek yükümlülüğüne ilişkin kararlar AİHM uygulamasında ölçülülük ilkesi kapsamında değerlendirilmektedir. Belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek yükümlülüğü genellikle diğer yükümlülükler ile birlikte adli kontrol kararına konu olması nedeni ile tedbirler bütününe hak ihlaline sebebiyet verip vermediğinin irdelenmesi gerekmektedir. Yukarıda bahsedildiği³⁶⁶ üzere Guzzardi v. İtalya kararında belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek de dâhil olmak üzere birçok tedbir ile adli kontrol altına alınan ilgili kişinin özgürlüğünün tamamen kısıtlanması nedeniyle AİHM tarafından hak ihlaline karar verilmiştir. Bu nedenle bahsi geçen yükümlülüğe karar verilirken aynı kararda geçen diğer adli kontrol tedbirleri de dikkate alınarak bir bütün halinde ölçülülük ilkesine uygun bir karar verilmesi gerekir.³⁶⁷ Belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme yükümlülüğüne karar verilirken yüklenen suçun niteliği, işleniş şekli, şüpheli veya

³⁶⁶ 2.5.3. Adli Kontrolün Ölçülü Olması.

³⁶⁷ Guzzardi v. İtalya, prg. 95.

sanığın kişiliği, sosyal ve çalışma hayatı, geçimi sağlama şekli, kaçma ve delilleri karartma ihtimali, mağdurun korunması, tedbirin devam ettiği ve edeceği süre ve şüpheli veya sanığın özel durumları da dikkate alınmalıdır. Özellikle seyahat özgürlüğünü kısıtlayan yükümlülüklerle başvurulduğu takdirde ulusal güvenlik, kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, kamu güvenliği, sağlık ve ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarından biri veya birden fazlası hedeflenmeli ve kamusal yarar ile bireyin hakları arasındaki denge sağlanmalıdır.³⁶⁸

Son olarak belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme yükümlülüğüne uyulup uyulmadığının takip edilmesi usulünden söz edilmelidir. Uygun bir takip yapılmaması durumunda bahsi geçen yükümlülüğün şartları şüpheli veya sanık tarafından kolaylıkla ihlal edilebilecektir. DSHK m. 15/A ve Yönetmelik m. 57. uyarınca denetim bahsi geçen yükümlülük yönünden elektronik takip sistemleri ile yapılabilir. Ancak elektronik yöntemler ile (elektronik kelepçe gibi) takip bir zorunluluk değildir. Aslında DSHK m.15/A dikkate alındığında elektronik takibe karar verme yetkisi denetimli serbestlik müdürlüklerindedir. Konutu terk etmeme yükümlülüğü başlığı altında bahsettiğimiz denetime ilişkin hususların bu yükümlülük açısından da geçerli olduğunu belirtmekte fayda vardır. Tekrara düşmemek adına bu başlık altında aynı hususlara yeniden değinilmemiştir.

3.1.10. Belirlenen Yer veya Bölgelere Gitmemek

CMK m. 109/3-1’de düzenlenen yükümlülük, “*şüpheli veya sanığın hâkim veya mahkeme tarafından belirlenen yere veya yerleşim bölgesine mazereti olmaksızın veya izin olmaksızın gitmemeyi ya da ancak bazı yerlere gidebilmesini*” ifade etmektedir.³⁶⁹ Bu yükümlülük de CMK tasarısında yer almasına rağmen, CMK’nin kabul edilen ilk halinde yer almamış, daha sonra 2012 yılı değişikliği ile Kanuna eklenmiştir.

³⁶⁸ Tommaso v. İtalya, prg. 104.

³⁶⁹ Yönetmelik m. 56/i.

Benzer yükümlülük Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 138/2'nin 3. bendinde “*belirli yerlere gitmemek veya sadece hâkim tarafından belirlenen yerlere gitmek*” şeklinde düzenlenmiştir. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nda ise bu başlık altında anlatılan yükümlülük benzeri bir adli kontrol tedbiri yer almamaktadır. Ancak yukarıda da değinildiği üzere Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nda sınırlı sayma ilkesi geçerli olmadığından, hâkim bu başlık altında anlatılan yükümlülüğe benzer bir yükümlülüğe karar verebilir. Bahsi geçen yükümlülüğe benzer bir tedbir İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu'nun “*İkamet yasağı ve ikameti terk etmeme*” başlıklı m. 283/1'de “*mahkeme şüpheli veya sanığın belirli bir yerde ikamet etmemesini veya o yere soruşturma mahkemesinden izin almadan girmemesini emredebilir*” şeklinde düzenlenmiştir.

Belirlenen yer veya bölgelere gitmemek, şüpheli veya sanığın kaçmasını engellemek, şüphelinin soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bulunmasını sağlamak gibi ceza muhakemesinin sağlıklı yürütülmesine yönelik bir adli kontrol tedbiri değildir. Diğer bir deyişle, bahsi geçen tedbir ile tutuklamadan beklenen yararın sağlanması pek olası değildir. Ancak bu tedbir tanıkların baskı altına alınmaması, delillerin karartılmasının engellenmesi ve mağdurun korunması gibi amaçlar için kullanılabilir ise de uygulamada bu amaçlara ulaşılması için genellikle diğer adli kontrol tedbirlerine başvurulmaktadır. Sözü geçen tedbire genellikle suç işlendikten sonra benzer veya aynı suçların yeniden işlenmemesi amacı ile başvurulmaktadır. Yani, bahsi geçen tedbir ile suçtan toplum korunmaktadır ve toplum yararı ön plandadır. Bu nedenle belirlenen yer veya bölgelere gitmemek yükümlülüğünün hukuki nitelik olarak güvenlik tedbiri olduğu kanaatindeyiz. Örneğin, şüpheli veya sanığın maç saatlerinde stadyuma gidişinin yasaklanması, kalabalık eğlence mekânlarına girişinin yasaklanması şeklindeki adli kontrol kararlarında, sözü geçen yükümlülüğün güvenlik tedbiri niteliği ön plana çıkmaktadır.³⁷⁰

Sözü geçen yükümlülüğe ilişkin adli kontrol kararında bir önceki bölümde de bahsedildiği üzere gidilmesi yasaklanan yer ve bölgelerin açık, net ve tartışmaya yer

³⁷⁰ Koca, CMUK tasarısı, s. 130.

vermeyecek şekilde belirtilmesi gerekmektedir. CMK’da yükümlülük ile ilgili bentte “*yer ve bölgeler*” ibareleri kullanılması nedeniyle, gidilmesi yasaklanacak yerler ve bölgeler herhangi bir şekilde belirlenebilir. Ancak gidilmesi yasaklanacak yer ve bölgelerin, suç işlenmesine imkân tanıyan, suçta kullanılması elverişli araçlara ulaşımı, uyuşturucu ve uyarıcı maddelere erişimi kolaylaştıran yerler olmaması gerekmektedir. Özellikle “yer” kavramı dikkate alındığında hâkim veya mahkemenin şüpheli veya sanığın herhangi bir yere gitmesini yasaklayabileceği anlaşılmaktadır. Bu nedenle hâkim veya mahkeme örneğin bir mahalleye, köye, sokağa, il veya ilçeye gitmeyi yasaklayabileceği gibi, bir lokantaya veya lokantalara, sinemaya, stadyuma, alışveriş merkezine veya eğlence merkezine gitmeyi de yasaklayabilir. Öyle ki, kanaatimizce, gidilmesi yasaklanan özel işletmenin adının dahi adli kontrol kararında belirtilmesine herhangi bir engel yoktur.

Diğer adli kontrol kararlarında da olduğu gibi sözü geçen yükümlülüğün şüpheli veya sanık hakkında uygulanan diğer tedbirler de dikkate alınarak ölçülü olması gerekmektedir. Şüpheli veya sanığa yüklenen suç, kaçma şüphesi, delilleri karatma ve tanıklara baskı yapma ihtimali, mağdurun korunması gibi hususlar ile birlikte şüpheli veya sanığın şahsi durumu da dikkate alınmalı, ayrıca bu yükümlülük açısından suç işlenmesinin önlenmesi hedefleniyor ise bu husus da dikkate alınarak adli kontrol kararı verilmelidir. Ayrıca yükümlülüğün devam ettiği/edeceği süreler de önem arz etmektedir. AİHM kararlarında, bahsi geçen yükümlülük ile diğer yükümlülüklerin birlikte uygulanması sonucu hak ihlallerine karar verilmektedir.³⁷¹

Son olarak, konutu terk etmeme yükümlülüğü başlığı altında değinildiği üzere şüpheli veya sanığın sözü geçen yükümlülüğe uyup uymadığı elektronik sistemler ile

³⁷¹ Örneğin Tommaso v. İtalya kararında, ilgili kişi hakkında haftada bir polise rapor vermesine, Casamassima şehrinde yaşaması ve ikametini değiştirmemesine, dürüst ve yasalara uygun bir yaşam sürmesi ve şüpheye sebep olacak şeyler yapmamasına, sabıkası olan veya hakkında önleyici veya koruyucu tedbirler uygulanan kişiler ile görüşmemesine, saat 22.00 ile 06.00 zorunluluk hali dışında konutunu terk etmemesi, silah bulundurmaması veya taşımamasına, bar, gece kulübü, oyun salonu ve genelevlere gitmemesine, kamuya açık toplantılara katılmamasına, cep telefonu veya telsiz kullanmamasına, bu tedbirlerin yazılı olduğu evrakı sürekli yanında taşımamasına ve polis tarafından istenildiği takdirde sunulmasına karar verilmiştir. Bu tedbirler bütünü yaklaşık 2 yıl sürmüş ve AİHM, adli kontrol kararının yeterli gerekçelendirilmediğini, mahkemelerin adli kontrol hakkında çok geniş takdir yetkisine sahip olduğunu, adli kontrole ilişkin kararın öngörülebilir olmadığını ve karara karşı yeterli başvuru yollarının olmadığını belirterek seyahat hürriyetinin ihlal edildiğine karar vermiştir. (Prg. 17, 126)

takip edilebilir. Elektronik sistemler ile takibe ilişkin yukarıda bahsettiğimiz hususlara ilişkin durumlar bu başlık altındaki yükümlülük açısından da geçerlidir. Tekrara düşmemek adına burada yeniden bahsedilmemiştir.

3.2. Çocuk Koruma Kanunu'nda Düzenlenen Yükümlülükler

Suçta sürüklenen çocuklar³⁷² hakkında yukarıda bahsedilen CMK'da geçen adli kontrol yükümlülüklerine ilave olarak 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun m. 20'de ayrıca düzenlenen yükümlülükler de uygulanabilmektedir. Bu yükümlülükler sadece ÇKK kapsamında çocuk³⁷³ sayılan kişilere uygulanabilir.

Çocuk bir suç işlemiş olsa bile, yaşı ve olgunluğu itibari ile işlediği suçun önemini algılamayacak ya da davranışlarını yönlendirebilecek durumda olmaması nedeniyle çocuğu yeniden suça sürüklememek ve korumak amacı ile çocuklara özgü hükümler birçok ülkenin hukuk politikasında yer almaktadır. ÇKK Genel Gereğesinde³⁷⁴ de suça sürüklenen çocukların erişkinlere uygulanan hükümler ile yargılanmaları ve cezalandırılmalarının onları suç ve benzeri risklerden koruyamadığı ve daha fazla riske açık hale getirdiği belirtilerek çocuklara özgü kanun, usul ve makamlarının oluşturulması amacıyla bu düzenlemeler yer verildiği; Almanya, Danimarka, Avusturya, İngiltere, Galler ve İrlanda³⁷⁵ gibi ülkelerde çocuklara özgü kanunların kabul edildiği belirtilmiştir.

CMK'daki tutuklama şartlarına ek olarak, ÇKK m. 20/2'de suça sürüklenen çocuğun ancak adli kontrol tedbirlerinden sonuç alınamaması, sonuç alınmayacağına anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklanabileceği ve ayrıca aynı Kanun m. 21'e göre "*On beş yaşını doldurmamış*

³⁷² ÇKK m. 3/1-a (2)'ye göre "*Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu*" ifade etmektedir.

³⁷³ ÇKK m. 3/1'e göre "*Daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi*" olarak tanımlanmıştır.

³⁷⁴ <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c091/tbmm22091125ss0963.pdf>, (erişim tarihi: 01.07.2020)

³⁷⁵ 2001 tarihli Çocuk Kanunu'nun (Children Act) m. 90'da çocuğun adli kontrol alınması durumunda uygulanacak hükümler ayrıca düzenlenmiştir.

etmemek” yükümlülüğü ile aynı kapsamda bir yükümlülüktür. Sadece farklı şekillerde ifade edilmişlerdir. Bu nedenle yukarıda “*belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek*” başlığı altında değinilen hususlar bu yükümlülük açısından da geçerli olduğundan burada yeniden tekrar edilmeyecektir.

2012 yılından önce CMK’da böyle bir yükümlülük bulunmamakla beraber, 2012 yılından önce sadece suça sürüklenen çocuklar yönünden ÇKK’daki bu hüküm nedeni ile bahsi geçen yükümlülük uygulanabilmekteydi. Değişiklikten sonra suça sürüklenen çocuklar yönünden her iki maddeye de dayanılarak bahsi geçen yükümlülüğe karar verilebilir.

Suçta sürüklenen çocuk açısından bu yükümlülüğe karar verilirken, yukarıda bahsedilen hususlara ek olarak, suça sürüklenen çocuğun kişisel gelişimi, eğitim ve öğretimi, sosyal, fiziksel ve zihinsel gelişimi dikkate alınarak terk edilemeyecek çevrenin belirlenmesi gerekmektedir. Bu hususlar göz önüne alınmadan çevrenin aşırı dar belirlenmesi durumunda çocuğun özgürlüğü aşırı kısıtlanacaktır ve hak ihlali gerçekleşecektir.

3.2.2. Belirlenen Bazı Yerlere Gidememek veya Ancak Bazı Yerlere Gidebilmek

ÇKK m. 20/1-b’de düzenlenen belirli bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek yükümlülüğü CMK m. 109’a 2012 yılında eklenen “*belirlenen yer veya bölgelere gitmemek*” yükümlülüğü ile benzer bir yükümlülüktür. Özellikle ÇKK’da geçen yükümlülüğün ilk kısmı ile CMK’daki düzenleme aynı şeyi ifade etmektedir. Yükümlülüğün ikinci kısmı ise CMK’daki düzenlemeden kısmen farklıdır. ÇKK’daki düzenleme ile CMK’daki düzenleme arasında tek fark ifade edilmiş biçimindedir. Aslında CMK’daki düzenleme ile sadece bazı yerlere gidilmesine izin verilmesine engel de bulunmamaktadır. Bu nedenle yukarıda bahsedilen hususlardan bu başlık altında yeniden bahsedilmeyecektir.

Suçta sürüklenen çocuğun ancak bazı yerlere gidebilmesine imkân tanınması durumunda çocuğun ıslah edilmesi, eğitimine devam edebilmesi, kişisel gelişimi ile

ilgili olması gibi hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Bazı yerlere gidebilme yükümlülüğüne karar verilmesi durumunda çocuğun ikamet edeceği yer de dikkate alınmalı, hatta adli kontrol kararında açıkça ikamet adresine yer verilmesinde fayda vardır.

Bazı yerlere gidebilmek yükümlülüğüne karar verildiği takdirde suça sürüklenen çocuğun özgürlüğünün aşırı kısıtlanmamasına dikkat edilmelidir. Çocuğun kişisel durumunun dikkate alınmaması durumunda hak ihlali doğabilecektir.

3.2.3. Belirlenen Kişi ve Kuruluşlarla İlişki Kuramamak

ÇKK m. 20/1-c’de düzenlenen yükümlülük ile suça sürüklenen çocuğun hâkim veya mahkeme kararında belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamasını ifade etmektedir.

Bahsi geçen yükümlülük ülkemizde sadece suça sürüklenen çocuklar yönünden uygulanabilmektedir. Ceza hukukuna göre çocuk sayılmayan kişiler yönünden CMK’daki hükümler geçerli olması nedeni ile bu yükümlülüğe hükmedilemeyecektir. Benzer yükümlülük Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 138/2’nin 9. bendinde “*hâkim veya mahkeme tarafından özel olarak tanımlanmış kişiler ile hiçbir şekilde görüşmenin, toplanmanın veya temas etmenin yasaklanması*” şeklinde düzenlenmiş olup, çocuk sayılmayan şüpheli ve sanıklar hakkında da uygulanabilmektedir. Mevzuatımızda Fransız Kanunu’nda şüpheli veya sanıklar yönünde uygulanan bu yükümlülüğün benzeri bir düzenleme CMK’nin tasarı metninde yer almasına rağmen her nasılsa 2005 yılında kabul edilen metinde yer almamıştır. Ancak belirtmek gerekir ki; en azından suç işlenmesinin önlenmesi açısından etkili olan bu yükümlülüğün CMK’da yer alarak şüpheli ve sanıklar yönünden de uygulanmasında fayda bulunmaktadır.

Bahsi geçen yükümlülüğün hem koruma tedbiri yönü hem de güvenlik tedbiri yönü bulunmaktadır. Koruma tedbiri yönü açısından delillerin karartılmasının engellenmesi amacıyla tanık, mağdur, bilirkişi ve diğer suç ortakları ile suça

sürüklenen çocuğun görüşmesi yasaklanabilir.³⁷⁸ Hâkim veya mahkemenin bu saik ile bahsi geçen yükümlülüğe karar vermesi durumunda, tedbir ceza muhakemesinin usulüne uygun sürdürülmesine hizmet edecektir. Öte yandan, suça sürüklenen çocuğun yeniden suç işlemesini engellemek amacı ile belirli kişiler ile görüşmesinin yasaklanması durumunda yükümlülüğün güvenlik tedbiri yönü ön plana çıkacaktır. Özellikle örgütlü suçlar açısından, suça sürüklenen çocuğun örgüt ile irtibatını koparmak amacı ile bahsi geçen yükümlülük ciddi önem arz etmektedir. Siyasi olaylar nedeni ile işlenen suçlar dikkate alındığında suça sürüklenen çocuğun belirli bir siyasi partiyi ziyareti, sendika, dernek, sivil toplum kuruluşu ve bunların temsilcileri ile görüşmesi yasaklanabilir.³⁷⁹

Bahsi geçen yükümlülüğe karar verirken dikkat edilmesi gereken en önemli husus görüşülmesi yasaklanan kişi ve kuruluşların açık bir şekilde kararda belirtilmesidir. Bu tespitin yapılmaması durumunda yükümlülüğün uygulanması ve denetimi sırasında çelişki ortaya çıkacak ve istenen fayda sağlanamayacaktır. Ayrıca görüşülmesi yasak kişi ve kuruluşların tespitinde çocuğun eğitim ve öğretim durumu, sosyal bağları ve aktiviteleri ve kişisel durumu gibi hususlar göz önüne alınarak karar verilmelidir.

Son olarak, konutu terk etmeme yükümlülüğü başlığı altında değinildiği üzere şüpheli veya sanığın bahsi geçen yükümlülüğe uyup uymadığı elektronik sistemler ile takip edilebilir. Elektronik sistemler ile takibe ilişkin yukarıda bahsettiğimiz hususlara ilişkin durumlar bu başlık altındaki yükümlülük açısından da geçerlidir. Tekrara düşmemek adına burada yeniden bahsedilmemiştir. Ancak bu tedbir açısından değinilmesi gereken nokta görüşülmesi yasaklanan kişilerin elektronik sistemler ile takibinin veya denetimin doğurabileceği sıkıntılardır. Özellikle elektronik sistemler ile takip durumunda soruşturma veya kovuşturmada taraf olmayan herhangi bir kişinin de takip edilmesi hususu takip edilen kişi yönünden özel hayatın gizliliğinin ihlalini doğurabilecektir. Elektronik sistemler ile takip

³⁷⁸ Koca, CMUK tasarısı, s. 131.

³⁷⁹ Tunç, s. 148.

edilmemesi durumunda ise suça sürüklenen çocuğun veya görüşülmesi yasaklanan kişilerin denetiminin pek de mümkün olmadığı aşikardır. Bu durumda da tedbirden beklenen fayda sağlanamayacaktır. Sonuç olarak özellikle elektronik sistemler ile takip durumunda görüşülmesi yasaklanan kişiler yönünden hak ihlaline sebebiyet vermeyecek bir yöntemin benimsenmesinde fayda bulunmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN İNFAZI, KANUN YOLU VE SONA ERMESİ

4.1. Adli Kontrol Yükümlüklerinin İnfazı

4.1.1. Genel Olarak

Hâkim veya mahkeme tarafından şüpheli veya sanık hakkında adli kontrol kararı verildikten sonra kararda geçen yükümlülüklerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Yerine getirme işleminin nasıl ve hangi şekilde yapılacağına ilişkin CMK'da ve ÇKK'da herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak hâkim veya mahkemece infaz edilecek adli kontrol kararı CMK m. 36/2. uyarınca Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Daha sonra ise denetimi yapacak olan mercilere karar evrakının geçişine kadarki sürece ilişkin bazı düzenlemeler Bölge Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdarî ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik'te (Yazı İşleri Yönetmeliği) yer almıştır. Ancak denetime ilişkin düzenlemeler birden fazla kanun ve yönetmelikte yer aldığından konunun ilerleyen kısımlarında ilgili düzenlemelerden söz edilecektir.

4.1.2. Yetkili Merciler

Adli kontrolün infazına ilişkin CMK'daki ve ÇKK'daki boşluk DSHK ve yönetmelikler ile doldurulmaya çalışılmıştır. Ancak bu çalışmanın yapıldığı dönemde DSHK'da yapılan değişikliklere rağmen bir kısım adli kontrol yükümlülüklerinin infazına ilişkin doğan belirsizlik henüz giderilmiş değildir.

Adli kontrol kararları ilgili hâkimlik veya mahkeme tarafından Cumhuriyet başsavcılığı'na gönderildikten sonra Yazı İşleri Yönetmeliği m. 121 uyarınca ilâmat ve infaz bürosunca denetimli serbestlik kaydına işlenir. Aynı maddenin 3. fıkrasının b (1) ve ç (2) bentlerinde açıkça CMK'da ve ÇKK'da düzenlenen adli kontrol yükümlülüklerinin bu kayda işleneceği ve yine aynı maddenin son fıkrasında

kaydedilen kararların tamamının denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderileceği belirtilmiştir. Ne var ki, DSHK m. 12 ve 13, 14.04.2020 tarihinde yapılan değişiklik ile denetimli serbestlik müdürlükleri sadece CMK m. 109/3'ün (b), (c), (e), (j), (k) ve (l) bentlerinde ve ÇKK m. 20/1'in (a), (b) ve (c) bentlerinde düzenlenen yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğini denetleyecektir. Her ne kadar hala hem Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği hem de Yazı İşleri Yönetmeliği'nde denetimin denetimli serbestlik müdürlükleri tarafından yapılacağı belirtilmiş ise de yönetmeliklerin kanunlara aykırı olamayacağı göz önüne alındığında DSHK'de yapılan düzenleme ile bahsi geçen yükümlülükler dışındaki yükümlülüklerin denetiminin denetimli serbestlik müdürlükleri tarafından yapılması mümkün değildir. Her ne kadar Yazı İşleri Yönetmeliği'nin m. 121/son fıkrasında adli kontrol kararlarının infazının ilâmat ve infaz bürosunca yapılacağı belirtilmiş ise de denetimin hangi usullerle yapılacağına ilişkin henüz bir düzenleme bulunmamaktadır.

Son tahlilde, DSHK m. 12. ve 13. ile Yazı İşleri Yönetmeliği m. 121 dikkate alındığında adli kontrol yükümlülüklerinin infazı ve denetimi denetimli serbestlik müdürlükleri ve Cumhuriyet başsavcılıkları altında kurulan ilâmat ve infaz bürosunca yapılacaktır. İlâmat ve infaz büroları, adli kontrol yükümlülüklerini yerine getirirken yeterli imkân ve donanımına sahip olmadıkları durumlarda kolluktan veya ilgili kurumlardan destek alma imkânına sahiptirler.

4.1.3. İnfaza İlişkin İşlemler

4.1.3.1. Cumhuriyet Başsavcılığınca (İlâmat ve İnfaz Bürosunca) Yapılacak İşlemler

Hâkim veya mahkeme tarafından verilen adli kontrol kararları Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Adli kontrol kararı ilâmat ve infaz bürosunca takip edilir. Kararın büroya ulaşmasından sonra Yazı İşleri Yönetmeliğinin m. 121/1 uyarınca karar denetimli serbestlik kaydına işlenir. Bu kayıta, şüpheli veya sanığın kimlik bilgileri, suçun türü, uygulanan kanun maddesi, kararın türü ve süresi, kararı veren mahkeme veya hakimliğin adı, karar tarihi, numarası ve konusu ile kararın geldiği

tarih, kararın uygulanmaya başlama ve bitiş tarihleri, dosyanın kapanış tarihi tutulur.³⁸⁰

Adli kontrol kararının kaydedilmesini müteakip, DSHK m. 12. ve 13. uyarınca kararda CMK m. 109/3'ün (b), (c), (e), (j), (k) ve (l) bentlerinde ve ÇKK m. 20/1'in (a), (b) ve (c) bentlerinde düzenlenen yükümlülüklerden herhangi biri bulunmakta ise takibinin yapılması amacı ile kararın bir örneği denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderilir. Diğer yükümlülüklerle ilişkin hususlar ise ilâmat ve infaz bürosu tarafından yerine getirilecektir. Karar, şüpheli veya sanığın bildirdiği adres dikkate alınarak gönderilir. Adres, hangi şube müdürlüğünün yetki alanında bulunuyor ise adli kontrol kararı o denetimli serbestlik şube müdürlüğüne gönderilmelidir. Böylece şüpheli veya sanık hakkında farklı merciler tarafından verilmiş adli kontrol kararı var ise ve aynı yükümlülüklerle karar verilmiş ise hepsinin yeknesak bir şekilde uygulanması sağlanmak istenmiştir.³⁸¹

Diğer yükümlülüklerden kasıt, yurt dışına çıkmamak, her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde sürücü belgesini teslim etmek, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine suç mağdurunun haklarına dair güvence, aile yükümlülüklerinin yerine getirilmesine ve nafakanın ödenmesine dair güvence vermek, silâh bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silâhları adlî emanete teslim etmek yükümlülükleridir. Bu yükümlülüklerin infazı ilâmat ve infaz bürosunca yapılacaktır.

Yurt dışına çıkmamak yükümlülüğünün infazı UYAP sistemi üzerinden tek tuşla yapılmaktadır. Öyle ki, bu yükümlülük kararı veren mahkeme veya hâkimlik tarafından dahi yine UYAP üzerinden infaz edilebilmektedir. Bu nedenle bu yükümlülük yönünden ilâmat ve infaz bürosunun herhangi bir kurum ile yazışmasına gerek bulunmamaktadır.

Her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde sürücü belgesini teslim etmek yükümlülüğü yönünden ise yükümlülüğün ne şekilde

³⁸⁰ Yazı İşleri Yönetmeliği m. 121/2.

³⁸¹ Tezcan, s. 219.

infaz edileceği Yazı İşleri Yönetmeliği'nde belirlenmediğinden uygulamada farklılıklar yaşanabilmektedir. Uygulamada sürücü belgesini teslim etmek yönünden ilâmat ve infaz bürosu kolluğa müzekkere yazarak sürücü belgesinin teslim alınmasını talep etmektedir. Ancak ilâmat ve infaz bürosu CMK'daki hüküm nedeni ile sürücü belgesini kendisi de teslim alabilmektedir. Öte yandan kullanılması yasaklanan taşıtlara ilişkin denetimin ilâmat ve infaz bürosunca yapılması pek mümkün gözükmemektedir. Bu yöndeki yükümlülüklerin denetiminin yeterli personele ve imkâna sahip kollukça yapılması gerekmektedir. İlâmat ve infaz bürosu bu tedbirin denetimi için kolluğa müzekkere yazarak takip etmelidir.

Güvenceye ilişkin yükümlülüklerin tamamı yine ilâmat ve infaz bürosunca takip edilmektedir. Hâkimlik veya mahkeme tarafından verilen güvenceye dair adli kontrol kararları sonrasında güvence miktarı maliye veznesine yatırılmakta, ilgili makbuz ilâmat ve infaz bürosunca saklanmaktadır.

Silâh bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silâhları adli emanete teslim etmek yükümlülüğünde ise adli kontrol kararında geçen tedbirin şekline göre ilâmat ve infaz bürosunun denetim şekli farklılık arz edebilmektedir. Adli kontrol kararında sahip olunan silahların adli emanete teslim edilmesine yönelik bir yükümlülük bulunmakta ise ilâmat ve infaz bürosu şüpheli veya sanıktan silahın adli emanete teslim edilmesini talep edecektir. Uygulamada ilâmat ve infaz bürosunun silahın teslimi için kolluğa müzekkere gönderdiği durumlar da bulunmaktadır. Diğer yandan, silah bulunduramamak ve taşıyamamak yönündeki tedbir yönünden mutlaka kolluğun bilgilendirilmesi gerekmektedir. Tedbirin bu yönünün ilâmat ve infaz bürosunca takip edilmesi mümkün değildir. Bu konuda kolluk düzenli aralıklarla hakkında tedbir uygulanan kişinin silah taşıyıp taşımadığını kontrol edebileceği gibi, diğer rutin kontrollerinde de ilgili kişinin silah taşıyıp taşımadığını tespit edebilir. Aslında bu kontrollerin nasıl yapılacağı konusunda ayrıntılı bir düzenleme yapılması gerekmektedir ve kanaatimizce yapılacak düzenleme uygulayıcılar açısından çok faydalı olacaktır.

DSHK'da yapılan değişiklik sonrası doğması muhtemel bir sorun ise, şüpheli veya sanığın suçun işlendiği yerde ikamet etmemesidir. Adli kontrolün denetimine

suçun işlendiği yerdeki ilâmat ve infaz bürosu başlayacaktır, ancak bazı yükümlülüklerin suçun işlendiği yerdeki ilâmat ve infaz bürosunca infazının yapılmasının gerektiği durumlarda mesafe şüpheli veya sanık aleyhine probleme yol açabilecektir. Öte yandan, şüpheli veya sanık ilâmat ve infaz bürosunun bulunduğu yerden farklı bir yerde ikamet ediyor ise denetimin kollukça yapılmasının mümkün olduğu durumlarda şüpheli veya sanığın ikametinin bulunduğu yerdeki kolluk vasıtası ile şüpheli veya sanık takip edilebilecektir.

Diğer taraftan, ilâmat ve infaz bürosunca takip edilen yükümlülükler yönünden farklı hâkimlik veya mahkemelerden verilen adli kontrol kararlarının infazının sorun yaratması muhtemeldir. Aynı yükümlülüğün farklı yargı çevresindeki hâkimlik veya mahkemeler tarafından verilmesi durumunda her bir yargı çevresindeki ilâmat ve infaz bürosu kendi yargı çevresinde verilmiş adli kontrol yükümlülüğünü takip edeceğinden, kararın infazı ve şüpheli veya sanığın takibi zorlaşacaktır. Örneğin sürücü belgesini bir büroya teslim eden ilgili kişi hakkında farklı bir mahkemece verilen aynı yükümlülük durumunda sürücü belgesini yeniden teslim edemeyeceğinden, teslimine ilişkin evrakı ikinci kez sürücü belgesini teslim etmesini talep eden büroya sunacaktır. İlk büro tarafından sürücü belgesinin ilgili kişiye teslim edilmesi durumunda diğer büro tarafından bu teslimden nasıl haberdar olunacağı ise şu an muammadır.

DSHK'da yapılan değişiklik sonrası doğan diğer bir boşluk ise ilâmat ve infaz bürosu tarafından takip edilen adli kontrol yükümlülükleri yönünden şüpheli veya sanığa tebliğ ile ilişkin herhangi bir düzenlenmenin bulunmamasıdır. Yönetmelik m. 35/son'da adli kontrol kararlarının şüpheli veya sanığa tebliğ edileceği açıkça belirtilmiştir. İlâmat ve infaz bürosunun ise ilgili adli kontrol kararını yeniden tebliğ edip etmeyeceği ise şu an belirsizdir. Kanaatimizce, şüpheli veya sanık kendisi hakkındaki yükümlülüğe ilişkin idari işlemler hakkında bilgi sahibi olmadığından ilgili kişiye yükümlülüğe dair işlemleri hangi şekilde yerine getireceğine dair tebliğ yapılmasında fayda vardır.

DSHK'da yapılan değişikliğin doğurduğu en büyük problem ise adli kontrole ilişkin farklı yükümlülüklerin denetim ve takibinin iki farklı kurum arasında

paylaştırılmasıdır. Bu durum, uygulanan bazı idari işlemler yönünden farklılıklara sebebiyet verecektir. Aynı adli kontrol kararında geçen farklı yükümlülüklerin farklı birimler tarafından takip edilmesi yeknesaklığı bozacak ve uygulamada özellikle şüpheli ve sanıklar yönünden karışıklığa sebebiyet verecektir. Örneğin güvence yatırma yükümlülüğü yönünden bakıldığında, güvencenin adli kontrol kararının tefhim edildiği durumlarda tebliğinden önce mi sonra mı yatırılacağı net değil iken, denetimli serbestlik müdürlüklerinin denetiminde olan yükümlülüklerde ise tebliğ yapılması gerekmektedir. Şüpheli veya sanığa bir birim tebliğ yapmazken, diğer birimin tebliğ yapması hak kayıplarına sebebiyet verebilecektir.

Son olarak belirtilmelidir ki; DSHK'da yapılan değişiklik sonrası yapılacak düzenlemelerle, adli kontrol açısından belirsizlik içeren ve CMK'da düzenlenmeyen konularda ayrıntılı düzenlemeye gidilmesi gerekir. İlâmat ve infaz bürosunun ve diğer kurumların görev tanımlarının iyi yapılması, hangi kurumun denetimi nasıl yapacağını özellikle belirlenmesi gerekmektedir. Aksi halde kurumlar arası uyumun sağlanamaması nedeniyle yükümlülükler gereği gibi yerine getirilemeyecek ve adli kontrolden beklenen fayda sağlanamayacaktır.

4.1.3.2. Denetimli Serbestlik Şube Müdürlüğüne Yapılacak İşlemler

İlâmat ve infaz bürosunca denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderilen karar öncelikle Yönetmelik m. 14 gereğince kaydedilir. Kayıttan sonra infaz işlemlerinin başlatılması amacı ile karar vaka sorumlusuna gönderilir. Kayıt yapıldıktan sonra şüpheli veya sanığa bir tebligat yapılır. Gönderilen tebligatta adli kontrol tedbirinin türü, tedbirin ne şekilde ve ne zaman yerine getirileceği, uyulması gereken kurallar, tedbire uymamanın sonuçları ile adli kontrol tedbirinin gereklerinin derhal yerine getirilmesi gerektiği yazılır. Yükümlülüğün türüne göre gerekli ise ilgili kişi veya kurum veya kuruluşlara yazı yazılarak adli kontrol kararının içeriği ve ilgili yükümlülük açıklanır, yazı yazılanlardan şüpheli veya sanığın yükümlülüğün gereklerini yerine getirip getirmediği konusunda bilgi istenir (Yönetmelik m. 57). Ancak Yönetmelikte suça sürüklenen çocuklara tebligatın nasıl yapılacağına ilişkin bir açıklama bulunmamaktadır. Çocuk on sekiz yaşın altında olduğundan kendisine tebligat yapılamaz, ancak yükümlülük ve yükümlülüğe uymamanın sonuçları

konusunda da bilgilendirilmelidir. Bu nedenle denetimli serbestlik şube müdürlüğünce yapılan tebligat çocuğun kanuni temsilcisine veya temsilcilerinden birine yapılmalıdır.

Adli kontrol kararının yükümlüsü olan şüpheli veya sanıkların izlenmesi, denetimi ve gözetimi, görevli denetimli serbestlik memurları tarafından yerine getirilir. Yüklenen suçun niteliği, şüpheli veya sanığın tehlikeliliği dikkate alınarak denetim ve izleme kollukla birlikte yapılabilir. Bazı durumlarda denetim hafta sonu ve geceleri de yapılabilir.

Şüpheli veya sanığa tebligat yapıldıktan sonra, mazereti olmaksızın ve kasıtlı olarak yükümlülüğü yerine getirmeyen, yükümlülüğün infazına başladıktan sonra gereklerini yerine getirmeye devam etmeyen veya yükümlülüğü ihlal eden şüpheli veya sanık hakkında hiçbir uyarı yapılmadan karar verilmek üzere dosya ilgili Cumhuriyet başsavcılığına veya hâkimlik veya mahkemesine gönderilir (Yönetmelik m. 57/2).

Yükümlülük, suça sürüklenen çocuk hakkında ise yükümlülüğün infazı ve denetimi esnasında gerekli ise çocuğun ailesi ve sosyal çevresi ile de işbirliği yapılabilir; ancak bu durumda özel hayatın gizliliğine ve çocuğun ifşa olmamasına özen gösterilerek gerekli bütün önlemler alınmalıdır (Yönetmelik m. 57/3).

Konutu terk etmemek, belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek, belirlenen yer veya bölgelere gitmemek ya da ancak bazı yerlere gidebilmek yükümlülüklerine ilişkin adli kontrol kararlarında şüpheli veya sanığın izlenmesi, gözetimi ve denetimi elektronik kelepçe takılmak suretiyle de yapılabilir (Yönetmelik m. 15/1 ve 57/5)

4.1.4. İnfazın Başlaması

Kural olarak adli kontrol kararlarının infazı şüpheli veya sanığa yapılan bildirim ile başlar.³⁸²Adli kontrol kararları ya yüze karşı verilmekte ya da şüpheli veya sanığın yokluğunda karar verildikten sonra tebliğ ile karardan haberdar olunmaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere Yazı İşleri Yönetmeliği'nde adli kontrol kararının ilâmat bürosunca yeniden tebliğ edileceğine ilişkin bir hüküm

³⁸² Necati Nursal, Selcen Ataç, Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi, Ankara 2006, s. 359.

bulunmamakta, Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde ise adli kontrol kararının şüpheli veya sanığa denetimli serbestlik şube müdürlüğünce tebliğ edileceği öngörülmektedir. Ancak yüze karşı adli kontrol kararının verilmesi durumunda şüpheli veya sanık o anda yükümlülüklerden haberdar olmasına rağmen yeniden tebliğ yapılması ilk bakışta yersiz görünse de aslında bu bir gerekliliktir. Adli kontrol kararlarındaki bazı yükümlülüklerin infazı ve denetimi birçok kurum, kuruluş ve kişinin katılımı ile mümkün olmaktadır ve infazın başlaması ve denetimi bir organizasyon gerektirmektedir. Bu organizasyon tamamlandıktan sonra ilgili kişiye tebliğ yapılarak hem yeniden yükümlülüklerinin hatırlatılması hem de diğer kurum ve kuruluşların infaz için hazır olduğunun bildirilmesi gerekli bir uygulamadır.

Ne var ki, hukukumuzda yer alan adli kontrol yükümlülüklerinin tamamının infazının başlaması yönünden diğer kurum ve kuruluşların bir hazırlık yapmasına gerek bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle, adli kontrol kararının yüze karşı verilmesi halinde ve yükümlülük ile bir davranış yasaklanmış ise şüpheli veya sanık yasaklanan davranışı kararın hemen ardından yapmayı bırakmalıdır. Örneğin sanığın silah taşımaya kendisinin de bulunduğu duruşmada yasaklanmış ise sanık duruşmanın hemen ardından silah taşıyamaz. Ancak bu yükümlülüğün denetimi için gereken organizasyonun kurulması belli bir vakit alacaktır.

Bu nedenlerle infazın başlaması yönünden ikili bir ayırım yapmak gerekmektedir. Yasak davranışlar yönünden ve ödev içermesi yönünden yükümlülükleri sınıflandırmakta fayda bulunmaktadır.³⁸³ Adli kontrol kararının yasak davranışlar içeren yükümlülükleri yönünden kararın yüze karşı verildiği durumlarda hemen başlayacağını kabul edilmesi gerekmektedir. Zira yapılması yasaklanan davranışın ne olduğu gayet açık bir şekilde belirtilmiştir ve şüpheli veya sanık bu davranışı yapmaktan kaçınmalıdır.³⁸⁴ Aksi halde, şüpheli veya sanığın kendisine bildirim yapılana kadar yasaklanan davranışı yapacağı şeklinde bir yorum ortaya çıkacaktır ki, bu adli kontrolün koruma tedbiri olması durumuna aykırıdır. Bu

³⁸³ Asal, s. 519.

³⁸⁴ Tezcan, s. 224.

nedenle yasak davranışlar içeren yükümlülükler yönünden infazın, eğer şüpheli veya sanığın bulunduğu sorguda veya duruşmada karar verildi ise hemen başlayacağı, diğer hallerde de tebliğ ile başlayacağını kabul edilmesi yerinde olacaktır. İlgili kanun ve yönetmeliklerde de düzenlemenin buna uygun hale getirilmesinde fayda vardır.

Öte yandan, bir ödev içeren adli kontrol kararında ise şüpheli veya sanığın yükümlülüğü nasıl ve ne şekilde yerine getireceği kararın verildiği anda tam olarak belirli olmadığından ve bunun için belirli bir organizasyon gerektiğinden, bu tür yükümlülükler yönünden infazın ilgili birim tarafından tebligat yapılması ile başlayacağını kabulü gerekir.³⁸⁵ Örneğin, hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmaya karar verildiği takdirde, belirlenen yerin de durumdan haberdar edilmesi belli bir vakit alacaktır ki infaz ancak organizasyonun tamamlandığından yükümlünün haberdar edilmesi ile başlaması gerekmektedir. Şu anki Yönetmelikteki tebliğe ilişkin düzenleme ödev içeren yükümlülükler yönünden yerindedir.

4.1.5. İnfaz Sırasında Verilebilecek Kararlar

Adli kontrol kararları mahkemelerin verdiği nihai kararlar gibi bir kez karara bağlandıktan sonra değiştirilemez kararlar değildir. Bu nedenle infaz sırasında çeşitli nedenlerle adli kontrol kararı yeniden ele alınabilir. Soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının istemi ile (CMK m. 110/2), kovuşturma aşamasında hâkim veya mahkeme tarafından gereklilik halinde re'sen (CMK m. 110/3), şüpheli veya sanığın istemi ile (CMK m. 111/1) adli kontrol kararı yeniden ele alınarak yeni bir karar verilebilir.

Bu başlık altında CMK m. 110/2 kapsamında adli kontrol kararı infaz edilirken şüpheli veya sanığın yeni yükümlülüklere tabi tutulması, kararı oluşturan yükümlülüklerin bütünüyle veya kısmen kaldırılması, değiştirilmesi veya bazılarının uymaktan geçici olarak muaf tutulmasına değinilecektir. Adli kontrol kararında

³⁸⁵ Tezcan, s. 225.

belirtilen tedbirlere uyulmaması durumunda da adli kontrol kararı yeniden ele alınarak yeni bir karar verilebilir, ancak buna ilerleyen bölümlerde değinilecektir.

4.1.5.1. Bir veya Birden Fazla Yeni Yükümlülük Altına Almak

Şüpheli veya sanık hakkında verilen ilk adli kontrol kararından sonra, ilk kararın infaz sürecinde, şüpheli veya sanık hakkında CMK m. 110/2 uyarınca m. 109'daki yükümlülüklerden daha önce şüpheli veya sanık hakkında uygulanmayanların hüküm altına alınmasıdır. İlk adli kontrol kararında geçen yükümlülüklerle ek olarak bir veya birden fazla yeni yükümlülüğe karar verilebilecektir.

Adli kontrol bir koruma tedbiri olup, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bu koruma tedbirinin etkililiğinin artırılması amacı şüpheli veya sanık yeni yükümlülükler altına alınabilir. Hâkimlik veya mahkemede şüpheli veya sanık hakkındaki adli kontrol yükümlülüklerinin yetersiz kaldığı kanaatine varılmış ise, şüpheli veya sanığın tutum ve davranışları mevcut adli kontrol yükümlülüklerini bertaraf etmeye elverişli ise sonradan ortaya çıkan deliller ile şüphelinin kaçma, delilleri karartma veya tanıkları veya mağduru baskı altına alma ihtimali artmış ise soruşturma aşamasında şüpheli Cumhuriyet savcısının istemi ile kovuşturma aşamasında sanık ilgili yargı mercii tarafından re'sen yeni yükümlülük/ler altına alınabilir. Örneğin şüphelinin ortaya çıkan deliller karşısında kaçma ihtimalinin arttığı veya yüklenen suçun niteliğinin değişeceği kanaatinde olan Cumhuriyet savcısı, hâkimlikten şüphelinin konutu terk etmeme yükümlülüğü altına da alınmasını talep edebilir ve hâkimlik de şüpheliyi önceki adli kontrol yükümlülüklerine ek olarak konutu terk etmeme yükümlülüğü altına alabilir.

CMK m. 110/2 uyarınca verilen ilave yükümlülüklerle ilişkin adli kontrol kararı ile daha önce verilmiş olan yükümlülükler ortadan kalkmamaktadır. Aksine, önceki adli kontrol kararında geçen yükümlülükler devam ettiğinden, bir koruma tedbiri olan adli kontrolün etkinliği ve verimliliği artırılmaktadır.

4.1.5.2. Adli Kontrol Yükümlülüklerini Bütünüyle veya Kısmen Kaldırmak

Ceza muhakemesi sürekli değişen ve farklılaşan bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle yargılamanın her aşamasında ortaya çıkan vakıalar her zaman şüpheli veya sanığın aleyhine olmamaktadır. Şüpheli veya sanığın lehine gelişen durumlar sonucu veya zaman içinde ortaya çıkan kişisel nedenler ile infaz edilen adli kontrol kararındaki yükümlülükler kısmen veya tamamen ortadan kaldırılabilir.

Adli kontrol kararında geçen bazı yükümlülüklerle soruşturma ve kovuşturmanın geldiği aşama itibariyle ihtiyaç kalmamış veya yükümlülük ile beklenen fayda elde edilmiş ise ya da yükümlülüğün devam etmesi artık ölçülülük ilkesine aykırılık oluşturacaksa, şüpheli veya sanık hakkındaki yükümlülük/ler ortadan kaldırılabilir. Ayrıca şüphelinin kişisel durumunda adli kontrol kararının kısmen veya tamamen kaldırılmasını gerektirecek bir değişiklik meydana gelmiş ise yine adli kontrol kararındaki yükümlülükler kısmen veya tamamen ortadan kaldırılabilir. Adli kontrol kararının tamamen mi, yoksa kısmen mi ortadan kaldırılması gerektiğine hâkim veya mahkeme, söz konusu tedbirin amacını göz önünde bulundurarak karar verecektir. Örneğin, tanıklara baskı yapılmaması amacı ile konulan bir yükümlülük tanıkların ifadeleri alındıktan sonra ortadan kaldırılacaktır.

CMK m. 111 uyarınca şüpheli veya sanık da hakkındaki yükümlülüklerin kısmen veya tamamen ortadan kaldırılmasını talep edebilmektedir. Bu durumda hâkim veya mahkeme Cumhuriyet savcısının görüşünü aldıktan sonra karar verecektir. Örneğin konutu terk etmeme yükümlülüğü altında olan bir şüpheli veya sanık yargılama sırasında düzenli aralıklarla hastaneye gitmesi gereken bir hastalığa yakalanmış ise hâkim veya mahkeme bu tedbiri ortadan kaldırabilir.

4.1.5.3. Adli Kontrol Yükümlülüklerini Değiştirmek

Adli kontrol yükümlülüklerini değiştirme, içerisinde iki farklı durumu barındırmaktadır. Bunlardan ilki, adli kontrol kararında geçen bir yükümlülüğün kaldırılarak onun yerine başka bir yükümlülük yüklenmesi, diğeri ise, karardaki

yükümlülüğün uygulamasının değiştirilmesidir. Örneğin konutu terk etmeme tedbirinin elektronik izleme yöntemlerine başvurularak yerine getirilmesi gibi.

Adli kontrol kararında geçen yükümlülüğün başka bir yükümlülük ile değiştirilmesi, yargılama sırasında ortaya çıkan deliller, şüpheli veya sanığın kişisel durumu ve yargılamanın işleyişi nedeni ile koruma tedbirinin yoğunluğunun değiştirilmesi durumunda başvurulabilecek bir yoldur. Örnek olarak, yargılama esnasında ortaya çıkan delillere dayanarak şüpheli veya sanığın kaçma ihtimali artmış ise adli kontrol kararından belirli bir bölgeyi terk etmemek yükümlülüğünün çıkartılarak yerine şüpheli veya sanığın konutu terk etmemesine karar verilebilir. Uygulamada genellikle şüpheli veya sanığın kişisel durumu nedeniyle karardaki yükümlülük değiştirilmektedir. Örneğin, şüpheli veya sanığın yeni bir iş bulması, hastalığı ve hastalığın tedavisi durumlarında yükümlülüğün türleri değişmektedir. Ancak burada yeni yükümlülük ile önceki yükümlülüğün sağladığı faydanın yakalanmaya çalışılması gerekliliği gözden uzak tutulmamalıdır.

Karardaki yükümlülüğün değiştirilmesi ise genellikle şüpheli veya sanığın kişisel durumu veya dosyanın geldiği aşama nedeniyle gündeme gelmektedir. Yükümlülüğün uygulanmasının değiştirilmesinden kasıt, uygulanma sıklığını arttırmak veya azaltmak şeklinde olabilir. Örneğin, terk edilmemesi gereken bölgenin sınırları genişletilebilir veya belli saatler arasında sınırların dışına çıkabileceğine karar verilebilir. Değiştirme şüpheli veya sanığın yararına veya aleyhine olarak yapılabilir.

4.1.5.4. Yükümlülüklerden Bazılarına veya Tamamına Uymaktan Geçici Olarak Muaf Tutmak

Geçici olarak muaf tutma, yükümlülüklerden bazılarına veya tamamına belirli bir süre şüpheli veya sanık tarafından uyulmamasına hâkim veya mahkeme tarafından izin verilmesi anlamına gelmektedir. Muaf tutma durumunda adli kontrol kararı ortadan kalkmamakta; sadece belirlenen sürenin sonuna kadar şüpheli veya sanığa izin verilerek denetim yapılmamaktadır.

Geçici muaf tutma durumu genellikle şüpheli veya sanığın kişisel durumunda meydana gelen değişiklik nedeniyle başvuru bir yoldur. Örneğin, bulunduğu ili terk etmeme yükümlülüğü altında olan bir şüpheli veya sanığın babasının cenazesi için başka bir ile gitmek istemesi durumunda ilgili kişi hâkim veya mahkeme tarafından takdir edilecek süre sonuna kadar yükümlülükten muaf tutulabilir.

Her ne kadar CMK m. 110/2’de sadece “*bazılarına*” uymaktan muaf tutulabileceği belirtilmiş ise de Kanunda geçen ibarenin emredici olmadığı dikkate alındığında hâkim veya mahkemenin adli kontrol kararında geçen yükümlülüklerin tamamından şüpheli veya sanığın geçici olarak muaf tutulmasına karar vermesinde herhangi bir engel bulunmamaktadır.

Muaf tutma durumunda, muafiyetin ne zaman biteceğinin kararda belirtilmesinin gerekip gerekmediğine ilişkin CMK’da herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Muafiyetin biteceği tarihin kararda belirtilip belirtilmemesini, bunu gerekli kılan durumun ne olduğu belirleyecektir. Muafiyete ilişkin durumun ne zaman sona ereceği belli değil ise muafiyetin süresiz olmasında, biteceği tarih belli ise biteceği tarih ve hatta saatin kararda açıkça yazılmasında fayda vardır. Süresiz olan muafiyet yönünden, muafiyete sebebiyet veren durumun ortadan kalkması halinde yeni bir karar ile muafiyete devam edilecektir.³⁸⁶ Her halde yükümlülüklerden muaf tutmaya ilişkin karar, adli kontrol kararını anlamsız hale getirmemeli ve amacıyla da çelişmemelidir. Örneğin şüpheli veya sanığın kaçma şüphesi varsa, yurt dışına çıkış yasağının belirli bir süre kaldırılmasında bir yarar bulunmamaktadır.

4.1.6. Adli Kontrol Yükümlülüklerine Uymamanın Sonuçları

CMK m. 112’de şüpheli veya sanığın bilerek ve isteyerek yükümlülüklere uymaması durumunda hâkimlik veya mahkemece verilebilecek kararlar düzenlenmiştir. Madde “*Tedbirlere uymama*” başlığını taşımakla birlikte, bu doğru bir isimlendirme değildir. Adli kontrolün kendisi bir koruma tedbiridir, ancak kararda şüpheli ve sanığın uyması gereken hususlar yükümlülüklerdir, bu nedenle

³⁸⁶ Tezcan, s. 239.

başlığın doğru seçilmediği söylenebilir.³⁸⁷ Maddenin başlığının “*Yükümlülüklere uymama*” veya “*Adli kontrol kararına uymama*” şeklinde düzenlenebileceği kanaatindeyiz.

CMK m. 112/1’in 1. cümlesi “*Adli kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında, hükmedilebilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun, yetkili yargı mercii hemen tutuklama kararı verebilir.*” şeklindedir. Maddenin başlığında olduğu gibi maddenin içeriğinde de doğru terimlerin kullanılmadığı kanaatindeyiz. “*Adli kontrol hükümleri*” ile kast edilmek istenen aslında adli kontrol kararında geçen yükümlülüklerdir ve yerine getirilmeyen de işte bu yükümlülüklerdir. Adli kontrol kararında birden fazla yükümlülük olduğu durumlarda, şüpheli veya sanık bunlardan bir kısmını yerine getirmiş, bir kısmını ise yerine getirmemiş olabilir. Böyle bir durumda karara kısmen uyulmasının bir anlamı olmayıp, adli kontrol kararında geçen *herhangi bir yükümlülüğün* şüpheli veya sanık tarafından yerine getirilmemesi ihlal sayılacaktır. Öte yandan maddede “*isteyerek*” ifadesinin kullanılması da yanıltıcı olup, bunun *kasten* olarak anlaşılması gerekmektedir.³⁸⁸ Sonuç olarak, bu düzenlemeye göre yükümlülüklerin gereklerine mazeretsiz uymayan kişinin hâkimlik veya mahkemece tutuklanabileceği açıktır.

Benzer yükümlülük Mevaz Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 141-2’de düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre yargılanan kişinin bilinçli olarak adli kontrol yükümlülüklerinden kaçınması durumunda yüklenen suçun hapis cezasına bakılmaksızın ilgili kişinin tutuklanabileceği belirtilmiştir. CMK m. 112’deki düzenleme Mevaz Kanundaki düzenlemenin hemen hemen aynısıdır, sadece usul hükümleri farklılık arz etmektedir.

Önemle belirtelim ki, şüpheli veya sanığın kasten de olsa yükümlülüklere uymamış olması, hakkında mutlaka tutuklama kararı verilmesi gerektiği anlamına gelmemektedir. Adli kontrol yükümlülüklerinin ihlali sonrasında şüpheli veya sanığın tutuklanması bir zorunluluk değildir, tutuklama hâkim veya mahkemenin

³⁸⁷ Özbek, CMK İzmir Şerhi, s. 386.

³⁸⁸ Süheyl Donay, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, Beta, İstanbul 2009, s. 183.

takdirindedir.³⁸⁹ Hâkim veya mahkeme, şüpheli veya sanık her ne kadar adli kontrol yükümlülüklerini geçerli ve haklı bir mazereti olmadan ihlal etmiş olsa bile tutuklama kararı vermeyerek önceki adli kontrol yükümlülüklerinin devamına karar verebilir. Buna ek olarak CMK m. 110/2 uyarınca adli kontrol yükümlülüklerini değiştirebilir veya denetimin sıklaştırılması isteniyorsa ilave yükümlülükler de ekleyebilir. Bu düzenleme, her halde tutuklamanın *son çare* olması kuralına aykırılık taşımamaktadır.

CMK m. 112/1'in 1. cümlesinde kovuşturma sonunda hükmedilebilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun yükümlülükler uyulmaması durumunda şüpheli veya sanığın tutuklanabileceğine yer verilmiştir. CMK m. 100/4 uyarınca "*Sadece adli para cezasını gerektiren suçlarda veya vücut dokunulmazlığına karşı kasten işlenenler hariç olmak üzere hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemez.*" şeklindeki düzenleme ile CMK m. 109/2'deki "*Kanunda tutuklama yasağı öngörülen hallerde de, adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir,*" hükümleri CMK m. 112/1'in 1. cümlesi ile birlikte değerlendirilmelidir. Tutuklama yasağı olan bir halde, şüpheli veya sanık hakkında adli kontrol kararı verilmiş ve adli kontrol yükümlülükleri de şüpheli ve sanık tarafından kasten ihlal edilmiş ise tutuklama yasağı olsa bile şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebilir. Kanun m. 112'deki düzenleme açıkça tutuklama yasağına ilişkin m. 100/4'teki hükmün istisnasını oluşturmaktadır. Tutuklama yasağı olmayan suçlar yönünden adli kontrol yükümlülüklerine uyulmaması nedeni ile tutuklama kararı verilmesi durumunda orantılılık ilkesi gereği herhangi bir hukuka aykırılık bulunmamaktadır.³⁹⁰ Tutuklama yasağı bulunan durumlarda dahi dolaylı olarak tutuklamaya olanak sağlayan bahsi geçen düzenleme, adli kontrolden beklenen yararın elde edilebilmesi için gerekli bir düzenlemedir.³⁹¹ Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta; sonuç ceza olarak sadece adli para cezası öngörülen suçların soruşturması ve kovuşturmasında şüpheli veya sanık

³⁸⁹ Donay, s. 183; Ali Kemal Yıldız, Selman Dursun, Serdar Talas, "*Tutuklama ve Adli Kontrol*", Adem Sözüer (Ed.), 11. Ceza Hukuku Günleri- Koruma Tedbirleri ve Türk Anayasaları ile Yeni Anayasa Önerilerinde Koruma Tedbirlerine İlişkin Düzenlemeler, İstanbul 2019, 297-309, s. 307

³⁹⁰ Şahin, 2005, 324.

³⁹¹ Bahri Öztürk (ed.), s. 491.

hakkında adli kontrol yükümlülüklerine uyulmadığı gerekçesi ile tutuklama kararı verilemez.³⁹² Uygulamada bu suçlar yönünden adli kontrol kararı da genellikle verilmemektedir. CMK m. 112/1'in 1. cümlesindeki “*hükmedilecek hapis cezasının süresi*” ibaresi dikkate alındığında, sonuç cezası sadece hapis cezası olan suçlar yönünden bu madde uygulanabildiği, sonuç ceza adli para cezası olan suçlar yönünden bu düzenlemeye başvurulamayacağı sonucuna varılmaktadır.³⁹³

CMK m. 112/1'in 1. cümlesindeki şüpheli veya sanığın yükümlülüklerine uymaması nedeniyle “*hemen*” tutuklama kararı verilebileceği düzenlemesini, tutuklamanın şüpheli veya sanığın yokluğunda yapılıp yapılamayacağı yönünden tartışmak gerekmektedir. Öğretide bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, yükümlülüklerin ihlali nedeniyle şüpheli veya sanığın tutuklanabilmesi için mutlaka müdafî atanmalı ve savunması alınmalıdır.³⁹⁴ Bu görüşe göre, tutuklama kararı mutlaka şüpheli veya sanığın bulunduğu sorgu veya duruşmada verilmelidir. Diğer görüşe göre ise, adli kontrol yükümlülüklerinin ihlali nedeni ile verilecek tutuklama kararı şüpheli veya sanığın yokluğunda verilebilir.³⁹⁵ Adli kontrol bir koruma tedbiri olup, tutuklamanın alternatifidir ve şüphelinin kaçması, delillerin karartılması gibi ceza muhakemesinin sağlıklı ilerlemesi amacına hizmet etmektedir. Adli kontrol yükümlülüklerine uyulmaması durumunda şüpheli veya sanığın koruma tedbirlerinden beklenen yararın sağlanamaması yönünde hareket etmiş olma karinesi ortaya çıkacaktır. Özellikle yüklenen suçun niteliği bu durumda dikkate alındığında şüpheli veya sanığın kaçması veya delilleri karartması ihtimali yüksek ise ilgili yargı mercileri tarafından hızlı ve etkili kararların alınması gerekmektedir. Aksi halde, adli kontrol koruma tedbirinden beklenen fayda sağlanamayacaktır. Bu nedenlerle, kanaatimizce, adli kontrol yükümlülüklerine uyulmaması durumunda dosya kapsamında değerlendirme yapılarak şüpheli veya sanığın özellikle kaçması veya

³⁹² Özbek, Doğan, Bacaksız, s. 311; Ahmet Gökçen, Murat Balcı, M. Emin Alşahin, Kerim Çakır, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2018, s. 420; Bahri Öztürk (ed.), s. 491; Centel, Zafer, s. 419.; Tekin, s. 302; Yıldız, Dursun, Talas, s. 305

³⁹³ Özgüven, s. 34.

³⁹⁴ Bahri Öztürk (ed.), s. 491; İnci, s. 88; Özge Sırma Gezer, Yasemin F. Saygılar Kırıt, "Adli Kontrol" İstanbul Kültür Üniversitesi Dergisi, Prof. Dr. Turhan Esener'e Armağan, 2016, C.15 S.1, 705-717, s. 715.

³⁹⁵ Centel, Zafer, s. 419.

delilleri karartması ihtimali yüksek ise şüpheli veya sanığın yokluğunda da tutuklama kararı verilebilir. Ancak ilgili maddedeki “*hemen*” ibaresi bir zorunluluk olarak algılanmamalı, şartlar değerlendirilerek şüpheli veya sanığın huzurda bulunduğu sırada adli kontrol yükümlülüklerinin ihlaline dayanarak tutuklama kararı verilebileceği de gözden uzak tutulmamalıdır.

Yükümlülüklerin ihlali durumunda verilecek olan tutuklama kararında CMK m. 100’deki tutuklama koşullarının değerlendirmeye alınıp alınamayacağı ise ayrı bir tartışma konudur. CMK m. 100/1’in son cümlesindeki verilmesi beklenen ceza ile tutuklamanın ölçülü olması ve aynı maddenin 4. fıkrasının istisnasını CMK m. 112 oluşturmaktadır. Öğretide, adli kontrol yükümlülüklerinin ihlaline dayanarak şüpheli veya sanığın tutuklanması söz konusu ise CMK m. 100’deki şartların dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir.³⁹⁶ Ancak adli kontrol yükümlülüklerine uyulmaması nedeni ile tutuklamada yeniden CMK m. 100’deki koşulların aranması durumunda CMK m. 112’nin herhangi bir anlamı kalmayacaktır. Bununla birlikte tutuklama kararı verilebilmesi için yine de belli koşulların aranması gerekir. Nitekim yükümlülükler uyulmaması tek başına tutuklama sebebi olmayıp, hâkime bu konuda takdir yetkisi verildiği de aşıkardır. Bu nedenle, CMK m. 112’deki düzenlemenin CMK m. 100’deki tutuklamaya ilişkin bütün şartları ortadan kaldırdığı kabul edilmemeli, CMK m. 112’nin getirdiği istisnalar dikkate alındıktan sonra CMK m. 100’deki diğer şartlar kapsamında değerlendirme yapılarak tutuklama kararı verilmelidir.³⁹⁷ CMK m. 112 kapsamında tutuklama kararı verilebilmesi için dikkat edilmesi gereken en önemli nokta adli kontrol tedbirlerinin yetersiz kalacağı kanaatinin oluşmasıdır.³⁹⁸

CMK m. 112’ye, 24 Kasım 2016 tarihinde eklenen ikinci fıkrası uygulamada yaşanan kafa karışıklığını çözmüştür.³⁹⁹ Bu düzenlemeye göre azami tutukluluk sürelerini doldurarak serbest kalan şüpheli veya sanıkların, adli kontrol

³⁹⁶ Öztürk (ed.), s. 491; İnci, s. 88.

³⁹⁷ Toroslu, Feyzioğlu, s. 235; Özgüven, s. 35; Yenisey, Nuhoglu, s. 454; Soyer Güleç, s. 66.

³⁹⁸ Gökçen, Balcı, Alşahin, Çakır, s. 420.

³⁹⁹ Karışıklığa ilişkin bilgi için bkz.: Ersan Şen, Bilgehan Özdemir, Tutuklama, Seçkin Yayınevi, 3. Baskı, Ankara 2011, s. 108; İnan Yılmaz, s. 153.

yükümlülüklerine uymamaları sonucunda tutuklanıp tutuklanamayacağını açıklığa kavuşturmuştur. Düzenlemeye göre şüpheli veya sanık azami tutukluluk süresini doldurarak serbest kaldıktan sonra, adli kontrol yükümlülüklerine uymaz ise yeniden tutuklanabilecektir. Ancak bu madde kapsamında yapılan tutuklamalarda tutuklama süresi ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde dokuz aydan, diğer mahkemelerin görevlerine giren işlerde ise iki aydan fazla olamaz. Bu düzenlemede de azami tutuklama sürelerinin belirtilmesi uzun tutukluluktan kaynaklı hak ihlallerinin engellenmesi açısından gayet yerindedir.

Değiniilmesi gereken diğer bir durum, CMK m. 112/1'e, 14 Nisan 2020 tarihinde eklenen ikinci cümle ile ilk derece mahkemesince sanık hakkında mahkûmiyet kararı verilmiş ve adli kontrol tedbiri devam etmekte iken, istinaf ve temyiz aşamasında sanığın adli kontrol yükümlülüklerine uymaması halinde ilk derece mahkemesinin bu madde kapsamında sanık hakkında tutuklama kararı verebilecek olmasıdır. Kanaatimizce, bu düzenleme ile özellikle sanığın ceza muhakemesinden ve infazdan kaçma niyetinin ortaya çıktığı durumlarda hızlı ve etkili bir şekilde tutuklama koruma tedbirine başvurulmasının önü açılmıştır. Ayrıca bu düzenleme, yukarıda ileri sürmüş olduğumuz adli kontrol kararlarının bölge adliye mahkemelerince ve Yargıtay tarafından da verilebileceği görüşünü tasdik eder niteliktedir.

ÇKK m. 20/2'de de CMK m. 112'ye benzer bir düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenlemeye göre suça sürüklenen çocuk hakkında ÇKK'daki ve CMK'daki adli kontrol yükümlülüklerinden sonuç alınamaması veya alınamayacağını anlaşıması veya yükümlülükler uymaması durumunda tutuklama kararı verilebilecektir. Her iki düzenleme arasındaki benzerlik nedeni ile ÇKK'daki hüküm irdelenmeyecektir.

4.2. Adli Kontrol Kararlarına Karşı İtiraz

İtiraz, hâkim veya mahkeme kararlarına karşı başvuru ve ilgili kişinin başvurusu üzerine itiraz edilen kararın başka bir merci tarafından yeniden incelenmesine imkân tanıyan olağan kanun yoludur. CMK'da kural olarak hâkim kararlarına karşı itiraz edilir, mahkeme kararlarına karşı itiraz istisnaidir. Mahkeme kararlarına itiraz edilebilmesi için kanunda açık bir düzenlemenin olması

gerekmektedir. CMK m. 111/2’de adli kontrole ilişkin kararlara itiraz edilebileceği belirtilmiştir. Bu nedenle hâkim veya mahkeme tarafından verilen adli kontrol kararları itiraza tabidir.

4.2.1. İtiraz Edilebilecek Adli Kontrol Kararları

Adli kontrolü düzenleyen CMK m. 109 ila 115 arasında, adli kontrol kararlarına hangi usul ve esaslar çerçevesinde itiraz edilebileceği düzenlenmemiştir. Bu nedenle itiraza ilişkin CMK m. 267 ila 271 arasındaki düzenlemeler burada da uygulama alanı bulacaktır. Ancak CMK m. 111/2’de “*Adli kontrole ilişkin kararlara itiraz edilebilir.*” denilmesi dikkat çekmektedir. Kanunda “*adli kontrol kararlarına itiraz edilebilir*” yerine “*adli kontrole ilişkin kararlar*” ibaresinin kullanılmış olmasından da anlaşılacağı üzere, adli kontrole ilişkin diğer kararlara da itiraz edilebileceğine açıklık getirilerek, uygulamada doğabilecek sıkıntıların önüne geçilmiştir.

Adli kontrol kararları verilmekle sonuca ulaşmamakta, devam eden süreçte ve infazında adli kontrol kararı ve yükümlölükler hakkında muhtelif kararlar verilebilmektedir. İlk kez adli kontrol kararı verildikten sonra hâkimlik veya mahkemece adli kontrole ilişkin verilebilecek kararları dayanak maddeleri ile birlikte sayacak olursak; (a) CMK m. 109/3 (d) uyarınca her türlü taşıtı kullanması yasaklanan şüpheli veya sanığın aynı maddenin 5. fıkrası kapsamında mesleki uğraşı için izin istemesi sonrası verilebilecek kararlar, (b) CMK m. 110/2 uyarınca şüpheli veya sanığın bir veya birden çok yeni yükümlölük altına alınması, adli kontrol kararının içeriğindeki yükümlölüklerin tamamen veya kısmen kaldırılması, değiştirilmesi veya bazılarında geçici olarak muaf tutulması kararları, (c) CMK m. 112 kapsamında verilecek tutuklama kararı,⁴⁰⁰ (d) CMK m. 114’te düzenlenen önceden ödetmeye ilişkin kararlar, (e) CMK m. 115’de düzenlenen güvencenin geri verilmesine ilişkin kararlardır. Bu kararların tamamı adli kontrole ilişkin olup itiraza konu yapılabilir.

⁴⁰⁰ Bu bir tutuklama kararıdır ve itiraza tabi olduğu aşıkardır. Bu karar özünde adli kontrole ilişkin değildir, sadece tutuklamanın dayanağı olan husus adli kontrol hükümleri arasında düzenlenmiştir. Yine de burada zikretmekte fayda vardır.

“Adli kontrole ilişkin kararlar” ibaresinin kullanılmasının sebebi, mahkeme tarafından verilen adli kontrole ilişkin tüm kararlara karşı itiraz kanun yolunu açık tutmaktır. Mahkeme kararlarına karşı itiraz istisna olduğu için, adli kontrole ilişkin kararlar bakımından kanunda açık bir düzenlemeye gereksinim vardır. Kanun koyucunun amacı, adli kontrol kararlarının ve infaz sırasında verilen adli kontrole ilişkin diğer kararların tamamını itiraza tabi tutarak⁴⁰¹ uygulama birliği sağlamak ve itirazın olabildiğince çabuk sonuca bağlanmasını temin etmektir.

Sonuç olarak, hangi merci tarafından verilirse verilsin adli kontrol kararları ve infazı süresince verilecek olan yukarıda saymış olduğumuz adli kontrol kararı sonlandırılıncaya kadar verilen adli kontrole ilişkin kararların tamamı itiraz kanun yoluna tabidir.

4.2.2. İtiraza Yetkili Kişiler

CMK’da ne adli kontrolü düzenleyen hükümlerde ne de itiraz ilişkin hükümlerde adli kontrole ilişkin kararlara kimlerin itiraz edebileceğine ilişkin özel bir düzenleme bulunmaktadır. Bu nedenle hâkim veya mahkeme kararlarına karşı kimlerin kanun yollarına başvurabileceğine ilişkin CMK m. 260-263’ün irdelenmesi gerekmektedir.

CMK m. 260/1’e göre; hâkim veya mahkeme tarafından verilen adli kontrole ilişkin kararlara karşı Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık, CMK’ya göre katılan sıfatını almış olanlar ile katılma isteği karara bağlanmamış, reddedilmiş veya katılan sıfatını alabilecek surette suçtan zarar görmüş olanlar itiraz edebilir. Öğretide soruşturma aşamasında adli kontrol talebinin reddine ilişkin kararlara suçtan zarar görenin de itiraz edebileceğini ileri süren görüşler mevcut ise de⁴⁰², kanaatimizce soruşturma aşamasında suçtan zarar görenin itiraz hakkı bulunmamaktadır. İlgili maddede mütemadiyen “katılan” terimi kullanılmış ve katılmanın da sadece kovuşturma aşamasında mümkün olması karşısında tek başına suçtan zarar görmüş olmak adli kontrole ilişkin kararlara itiraz hakkı vermez. Soruşturma aşamasında

⁴⁰¹ Tezcan, s. 253.

⁴⁰² Toroslu, Feyzioğlu, s. 234; Tezcan, s. 267.

hakimiyet Cumhuriyet savcısındadır; suçtan zarar görenin ve mağdurun hâkimlik nezdinde taraf sıfatı bulunmamaktadır. Bu nedenlerle soruşturma aşamasında adli kontrol talebinin reddine ilişkin kararlara suçtan zarar gören veya mağdurun itiraz hakkı olmadığı yönündeki görüşe katılmaktayız. Bununla birlikte suçtan zarar görenin Cumhuriyet Savcısına adli kontrole ilişkin kararlar hakkında harekete geçirmek için başvurmasına engel bir durum da bulunmamaktadır.

Bu kişiler yanında CMK m. 261'e göre müdafî veya vekil de temsil ettikleri tarafların itiraz hakkı bulunmakta ise ve açık arzularına aykırı olmamak üzere adli kontrole ilişkin kararlara itiraz edebilirler.

Kanun yollarına başvuruda yasal temsilci ve eş, şüpheli veya sanık gibi değerlendirilmektedir. CMK m. 262'ye göre şüpheli veya sanığın yasal temsilcisi ve eşi şüpheli veya sanığın başvurabileceği kanun yollarına kendiliklerinden başvurabilirler.

CMK m. 260/3'e göre Cumhuriyet savcısı şüpheli veya sanık lehine olarak da adli kontrole ilişkin kararlara itiraz edebilecektir. Ne var ki, CMK m. 110/1 uyarınca soruşturma aşamasında adli kontrol kararı verilebilmesi için Cumhuriyet savcısının talebi zorunludur. Soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının talebi ile adli kontrol altına alınan şüpheli lehine Cumhuriyet savcısının itiraz etmesi hukuken mantıklı değildir. Böyle de olsa kanunda Cumhuriyet savcısına tanınan bir hakkın var olmadığını ileri sürmenin de hukuki bir yaklaşım olmayacağı kanaatindeyiz.⁴⁰³

4.2.3. İtiraz Süresi ve Şekli

CMK m. 268/1 uyarınca itiraz süresi ilgililerin kararı öğrendiği tarihten itibaren yedi gündür. Öğrenme, CMK m. 35'e göre ya yüze karşı kararın açıklanması ya da kararın ilgiliye tebliği ile gerçekleşir. Her ne kadar CMK m. 35/2'de koruma tedbirlerine ilişkin kararların tebliğ olunmayacağı belirtilmiş ise de şüpheli veya sanığın yokluğunda verilen adli kontrol kararının kendisine tebliğ edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Aksi halde, şüpheli veya sanığın uyması gereken adli kontrol

⁴⁰³ Soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının şüpheli lehine adli kontrol kararına itiraz edemeyeceğine ilişkin görüş için bkz.: Tezcan, s. 268.

yükümlülüklerini bilmeden hareket etmesi hak ihlallerine sebebiyet vereceği gibi, hukuki öngörülebilirlik ilkesine de aykırıdır. Hâkimlik veya mahkeme yoklukta verilen adli kontrol kararını veya adli kontrole ilişkin kararları tebliğ etmese bile birçok yükümlülüğün infazı için denetimli serbestlik müdürlüğünce veya yazı işleri müdürlüğünce adli kontrol kararı tebliğ edilecektir. Bu nedenle CMK m. 35/2'deki tebliğ ilişkin hükmün en azından adli kontrole uyumlu hale getirilmesinde fayda bulunmaktadır.

İtiraz, kararı veren mercie verilecek bir dilekçe veya tutanağa geçirilmek şartı ile zabıt kâtibine de beyanda bulunmak suretiyle yapılır (CMK m. 268/1). Şüpheli veya sanık başka suçtan tutuklu ise CMK m. 263/1 uyarınca adli kontrole ilişkin kararlara, zabıt katibine veya tutuklu bulunduğu ceza infaz kurumu ve tutukevi müdürüne beyanda bulunarak veya itiraza ilişkin bir dilekçe sunarak da kanun yoluna başvurulabilir.

4.2.4. İtirazı İncelemeye Yetkili Merciler

4.2.4.1. Soruşturma Evresinde

CMK m. 110/1. maddesine göre, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının istemi ve sulh ceza hâkiminin kararı ile şüpheli adli kontrol altına alınmaktadır. Soruşturma evresinde adli kontrole ilişkin bütün kararlar da sulh ceza hâkimi tarafından verilmektedir. CMK m. 268/3-a'ya göre sulh ceza hâkimliğinin kararlarına karşı itirazları, “*o yerde birden fazla sulh ceza hâkimliğinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen hâkimliğe; son numaralı hâkimlik için bir numaralı hâkimliğe; ağır ceza mahkemesinin bulunmadığı yerlerde tek sulh ceza hâkimliği varsa, yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hâkimliğine; ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerlerde tek sulh ceza hâkimliği varsa, en yakın ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hâkimliği*” inceler. Diğer bir deyişle sulh ceza hâkimliğinin kararını diğer bir sulh ceza hâkimi inceleyerek, itiraz hakkında karar vermektedir.

4.2.4.2. Kovuşturma Evresinde

CMK m. 110/3'e göre kovuşturma evresinin her aşamasında görevli ve yetkili yargı merci tarafından adli kontrol kararı ve bu karara ilişkin kararlar verilebilmektedir. Bu başlık altında kastedilen kovuşturma evresi, ilk derece mahkemelerince hüküm verilinceye kadarki süreçtir.

5235 Sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun m. 8'e göre kovuşturma aşamasında görevli olan mahkemeler asliye ceza mahkemeleri ve ağır ceza mahkemeleridir. İlk derece yargılaması sürecince adli kontrole ilişkin bütün kararlar bu iki mahkeme tarafından verilmektedir.

CMK m. 268/3-c uyarınca asliye ceza mahkemesinin adli kontrole ilişkin kararlarına karşı itirazlar yargı çevresinde buldukları ağır ceza mahkemesince incelenir. Yine aynı fıkra uyarınca ağır ceza mahkemesinin adli kontrole ilişkin kararlarına karşı itirazları “*o yerde ağır ceza mahkemesinin birden çok dairesinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen daireye; son numaralı daire için birinci daireye; o yerde ağır ceza mahkemesinin tek dairesi varsa, en yakın ağır ceza mahkemesi*” inceler.

CMK m. 268/3-e uyarınca Yargıtay Ceza Dairelerinin ilk derece mahkemesi olarak baktıkları davalarda verdikleri adli kontrole ilişkin kararlarına karşı itirazları “*numara itibarıyla izleyen ceza dairesi; son numaralı daire söz konusu ise birinci ceza dairesine*” inceler.

4.2.4.3. Kanun Yolu Aşamasında

CMK ile birlikte yargılama *iki dereceli* hale gelmiş ve ilk derece mahkemeleri tarafından verilen hükümlere karşı bölge adliye mahkemelerinde istinaf kanun yoluna başvurulmasına olanak sağlanmıştır. Bölge adliye mahkemelerince verilen kararlara karşı ise Yargıtay'a temyiz kanun yoluna başvurulacaktır. Buna göre kanun yolu aşamasında iki merci vardır; bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay.

Yukarıda adli kontrol kararı verebilecek merciler incelenirken bölge adliye mahkemelerinin ve Yargıtay'ın da adli kontrole karar verebileceği belirtilmiş olup, istinaf aşamasında bölge adliye mahkemeleri, temyiz aşamasında da Yargıtay adli kontrole ilişkin kararlar verebilirler.

İstinaf aşamasında bölge adliye mahkemesi ceza dairesince verilecek olan adli kontrole ilişkin kararlara karşı itiraz kanun yoluna başvurulması durumunda inceleme CMK m. 268/3-e maddesi uyarınca “*ceza dairesinin kararını numara itibarıyla izleyen ceza dairesi; son numaralı daire söz konusu ise birinci ceza dairesi*” tarafından yapılır.

Yargıtay Ceza Dairelerinin esas (ilk derece) mahkemesi olarak verdikleri adli kontrole ilişkin kararlarına karşı itiraz merciinin nasıl belirleneceğine bir önceki bölümde değinmiştik. Temyiz aşamasında temyiz mercii olarak Yargıtay Ceza Daireleri tarafından verilecek olan adli kontrol kararları ve adli kontrole ilişkin kararlara karşı hangi usul ve esaslara göre itiraz edileceğine dair hukukumuzda bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle temyiz incelemesi aşamasında Yargıtay Ceza Daireleri tarafından verilen adli kontrole ilişkin kararlara karşı hak kaybına sebep olmamak adına kıyas yolu⁴⁰⁴ ile CMK m. 268/3-e uygulanmalıdır. Yani, Yargıtay Ceza Dairelerinin temyiz merci olarak baktıkları davalarda verdikleri adli kontrole ilişkin kararlara karşı itirazları “*numara itibarıyla izleyen ceza dairesi; son numaralı daire söz konusu ise birinci ceza dairesine*” incelemelidir.

Son olarak CMK m. 112/1'in 2. cümlesi uyarınca ilk derece mahkemesince hüküm verilerek dosyadan el çekilmiş olsa bile istinaf ve temyiz aşamasında hakkında mahkûmiyet hükmü verilmiş sanık hakkında adli kontrol yükümlülüklerinin ihlali nedeni ile tutuklama kararı verilebilecektir. İstinaf ve temyiz aşamasında, adli kontrol yükümlülüklerinin ihlali nedeni ile ilk derece mahkemesince verilen tutuklama kararı itiraza tabidir. Ancak burada çoğa yetkili olanın aza da yetkili olması nedeni ile ilk derece mahkemesi adli kontrol

⁴⁰⁴ Ceza muhakemesinde kıyasa ilişkin detaylı bilgi için bk.: Centel, Zafer, s 50-53: Abdullah Batuhan Baytaç, Kanunilik İlkesi Bağlamında Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Yorum, İstanbul 2018, s. 373-378.

yükümlülüklerinin ihlali nedeni ile gerekli gördüğü takdirde adli kontrol kararındaki yükümlülükleri değiştirebilir veya sanığı bir veya birden fazla yeni yükümlülük altına alabilir. Bu durumda ilk derece mahkemesince verilen karara karşı itirazı incelemeye yetkili mercii kanaatimizce ilk derece mahkemelerinin kararlarına itiraza ilişkin usuller kapsamında belirlenmelidir.

4.2.5. İtirazın Sonuçları

4.2.5.1. İtiraz Başvurusunun Adli Kontrol Kararına Etkisi

Adli kontrol kararı ve adli kontrole ilişkin muhtelif şekillerde karar verilebilir. İlk kez adli kontrol kararı verildikten sonra adli kontrol yükümlülüklerinin değiştirilmesi, bir veya birden fazla yeni yükümlülük altına alınma gibi yukarıda da belirtildiği üzere birçok karar verilebilir. Bu kararlara karşı yapılan itirazlar CMK m. 269/1 uyarınca kararın yerine getirilmesinin geri bırakılması sonucunu doğurmaz.

Öte yandan, CMK m. 269/2 uyarınca kararı veren makam veya kararı inceleyecek merci itiraz konusu kararın geri bırakılmasına karar verebilir. Bunun sebebi kararda açık bir hukuka aykırılık var ise bunun olabildiğince çabuk ortadan kaldırılmasıdır. Kararın uygulanmasının geri bırakılması hâkim, mahkeme veya ilgili merci tarafından re'sen yapılabileceği gibi itiraz eden tarafın talebi üzerine de yapılabilir.

Adli kontrole ilişkin kararın şüpheli veya sanığın lehine olacak şekilde değiştirilmesi veya ortadan kaldırılması durumunda da ilgili karar hemen infaz edilmelidir. Lehe olan karara itiraz daha önceki adli kontrol kararının devamına sebebiyet vermemelidir.⁴⁰⁵ Aksi takdirde hak ihlalleri ortaya çıkabilecektir.

4.2.5.2. İtiraz İncelemesinin Usulü ve Sonuçları

İtiraz, adli kontrol kararını veren mercie yapılır. Kararına itiraz edilen merci, itirazı yerinde görürse kararı düzeltir; itiraz yerinde görülmezse en çok üç gün içinde, itirazı incelemeye yetkili olan mercie gönderilir (CMK 268/2). Buna itirazın aktarma

⁴⁰⁵ Tezcan, s. 274.

etkisi adı verilir.⁴⁰⁶ İtirazın yerinde görülmesi halinde üç günlük süreden sonra itirazın kabulüne karar verilebilip verilemeyeceği kanundaki düzenlemeden anlaşılammaktadır. Maddedeki düzenleme ile sanki yerinde görülmediği tarihten itibaren üç gün içinde itirazın incelenmek üzere ilgili mercie gönderilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte düzenlemenin, adli kontrol kararını veren merciin üç gün içinde itiraz hakkında bir karar vermesi gerektiği biçiminde anlaşılması gerekir. Aksi halde itirazın ilgili mercie gönderilmesi daha uzun bir zaman alacak, bu da itiraz kanun yolunun etkinliğini zayıflatacaktır. Uygulamada da itirazlar hakkında hâkimlikler ve mahkemeler itirazdan itibaren üç gün içinde karar vermektedirler. Ancak burada *düzenleyici süre* söz konusu olup, itirazın üç gün geçtikten sonra itirazı incelemeye yetkili mercie gönderilmemiş olması, yapılan itirazı geçersiz hale getirmez.

İtirazı incelemeye yetkili olan merci, hakkında cevap verilebilmesi için itirazı, Cumhuriyet savcısı ve yargılamanın karşı taraflarına gönderebilir. İtirazı inceleyen merci, inceleme ve araştırmayı ilk elden yapabileceği gibi gerekli gördüğünde bunların yapılmasını da emredebilir (CMK m. 2701/1). İtirazı inceleyen merciin itiraz hakkında vereceği karar yargılamanın diğer tarafını olumsuz yönde etkileyecek ise aleyhinde sonuç doğabilecek tarafın beyanını almak üzere itirazın gönderilmesinde fayda vardır.⁴⁰⁷ Merciiin yapacağı inceleme ve araştırmanın kapsamının sınırlarının nasıl olması gerektiği ilgili düzenlemeden anlaşılammaktadır. İtiraz merciin yapacağı araştırmanın kapsam ve sınırının ne olacağı belirsizdir. Bize göre inceleme ve araştırmaya ilişkin ayırımın şu şekilde yapılması gerekir; itiraz merci, kararı veren merciinin yapacağı esasa ilişkin tüm araştırmaları değil, ancak itiraz hakkında karar verilebilmesi için yapılması gerekenlerle sınırlı bir araştırma ve inceleme yapmalıdır.⁴⁰⁸ Zira itiraz mercii, esas merciinin araştırması ve incelemesi gereken yargılamaya ilişkin işlemleri tümüyle yapacak olursa, itiraz hakkında karar verilmesi, gereğinden daha uzun süre alacaktır.

⁴⁰⁶ Öztürk (ed.), s. 672.

⁴⁰⁷ Yavuz Arıcan, Ceza Yargılaması Hukukunda İtiraz Yolu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s. 88.

⁴⁰⁸ Centel, Zafer, s. 833.

Bu nedenle itiraz merciinin, itiraza ilişkin karar ile ilgili kendisinde bir kanaat oluşturacak kadar araştırma ve inceleme yapmasında yarar vardır. Bu araştırma ve inceleme kapsamında gerekiyorsa tanık dinlenebilir, bilirkişi raporu alınabilir veya kolluktan veya değişik kuruluşlardan evrak istenebilir. Ancak bu işlemlerin tamamı itiraza ilişkin karar ile ilgili olmalıdır.

Kural, itiraz hakkında dosya üzerinden karar verilmesidir. Ancak gerekli görülürse Cumhuriyet savcısı ve sonra müdafî veya vekil dinlenebilir (CMK m. 271/1). Diğer bir deyişle, gerekli görülmesi halinde Kanunda geçen kişilerin katılabileceği bir duruşma yapılabilir. Adli kontrole ilişkin kararlara karşı yapılan itirazların duruşmalı olarak incelenmesini zorunlu kılan bir düzenleme bulunmamaktadır.

İtiraz hakkında incelemesini yapan merci itirazın reddine veya kabulüne karar verir. CMK m. 271/4'e göre merci itirazı yerinde görürse itiraz konusu kararı kaldırarak yerine yeni bir karar verir. Merciiin itirazı kabul etmesi halinde itiraz konusu hakkında yeni bir karar tesis etmesi zorunluluktur.⁴⁰⁹ İtirazı incelemeye yetkili merciin, kararı veren mercie maddi olayları yeniden değerlendirmesi için dosyayı geri göndermesi mümkün değildir.⁴¹⁰ Zira kanunda bizzat inceleme ve araştırma yetkisi tanınan bir merciin kendisi bütün araştırmayı yapmalı ve kanunun emredici hükmü gereğince dosya hakkında itirazı sonuçlandırıcı karar vermelidir.

Adli kontrole ilişkin kararlara itirazın kabulüne ilişkin kararlar açısından bazı özel durumlardan da söz edilmelidir. Bu durumlardan ilki, şüpheli veya sanığın adli kontrol altına alınmasına ilişkin talebin reddine dair karara Cumhuriyet savcısınınca itiraz edildikten sonra, itirazı inceleyen merciin itirazı kabul etmesi durumunda şüpheli veya sanık hakkında uygulanacak adli kontrol yükümlülüklerinin nasıl tespit edileceği konusunda bir belirlilik yoktur. CMK m. 110 incelendiğinde hâkimin Cumhuriyet savcısının istemi ile şüpheliyi adli kontrol altına alabileceği belirtilmiş olup, yükümlülükler açısından herhangi bir tespitte bulunulmamıştır. Diğer bir

⁴⁰⁹ Centel, Zafer, s. 833.

⁴¹⁰ Centel, Zafer, s. 833.

deyişle, şüphelinin hangi adli kontrol yükümlülükleri altına alınabileceği hâkimin takdirine bırakılmıştır. Cumhuriyet savcısının örneğin özellikle konutu terk etmeme yükümlülüğü talep etmesi, hâkim için bağlayıcılık taşımaz. Hâkim, şüpheliyi olayın şartlarına uygun düşecek ve ölçülü herhangi bir yükümlülük altına alabilir. İtiraz merciinin de itiraza ilişkin kararı veren merci gibi karar verme yetkisi bulunması nedeni ile adli kontrol yükümlülüklerinin tespiti açısından takdir yetkisi itiraz merciindedir.

Özellik gösteren diğer bir durum da adli kontrol kararına sadece şüpheli veya sanığın itiraz etmesi durumunda, itiraz merciin şüpheli veya sanığın aleyhine olacak şekilde adli kontrol yükümlülüklerini değiştirip değiştiremeyeceğidir. Kanaatimizce, her ne kadar CMK’da itiraz kanun yolunda aleyhe bozma yasağına ilişkin bir hüküm bulunmasa da adil yargılanma ilkesi gereğince⁴¹¹ ve aleyhe değiştirme yasağı kuralınca⁴¹² adli kontrol kararı şüpheli veya sanığın aleyhine değiştirilmemelidir. Aksinin düşünülmesi halinde, şüpheli veya sanığın hak arama özgürlüğü kısıtlanmış olacaktır.

İtirazın ne kadarlık bir süre içerisinde sonuca bağlanacağına ilişkin CMK’da herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak CMK m. 271/3’de itirazın “*en kısa sürede*” sonuçlandırılması gerektiği belirtilmiştir. Kanaatimizce bununla kast edilen makul süredir. Kararın olabildiğince çabuk ve makul bir sürede verilmesi hak ihlallerinin önüne geçilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle itiraz mercii makul süreyi aşmadan itirazı sonuçlandırmalıdır.

İtiraz hakkında yetkili merciin verdiği karar CMK m. 271/4 uyarınca kesindir. Aynı fıkrafta bulunan düzenlemeye göre ilk defa merci tarafından verilen tutuklama kararlarına karşı itiraz yolu açık iken ilk defa adli kontrol alınmaya ilişkin kararlar kesindir. Bu düzenlemeye adli kontrol kararlarının da eklenmemesi şaşırtıcıdır. Adli kontrol yükümlülükleri kimi durumlarda en az tutuklama kadar kişi özgürlüğünün

⁴¹¹ Veli Özer Özbek, İlker Tepe, “*Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Aleyhe Değiştirme (Reformatio in Peius) Yasağına İlişkin-Öğreti ve Uygulama Boyutlarıyla-Genel Bir Değerlendirme*” DEÜHFD, S. 16, 3759-3797, s. 3773.

⁴¹² Detaylı bilgi için bkz.: Özbek, Tepe, s. 3775 vd.

kısıtlanması sonucuna yol açabilmektedir. Buna rağmen itiraz merciin verdiği adli kontrol kararının kesin olmasına ilişkin bu düzenleme Anayasanın m. 19/8 ve AIHS m. 5/4'ün ihlali niteliğindedir. Yapılacak bir Kanun değişikliği ile bu durumun düzeltilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

4.3. Adli Kontrol Kararının Sona Ermesi

4.3.1. Adli Kontrol Kararının Hâkim veya Mahkeme Tarafından Kaldırılması

Adli kontrol kararı verildikten sonra hâkim veya mahkeme tarafından kaldırılabilir. Adli kontrol kararının hâkim veya mahkeme tarafından kaldırılması halleri şunlardır; (a) CMK m. 111/1 uyarınca şüpheli veya sanığın talebi üzerine, Cumhuriyet savcısının görüşü alındıktan sonra hâkim veya mahkeme tarafından kaldırılması (b) CMK m. 110/2 uyarınca Cumhuriyet savcısının istemi ile adli kontrol kararının bütünüyle kaldırılması (c) kovuşturma aşamasında mahkemenin resen kaldırmasıdır.

CMK m. 111/1'e göre şüpheli veya sanık soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında adli kontrol kararının kaldırılmasını talep edebilir. Bu talepten sonra, hâkim veya mahkeme Cumhuriyet savcısının görüşünü almak zorundadır. Düzenlemeye göre görüş alındıktan sonra 5 gün içinde karar verilmelidir. Karar, adli kontrol yükümlülüklerinin tamamen kaldırılmasına ilişkin olabileceği gibi, CMK m. 110/2 kapsamında yükümlülüklerin kısmen kaldırılması, değiştirilmesi şeklinde de olabilir. Ayrıca hâkim veya mahkeme, şüpheli veya sanığın bu başvurusunu reddedebilir. CMK m. 111'in başlığı "*Adli kontrol kararının kaldırılması*" şeklinde olsa da adli kontrol kararının hangi şartlar altında kaldırılması gerektiğine ilişkin bir düzenleme içermemekte, ayrıca m. 110/2'ye atıf yapmaktadır. Atıf yapılan düzenleme ise sadece kaldırmaya ilişkin olmayıp, yeni yükümlülük altına alma, yükümlülükleri değiştirme veya yükümlülüklerden muaf tutmaya ilişkindir. Bu nedenle denilebilir ki; her ne kadar madde başlıkları madde metninden sayılmasa da CMK m. 111'in madde başlığı aslında içeriği ile uyumlu değildir. CMK m. 111'in düzenlediği husus aslında adli kontrol kararına karşı şüpheli veya sanık tarafından

yapılan başvurunun (itiraz değil) incelenmesi usulüdür. Bu maddenin adli kontrolün kaldırılması ile ilgisi bulunmamaktadır.

Soruşturma aşamasında adli kontrolün kaldırılmasını şüpheli veya sanık talep edebileceği gibi, Cumhuriyet savcısı da soruşturmanın geldiği aşama ve adli kontrol tedbirinden beklenen faydanın sağlanması veya adli kontrole gerek kalmadığı kanaatinde ise hâkimlikten şüpheli hakkındaki adli kontrol kararının kaldırılmasını talep edebilir. Soruşturma aşaması Cumhuriyet savcısı tarafından yürütülmesi nedeni ile herhangi bir talep olmadığı takdirde hâkimlik re'sen adli kontrol kararını kaldıramayacaktır.

Soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının adli kontrol kararını kendiliğinden kaldırıp kaldıramayacağı ise tartışmalı bir konudur. CMK m. 103/2'nin 1. cümlesinde “*Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı adli kontrol veya tutuklamanın artık gereksiz olduğu kanısına varacak olursa, şüpheliyi re'sen serbest bırakır.*” denilmekte ise de benzer yönde bir düzenlemeye adli kontrol açısından açıkça yer verilmiş değildir. Bu durumda CMK m. 110/2'ye göre adli kontrol kararının ancak hâkim tarafından kaldırılabilmesi sonucuna varılabilir. İlk bakışta varılan bu sonucun CMK m. 103 ile çeliştiği düşünülebilir. Gerçekten de bir maddede Cumhuriyet savcısına tutuklama ve adli kontrol kararını ortadan kaldırma yetkisi verilirken, diğer maddede adli kontrol kararının kaldırılmasının hâkim kararına bağlanmış olması düşündürücüdür. Ne var ki, CMK m. 103 bir bütün olarak okunduğunda aynı maddenin ikinci fıkrasının birinci fıkra ile bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Kanunun m. 103/1'in ilk cümlesi “*Cumhuriyet savcısı, şüphelinin adli kontrol altına alınarak serbest bırakılmasını sulh ceza hâkiminden isteyebilir.*” şeklinde olup, ikinci fıkra ile birlikte okunduğunda, ikinci fıkradaki düzenlemeden Cumhuriyet savcısında şüpheli hakkında hiçbir tedbire (adli kontrole dahi) gerek kalmadığı kanaatinin oluşması halinde tutukluluğu kendiliğinden sonra erdirebileceği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, ikinci fıkranın ilk cümlesinde “*serbest bırakır*” ifadesi tutukluluğa ilişkindir, adli kontrol altında bulunan kişi zaten serbesttir ve ancak adli kontrol kararının kaldırılması söz konusu olabilir. Düzenlemenin bu şekilde olmasının sebebi adli kontrol kararına sadece hâkim veya mahkeme tarafından karar

verilebilir olmasıdır. Cumhuriyet savcısı, soruşturma aşamasında şüphelinin tutukluluğunun devam etmesine gerek olmadığı, lakin şüphelinin adli kontrol altına alınması kanaatinde ise CMK m. 103/2 uyarınca şüpheliyi re'sen serbest bırakmayacak, şüphelinin tahliyesini ve adli kontrol altına alınmasını hâkimlikten talep edecektir.⁴¹³ Kanun koyucunun adli kontrol kararının Cumhuriyet savcısı tarafından kaldırılmasına yönelik bir amacının olmadığı aşikârdır. Böyle bir amaç bulunsa idi buna ilişkin olarak adli kontrol açısından da açık bir düzenlemeye yer vermesi beklenirdi.

Öte yandan, Cumhuriyet savcısının tutuklamayı sona erdirmeye yetkisi bulunmakta iken tutuklamaya göre daha hafif bir tedbir olan adli kontrol kararını re'sen kaldırma yetkisinin olmaması ise şaşırtıcıdır. Öğretide ise soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının adli kontrol kararını re'sen kaldırabileceğini ileri süren görüşler bulunmaktadır.⁴¹⁴ Ancak bu görüşler genel olarak dayanağı CMK m. 103/2'dir. Çoğu yetkili olanın aza da yetkili olması genel bir hukuk ilkesidir ve adli kontrolün, tutuklamanın azı olduğu aşikârdır. Ayrıca Cumhuriyet savcısının soruşturma aşamasında adli kontrol kararını kaldırması durumunda herhangi bir hak ve özgürlüğünün kısıtlandığı söylenemez. Bu nedenle bu yetkinin Cumhuriyet savcısında olduğunu ileri sürmek yanlış bir tutum olmaz.⁴¹⁵ Yargıtay uygulamasına göre de Cumhuriyet savcısının soruşturma aşamasında re'sen adli kontrol kararını kaldırma yetkisi bulunmaktadır.⁴¹⁶ Ancak kanunun lafzına uymak yerinde olacağından Cumhuriyet savcısının adli kontrol kararını kaldırmaya yetkisinin olmadığı kanaatindeyiz. Her ne kadar yorum yolu ile bu noktaya varılmış ise de

⁴¹³ Tezcan, s. 290.

⁴¹⁴ Bahri Öztürk (ed.), s. 419; İnci, s. 90; Ünver, Hakeri, 2018, s. 369; Mustafa Albayrak, Ceza Muhakemesi Kanunu, Adalet Yayınevi, 9. Baskı, Ankara 2014, s. 251; Murat Özen, "Adli Kontrol", Adalet Dergisi, S.32, 2008, 167-186, s. 178; Zekeriya Yılmaz, "Adli Kontrol", Ankara Barosu Dergisi, S. 1, Ankara 2006, 33-62, s. 54; Çolak, Taşkın, s. 493.

⁴¹⁵ Korkmaz, s. 538.

⁴¹⁶ Yargıtay 6. Ceza Dairesi'nin 20.10.2008 tarih ve 2007/12460 E. – 2008/17473 K. sayılı kararda; " ... şüpheli için daha fazla sınırlandırıcı bir tedbir olan tutukluluk durumunun sonlandırılmasına karar verme yetkisi tanınmış olan Cumhuriyet savcısının, 5271 sayılı CMK'nin 110/1. maddesi gereğince, nitelik olarak daha az sınırlandırıcı bir düzenleme olan adli kontrol altına alınmış şüpheli hakkındaki bu tedbiri kaldırma yetkisinin olduğu, kıyasa olanak tanıyan ceza yargılaması hukukunun ışığında mümkün görüldüğü." şeklindedir

tutuklamayı sona erdirmeye yetkisi olan Cumhuriyet savcının adli kontrolü de sonlandırma yetkisine dair Kanuna yapılacak bir eklemenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Son olarak, her ne kadar CMK'da açıkça düzenlenmemiş olsa da kovuşturma aşamasında mahkeme re'sen adli kontrol kararını kaldırabilir. Kanaatimizce kovuşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının veya muhakemeye katılan diğer kişilerin bu yönde istemde bulunmasına gerek bulunmamaktadır. Çünkü kovuşturma aşamasında mahkeme yargılamanın ilerleyişinden doğrudan sorumludur ve dosyadaki delil durumu ve yargılamanın ilerleyişine ilişkin kendisinde oluşan kanaate göre adli kontrol kararını re'sen kaldırabilir. Cumhuriyet savcısından ancak mütalaa alınabilir. Ayrıca, kanaatimizce, istinaf ve temyiz aşamalarında da bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay da görevli ve yetkili merci olmaları nedeni ile adli kontrol kararını re'sen kaldırabilirler.

4.3.2. KYOK veya Hüküm ile Birlikte Sona Ermesi

CMK m. 103/2'in son cümlesinde “*Kovuşturmaya yer olmadığı kararı verildiğinde şüpheli serbest kalır.*” hükmü gereğince soruşturma sonucunda KYOK verilmesi durumunda tutuklama kararı hiçbir işleme gerek olmaksızın kendiliğinden ortadan kalkmaktadır. Ancak adli kontrole ilişkin hükümlerde KYOK ile adli kontrol kararının kendiliğinden ortadan kalkacağına dair bir hüküm bulunmamaktadır. Yukarıdaki ceza muhakemesindeki kıyas yapılabileceğine ilişkin görüşlere göre bu hükmün kıyas yolu ile adli kontrole de uygulanmasında kanaatimizce herhangi bir sakınca yoktur. Şüpheli hakkında KYOK verilmesi halinde adli kontrol kararı da kendiliğinden ortadan kalkmalıdır.⁴¹⁷

Kovuşturma evresinin sonunda verilen beraat, davanın reddi veya düşmesi, ceza verilmesine yer olmadığı kararları sonrası adli kontrol kararının ne şekilde sona ereceği konusunda CMK'da açık bir hüküm bulunmamaktadır. Kovuşturma evresinde verilen hüküm ile birlikte adli kontrol kararının kaldırılabilirliği pek tabidir. Ancak asıl problem, bahsi geçen kararlardan birinin verilmesine rağmen adli

⁴¹⁷ Benzer görüşler için bkz.: Hacıoğlu, s.190; Tezcan, s. 293.

kontrol kararının kaldırılması konusunda herhangi bir karar verilmemiş olmasıdır. Bu durumda hüküm ile birlikte adli kontrol kararı *kendiliğinden* ortadan kalkmış olmaz. Kanaatimizce, verilen kararın kesinleşmesine kadar adli kontrol kararı kaldırılmadığı sürece devam edecektir. Kararın kesinleşmesini beklemek adli kontrol hükümlerinin uygulanma amacına daha uygun olacaktır.⁴¹⁸ Buna karşılık ilk derece mahkemesi veya BAM tarafından verilen hüküm, verilmesi ile birlikte kesin bir hüküm ise veya süresi içerisinde kanun yoluna gidilmemesi nedeniyle kesinleşmiş ise, başkaca bir işleme gerek olmaksızın adli kontrolün kendiliğinden hükümsüz kalacağı kanaatindeyiz.

Buna karşılık eğer mahkûmiyet hükmü söz konusu ise adli kontrol kararı kendiliğinden ortadan kalkmaz. Adli kontrolün bir amacı da CMK m. 113/1-a maddesinde belirtildiği üzere hükmün infazını sağlamaktır. Bu nedenle mahkûmiyet hükmü verildikten sonra hüküm kesinleşinceye kadar adli kontrol kararı devam edecektir. Hükümde adli kontrol kararının devam edip etmeyeceğine ilişkin bir ibare olması konusunda Kanunda bir zorunluluk bulunmamakla birlikte, hükümde adli kontrolün kesinleşmeye kadar devam edip etmeyeceğinin belirtilmesinde fayda vardır.⁴¹⁹ Hükmün kesinleşmesi ile dosya infaz aşamasına geçildiğinden, artık adli kontrole ilişkin hükümler uygulanmayacaktır.⁴²⁰

4.3.3. Adli Kontrol Kararlarının Sona Ermesinde Süre Sorunu

Tutuklama, kişiyi özgürlüğüne yönelik en ağır koruma tedbiri olup, CMK’da tutuklamaya ilişkin azami süreler çok net bir şekilde düzenlenmiştir. Bu sürelerin

⁴¹⁸ Diğer bir görüşe göre bahsi geçen hükümlerin verilmesi ile adli kontrol kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Bu görüşü savunanlar bahsi geçen kararların kesinleşmesinin beklenip beklenmeyeceği hususuna değinmemişlerdir. Detaylı bilgi için bkz.: Hacıoğlu, s. 190; Tezcan, s. 293; İnan Yılmaz, s. 158.

⁴¹⁹ Yargıtay 4. Ceza Dairesi’nin 28.03.2012 tarih ve 2010/8553 E. – 2012/7384 K. kararında “... sanık hakkında soruşturma sırasında CMK’nin 109. maddesi gereğince verilen adli kontrol kararı hakkında iddianameyle talep edilmesine rağmen bir hüküm verilmemesini yasaya aykırı.” olduğu belirtilmiştir.

⁴²⁰ Yargıtay 12. Ceza Dairesinin 02.07.2012 tarih ve 2011/23069 E. – 2012/16532 K. sayılı kararında “... iddianamenin kabulü ile başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi kapsayan kovuşturma aşamasında da CMK’nin 110/3. Maddesi uyarınca uygulanabilir olan adli kontrolün, infazı da kapsayacak şekilde uygulanmasına karar verilmesinin, kanuna aykırı olduğu...” belirtilmiştir.

dolması ile şüpheli veya sanık kendiliğinden serbest kalmaktadır. Ne var ki, kimi durumlarda özgürlüğün kısıtlanması noktasında hemen hemen tutuklamaya yaklaşan adli kontrolle bağlantılı yükümlülükler söz konusu olduğunda süreye ilişkin herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Soruşturma ve kovuşturma on yıl dahi sürse dahi adli kontrol kararı bu on yıl boyunca devam edebilir.

Adli kontrole ilişkin bir süre sınırı olmadığı gibi, CMK m. 109/7 uyarınca tutukluluk süresinin dolması nedeni ile salıverilen şüpheli veya sanıklar hakkında adli kontrol uygulanabileceği düzenlenmiştir. Her ne kadar adli kontrol ile tutuklama birbirinin yerine ikame edilecek tedbirler değil ise de bu düzenleme açısından adli kontrol tutuklamanın devamı durumundadır.⁴²¹

Çalışmamız boyunca değinilen Fransız ve Alman Ceza Muhakemesi Kanunlarında adli kontrol hükümlerinden detaylı olarak bahsedilmiş olup, söz konusu kanunlarda da adli kontrolün tutuklama gibi azami bir süre ile sınırlandırıldığına ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 308/1'de adli kontrol yükümlülüklerinin uygulanabileceği azami sürenin tutuklulukta geçirilebilecek azami sürelerin iki katı olabileceği belirtilmiştir.

Adli kontrolle bağlantılı yükümlülükler çok çeşitli olup bu yükümlülüklerin infazı bazı durumlarda kişi özgürlüğüne tutuklama kadar müdahale oluşturabilir. Örneğin, belirli bir bölgeyi terk etmemek yükümlülüğü bir mahallenin de terk edilmemesine ilişkin olabileceği gibi, büyük bir veya birkaç ilin sınırlarının terk edilmemesine ilişkin de olabilir. Bu durumda, her somut olayın şartlarına göre her adli kontrol kararında tutuklamaya benzer biçimde kişi özgürlüğünden yoksun bırakılmamaktadır. Oysa yukarıda bahsedilen Guzzardi v. İtalya kararına konu olan olayda olduğu gibi ilgili kişi adli kontrol altına alınmış ise de bütün yaşamını küçük bir adaya taşıması talep edilmiş ve her türlü ilişkisi ciddi anlamda kısıtlanmıştır. Sonuç olarak AİHM, kişinin özgürlüğünün kısıtlandığı kanaatine

⁴²¹ Adem Sözüer, Selman Dursun, “*Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu ve Kabahatler Kanunundaki Son Değişiklikler Ne Getiriyor?*” HPD, Aralık 2006, S.9, s.203-218, s. 210.

varmıştır. Öte yandan, adli kontrole ilişkin birçok kararında AİHM seyahat özgürlüğünün ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.⁴²²

Adli kontrol, ilgili kişinin özgürlüğünü tamamen elinden almamakta, sosyal hayat ve mesleki yaşantısını kısıtla da olsa sürdürmesini sağlamaktır. Şüpheli veya sanığın özgürlüğü ciddi anlamda kısıtlanmadığı için adli kontrol kararlarının devam edeceği azami süre hakkında bir düzenlemeye gidilmemiştir. Adli kontrol kararı yıllarca sürebilmekte ve sıkı bir yükümlülükler bütünü halinde ise şüpheli veya sanığın özgürlüğünü tamamen kısıtlanmaktadır. Özellikle konutu terk etmeme, belli bir bölgeyi terk etmeme gibi yükümlülüklerin de elektronik sistemlerle de takibi düşünüldüğünce şüpheli veya sanık bu tedbirler kapsamında özgürlüğünden yoksun bırakılmaktadır. Örneğin yıllarca süren konutu terk etmeme yükümlülüğünün belli bir süre devam eden tutuklamadan farkı yoktur.

Tutukluluğa ilişkin azami sürelerin kıyas yolu ile adli kontrole de uygulanması gerektiği yönünde görüşler bulunmakla birlikte⁴²³, CMK'nin tutukluluk azami sürelerini düzenleyen m. 102 incelendiğinde adli kontrole kıyas yolu ile uygulanabilecek bir hüküm olmadığı aşikârdır. Özellikle, bütün adli kontrol yükümlülüklerine aynı sürenin uygulanması da pratik bir uygulama değildir. Örneğin, yurt dışına çıkamama ile konutunu terk etmeme yükümlülükleri arasında özgürlüğün kısıtlanması açısından önemli farklılık vardır. Kanaatimizce, bu nedenlerle CMK m. 102 kıyas yolu ile adli kontrole uygulanması pek olası değildir.

Yükümlülüklerin hak ve özgürlükleri kısıtlama ölçüsü arasındaki fark da adli kontrole ilişkin bir azami sürenin düzenlenmesi açısından önemli bir husustur. Yurt dışına hiç çıkmamış şüpheli veya sanığa uzun süre yurt dışı yasağı uygulamak belki de hak ihlaline sebebiyet vermeyecektir. Sürücü belgesinin belirli bir süre kaleme teslimi ile konutu terk etmeme yükümlülüklerinin aynı nitelikte olduğu kabul edilerek, aynı azami sürenin uygulanması pratik bir fayda sağlamayacaktır.

⁴²² Yukarıda değinilen Tommaso ve İtalya kararı ve Makedonski v. Bulgaristan kararı.

⁴²³ Karakurt, (türkhukuksitesi).

Sonuç olarak, hak ihlallerine sebebiyet vermemek ve hükmedilen ve uzunca süre devam eden adli kontrol yükümlülüklerine engel olmak adına bir azami sürenin tespiti hukukumuz açısından elzemdir. Ancak azami süre belirlenirken her bir yükümlülüğün niteliği, kişi özgürlüğünü hangi ölçüde kısıtlayacağı, adli kontrol kararındaki sıklığı dikkate alınarak bir düzenleme yapılmasında fayda olacaktır.

4.4. Adli Kontrolde Geçen Sürenin İndirilmesi

TCK m. 63'e göre yargılama sürecinde hüküm kesinleşmeden önce kişi özgürlüğünü kısıtlama sonucu doğuran bütün haller nedeniyle geçen süreler mahkûmiyete konu cezadan düşülür. Kişi özgürlüğünün kısıtlandığı sürenin kesinleşen mahkûmiyetten indirilmesi zorunluluktur. İndirme, hükümlüye tanınmış bir hak olup⁴²⁴, bu nedenle kişi özgürlüğünü kısıtlayıcı haller olan yakalama, gözaltı, gözlem altında bulundurma ve tutuklulukta geçen süreler kesinleşen mahkûmiyet hükmünden indirilmelidir. Madde gerekçesinde ise *“teknik anlamda tutukluluk sayılmamakla beraber şahsi hürriyeti sınırlama sonucunu doğuran tedbirlerin tümünün de tutukluluk gibi mahkûmiyet süresine mahsup edilmesi öngörülmüştür. Bu nedenle, madde metninde “hürriyeti sınırlama sonucunu doğuran bütün hâller” ibaresi kullanılmıştır.”*⁴²⁵ ifade edilerek, indirme işleminin hangi durumlarda uygulanacağına ilişkin bir tespit yapılmamış, böylece özgürlüğün kısıtlanması sonucunu doğuran her tedbir açısından hükmün uygulanmasına olanak sağlanmıştır.

TCK veya CMK'da hangi hallerde cezadan indirim yapılacağına ilişkin sınırlayıcı bir sayma yapılmamış; hangi tedbirlerin özgürlüğü kısıtlayıcı olduğunun tespiti uygulamaya bırakılmıştır. Kanaatimizce özgürlüğü kısıtlayıcı durumlara ilişkin meydana gelebilecek değişikliklerin kanunlarımıza da yansıtılması açısından bu ilerici bir hükümdür.

Adli kontrolün mahkumiyetten indirilmesine ilişkin CMK m. 109/6'da; kural olarak adli kontrolde geçen sürelerin sonuç cezadan indirilmeyeceği; ancak aynı

⁴²⁴ Kahraman, s. 128.

⁴²⁵ Gerekçenin 81. maddesi (<https://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0593.pdf>, erişim tarihi 20.08.2020).

maddenin üçüncü fıkrasının (e) bendinde geçen uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak yükümlülüğünün bunun istisnası olduğu belirtilmiştir. İndirime ilişkin CMK'daki bu düzenleme ile adli kontrolde geçen sürelerin özgürlüğü sınırlayıcı nitelikte olmadığı kabul edilmiş ve bunun tek istisnası olarak da tedavi yükümlülüğüne yer verilmiştir. Bu düzenleme ile uygulamada çıkabilecek sorunların önüne geçilmesinin amaçlandığı aşikârdır. Ancak yine de istisna olarak düzenlenen tedavi yükümlülüğünde hangi hallerde indirim yapılacağı net bir şekilde belirlenmemiştir. Bu yükümlülük altındaki şüpheli veya sanığın hastaneye yatırılmadığı ancak tedavisin yapıldığı durumlarda, tedavide geçen sürenin sonuç cezadan indirilmesi bir lütuf olarak değerlendirilebilir. Çünkü özgürlüğü kısmen ve geçici sürelerle kısıtlanan şüpheli veya sanığın, özgürlüğünün kısıtlanmadığı vakitler dahi mahkûmiyet hükmünden indirilebilecektir. Kanaatimizce bu noktada hükmü veren mahkeme şartları iyi değerlendirmeli ve hastaneye yatmadan tedavinin yapıldığı durumlarda mahkûmiyet hükmünden indirim gitmemelidir.

Öğretideki görüşler de nerdeyse oybirliği ile adli kontrolün özgürlüğü tamamen, fiilen ve esaslı bir şekilde sınırlandırmadığı ve bu nedenle de adli kontrol altında geçen sürenin mahkûmiyet hükmünden indirilmemesi gerektiği ileri sürülmüştür.⁴²⁶ Bu görüşlerin temelinde şüpheli veya sanığın özgürlüğünün bu yolla tamamen kısıtlanmadığı varsayımı yatmaktadır. Bu yaklaşım adli kontrolün genel yükümlülükleri ve infazı anlamında yerindedir. Ancak bu yaklaşımda, adli kontrol yükümlülükleri ile hâkim veya mahkemenin özellikle de elektronik izleme ile bağlantılı olarak konutu terk etmeme yükümlülüğü söz konusu olduğunda şüpheli veya sanığın özgürlüğünün tamamen kısıtlanabilmesi olasılığı değerlendirilmemiştir.

Özellikle Guzzardi v. İtalya kararında olduğu gibi, yükümlülüklerin türü, uygulanma şekli ve sıklığı, yoğunluğu ve ağırlığı dikkate alındığında şüpheli veya sanığın özgürlüğü tamamen kısıtlanabilir. Hele ki adli kontrol tedbirinin uzun

⁴²⁶ Koca, CMUK Tasarısı, s.137; Özbek, CMK İzmir Şerhi, s. 383; Şahin, 2005, s.320; Donay, s. 180; Soyaslan, 2014, s. 332; Çolak, Taşkın, s.361; Centel, Zafer, s. 420.

sürmesi durumunda yoğun ve sıkı bir şekilde uygulanan yükümlülükler bütünü özgürlüğü tamamen sınırlayıcı ve bağlayıcı bir nitelik taşıyabilir ki, AİHM de Guzzardi v. İtalya kararında başvurucunun AİHS m. 5/1 kapsamında özgürlüğünün kısıtlandığı sonucuna varmıştır.⁴²⁷ Örneğin şüpheli veya sanığın terk etmeyeceği alanın çok küçük belirlenmesi (küçük bir ada, köy, mahalle, sokak gibi), konutunu belirli süreler terk edebilmesi, kolluğa veya denetimli serbestlik müdürlüğüne çok sık başvurmasının istenilmesi, belirli kişiler ile görüşmesine izin verilmesi gibi yükümlülüklerin tamamının aynı anda uygulanması durumunda özgürlüğün tamamen olmasa da büyük bir oranda kısıtlandığının kabulü gerekir. Böyle bir durumda da adli kontrol altında geçen sürenin mahkûmiyet hükmünden indirilmemesi doğru bir yaklaşım değildir.

Kanaatimizce adli kontrol yükümlülüklerinin tamamı dikkate alınarak şüpheli veya sanığın özgürlüğüne yönelik kısıtlamanın yoğunluğu ve sürekliliği göz önüne alınmalı ve özgürlüğün tamamen olmasa da büyük oranda kısıtlandığı durumlarda mahkûmiyet hükmünden adli kontrolde geçirilen sürenin indirilmesine olanak sağlanmalıdır. Mevcut durumda CMK m. 109/6'daki hüküm nedeni ile bu mümkün olmadığından kişi özgürlüğünün sınırlanması sonucuna yol açan adli kontrolde geçen sürenin indirilmesine ilişkin CMK'da bir değişikliğe gidilmesi şarttır. TCK m. 63'ün düzenleniş şekli oldukça geniştir ve özgürlüğü kısıtlayan her duruma uygulanabilir iken, adli kontrole ilişkin hükümle adli kontrol açısından tek bir istisna dışında indirim olanağının tamamen ortadan kaldırılması yerinde olmamıştır.

CMK m. 109/3'e, 02 Temmuz 2012 tarihinde eklenen konutu terk etmemek ve belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek yükümlülükleri uygulanmasında indirim durumuna ayrıca değinmekte fayda vardır. Bu iki yükümlülük ile şüpheli veya sanığın özgürlüğü tamamen kısıtlanabilmektedir. Bu yükümlülükler ile şüpheli veya sanığın bulunduğu ev veya bölge açık hava hapisanesine çevrilebilir. Buna karşın aynı maddenin 6. fıkrasında bu iki yükümlülük hakkında bir düzenleme yapılmamıştır. Bunun temel nedeni CMK'nin 2004 tarihli olması ve 6. fıkranın CMK'nin yürürlüğe girdiği tarihten beri hiçbir değişikliğe uğramamış olmasına

⁴²⁷ Prg. 104.

rağmen, bahsi geçen iki yükümlülüğün CMK'ya 2012 yılında eklenmesi olabilir. Kanaatimizce CMK'nin yürürlüğe girdiği tarihte en azından konutu terk etmeme yükümlülüğü Kanunda var olsa idi 6. fıkra istisna olarak yer alabilirdi. Bu nedenle 6. fıkra en azından konutu terk etmeme yükümlülüğü yönünden bir değişiklik yapılması gerektiği kanaatindeyiz.

Öte yandan, yukarıda da bahsedildiği üzere özgürlüğü tamamen kısıtlayıcı şekilde düzenlenen konutu terk etmeme adli kontrol tedbirinin cezadan indirilmemesi şu hali ile adaletsiz bir uygulamadır.⁴²⁸ Şüpheli veya sanığın konutunda bulunması ona bir lütuf gibi değerlendirilerek cezadan indirim yapılmaması eşitlik ilkesine de aykırılık teşkil etmektedir. Ayrıca Yönetmelik m. 75 ve 81 belirli şartlar altında bazı hükümlülerin hapis cezalarının konutta infazı mümkün iken hüküm kesinleşmeden önce bütün vaktini konutta geçiren şüpheli veya sanığın konutta geçirdiği sürenin hükmolunan hapis cezasından indirilmemesi büyük bir çelişkidir. Bazı ülkelerin hukuk sistemlerinde konutu terk etmeme yükümlülüğünün cezadan indirilebileceği düzenlenmiştir. İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 284/5'de konutunu terk etmeme (ev tutuklaması) tedbirinin tutuklama ile aynı statüde olduğu belirtilmiş olup, aynı Kanunun m. 657/3 uyarınca konutta geçirilen sürenin hükmolunun cezadan mahsup edileceği düzenlenmiştir. Birleşik Krallıkta ise 2003 tarihli Ceza Adalet Kanunu m. 240A uyarınca günlük 9 saatten fazla konutunu terk etmemesine karar verilenlerin konutu terk etmedikleri her iki gün için hükmolunun cezadan bir gün mahsup edileceği düzenlenmiştir. Kanaatimizce, uygulamada daha sık başvurulmaya başlanan konutu terk etmeme yükümlülüğü hakkında da konutta geçirilen sürenin mahkûmiyetten hangi şartlar altında mahsup edileceğine ilişkin bir düzenleme yapılması ceza adalet sistemimiz açısından yararlı olacaktır.

4.5. Adli Kontrol Tedbirinden Doğan Zararların Tazmini

Koruma tedbirleri ceza muhakemesinin sağlıklı şekilde ilerlemesini sağlamak için başvurulmuş hükümler olmakla birlikte uygulanan tedbirlerin kişi özgürlüğünü kısıtlayıcı özelliği nedeni ile beklenilmeyen zararlara sebebiyet verme ihtimali de

⁴²⁸ Benzer görüş için bkz.: Korkmaz, s.533, 534; Tekin, s. 301.

bulunmaktadır. Ceza muhakemesi ile amaçlan maddi gerçektir, ancak bu gerçeğe ulaşırken bazı durumlarda hukuka aykırı işlemler yapılmakta veya kişilerin haksız olarak veya yanlışlıkla özgürlükleri ellerinden alınmakta bu yolla maddi veya manevi zarara uğratıldığı durumlarla karşılaşılabilir. Bu haksız sonuçlara sebebiyet veren devletin kişilerin uğradığı zararları karşılaması hukuk devleti ilkesinin bir gereği olduğu gibi hukukun genel ilkelerinden biridir.

Kişilere haksız koruma tedbirleri uygulanması nedeni ile verilen zararların tazmini CMK'nin Yedinci Bölümünde “*Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat*” üst başlığı ile m. 141 ila 144 arasında düzenlenmiştir. Her ne kadar başlık koruma tedbirleri nedeni ile tazminat şeklinde ise de CMK m. 141’de hangi koruma tedbiri işlemleri nedeni ile tazminat hakkı tanındığı sınırlı sayıda sayılmıştır. Sayılan nedenler arasında adli kontrole ilişkin hiçbir hüküm bulunmamaktadır. Tazminatı doğuran sebepler genel olarak yakalama, tutuklama, gözaltı, arama ve el koymaya ilişkindir. Bütün koruma tedbirleri nedeni ile doğan zararların tazmini bahsi geçen maddede belirtilmemiştir.

Adli kontrol, uygulamada en sık başvuru koruma tedbirlerinden biridir ve doğal olarak haksız bir şekilde uygulanma ihtimali de bulunmaktadır. Buna rağmen adli kontrolün tazminata ilişkin düzenlemeler içerisinde yer almaması şaşırtıcıdır. Kanun koyucunun adli kontrole bu şekilde yaklaşmasının sebebi adli kontrolün kişi özgürlüğünü tamamen kısıtlamadığı ve tutuklama, yakalama ve gözaltı gibi ağır sonuçlar doğurmadığı varsayımı olabilir.⁴²⁹ Genel olarak da adli kontrol, tutuklamaya göre daha hafif bir koruma tedbiridir. Ne var ki, bu çalışmada çok sık tekrar edildiği üzere, adli kontrol yükümlülüklerinin yoğun ve sık uygulandığı durumlarda kişi özgürlüğünün kısıtlanması açısından adli kontrol tutuklamaya çok yaklaşmaktadır. Ayrıca adli kontrol yükümlülükleri yoğun ve sık uygulanmasa da uygulanan yükümlülük nedeni ile şüpheli veya sanığın zarara uğraması olasıdır. Örneğin, yurt dışında yaşayan şüpheli veya sanık hakkında yurt dışına çıkma yasağı konulması sonrası yurt dışındaki işini kaybetmesi veya belirli bir bölgeyi terk etmeme yükümlülüğü altına alınan kişinin işini kaybetmesi veya belirli tedavilerden mahrum

⁴²⁹ Benzer görüş için bkz.: İnan Yılmaz, s. 162-163.

kalması durumları adli kontrol yükümlülükleri nedeni ile ortaya çıkabilecek akla ilk gelen zararlar arasındadır.

Adli kontrol tedbiri nedeni ile zarara uğrayan kişilerin zararlarını CMK'daki hükümler çerçevesinde tazmini mümkün değildir. O takdirde, tazminin genel hükümler çerçevesinde yapılması gerekmektedir. “*Kişi hürriyeti ve güvenliği*” başlıklı Anayasanın m. 19'da kişi hürriyetinin hangi koşullarda kısıtlanabileceği belirtilmiş ve maddenin son fıkrasında belirtilen “*esaslar dışında bir işleme tâbi tutulan kişilerin uğradıkları zararın, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre, Devletçe ödeneceği.*” hükmüne yer verilmiştir. Bu maddede genel olarak kişi özgürlüğünün tamamen kısıtlandığı durumlarda ödenecek tazminata ilişkindir. Eğer adli kontrol yükümlülükleri ile kişi özgürlüğünün tamamen kısıtlanması söz konusu ise bu madde hükümleri çerçevesinde uğradığı zararları tazmin edebilir.⁴³⁰ Ancak, kanaatimizce, kişi özgürlüğünün kısıtlaması sonucunu doğurmayan adli kontrol tedbirleri nedeni ile zarar ortaya çıkmış ise bu madde hükümleri çerçevesinde tazminat talep edilemez.

Benzer şekilde AİHS m. 5/son uyarınca haksız bir şekilde yakalanan ve tutulan kişinin tazminat hakkı sahibi olduğu belirtilmiştir. Yine, adli kontrol yükümlülükleri haksız tutulma oluşturuyor ise bu madde çerçevesinde de sebep olunan zarar tazmin edilebilir. Ancak adli kontrol yükümlülükleri özgürlüğün kısıtlanması sonucuna yol açmamakla birlikte bir zarara sebebiyet verildi ise bu madde çerçevesinde tazminatın mümkün olmayacağı kanaatindeyiz. Bu tür zararların genel hükümler çerçevesince tazmin edilmesi gerekmektedir. Her ne kadar bahsi geçen zararların genel hükümler çerçevesince tazmin edilebileceğini belirtmiş olsak da bu yolun ne kadar sağlıklı işleyeceği muammadır. Bu nedenle özgürlüğü kısıtlayıcı olmayan adli kontrol tedbirleri nedeni ile tazminata ilişkin hukukumuzda etkin bir başvuru yolunun olmadığı söylenebilir. Bu durumda da AİHS'nin “*Etkili başvuru hakkı*” başlıklı m. 13 kapsamında, adli kontrol nedeni ile doğan zararlara yönelik şu aşamada etkili bir başvuru yolu olmamasından dolayı hak ihlalleri doğabilecektir.

⁴³⁰ Kısmen benzer görüş için bkz.: İnan Yılmaz, s. 163.

Sonuç olarak, kanun koyucu tarafından özgürlüğü kısıtlayıcı etkisinin yoğun olmadığı kanaatinde olunan adli kontrol kararlarının etkisi ve doğurabileceği zararlar tahmin edilenden yüksek olabilmektedir. Koruma tedbirleri nedeni ile tazminata ilişkin CMK'daki düzenlemelerde adli kontrolün bulunmaması bir eksikliktir. Bu nedenle haksız adli kontrol tedbiri nedeni ile kişilerin uğradıkları zararların tazminine ilişkin hükümlerin CMK'ya dahil edilmesinde fayda vardır.

SONUÇ

Adli kontrol, hukuk sistemimiz açısından hala yeni bir kavram olarak değerlendirilebilir. Adli kontrolün sistematik olarak düzenlenerek 5271 sayılı CMK ile bir koruma tedbiri olarak uygulanmaya başlanmasının üzerinden 15 yıl geçmiş olsa da hala sistemin küçük bir parçası olarak görülmektedir. Doktrin tarafında yeterli olmasa da belli başlı akademik çalışmalar bulunmakla birlikte uygulama açısından adli kontrolün anlamı, önemi ve amacının tam anlamıyla anlaşıldığı söylenemez. Bu durum adli kontrol ile ilgili mevzuatın düzenleniş şeklinden anlaşılmaktadır. Bu hususun asıl nedeni sistemsel olarak hala en önemli koruma tedbirinin tutuklama olarak kabul edilmesi ve de adli kontrol tedbirinin tam anlamıyla hukuk sistemimize -diğer Avrupa ülkelerine görece- geç dahil edilmesidir. Zaman ilerledikçe adli kontrolün önemi tam anlamı ile anlaşılacaktır.

Adli kontrol; tutuklamanın alternatifi, tutukluluk süresinin dolmasının ardından ise tutuklamanın devamı niteliğindedir. Özünde hem tutuklamada hem de adli kontrolde aynı şartlar aranmaktadır. Ancak her olayın niteliği farklılık arz ettiğinden ölçülülük ilkesi kapsamında değerlendirme yapılarak adli kontrolün tutuklamaya nazaran ölçülü olması durumunda adli kontrol tercih edilecektir. Bu durum bir bakıma aynı kökten çıkan sarmaşık dallarının bir kısmının tutunduğu dalı çok sıkı sarmasına rağmen diğer kısmının daha gevşek tutunmasına benzetilebilir. Hukukumuz açısından adli kontrol ve tutuklama aynı köke sahiptir. Ancak şüpheli veya sanığın hürriyetinin kısıtlanması açısından her ikisi arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Ancak yine de vurgulamak gerekir ki; CMK'da adli kontrolün düzenleniş şekli ve hukuki durumu dikkate alındığında adli kontrol bağımsız bir koruma tedbiridir.

CMK'da adli kontrolün düzenlendiği yer dikkate alındığında, adli kontrolün tutuklamanın ardından gelen, ikincil bir durumunun olduğu düşünülebilir. Ancak

CMK'da tutuklamanın asıl, adli kontrolün tali bir koruma tedbiri olduğu şeklinde bir düzenleme hiçbir yerde geçmemektedir. Dahası adli kontrolün bağımsız bir koruma tedbiri olarak düzenlenmesi aslında bu durumu gayet iyi bir şekilde açıklamaktadır. CMK tasarısında aslında önce adli kontrol düzenlenmiş, ardından tutuklama düzenlenmiştir. Hatta adli kontrole ilişkin şartlar tutuklamanın şartları olarak kabul edilmiş ve tutuklamaya ilişkin maddeden tutuklamanın şartları açısından adli kontrole ilişkin maddeye atıf yapılmıştır. Ancak her nasılsa bu yaklaşım Tasarı kanunlaşırken terk edilmiş ve bu durumun tam tersi kabul edilmiştir. Mevzuat Fransız Ceza Usul Kanunu'nda düzenleme Tasarıdaki gibi iken CMK'da tam tersinin kabul edilmesi adli kontrole yaklaşım açısından uygulamada ikincillik kanaatine sebebiyet vermiştir. Benzer şekilde İtalyan Ceza Usul Kanununda da önce adli kontrole ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Ancak Alman Ceza Usul Kanunundaki durum bizdeki düzenleme şekline benzemektedir. Alman Kanununda adli kontrole ulaşmak için tutuklamadan geçilmektedir. Bu nedenle adli kontrolün şartları ve uygulanması kapsamında aramızda ciddi farklar olan Alman Kanununa benzer bir düzenlemenin CMK'ya getirilmiş olması yerinde olmamıştır.

Adli kontrol tedbirine karar verilirken ölçülülük ilkesine iki defa başvurulmaktadır. İlk uygulama tutuklama ve adli kontrol tedbirinden hangisinin seçilmesi gerektiği hususundadır. Adli kontrole karar verecek merci, tutuklamanın mı yoksa adli kontrolün mü ölçülü olduğunu değerlendirmeli ardından somut olayın şartlarını, şüpheli veya sanığın durumunu, kaçma ve delilleri karartma şüphesini değerlendirerek adli kontrolün ölçülü olduğu kanaatinin oluşması durumunda adli kontrole karar verecektir. Ardından, şüpheli veya sanık hakkında uygulanacak adli kontrol yükümlülüklerine karar verilirken de yükümlülüğün türü ve uygulanış şeklinin de ölçülü olması gerekmektedir. AİHM kararlarında sıklıkla adli kontrol tedbirinin ölçülü olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu nedenle adli kontrole karar verecek merci bu sıralamayı takip ederek uygulama yapması gerekmektedir.

Adli kontrole ilişkin düzenlemeler kapsamında getirilmesi gereken en önemli eleştiri bir koruma tedbiri olan adli kontrole ilişkin hükümlerde güvenlik tedbiri niteliğindeki yükümlülüklerin düzenlenmesidir. Hukuki niteliği açısından güvenlik

tedbiri niteliğinde olan yükümlülüklerin adli kontrol hükümleri arasında düzenlenmesi gerçekten şaşırtıcıdır. Örneğin meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirleri, sürücü belgesinin teslimi gibi tedbirlerin adli kontrol hükümleri arasında düzenlenmesi yersizdir. Mevza Fransız Kanununda da aynı durum söz konusudur. Ancak Fransız Hukuk Sistemi ile Türk Hukuk Sistemi arasında birçok fark olduğu aşikardır ve bu nedenle Fransız uygulamasının aynen ülkemize taşınması mümkün değildir. Adli kontrol yükümlülüklerinin çeşitlerini arttırıp, güvenlik tedbiri niteliğinde olan yükümlülüklerin farklı bir başlık altında düzenlenmesi daha yerinde olacaktır.

Adli kontrole ülkemizde hem hukuksal olarak hem de idari olarak ikincil olarak yaklaşılması nedeni ile adli kontrol yükümlülükleri tam manası ile tutuklamaya alternatif oluşturmamaktadır. Hukuksal açıdan bakıldığında CMK'da dahi adli kontrolün şartları tutuklamaya dayandırılmıştır. Bunun yanında, CMK'da yeterince farklı türde adli kontrol yükümlülüğünün olduğu söylenemez. Tutuklama nedenleri dikkate alındığında hangi yükümlülük şüpheli veya sanığın kaçmasını önlemeye yeterli olacağı veya delillerin karartılmasını engelleyici hangi yükümlülüğe başvurulabileceği tam manası ile anlaşılabilir. Mevza Fransız Kanunu ile CMK'daki yükümlülük rakamları kıyaslandığında CMK'da ciddi anlamda eksiklik bulunduğu görülmektedir. Bu nedenle dünyadaki gelişmeler dikkate alınarak adli kontrol yükümlülüklerinin farklılaştırılmasında ve arttırılmasında fayda bulunmaktadır.

Çalışmamız kapsamında adli kontrolün genellikle hukuki boyutu üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Ne var ki, adli kontrolün etkililiği ve etkinliği açısından idari tarafın önemi azımsanmamalıdır. Hatta, asıl önemli taraf adli kontrol yükümlülüklerini denetleyen ve uygulayan idari birimlerdir denilebilir. Adli kontrolün idari anlamda ikincilliği bu noktada ortaya çıkmaktadır. Hukuk sistemimizde adli kontrole ilişkin birçok işlem idare tarafından idari personel tarafından yapılmaktadır. Örneğin, şüpheli veya sanığın belirlenen yerlere başvurmak yükümlülüğünde genellikle kolluk birimleri bu işlemi takip etmektedir. Ancak kolluğun asıl işi halkın güvenliğini sağlamak ve huzurunu korumaktır. Bu nedenle

adli kontrol yükümlülüklerinin denetiminde ve takibinde etkililiğin ve etkinliğin sağlandığını söylemek güçtür. Belli yükümlülükler açısından her ne kadar elektronik takip sistemine başvurulabileceği DSHK’da düzenlenmiş olsa da elektronik sistemler ile takip bir zorunluluk değil tercih olarak sunulmaktadır. Her ne kadar son dönemde yapılan yatırımlar ile elektronik takip sistemleri ile yükümlülükler uyulup uyulmadığının takibi kolaylaşmış olsa da bu sistemlerin kullanımı yaygınlaşmamıştır. Bu takip sistemlerinin maliyetleri nedeni ile de aktif kullanımının artmasının zaman alacağı aşikardır. Sonuç olarak yükümlülüklerin takibindeki eksiklik nedeni ile aslında adli kontrole uyup uymamak şüpheli veya sanığın takdirine bırakılmış durumdadır denilebilir. Bu nedenle yükümlülüklerin denetimi anlamında etkili ve etkin bir uygulamamız bulunmadığı aşikardır.

CMK’daki adli kontrole ilişkin en belirsiz yükümlülük ise güvencedir. Güvence, zaten hukuki niteliği itibari ile bir koruma tedbiri olmaktan çok uzaktır. CMK’da düzenleniş şekli ise tam bir karmaşa halindedir. Güvenceye ilişkin hükümlerin her biri farklı maddelere dağılmış durumdadır, bir yeknesaklık bulunmamaktadır. CMK’da, DSHK’da veya Yönetmeliğinde ve Yazı İşleri Yönetmeliği’nde güvenceye ilişkin yeterli açıklamalar bulunmamaktadır. Örneğin, güvence yatırılmadan şüpheli veya sanığın salıverilmesinin söz konusu olup olamayacağı, ne tür teminatların güvence olarak kabul edilebileceği gibi hususlara dair hiçbir düzenleme bulunmamaktadır. Bu durumda bütün uygulama, idari personelin inisiyatifine bırakılmıştır denilebilir. Güvence, özellikle Anglosakson hukuk sistemine sahip ülkelerde en sık başvuru yöntem iken, hukukumuzda bu denli eksik düzenlenmesi şaşırtıcıdır. Bu durumun sonucu olarak da hâkim veya mahkemeler tarafından belki de en az başvuru adli kontrol yükümlülükleri arasındadır. Bu nedenle, CMK’da güvencenin ayrı bir başlık altında toplanarak özenle yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Adli kontrole ilişkin hukuk sistemimizdeki en büyük eksikliklerden biri de bazı önemli hususların tam anlamı ile açık bir şekilde düzenlenmemesidir. Örneğin, kovuşturma evresinde hangi süjelerin adli kontrol talep edebileceği, adli kontrole karar verebilecek merciler, tutuklama yasağının olduğu durumlarda adli kontrol

yükümlülüklerine uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilip verilemeyeceği hususları hakkında CMK'daki düzenlemeler yeterince sarih değildir. Bu durumun sonucu olarak tüm takdir yetkisi uygulayıcılara bırakılmıştır denilebilir. Uygulamanın belli oranda takdir yetkisinin olması gerekmektedir ancak kanuni düzenlemelerdeki eksiklikler uygulamanın bölgeden bölgeye farklılık arz etmesine sebebiyet vermekte ve bu da hukuki güvenlik ilkesini zedelemektedir. Daha önce adli kontroldeki eksiklerden biri olan azami tutukluluk süresinin dolması halinde şüpheli veya sanığın salıverildikten sonra hakkında uygulanan adli kontrol yükümlülüklerine uymaması sonucunda yeniden tutuklanıp tutuklanamayacağına ilişkin belirsizlik CMK m. 112'ye 2016 yılında eklenen 2. fıkra ile açıklığa kavuşturulmuştur. Ancak bu sorunlardan sadece birisidir. Adli kontrole ilişkin bu belirsizliklerin acilen ve detaylı olarak gözden geçirilerek, ilgili kanunlarda gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Adli kontrolü düzenleyen hükümlerdeki diğer bir sıkıntı ise kavram karmaşasıdır. Adli kontrole ilişkin hükümlerde aynı husus farklı kavramlarla ifade edilmiştir. CMK m. 109/3'de adli kontrol "yükümlülükleri" kelimesi kullanılmış, m 112'nin başlığında "tedbir" kelimesi tercih edilmiş, aynı maddenin metninde ise "adli kontrol hükümleri" kavramı kullanılmıştır. Yine m. 109/3 (h)'de güvenceye ilişkin "suç mağdurunun hakları" kavramı kullanılmışken, m. 113/1 (b-1)'de "katılan" terimi kullanılmıştır. Mağdurun, ceza yargılamasına katılan olarak devam etmemesi durumunda güvence konusunda nasıl bir yol izleneceği bu nedenle belirsizdir. Adli kontrol uygulamasında hukuk sistemimizde bir bütünlük sağlanması açısından bu terim karmaşasına son verilmeli ve terim birliği sağlanmalıdır.

Adli kontrole ilişkin 2019 yılında DSHK'da yapılan değişiklik ise adli kontrol kararlarının infazı konusunda tam bir ikileme sebebiyet vermiş durumdadır. Yapılan değişiklik ile yukarıda bahsedilen bir kısım yükümlülüklerin takibi ve infazı denetimli serbestlik şube müdürlükleri tarafından, diğer yükümlülükler ise hakimlik veya mahkeme yazı işleri müdürlükleri tarafından yapılacaktır. Bu değişiklik ile uzun zamandır uygulanan ve belli ölçüde oturmuş bir sistem tamamen değiştirilmiştir. Değişiklik ile denetimde yeknesaklığın sağlanması zorlaştırılmıştır. Adli kontrol

kararlarının tek elden yapılması hem uygulama birliği hem de devletin kısıtlı kaynaklarının kullanılması açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle adli kontrol kararlarının infazı hususunda tek bir kurumun yetkilendirilmesinde fayda vardır.

Adli kontrole ilişkin saydığımız eksikliklere rağmen, tutuklamanın olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması açısından adli kontrol hukuk sistemimizin en önemli aracıdır. Hukuk sistemimiz açısından artık çok da yeni sayılmayan adli kontrol müessesine özellikle uygulamanın yaklaşımının farklılaştırılarak adli kontrolün daha etkin ve etkili şekilde uygulanmasının önünün açılacağı kesindir. Adli kontrolün mantığının ve felsefesinin daha kapsamlı anlaşılması en önemli hususlardan biridir. Aksi takdirde kişi hak ve hürriyetleri kimi zaman gereğinden fazla kısıtlanacaktır.

Adli kontrolün uygulamada etkinliğinin artırılması açısından idari alt yapı en az hukuki alt yapısı kadar önemlidir. İdari alt yapının geliştirilmesi ciddi zaman ve yatırım gerektirmekte ise de kişi hak ve hürriyetlerinin ihlali nedeni ile ödenen tazminatlar dikkate alındığında yapılan harcamaların bir karşılığının olacağı aşıkardır. Son dönemde özellikle elektronik takip sistemlerine ciddi yatırımlar yapılmış olsa da eksiklik hala çok yüksek seviyededir. En kısa zamanda hem personel hem de teknik anlamda idari alt yapının güçlendirilmesi adli kontrolün daha sık başvurulan bir koruma tedbiri olması açısından önemlidir. Ayrıca idari alt yapının geliştirilmesi sonucunda uzun ve hukuka aykırı tutukluluk nedeni ile AİHM'e yapılan başvuruların azalacağı da su götürmez bir gerçektir. Bu nedenle yapılan yatırımların uzun dönemde ülkemize maddi anlamda katkı sağlayacaktır.

Son olarak, adli kontrol, koruma tedbirleri sisteminin biraz göz ardı edilen üvey evladı niteliğinde gibi görünse de tutuklamanın alternatifi olması açısından çok kıymetlidir. Bu nedenle zaman içerisinde bu çalışma kapsamında bahsedilen veya değinilemeyen eksiklikler hakkında gerekli düzenlemeler yapılarak adli kontrolün hukuk sistemimizde olması gerektiği konuma eriştirileceğini temenni etmekteyiz. Adli kontrol sisteminin geliştirilmesi soruşturma ve kovuşturmanın her bir süjesi için fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akman, Mustafa: “Koruma tedbiri olarak konut ve işyerinde arama”, 2009, (http://www.turkhukuksitesi.com/makale_1084.htm, erişim tarihi: 01.07.2020).
- Albayrak, Mustafa: Ceza Muhakemesi Kanunu, Adalet Yayınevi, 9. Baskı, Ankara 2014.
- Aldemir, Hüsnü: Yakalama, Gözaltına Alma, Tutuklama ve Adli Kontrol, Ankara 2018.
- Anđelković, Luka: "Theelements of proportionality as a principle of human rights limitations." Facta Universitatis –Law and Politics, C.15 S.3, 2017, 235-244.
- Annual Report European Court of Human Rights, 2017 (https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2017_ENG.pdf, erişim tarihi: 09.05.2019)
- Antolisei, Francesco, çev. Yılmaz Günal: “Ceza ve Emniyet Tedbirleri”, AÜSBFD, 1965, C. 20 S. 02, 715-733.
- Arıcan, Yavuz: Ceza Yargılaması Hukukunda İtiraz Yolu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.
- Artuk, Mehmet Emin: “Güvenlik Tedbirleri”, AHBVÜHFD, 2008, C. 12 S. 1: 461-492.
- Asal, Barkın: “Ceza Muhakemesi Hukukumuzda Yeni Bir Koruma Tedbiri: Adli Kontrol”, Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türk Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul, Ekim 2008, 399-431.

- Aybay, Rona: Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Türkiye Barolar Birliği Yayınları 113, Ankara 2006.
- Aydiner, Ömer Faruk: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzda Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007.
- Baker, John Hamilton: An Introduction to English Legal History, London 2002.
- Bayındır, Sinan: “Türk Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı ve Sonuçları”, Legal Hukuk Dergisi, Mart 2011, (<http://bayindirhukuk.com.tr/wp-content/uploads/2019/08/Makale-2804625.pdf>, erişim tarihi: 01.04.2020).
- Baytaç, Abdullah Batuhan: Kanunilik İlkesi Bağlamında Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Yorum, İstanbul 2018.
- Bıçak, Vahit: Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2018.
- Bohlander, Micheal: Principles of German Criminal Procedure, Oxford 2012.
- Cankurt, Ezgi: “TCK Bakımından Silah Kavramı”, Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.2 S.4, 2016, 51-71.
- Cape, Ed/Edwards, Richard A.: “Police Bail Without Charge: Human Rights Implications”, 69 Cambridge Law Journal 3 (2010), 529-560.
- Centel, Nur: Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama, Beta Yayınları, İstanbul 1992.
- Centel, Nur: “Karşılaştırmalı Hukukta Tutuklamanın İşlevini Gören Diğer Kurumlar ve Türk Hukuku”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000, C. II, Ankara 2000 (Hukuk Kurultayı).
- Centel, Nur: “Yeni Ceza Muhakemesi Yasası’nda Adli Kontrol-Tutuklama-Yakalama ve Haksızlıkların Tazminatla Giderilmesi”, Doç. Dr. Mehmet Somer’in Anısına Armağan, İstanbul Haziran 2006, 841-877.

Centel, Nur/Zafer, Hamide: Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul 2017.

Coşkun, Neslihan: “Adli Kontrol”, Hukuki Perspektifler Dergisi, Yeni CMK Dosyası, 2005, S. 3.

Crétenot, Marie: Alternatives to Prison in Europe – France, Rome 2015.

Çavlak, Mehmet/Aşıcıoğlu, Faruk: Uyuşturucu Madde İstismarı, (<http://docplayer.biz.tr/10548820-Ucucu-madde-istismari-volatile-substance-abuse.html>, erişim tarihi: 02.04.2020)

Çınar, Ali Rıza: “Ceza Yargılamasında Kamu Davasına Katılma”, DEÜHFD, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan, C.21, Özel S., 2019, 2801-2836.

Çolak, Haluk: “Fransız Hukukunda Adli Kontrol”, Adalet Dergisi, S. 10, 2002.

Çolak, Haluk/Taşkın, Mustafa: Ceza Muhakemesi Hukuku Şerhi, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2007.

Çöpoğlu, Hakan Serdar: "Ceza Muhakemesi Hukukunda Arama Koruma Tedbirinde Belirlilik İlkesi" Ankara Barosu Dergisi, C.77 S.1, 2019, 155-229.

Donay, Süheyl: Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, Beta, İstanbul 2009.

Dönmezer, Sulhi/Erman, Sahir: Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C. II, İstanbul 1999.

Durkal, Müzeyyen Eroğlu: “Tam Yargı Davalarında Manevi Tazminat”, TBB Dergisi, S.131, 2017, 179-201.

Erem, Faruk: “Türk Ceza Kanununda Emniyet Tedbirleri”, AÜHFD, 1944, C. 1, 351-378 (Emniyet Tedbirleri).

Erem, Faruk: Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, Ankara 1996.

European Court of Human Rights, 2015 Annual Report, Council of Europe: Strasbourg, 2016 (http://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2015_ENG.pdf, erişim tarihi: 09.05.2019).

Feyzioğlu, Metin: Tutuklama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1992, (Tez).

Feyzioğlu, Metin: “Adli Kontrol”, Hukuk Merceği-7, Konferans ve Paneller, 28 Nisan 2005-06 Ekim 2005, Ankara 2006.

Feyzioğlu, Metin: “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler” TBB Dergisi, 2006, S.62, 27-61.

Feyzioğlu, Metin “Tutuklamaya Dair Uygulamada Görülen Bazı Sorunlar, Tespitler, Değerlendirmeler”, Prof. Dr. Ali Naim İNAN’a Armağan, Ankara 2009, s.1192,1193 (Armağan).

Gökçen, Ahmet/Balcı, Murat/Alşahin, M. Emin/Çakır, Kerim: Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2018.

Gölcüklü, Feyyaz: Ceza Davasında Şahıs Hürriyeti, Muvakkat Yakalama, Tevkif, Ankara 1958.

Gölcüklü, Feyyaz/Gözübüyük, Şeref: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi, 3. Baskı, Ankara, 2002.

Göztepe, Ece: “Türkiye Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne ek 4. protokolle bağlı mıdır?: Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru hakkı açısından bir değerlendirme”, Legal Hukuk Dergisi : Rona Aybay'a Armağan, I. Cilt, İstanbul 2014, 1121 – 1150.

Hacıoğlu, Burhan Caner: “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama Koruma Tedbirine Seçenek Olarak Düzenlenen Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme” AÜEHFD, Erzincan 2005, C. IX S. 1-2, 167-192.

- Hafizoğulları, Zeki: Ceza Normu: Normatif Bir Yapı Olarak Ceza Hukuku Düzeni, Ankara 1996.
- Hafizoğulları, Zeki/Özen, Muharrem: Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2010.
- Hall, Daniel E.: Criminal Law and Procedure. Fifth Edition, 2009.
- Harbo, Tor-Inge: The Function of Proportionality Analysis in European Law, Hotei Publishing, 2015.
- Hodgson, Jacqueline: French Criminal Justice A Comparative Account of the Investigation and Prosecution of Crime in France, Portland 2005.
- Howard, Nick: Beginning Constitutional Law, London 2013.
- Hucklesby, Anthea: "Bail or Jail – The Practical Operation of the Bail Act 1976", 23 J.L. & Soc'y 213 (1996), 216-217.
- Hucklesby, Anthea/Sarre, Rick: "Bail in Australia, the United Kingdom and Canada: Introduction", 21 Current Issues Crim. Just. 1 (2009), 1-2.
- Hucklesby, Anthea: Bail Support Schemes for Adults, Policy Press, 2011.
- İnci, Z. Özen: Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, Ankara 2017.
- Jafarlı, Ganbar: Adli Kontrol, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2017.
- Kaboğlu, İbrahim Ö.: Özgürlükler Hukuku, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı, İmge Kitabevi, 6. Baskı, Ankara 2002.
- Kahraman, Mehmet: Koruma Tedbiri Olarak Adli Kontrol, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan 2007.
- Kamer, Vehbi Kadri: Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı, Ankara 2007.

Kandemir, Ferhan/ Büken, Bora/Büken, Erhan/Erkol, Zerrin: “Kleptomani (Çalma Deliliği)’ye Yol Açan Faktörler ve Ceza Sorumluluğu’nun Değerlendirilmesi”, Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 2014, C.4 S.2, 21-24.

Karakurt, Ahu: Adli Kontrol Koruma Tedbiri,
(http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_374.htm, erişim tarihi: 20.08.2019)

Katoğlu, Tuğrul: “Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları”, AÜHFD, C.61 S.2, 2012, 657-694, s. 662.

Kaya Göçmen, Özen: "Adli Kontrol Koruma Tedbirinin İnsan Hakları Işığında Değerlendirilmesi." AÜHFD, Ankara 2016, C. 65 S. 4, 1749-1814.

Keskin, İbrahim: “Yurt Dışına Çıkış Yasağı”, Adalet Dergisi, Mayıs 2008, S.31.

Kılıçoğlu, Mustafa: Tazminat Hukuku, İkinci Kitap, Legal Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul 2006.

Kıray, Mustafa: “Fransa’da Çocuk Suçluluğu ve Mevzuat”, Adalet Dergisi, Ocak 1970, Y.61 S.2, 93-100.

Kilkelly, Ursula: Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkı: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları Elkitapları, No.1, Ankara 2007.

Koca, Mahmut: “Tutuklamada Oranlilik İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının “Adli Kontrol” Tedbirinin Değerlendirilmesi”, DEÜHFD, İzmir 2003, C.5, S.2, 109-142, (CMUK Tasarısı).

Koca, Mahmut: “Bir Koruma Tedbiri Olarak Yurt Dışına Çıkarmama.” AÜEHFD, C.7 S.1-2, 2003, 161-198.

Koca, Mahmut/Üzülmez, İlhan: Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2008.

Korkmaz, Fulya: “Adli Kontrol”, İÜHFD, 2015, C. 1, Özel Sayı, 521-542.

- Köküsarı, İsmail: Anayasa Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi, Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Köse, Eylül Can: “TMK’nin 197. Maddesi Kapsamında Eşlerin Ayrı Yaşama Hakkı ve Hâkimin Alacağı Önlemler”, TBB Dergisi, S.133, 2017, 349-368.
- Kunter, Nurullah/Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe: Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul 2006.
- Kunter, Nurullah/Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe: Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi, İstanbul 2010.
- Marcus, Paul/Wilson, Melanie D.: Criminal Procedure, Gilber Law Summaries, 2016.
- Metin, Yüksel: Ölçülülük İlkesi (Karşılaştırmalı Bir Anayasa Hukuku İncelemesi), Ankara 2002.
- Mutta, Serdar: “Bir Koruma Tedbiri Olarak Adli Kontrol”, Yargıtay Dergisi, Ocak 2021, C.47 S.1.
- Noyan, Erdal: Ceza Davası, Adalet Yayınevi, Ankara, 2007.
- Nursal, Necati/Ataç, Selcen: Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi, Ankara 2006.
- Özbek, Veli Özer: Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbiri Olarak Arama, Ankara 1999 (Arama).
- Özbek, Veli Özer: CMK İzmir Şerhi – Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı, Ankara 2005.
- Özbek, Veli Özer: Yeni Türk Ceza Kanunu Anlamı (Açıklamalı-Gerekçeli-İçtihatlı) C. II, Özel Hükümler (Madde 76-169), Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008.
- Özbek, Veli Özer/ Tepe, İlker: “Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Aleyhe Değiştirme (Reformatio in Peius) Yasağına İlişkin-Öğreti ve Uygulama Boyutlarıyla-Genel Bir Değerlendirme” DEÜHFD, S. 16, 3759-3797.

- Özbek, Veli Özer/Kanbur, Mehmet Nihat/Doğan, Koray: Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2015, (Genel Hükümler).
- Özbek, Veli Özer/Doğan, Koray/Bacaksız, Pınar: Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 13. Baskı, Ankara 2020.
- Özen, Murat: “Adli Kontrol”, Adalet Dergisi, S.32, 2008, 167-186.
- Özgenç, İzzet: Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 3. Bası, Ankara 2008.
- Özgüven, A. Duygu: “Ceza Muhakemesi Kanunu Çerçevesinde Adli Kontrol” TBB Dergisi, S. 81, Mart-Nisan 2009, 1-42.
- Öztürk, Bahri/Özbek, Veli Özer/Erdem, Mustafa R.: Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 6. Baskı, Ankara, 2001.
- Öztürk, Bahri: Türk Ceza Kanunu Reformu Üçüncü Kitap-Yeni Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemeleri Kanunu Panel (01.04.2005 Çanakkale), Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara 2005 (Panel).
- Öztürk, Bahri (ed.)/Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan/Sırma, Özge/Saygılar Kırıt, Yasemin F./Özaydın, Özdem/Akcan, Esra Alan/Erden, Efser: Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2015.
- Öztürk, Bahri/Eker Kazancı, Behiye/Soyer Güleç, Sesim: Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri, Ankara 2019.
- Parlar, Ali/Hatipoğlu, Muzaffer: 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Yorumu, C. 1, Ankara 2008.
- Partington, Martin: Introduction to the English Legal System, Oxford 2011.
- Rumpf, Christian: “Ölçülülük İlkesi ve Anayasa Yargısındaki İşlevi ve Niteliği”, Anayasa Yargısı Dergisi, 1993, C.10, 25-48.

- Saygılar, Yasemin F.: “Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Tutuklama ve Güncel Sorunlar”, Terazi Hukuk Dergisi, S. 34, Haziran 2009, 41-49.
- Schnacke, Timothy R.: “A brief History of Bail”, The Judges` Journal, Chicago, C. 57 S. 3, 4-7.
- Sezer, Abdullah: "Pasaport Kanunu Madde 22 ve 23: 1982 Anayasası ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne Ek IV. No'lu Protokol'e Aykırılık Sorunu" AÜSBFD, 2002, C.57S.3, 49-76.
- Sınar, Hasan: Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama, On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2016.
- Sırma Gezer, Özge/Saygılar Kırt, Yasemin F.: "Adli Kontrol" İstanbul Kültür Üniversitesi Dergisi, Prof. Dr. Turhan Esener’e Armağan, 2016, C.15 S.1, 705-717.
- Soyaslan, Doğan: Ceza Muhakemesi Hukuku, 3.Baskı, Ankara 2007.
- Soyaslan, Doğan: “Adli Kontrol”, İÜHFM, 2013, S. 71 C. 1, 1109-1117, (Adli Kontrol).
- Soyaslan, Doğan: Ceza Muhakemesi Hukuku, Yetkin Yayınları, 5. Baskı, Ankara 2014.
- Soyer Güleç, Sesim: “Tutuklamaya İlişkin Temel Sorunlar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Güncel Kararları Çerçevesinde Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, TBB Dergisi, Ankara 2012, S. 98, 25-74.
- Sözüer, Adem/Dursun, Selman: “Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu ve Kabahatler Kanunundaki Son Değişiklikler Ne Getiriyor?” HPD, Aralık 2006, S.9, s.203-218.
- Şafak, Ali/Bıçak, Vahit: Ceza Muhakemesi Hukuku ve Polis, 3. Baskı, Ankara, 1999.
- Şahin, Cumhuriyet: Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi, Ankara 2005.

Şahin, Cumhuriyet: Ceza Muhakemesi Hukuku I, Ankara 2013.

Şahin, Cumhuriyet: Ceza Muhakemesi Hukuku I, Ankara 2014.

Şahin, Cumhuriyet/Göktürk, Neslihan: Ceza Muhakemesi Hukuku–I, Seçkin Yayıncılık, 11. Bası, Ankara 2020.

Şen, Ersan: Soruşturmanın Sulh Ceza Hâkimi Tarafından Yapılması, (<http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ersan-sen/2212712-sorusturmanin-sulh-ceza-hakimi-tarafindan-yapilmasi>, erişim tarihi, 08.08.2019).

Şen, Ersan/Özdemir, Bilgehan: Tutuklama, Seçkin Yayınevi, 3. Baskı, Ankara 2011.

Taner, M. Tahir: Ceza Muhakemeleri Usulü, İstanbul 1955.

TBMM Uyuşturucu Başta Olmak Üzere Madde Bağımlılığı ve Kaçakçılığı Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2008, (<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/bitstream/handle/11543/130/ss323.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, erişim tarihi: 02.04.2020);

Tekin, Abdurrahman: “Adli Kontrol Tedbirleri”, TAAD, 2017, S. 32, 283-313.

Tezcan, Durmuş: Türk Hukukunda Haksız Yakalama ve Tutuklama (Önleyici ve Giderici Tedbirler), Ankara 1989.

Tezcan, Durmuş: “Kişi Özgürlüğünü Korumak İçin Adli Kontrol Seçeneklerinin Tutuklama Koruma Tedbirinin Önüne Geçmesi Zorunluluğu”, Fasikül Hukuk Dergisi, C.4 S.32, Temmuz 2012, 1-2.

Tezcan, Mehmet: Adli Kontrol, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Ceza ve Ceza Usul Hukuku Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2012.

Toroslu, Nevzat: Ceza Hukuku Özel Kısım, Ankara 2018.

Toroslu, Nevzat/Feyzioğlu, Metin: Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2013.

Trouille, Helen: "A Look at French Criminal Procedure", Criminal Law Review (London, England) . October 1994, (https://www.researchgate.net/profile/Helen_Trouille/publication/293798410_A_Look_at_French_Criminal_Procedure/links/5817a4e908aeb720f689b090/A-Look-at-French-Criminal-Procedure.pdf, erişim tarihi: 11.05.2019).

Tunç, Mehmet: "Adli Denetim, Tutuklamayı Önleyici ve Giderici Tedbirler", Adalet Dergisi, Yıl: 92, S.6, Ocak 2001, 136-153.

Turan, Gamze: "Garanti ve Kefalet Sözleşmeleri Arasındaki Farklar ve Banka Kredi Kartı Sözleşmelerindeki Şahsi Teminatın Niteliği" TBB Dergisi, S. 66, 2006, 27-50.

Uyar, Talih: Takip Hukukunda "Nafaka Borcunu Ödememe" Suçu (İİK madde 344)", TBB Dergisi, S.90, 2010, 420-429.

Ünver, Yener/Hakeri, Hakan: Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2014.

Ünver, Yener/Hakeri, Hakan: Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2018.

Yalvaç, Gürsel: Karşılaştırmalı-Gerekçeli TCK-CMK-CGTİK ve İlgili Kanunlar ile Yönetmelikler, Ankara 2007.

Yaşar, Osman: Yeni İçtihatlarla Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu, I. Cilt, Ankara 2017.

Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe: Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı, İstanbul 2014.

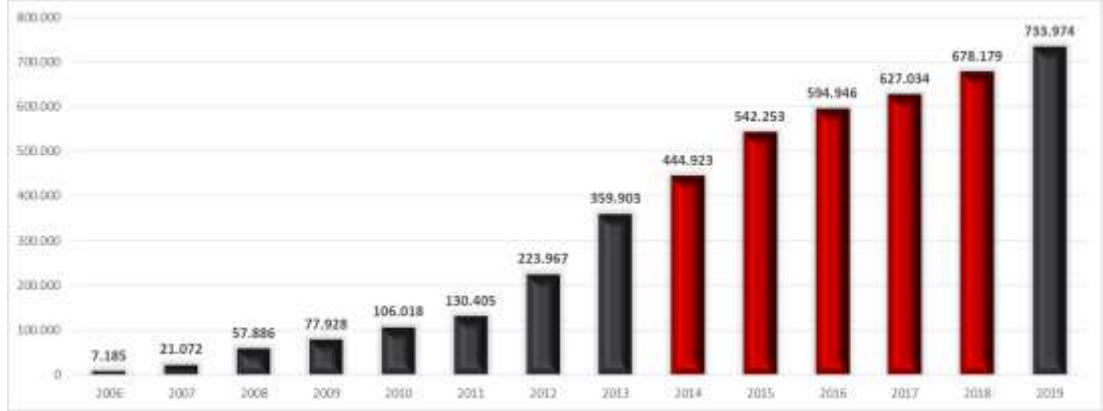
Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe: "Tutuklama Kurumunun Uygulanması Hakkında Görüşler", Bahçeşehir ÜHFD, 2015, C.10, S.125-126, 7-28.

Yenisey, Feridun/Oktar, Salih: Alman Ceza Muhakemesi Kanunu Strafproze Bordnung (StPO), İstanbul 2020.

- Yıldız, Ali Kemal/Dursun, Selman/Talas, Serdar: “*Tutuklama ve Adli Kontrol*”, Adem Sözüer (Ed.), 11. Ceza Hukuku Günleri - Koruma Tedbirleri ve Türk Anayasaları ile Yeni Anayasa Önerilerinde Koruma Tedbirlerine İlişkin Düzenlemeler, İstanbul 2019, 297-309.
- Yıldız, Volkan: “5271 sayılı CMK Kapsamında Adli Kontrol ve Şartları”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Nisan 2011, S.15, 131-148.
- Yılmaz, Candan: “Kriminolojik Açıdan: Akıl Hastalığı ve Suç”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C.24 S.2, 2018, 743-765.
- Yılmaz, Ejder: (Öğrenciler İçin) *Hukuk Sözlüğü*, Ankara, 2003.
- Yılmaz, İnan: *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Adli Kontrol*, Ankara 2016.
- Yılmaz, Zekeriya: “Adli Kontrol”, *Ankara Barosu Dergisi*, S. 1, Ankara 2006, 33-62.
- Yurtcan, Erdener: *Ceza Yargılaması Hukuku*, İstanbul 2007.
- Yüce, Turan Tufan: “Ceza Yargılama Hukukunda Zorlayıcı Önlem Teorisi”, *EÜHFD*, S. 1, İzmir 1980.
- Zafer, Hamide: “Emniyet Tedbiri Muhakemesinin Özellikleri”, *İÜHFM*, C. 62 S. 1-2, 263-314.

EKLER

MÜDÜRLÜKLERE TAKİP EDİLMEK ÜZERE GELEN KARARLARIN İSTATİSTİKLERİ

Denetimli serbestlik müdürlüklerine 2006-2020 (Ocak) yılları arasında toplam 4.695.908 karar gelmiştir. 31 Ocak 2020 tarihi itibarıyla 22.862'si çocuk, 703.501'i yetişkin olmak üzere, toplam 726.363 kişinin denetimli serbestlik kararının infazına devam edilmektedir.⁴³¹

⁴³¹ <http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/> (erişim tarihi, 27/02/2020)

KARAR TÜRLERİ	YETİŞKİN	ÇOCUK	TOPLAM
Adli Kontrol (CMK 109)	470.792	19.268	490.060
Tedavi ve Denetimli Serbestlik (TCK 191)	71.267	2.822	74.089
Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanarak Cezanın İnfazı (CGTİHK 105/A)	103.806	362	104.168
Adli Para Cezası Karşılığı Kamuya Yararlı Çalışma (CGTİHK 106/3)	26.047	0	26.047
Mükerrirlere Özgü Denetimli Serbestlik (CGTİHK 108/4 ve 6)	22.134	0	22.134
Seçenek Yaptırımlar (TCK 50)	3.330	99	3.429
Belli Hakları Kullanmaktan Yoksun Bırakılma (TCK 53/6)	3.746	0	3.746
Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması (CMK 231)	402	26	428
Erteleme Süresinde Denetimli Serbestlik (TCK 51)	213	30	243
Etkin Pişmanlık (TCK 221/5)	1.656	10	1.666
Çocukların Denetim Altına Alınması (ÇKK 36)	0	245	245
Konutta İnfaz (CGTİHK 110/2)	84	0	84
Koşullu Salıverilme Sonrası Denetimli Serbestlik (CGTİHK 107/7, 8 ve 9)	24	0	24
TOPLAM	703.501	22.862	726.363

<http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/> (erişim tarihi, 27/02/2020)

İNTİHAL RAPORU

% 13	% 12	% 7	%
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ
BİRİNCİL KAYNAKLAR			
1	acikerisim.deu.edu.tr İnternet Kaynağı		% 1
2	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı		% 1
3	tbbdergisi.barobirlik.org.tr İnternet Kaynağı		% 1
4	acikerisim.dicle.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı		% 1
5	www.cocuklaricinadalet.org İnternet Kaynağı		<% 1
6	www.yetishukuk.com İnternet Kaynağı		<% 1
7	portalesmedicos.com İnternet Kaynağı		<% 1
8	www.anayasa.gov.tr İnternet Kaynağı		<% 1
9	www.cte-ds.adalet.gov.tr İnternet Kaynağı		<% 1

10	docs.neu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
11	acikarsiv.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
12	bahadiroktay.av.tr İnternet Kaynağı	<% 1
13	www.edb.adalet.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
14	yayin.taa.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
15	www.uyusmazlik.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
16	www.turkhukuksitesi.com İnternet Kaynağı	<% 1
17	www.ankarabarusu.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
18	www.hukukmarket.com İnternet Kaynağı	<% 1
19	da99896.com İnternet Kaynağı	<% 1
20	mimhukuk.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
21	www.scribd.com	

	Internet Kaynağı	<% 1
22	web.deu.edu.tr Internet Kaynağı	<% 1
23	openaccess.maltepe.edu.tr Internet Kaynağı	<% 1
24	www.memurlar.net Internet Kaynağı	<% 1
25	seckin.com.tr Internet Kaynağı	<% 1
26	davadosyam.com Internet Kaynağı	<% 1
27	www.mevzuat.adalet.gov.tr Internet Kaynağı	<% 1
28	www.bayburt.adalet.gov.tr Internet Kaynağı	<% 1
29	aghukukburosusu.com Internet Kaynağı	<% 1
30	adaletdergisi.adalet.gov.tr Internet Kaynağı	<% 1
31	caneryenidunya.com Internet Kaynağı	<% 1
32	GÖÇMEN KAYA, Özen. "ADLİ KONTROL	<% 1

KORUMA TEDBİRİNİN İNSAN HAKLARI
IŞIĞINDA DEĞERLENDİRİLMESİ", Ankara
Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2016.

Yayın

33	nek.istanbul.edu.tr:4444 İnternet Kaynağı	<% 1
34	www.yildirimucan.com İnternet Kaynağı	<% 1
35	www.feridunyenisey.com İnternet Kaynağı	<% 1
36	dergipark.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
37	barandogan.av.tr İnternet Kaynağı	<% 1
38	tbbyayinlari.barobirlik.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
39	app.trdizin.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
40	jurix.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
41	etkinlik.aydin.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
42	www.megep.meb.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1

43	haberkibris.com İnternet Kaynağı	<% 1
44	EREL, Kemalettin. "AİHM, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Işığında Tutuklama", Seçkin Yayıncılık A.Ş., 2015. Yayın	<% 1
45	www.yayin.adalet.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
46	www.aghukuk.org İnternet Kaynağı	<% 1
47	law.yeditepe.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
48	www.kolluk.org İnternet Kaynağı	<% 1
49	mafiadoc.com İnternet Kaynağı	<% 1
50	www.avukatkatipleri.com İnternet Kaynağı	<% 1
51	SOYER GÜLEÇ, Sesim. "Tutuklamaya ilişkin temel sorunlar ve avrupa insan hakları mahkemesinin güncel kararları çerçevesinde adli kontrol konusunda bazı tespit ve değerlendirmeler", TUBİTAK, 2012. Yayın	<% 1

52	dergiler.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
53	www.halildemir.av.tr İnternet Kaynağı	<% 1
54	KOÇ, Zeki. "Elektronik izleme ile hapis cezasının konutta çektilirilmesi", Ankara Barosu, 2013. Yayın	<% 1
55	kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
56	www.muharrembalci.com İnternet Kaynağı	<% 1
57	www.sck.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
58	www.yetkin.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
59	www.bahadirhan.com İnternet Kaynağı	<% 1
60	www.adalet.gen.tr İnternet Kaynağı	<% 1
61	www.mhd.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
62	av-saimincekas.com İnternet Kaynağı	<% 1

63	www.yilmazyalcin.av.tr İnternet Kaynağı	<% 1
64	ayam.anayasa.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
65	www.gocuk.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
66	www.lexpera.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
67	www.guncelkpsbilgi.com İnternet Kaynağı	<% 1
68	forum.barandogan.av.tr İnternet Kaynağı	<% 1
69	www.tbmm.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
70	avcilik.onurbil.com İnternet Kaynağı	<% 1
71	KAFES, Veli. "Ceza hukukunda mağdurun zararının giderilmesi", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2011. Yayın	<% 1
72	GÖDEKLİ, Mehmet. "TÜRK CEZA MUHAKEMESİNDE MADDİ GERÇEĞE ULAŞMANIN ÖN KOŞULU OLARAK HUKUKA AYKIRI DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ"	<% 1

YASAĞI", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi,
2016.

Yayın

73	tr.unionpedia.org İnternet Kaynağı	<% 1
74	www.wiklundkurucuk.com İnternet Kaynağı	<% 1
75	www.seckin.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
76	terazi.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
77	www.acarindex.com İnternet Kaynağı	<% 1
78	afyonbaro.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
79	gmd.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
80	sempozyumds.com İnternet Kaynağı	<% 1
81	www.gocmenhukuk.com İnternet Kaynağı	<% 1
82	veyseldinler.com İnternet Kaynağı	<% 1

www.servetsarica.av.tr

83	İnternet Kaynağı	<% 1
84	www.atilim.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
85	acikerisim.karatay.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
86	sbed.mku.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
87	tez.sdu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
88	acikerisim.selcuk.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
89	www.kararara.com İnternet Kaynağı	<% 1
90	acikerisim.baskent.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
91	TOP, Sinem. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunması Hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde", İzmir Barosu, 2013. Yayın	<% 1
92	www.insanhaklarihukuku.com İnternet Kaynağı	<% 1
93	www.tugsanyilmaz.av.tr	

	İnternet Kaynağı	<% 1
94	www.ceza-bb.adalet.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
95	es.scribd.com İnternet Kaynağı	<% 1
96	rayp.adalet.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
97	BAŞAR, Cemal. "KAMU İCRA HUKUKUNUN ANAYASAL TEMELLERİ", Dokuz Eylül Üniversitesi, 2014. Yayın	<% 1
98	documents.mx İnternet Kaynağı	<% 1
99	Lize R Glas. "Unilateral declarations and the European Court of Human Rights: Between efficiency and the interests of the applicant", <i>Maastricht Journal of European and Comparative Law</i> , 2018 Yayın	<% 1
100	flwh.znufe.edu.cn İnternet Kaynağı	<% 1
101	openaccess.iku.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
	lekesizbas.av.tr	

102	İnternet Kaynağı	<% 1
103	openaccess.bilgi.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
104	www.kazanci.com İnternet Kaynağı	<% 1
105	MERAKLI, Serkan. "İddianamenin iadesi kurumunun ceza muhakemesi kanunu bakımından değerlendirilmesi", Dokuz Eylül Üniversitesi, 2013. Yayın	<% 1
106	en.medipol.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
107	dspace.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
108	Esra Bekircan, Derya Tanriverdi. "Adverse effects on people's lives and functioning and marital adjustment of substance use disorder in the Turkish population", Journal of Substance Use, 2019 Yayın	<% 1
109	acikerisim.dicle.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
110	www.tukdsamsun.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1

111	ekremengin.av.tr İnternet Kaynağı	<% 1
112	greekemmy.com İnternet Kaynağı	<% 1
113	www.globalintegrity.org İnternet Kaynağı	<% 1
114	sbe.kmu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
115	kitaplar.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
116	www.karakaya.av.tr İnternet Kaynağı	<% 1
117	polisolmakistiyorum.com İnternet Kaynağı	<% 1
118	www.vamoskitap.com İnternet Kaynağı	<% 1
119	ihop.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
120	www.bilgibu.com İnternet Kaynağı	<% 1
121	moam.info İnternet Kaynağı	<% 1
122	lawebooks.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1

123	www.bitlisbarosu.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
124	www.hukabdergi.com İnternet Kaynağı	<% 1
125	BAYTAZ, Abdullah Batuhan. "6638 SAYILI KANUN İLE PYSK VE CMK'DA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığı, 2015. Yayın	<% 1
126	KÖKSAL, Atacan. "GİZLİ SORUŞTURMACI GÖREVLENDİRİLMESİ", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2016. Yayın	<% 1
127	politics.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
128	yargitaykarar.wordpress.com İnternet Kaynağı	<% 1
129	medyahukuk.com İnternet Kaynağı	<% 1
130	hukuk.deu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
131	mustafatirtir.com İnternet Kaynağı	<% 1

132	tuncayilcim.av.tr İnternet Kaynağı	<% 1
133	DEĞİRMENCİ, Olgun. "Askerî Ceza Kanunu Uygulamasında Silah Kavramı", Ankara Barosu, 2016. Yayın	<% 1
134	avduygubulbul.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1
135	www.yargiicinadalet.org İnternet Kaynağı	<% 1
136	myassignmenthelp.com İnternet Kaynağı	<% 1
137	BALO, Yusuf Solmaz. "Tutuklama Koruma Tedbirinin Bireysel Başvuruya Konu Olması ve Anayasa Mahkemesi nin İmtihanı", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2015. Yayın	<% 1
138	web2.e-baro.web.tr İnternet Kaynağı	<% 1
139	www.scielo.org.za İnternet Kaynağı	<% 1
140	www.nlib.ee İnternet Kaynağı	<% 1
141	Rainey, Bernadette. "Jacobs, White, and Ovey:	<% 1

The European Convention on Human Rights",
Oxford University Press, 2020

Yayın

142	www.hukukmedeniyeti.org İnternet Kaynağı	<% 1
143	ÖZGÜVEN, A. Duygu. "Ceza muhakemesi kanunu çerçevesinde "Adli kontrol"", Türkiye Barolar Birliği, 2009. Yayın	<% 1
144	dokumen.site İnternet Kaynağı	<% 1
145	www.hukukveekonomi.com İnternet Kaynağı	<% 1
146	konyatime.com İnternet Kaynağı	<% 1
147	www.xn--eliki-xra95f.com İnternet Kaynağı	<% 1
148	tel.archives-ouvertes.fr İnternet Kaynağı	<% 1
149	caselaw.findlaw.com İnternet Kaynağı	<% 1
150	ARSLAN, Çetin. "Karşılıksız çek suçunda etkin pişmanlık", TUBITAK, 2011. Yayın	<% 1

cocuklaricinadalet.org

151	İnternet Kaynağı	<% 1
152	www.sibelozturk.av.tr İnternet Kaynağı	<% 1
153	www.nasilyapilabilir1.net İnternet Kaynağı	<% 1
154	www.wodc.nl İnternet Kaynağı	<% 1
155	hdl.handle.net İnternet Kaynağı	<% 1
156	mercantashukuk.com İnternet Kaynağı	<% 1

Alıntıları çıkart

Kapat

Eşleşmeleri çıkar

< 10 words

Bibliyografyayı Çıkart

üzerinde